Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

1996
1997
1998
1999
2000

84 պարբ
Զ-75

[900]

2003

839
pr. ms 20

84 Ֆլորիան, Ժան Պիեր

ՖԼՈՐԻԱՆ

ՀՈՎՒԵՐԳՈՒԹԻՒՆՔ

ԿԱՂԱԹԻԱ
ՈՒ
ԷՍԹԵԼԼԱ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ....

ՆՌԻԲԸՃԱՆԵԱՆ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԻՒՀԷՆՏԻՍԵԱՆ

1863 · ՌՅԺԲ ·

637

10.096-57 Գ

ԳԻՐՔ ԱՌԱՋԻՆ

4—4 *
—3

Լոյսն արեւուն դեռ այդ չելած
Մեր դաշտաց,
Արձագանգներն ամէն դիէն
Կը հնչեն.
Կը յօգնեցնեմ աղբիւր ու մարգ
Եւ անտառք՝
Տխուր վէպերն իմ վիշտերուս
Պատմելուս.
Բայց արձագանգ, վտակ ու մարգ
Եւ անտառք
Մխիթարել զիս չեն կրնար.
Չկայ ճար:

Ոչ կաղնեաց տակ, ոչ խոտից վրան
Ծաղկացան
Հանգստութիւն ինծի ահա
Ա՛լ չկայ:
Կ'ողբամ Սիլուեայ միաձայնեալ
Տատրակն ալ.
Արցունքներէս գետը կ'ըլլայ
Տակնուվրայ.
Բայց գետ, վտակ, արձագանգ, մարգ,
Ու անտառք
Մխիթարել զիս չեն կրնար,
Չկայ ճար:

---

* Որոշեալ ոտանաւորի մը ոտքին թիւը կամ վանկերուն համրանքը ու հատածները կամ հանգիստները յառաջագոյն ցուցանելով կը կարդացուի, անոր համար կարդացողներուն դիւրութեանը համար ամէն մէկ ոտանաւորին վրայ ոտքին թիւը ու հատածը կը նշանակենք որ անոր համեմատ կարդան:

Այսպէս կ՚ոչուէր Ելիկլիոն, որն որ Թայոյի * գետեզերքին վրայ հովիւ մըն էր։ Բնութիւնը զինքը իր պարգեւներովը լեցուցած էր. բայց բախտն ու սէրը իրեն հետ բնութեան պէս չէին վարուած։ Երկայն ատենէ վեր Կալաթէան կը սիրէր, բայց չէր կրնար անկէ սիրուելու յոյս մը ունենալ։ Կալաթէա՝ պարզ հովուուհի մըն էր՝ Ելիկլիոնին գեղջէն. բայց աշխարհքիս Թագուհին եղած կ՚ըլլար՝ եթէ աշխարհքս ամենէն գեղեցիկին ու ամենէն իմաստնոյն տրուելու ըլլար։

Աս Կալաթէային ու Ելիկլիոնին պատահարները պիտի պատմեմ, անոնց հետ պիտի խառնեմ նաեւ շատ սիրահարներու դէպքերը՝ զորոնք սէրը փորձել ուզած է. գեղջին բարքն ու սովորութիւնները պիտի ստորագրեմ։ Դուք՝ որ միայն դաշտաց վրայ երջանիկ էք, դուք՝ զգայուն հոգիք՝ որոնց համար զուարթ դաշտի մը տեսքը, յստակաջուր աղբիւրի մը շշնջունը, գրեթէ այնպէս շարժիչ հաճութիւններ են ինչպէս բարեգործութիւն մը ընելու հաճութիւնը, ձեր էր որ զիս կարդալով անուշութիւն մը գտնէիք։

Կալաթէան սիրող հովիւներուն մէջէն՝ Ելիկլիոնը ամենէն աւելի փափկասիրտն ու ամենէն քիչ յանդուգն էր։ Իր վախկոտութեանը պատճառը միայն իր ակնածութիւնն ու յարգութիւնը չէր. Կալաթէային հայրը՝ Մէրիս՝ գաւառին ամենէն հարուստ մշակն էր. Ելիկլիոնին ունեցածն ու չունեցածը խղիկ մը ու քանի մը այծ էր։

Երաստր՝ իր նախանձորդը՝ աւելի քիչ աղքատ էր, առանց աւելի երջանիկ ըլլալու։ Երաստր՝ որն որ խաշնարածներուն մէջէն մինչեւ նոյն ատենը ամենէն անզգամն էր՝ չէր կրցեր Կալաթէային գեղեցկութեանը դիմանալ. բայց անոր հաճելի ըլլալը միտքէն չէր անցներ. շատ պարզահոգի ըլլալով չէր կրնար ինքզինք սիրցնել, աւելի զգալ գիտէր քան թէ ինքզինք բացատ-

* Սպանիայի ու Բորթուգալի տէրութեանց մէջ գետ մըն է։

րել. բնութիւնը զինքը ստեղծելու ատեն՝ իրեն բարի սիրտ մը տալով շատացած էր։

Օր մը մինաւոր ձորի մը մէջ Ելիկիոն իր սիրելոյն վրայ մտածելու ատեն՝ տեսաւ որ Երասդր կու գայ՝ իր հօտը առջեւէն, որուն առաջնորդութիւնը իր շունե- րուն ձգած էր։ Աս բարի անասունները կարծես թէ գուշակած էին որ տէրերնին այնպէս սիրահարեալ է որ չէկրնար իր ոչխարներուն միտ դնել. ոչխարներուն չորս դին կը դառնային, ծոյլերը յառաջ կը մղէին, մո- լորածները կը բերէին, և թէ իրենց ու թէ հովուին պարտքը կը կատարէին։

Երասդր Ելիկիոնին քովն եկածին պէս՝ Կը յուսամ, ըսաւ, որ Կալաթէան սիրելուս վրայ չես սրդողած. գիտես որ զինքը չսիրելը անկարելի է։ Այո՛, կը հաւա- նիմ որ իմ գառնուկներս կաթէն կտրելու ատենս մարգերուն մէջ միայն թունալից խոտեր գտնեն՝ եթէ ստոյգ չէ նէ որ հազար անգամ սէրս մոռնալ փորձե- ցի։ Հայրենիքիս բոլոր բժիշկներուն խորհուրդ հար- ցուցի, մէկն ալ չկրցաւ զիս բժշկել. և հիմա կու գամ քեզմէ հրաման առնելու որ իմ հիւանդութեամ- բըս մեռնիմ։ Աս հրամանը ինծի տալով բան մը չես կորսնցըներ, որովհետեւ դուն հովուաց մէջէն ամե- նէն սիրալիրն ըլլալով ալ չես կրնար Կալաթէային սիր- տը շարժել. ինծի պէս խաշնարած հովիւէ մը ի՞նչ կը վախնաս։

Ելիկիոն աս խօսքին վրայ ժպտեցաւ. Բարեկամ, ըսաւ, նախանձաւոր ըլլալու իրաւունք չունիմ. քու վիշտերդ իմ վիշտերս են. աս վիշտերը զմեզ իրարու սիրելի ընելու են։ Աս վայրկենէն սկսած ալ իրար չթո- ղունք. Կալաթէային վրայ կը խօսինք և բարեկամութիւնը սիրոյն պատճառած վիշտերը անշուշտ կը թեթեւցընէ։

Երկու հետամուտները իրարու բարեկամ ըլլալով՝ սիկերնուն ձայնը միացընելու վրայ էին՝ երբ Կալա- թէա իր հօտովը բլուրին վրայ եկաւ երեւցաւ։ Բոլոր իր զարդարանքը պարզ բաճկոն մը ու հասարակ լաթէ

չըջազգեստ (ֆիսթան) մըն էր․ իր հասակը միայն նոյն զգեստը աքանչելի կ՚ընէր․ իր երկայն խարտեաշ մազերը ուսերուն վրայ կը ծածանէին․ յարդէ փեղշր մը էր երեսը արեւուն տաքութենէն կը պահպանէր ։ Դաշտաց ծաղկին պէս պարզ էր․ գեղեցիկ էր ու չէր գիտեր ։

Էլիկին յառաջ կ՚երթայ իրեն հետ խօսելու․ բայց Կալաթէային շուները՝ որոնք թող չէին տար որ մէկը հօտին մօտենայ՝ հաչելով հովուին վրայ կը վազեն ։ Զինքը ճանչնալնուն պէս՝ ամչնալով վիզերնին կը կախեն, պոչերնին զինքը կը շոյեն ու գլուխնին անոր փայփայող ձեռքին տակ կը ծածկեն ։ Առաջնորդ խոյը՝ զորն որ Էլիկինը շատ անգամ իր հացովը սնուցած էր՝ զինքը կը տեսնէ ու իրեն կու գայ գլուխը վեր բռնած ու զանգակիկը շարժելով․ բոլոր ոչխարները անոր ետեւէն կու գան ։ Էլիկին իր պայուսակը անոնց կը բանայ․ մէջի եղածները շուներուն ու հօտին կը բաժնէ․ ուրախութեան արցունքները աչքէն կը վազեն․ և հովուուհին տեսնելով որ ոչխարները իր սիրահարը այնպէս աղէկ կը ճանչնան՝ այլայլած կ՚աճապարէ խոյին կու գայ ու երեսը կարմրնալով ցուպը կը վերցնէ խոյին կը զարնէ ու կը ստիպէ որ Էլիկինէն հեռանայ ։

Հովիւը իր բարկութիւնը երեսը զարնելով՝ Ինչու, կ՚ըսէ, ոչխարներդ կը պատժես, երբ զիս պատժել կ՚ուզես ։ Աս հօտեղի ճարակը գաւառին ամենէն աղէկ ճարակն է․ կրնաս իմէ փախչելով ու հեռանալով գառնուկներդ հոս թողուլ․ ես իմ այծերս կը մոռնամ ու զանոնք կը հոգամ։ Եթէ աս շնորհքը քեզի խիստ մեծ երեւնալու ըլլայ՝ ընտրէ՛ տեղ մը ուհան օրդ անցուր․ ես ան տեղէն կը հեռանամ, որպէս զի նոյն տեղը քեզի աւելի հաճոյական ըլլայ ։ Էլիկին, պատասխանեց Կալաթէա, ոչխարները դարձնելս քեզմէ փախչելու համար չէ․ զիրենք Արմաւենեաց վակլին կը տանիմ, ուր իմ սիրելի Ֆլորիդաս պիտի գտնեմ։ Շնորհակալ եմ քու ընծաներուդ․ եւ իմ շնորհակա-

ըութիւնս կը հաստատես քու կասկածներդ ցրուելով։ Մէկ կողմանէ խօսելով մէկալ կողմանէ ճամբան յառաջ կը տանէր. Երասդր հեռուանց իրեն պոռաց. Ա՜խ ու՞ր էր որ դուն ալ մէկու մը սիրահարուէիր՝ որն որ քեզի հետ այնպէս վարուէր ինչպէս որ դուն մեզի հետ կը վարուիս։ Ո՜ւր էր . . . Ուրիշ բաներ ալ պիտի զրուցէր՝ եթէ Կալաթէան մէկ կողմանէ հեռանալու առեն երգելու չսկսէր։ Սիրահարը ամենէն աւելի բարկացած առենն ալ՝ աւելի կը սիրէ իր սիրելին մտիկ ընել քան թէ անոր թշնամանալից խօսքեր ըսել։ Երասդր լսեց. Կալաթէա աս խօսքերը երգեց.

4—3—4—3

Ոչխարներուս հոգերը կը զբաղեցնեն բոլոր զիս.
Երջանկութիւնս է կախուած իմ գառնուկներէս մինակ.
Երբոր իրենց կը գտնեմ աղբիւր մը պարզ ու յստակ,
Եթէ իրենք գոհ ըլլան՝ բան մ'ալ պակաս չէ սրտիս։

Բոլոր գիշեր քուն կ'ըլլամ. երբ արշալոյսն որ կ'ելլայ,
Առանց վախի, բաղձանքի, կը տեսնեմ որ օր կ'ըլլայ.
Աս հանգիստը կը սիրեմ, բնաւ ճանչնալ չեմ ուզեր,
Չէ, չեմ ուզեր ես ճանչնալ ան ծեր տղան՝ որ է Սէր։

Թո՛ղ գայլերը ու Սէրը հեռու ըլլան խղճիկէս.
Երջանիկ են ոչխարներս, շուն մը իրենց է պաշտպան.
Պաշտպանելու զիս՝ վա՜յ ինձ՝ միայն ցուպ մը ունիմ ես,
Բայց տղայ մը յաղթելու ան ալ կ'ըլլայ բաւական։

Կալաթէա իր երգը լմնցնելու առեն Արմաւենեաց վտակին քովը հասաւ։ Ֆլորիզա իրեն կը սպասէր, Ֆլորիզան՝ որն որ իր ամենէն ընտիր բարեկամուհին ու ամենածածուկ խորհուրդներուն մտերիմն էր։ Ասոնք ջրին եզերքը նստեցան, ու ծաղիկ ժողվելով կը զուարճանային. մէյմ'ալ անդիէն հովուհի մը տեսան՝ որն որ իրենց անծանօթ էր։ Աս օտարուհին՝ երիտասարդ ու գեղեցիկ՝ խորին վշտի մը տակ ընկճած կ'երեւար։ Երբեմն երբեմն կը կենար, կը հառաչէր ու արտաս-

ուալից աչքերով երկինք կը նայէր ։ Իր դժբախտութիւններէն յափշտակուած՝ առանց Կալաթէան տեսնելու վտակին մօտեցաւ, ձեռքին մէջ ջուր առաւ ու աչուըները լուաց՝ որոնք լալէն յոգնած էին ։ Վա՜յ ինծի ըսաւ, ջուր մ՚ալ չկայ որ կարենայ զիս այրող տոչորող հուրը մարել ։

Կալաթէա ու Ֆլօրիզա օտարուհւոյն վազեցին. Եթէ երկինք, ըսին, արցունքներէդ մեզի չափ շարժած է նէ, շուտ մը ա՛լ արցունք թափելու պատճառ չես ունենար ։ Ցաւակից կ՚ըլլանք քու դժբախտութիւններուդ առանց ճանչնալու. շատ անգամ մարդ իր դըժբախտութիւնները պատմելով սփոփանք կը գտնէ. բայց չենք համարձակիր քեզմէ այնպիսի պատմութիւն մը ուզելու՝ որն որ կրնայ սրտիդ շատ արժել ։ Աս պատմութիւնը, պատասխանեց անծանօթը, գուցէ զիս կը զրկէ ան բարեկամութենէն՝ զորն որ ինծի կը խոստանաք ։ Երբ գիտնալու ըլլաք որ սէրը իմ վիշտերուս պատճառ եղած է՝ կրնամ յուսալ որ ինծի վշտակից կ՚ըլլաք ։ Հովուուհիները զինքը ապահովցընելէն ետեւ՝ զինքը առին հեռաւոր ու առանձին անտառակի մը մէջ տարին. շուքի տակ նստան. օտարուհին սկսաւ իր պատմութիւնը ։

Իմ գեղս Հէնարէսի գետեզերքին վրայ է, որն որ իր ալիքներուն զովութեամբը հռչակաւոր է. հայրս երկրագործ է. իմ կեանքս զբաղեցընողները միայն դաշտային աշխատանքներն էին. ամէն առտու ոչխարներս կ՚առնէի արածելու կը տանէի ։ Մինակ առանձին անտառներուն մէջ՝ միայնութենէն սիրտս չէր սխմուեր. Թռչնոց երգը մտիկ կ՚ընէի, հետերնին կ՚երգէի, կարմիրիկ վարդեր, անբիծ շուշաններ, ալխակագոյն շահոքրամներ կը ժողվէի. փունջ մը իմ օրս երջանիկ կ՚ընէր. ուրիշ բան չէի սիրեր բայց եթէ իմ գառնուկներս. դաշտին մէջ ուրիշ բան չէի փնտռեր բայց եթէ ծաղիկ ու շուք ։

Որչափ անգամ ծիծաղած եմ քանի մը հովուհիներուն արցունքներուն ու հառաչանքներուն վրայ՝ որոնք իրենց սէրերը ինծի կը վստահէին ։ Կը յիշեմ որ օր մը մատաղօրեայ Լիդիան եկաւ վիզիս նետուեցաւ ու իր արցունքներովը զիս թրջեց ։ Իր յուսահատութիւնը տեսնելով այլայլեցայ, զինքը գրկելով աչուըները սրբեցի․ գորովով մը իրեն հարցուցի թէ այնչափ արցունք արժող խիստ դժբախտութիւնը ի՞նչ է ։ Հայրդ մեռա՞ւ, պոռացի․ հօտդ կորսուեցուցի՞ր ։ Ա՛խ, սիրելի Թէոլինտաս, պատասխանեց, բան մ'ալ չի կըրնար զիս մխիթարել․ ․ ․ ․ ․ գնաց ․ ․ ․ ․ ․ գնաց ․ ․ ․ ․ և աս առտու Լէոքատիս հովուհին տեսայ վարդագոյն ժապաւէնով՝ զորն որ առջի օրը ան ապերախտին տուած էի ։ Կը խոստովանիմ ձեզի, սիրելի հովուհիներ, որ աս արտասուալից պատմութիւնը լսելու ատենս չկրցայ ծիծաղս բռնել ։ Լիդիան ասոր վրայ նեղացաւ․ երեսս նայեցաւ, գլուխը ծռեց ու ինծմէ հեռացաւ ։ Ուզեցի զինքը բռնել ։ Ո՛ Թէոլինտա, ըսաւ, ո՛ւր էր որ օր մը դուն ալ իմ կրած վիշտս կրէիր ու մտերիմներուդ վրայ նոյն գութը գտնէիր՝ զորն որ ես քու վրադ կը գտնեմ ։ Աս եղաւ իր բաղձանքը․ գուցէ դուք էք, ո՛ հովուհիք, որ աս բաղձանքը այսօր պիտի լեցընէք ։

Ազատ ու երջանիկ էի․ բայց երկայն ատեն չտեւեց ։ Օր մը՝ գեղին տօնախմբութեանը առջի օրը՝ բազմաթիւ հովուհիներու հետ մէկտեղ գացեր էի ոստեր ու ծաղիկ փնտռելու՝ մեր տաճարը զարդարելու համար ։ Ճամբուն վրայ խումբ մը հովիւներ տեսանք՝ մըրտենիներու շուքին տակ նստած․ ամէնքն ալ մեր բարեկամներն ու ազգականներն էին․ ասոնք մեր դիմացն եկան ։ Ասոնցմէ մէկը ուզեցին որ երթան մեզի հարկաւոր եղած ոստերը ժողվեն․ ուզածնին ընդունեցանք և անոնց մէկալ ընկերներուն հետ մնացինք ։

Աս երիտասարդներուն մէջ օտարական մը կար՝ զորն որ առջի անգամ կը տեսնէի ։ Ասոր երեսը նայա-

ծիս պէս՝ զգացի որ երակներուս մէջ կրակ մը մտաւ՝ որն որ ինծի անծանօթ էր . սակայն ասոր ինչ ըլլալուն վրայ կը տարակուսէի : Լիզիա հոն էր . քիչ մնաց որ Լիզիային ծունկը պիտի ինկայի ու իրմէ թողութիւն պիտի խնդրէի՝ իրեն վշտակից չըլլալուս համար այնպիսի վիշտի մը՝ զորն որ արդէն կը զգայի :

Դիւրին էր հոգւոյս մէջէն անցածը երեսիս վրայ կարդալը . ամենուն խելքը միտքը օտարականին վրան էր : Կը խնդրէին որ կրկնէ ան երգը՝ որն որ մեր գալուն պատճառաւ ընդհատած էր . նորէն երգելու սկըսաւ . և ես կը դողայի որ չըլլայ թէ սիրոյ վրայ ըլլայ : Սիրահար մէկն է նէ , կ'ըսէի , միայն սիրոյ վրայ կը մըտածէ : Բարեբախտութեամբ միայն հովուական կենայ զուարճութիւններն ու հօտերը պահելու միջոցները երգեց . հովուուհիները մեռցընող բանին վրայ խօսք չըրաւ :

Երգը լմնցուցածին պէս՝ տեսանք որ մեզի համար ոստեր կտրողները եկան : Այնչափ բեռնաւորած էին՝ որ մէկ կարգի մէջ քալած ատեննին ոստերը իրարու մէջ անցնելով՝ կարծես թէ ծառերովը ծածկուած բլուրակ մը կը մօտենար : Մեզի հասան նէ՝ գիւղական պարերգութիւն մը հնչեցուցին , որուն մենք ալ պատասխան տուինք : Անմիջապէս բեռերնին վար դրին , և եկան ամէն մէկ հովուուհւոյն ծաղկահիւս պսակ մը ընծայեցին : Ընծանին ընդունեցանք և գեղ դառնալու վրայ էինք՝ մէյ մ'ալ մէջերնին ամենէն տարուքը՝ Եւլեքոյ անուամբ՝ զմեզ կեցուց . Պէտք է որ , ըսաւ , ամէն մէկերնիդ մեր աշխատութեանը վարձքը տաք , իւրաքանչիւր ոք իր պսակը աւելի սիրածին տալով : Ասիկա խիստ իրաւացի է , պատասխանեց ընկերներէս մէկը՝ իր պսակը իր հօրեղբօրորդւոյ գլխուն վրայ դնելով . մէկալնոնք ալ անոր օրինակին հետևեցան , և ամենքը իր ազգականներէն մէկը ընտրեց : Ես ետքինը մնացի , և բարեբախտութեամբ հօրեղբօրորդի չունէի :

Ես ինք զինքս անորոշ ձեւացուցի . ետքէն անծա-նօթ անձին մօտենալով՝ կու տամ քեզի , ըսի , աս պը-սակը՝ յանուն իմ ամէն ընկերուհիներուս՝ շնորհակալ ըլլալու համար ան զուարճութեան՝ զորն որ քու եր-գըդ մեզի տուաւ ։ Աս քիչ խօսքերը մէկ շունչով արտա-բերեցի՝ առանց համարձակելու աչքերս պսակածիս վրայ վերցընելու . և ձեռքս այնպէս սաստիկ կը դողար որ քիչ մնաց պսակը ձեռքէս պիտի իյնար ։

Օտարականը իմ բարեւս երախտագիտութեամբ ու համեստութեամբ ընդունեցաւ . ուրիշներուն միտ չդրած ատեն ցած ձայնով մը ինծի ըսաւ . Ընդունած պսակս շատ սուղ նստաւ ինծի . դուն ինծի միայն ծա-ղիկ տուիր . իսկ ես . . . . . Չկրցաւ խօսքը լմնցընել ։ Ընկերուհիներս զիս երթալու ստիպեցին . իրեն պա-տասխան չտուի . բայց որչափ որ կարելի էր նէ երկայն ատեն իրեն նայեցայ ։ Ճամբուն վրայ միայն իր վրայ կը մտմտայի . և հասնելու ատենս ալ մինակ զինքը կը մը-տածէի ։

Երկրորդ օրը՝ տօնին օրը՝ Յաւխտենականին պաշ-տօն մատուցանելէն ետև՝ գեղին ու շրջակայ տեղե-րուն բոլոր բնակիչները մեծ հրապարակին վրայ ժող-վուեցան՝ այլևայլ գաշտական խաղեր խաղալու հա-մար ։ Երիտասարդներու խումբ մը՝ իրենց հասակին, ուժին ու դիւրաշարժութեան վրայ վստահացած յա-ռաջ անցան՝ մենամարտութեան, վազքին ու ընթաց-քին վարձքին վրայ մրցելու համար ։ Ամէն մէկը այն-պէս կ՚երևար որ պիտի յաղթէր ։ Ես միայն մէկուն կողմնակից ու շահակից էի . բաղձանքս լսուեցաւ ։ Ար-թիւր (այսպէս կը կոչուէր իմ օտարականս) ամէն խաղի մէջ ալ յաղթող եղաւ ու ամէնէն ծափահա-րութիւն լսեց ։ Ալանին, Կ՚ըսէին, Սիմէնին աղէկ կը վազէ . Մարսիլ Լիանդրէն ուժեղ է . բայց Արթիւ-ռը ամէնը կը գերազանցէ ։ Ես աս խօսքերը կը լը-սէի ու չէի համարձակեր կրկնելու . բայց չսելու կը զարնէի՝ որպէս զի նորէն կրկնել տամ ։

Այս գեղեցիկ օրը լմնցաւ։ Երկրորդ օրը՝ տասնուերկու մատաղ աղջիկներ ժողվուեցանք. առիկա գեղին ընտիր մասն էր։

Աղջիկներս տիկ հնչեցնող մը և մենք իրարու ձեռքէն բռնած՝ պար բռնելով մարգագետնի մը վրայ եկանք, ուր Արթիւրը գտանք մեր երիտասարդներովը մէկտեղ։ Զմեզ տեսնելնուն պէս՝ վազեցին եկան մեր պարին խառնուեցան. իւրաքանչիւր հովիւ երկու հովուհիներ իրարմէ բաժնելով՝ մեր շղթան կտրեց կրկին ընելու համար։ Ան ատեն սրինգները, թմբուկները մեր տիկին հետ դաշնակցեցան. պարը աւելի կենդանի եղաւ և բարեբախտութիւնս ուզեց որ իմ ձեռքս Արթիւրին ձեռքին մէջ գտնուի։ Աս ձեռքին ինծի պատճառած յափշտակութիւնը քիչ մնաց որ ինծի շղթան կտրել պիտի տար։ Արթիւր իմացաւ և զիս ուժով մը վերցուց զիս իր կուրծքին վրայ սեղմելով. դարմանը հիւանդութենէն գէշ էր։

Պարը լմնցաւ, խոտի վրայ նստանք։ Ամէն մարդկը բաղձար որ Արթիւր երգէ. Արթիւր հաւանեցաւ։ Իր երգը բնաւ չեմ մոռցած. և հիմա ձեզի կը կրկնեմ՝ թէպէտ այսպիսի քաղցր յիշատակ մը գուցէ ինծի արցունք թափել տայ.

4—3—4—3
4—4

Երբեք օր մը լուրջ զուարթ մեր գլխուն վրայ չէր փայլէր,
Միշտ ցաւերով հոգինիս կը ցամքէր ու կը թառմէր,
Եթէ սէրը չըլլար նէ մխիթարանք մեր կեանքին,
Եւ ծաղիկներ չյանէր աս ճամբուն վրայ տխրագին.
Ո՛ սէր. շղթայքդ օրհնելու է.
Երկու սիրողք կը կրեն նէ՝
Ան կրածնին կէսն է վշտին.
Հաճութիւննին կ՚ընէս կրկին։
Բնաւ սիրած սիրողին դժբախտութիւն մը չկայ.
Իր վիճակը կախուած է մէկ ժպիտէ մէկ խօսքէ.
Բախտը զինքը պարապ տեղ դժբախտ ընել կը ջանայ.
Քեզ կը սիրեմ՝ որ ըսուի, ահա սիրտը հանդարտ է.

Ո՛ւեր, շղթայքդ օրհնելու է.
Երկու սիրողք կը կրեն նէ՝
Ան կրածնին կէսն է փշոտին,
Հաճութիւննին կ՚ընեն կրկին։

Երկու սիրողք մէկուն օր կաղնիի մը շուքին տակ՝
Կը խօսէին տառապած թ՚ինչպէս ընեն հարսնիքնին.
Արտասուքնին սրբելով լսեցի որ կ՚ըսէին.
Քաղցր է կրելը մէկտեղ՝ քան երջանիկ կեալ մինակ։

Ո՛ւեր, շղթայքդ օրհնելու է.
Երկու սիրողք կը կրեն նէ՝
Ան կրածնին կէսն է փշոտին,
Հաճութիւննին կ՚ընեն կրկին։

Գեղ դառնալու ատենը եկած էր. իւրաքանչիւր հովիւ իր բազուկը իր հովուհւոյն երկընցուց։ Կամ պատահմամբ կամ ճարպկութեամբ՝ Արթիւոր ձեռքը ինծի տուաւ։ Լռութեամբ կը քալէինք, չէինք համարձակեր իրարու երեսը նայելու. բայց երկուքնիս ալ ատեն կը փնտռէինք որ մէկալին չտեսած ատենը անոր վրայ նայուած մը նետենք. և աչքերնիս իրարու հանդիպածին պէս՝ գետին կը նայէինք։ Վերջապէս իրեն ըսի. Արթիւոր, մեզի տուած քանի մը օրերնիդ ձեզի տարիներ կու գան՝ թէ որ գեղերնուդ մէջ սիրելի մէկը թող տուած էք նէ։ Բոլոր ունեցածս կու տայի, պատասխանեց, որպէս զի աս երջանիկ օրերը կենացս չափ տեւէին։ — Ուրեմն տուները կը սիրէք։ — Ա՜խ, չէ, տուները չեն... Հառաչանք մը ըրաւ. ես ալ հառաչանք մը ըրի. ձեռքս սխմեց. չեմ կարծեր որ ես ալ իրենը սխմած ըլլամ։

Աս միջոցին մէջ ծերագոյն Եւլեքոն՝ որուն ամէն խօսքերը կը յարգէին՝ առաջարկեց որ պարերգութիւն մը երգենք՝ որպէս զի գեղին մէջ զուարթութեամբ մտնենք ինչպէս որ զուարթութեամբ գեղէն ելած էինք։ Ես անխա յօժարութեամբ յանձն առի. և աս առթով Արթիւորին քանի մը խրատ տալ ուզելով՝ հետեւեալ պարերգութիւնը երգեցի իր երեսը նայելով.

4—4

Յաջող սիրող ըլլալ կ'ուզե՞ս,
Խորհրդաւոր ըլլալու ես.
Աղէկ լռել ով որ գիտէ՝
Սիրոյ մէջ ան խիստ գիտուն է։
Խոհեմ եղիր որ քեզ սիրեն.
Սրտից բանալին գաղտնիքներն են։

Ի զուր սէրը կ'անարգուի.
Գաղտնիքն իր բոցը կը մաքրէ.
Սէրը հոգւոյն զօրութիւնն է՝
Երբ առաջնորդ՝ խորհուրդն ունի։
Խոհեմ եղիր որ քեզ սիրեն.
Սրտից բանալին գաղտնիքներն են։

Շատ հեղ կրնայ խօսքով մը պարզ
Երկայն ճգանց վարձքն հեռանալ.
Ծածկէ մինչև քու վիշտերդ ալ,
Որ հաճութիւնդ ծածկել գիտնաս։
Խոհեմ եղիր որ քեզ սիրեն.
Սրտից բանալին գաղտնիքներն են։

Մի վստահիր՝ բայց թէ սրտիդ
Յաղթութիւններդ, ելքը բախտիդ.
Ինչ որ բախտէն է կորսուած՝
Երջանկութեան է ստացուած։
Խոհեմ եղիր որ քեզ սիրեն.
Սրտից բանալին գաղտնիքներն են։

Չեմ գիտեր թէ արդեօք աս երգս Արթխտորին հաճոյ եղա՞ւ. բայց անկէ օգուտ հանեց։ Որչափ ատեն որ մեզի հետ բնակեցաւ նէ՝ ինծի ցուցըրած խընամքին մէջ այնպէս զգուշութիւն ու խոհեմութիւն բանեցուց՝ որ ամենէն չար լեզուն ալ ըսելու բան մը չգտաւ։

Սիրուելուս վրայ ստոյգ էի, և չէի կրցեր իմ սիրելույս ծածկել որ սիրտս իրենն է։ Մէջերնիս խօսք դրած էինք որ ինք իր գեղը դառնայ՝ ինչպէս որ ծանուցած էր. և քանի մը օրէն ետև իր ընտանիքէն բա-

բեկամ մը խրկէ՝ հօրմէս զիս ուզելու համար։ Երկուքնիս ալ ապահով էինք որ մեր ծնողքը նոյն ամուսնութեան կը հաւանին. ամէն բան մեր միտքին հետ միաբան կ՚երեւար, երբ Արթիւրին երթալէն երկու օր յառաջ՝ դժբախտութեամբս երկուորեակ քոյրս մօտաւոր գեղէն դարձաւ, ուր գացած էր հօրաքոյրներէս մէկը տեսնելու համար։

Ա՛ս քոյրս՝ հաւատարիմ դէմքով մը՝ իմ կենդանի պատկերս է։ Իր դէմքը, հասակը, ձայնը, ամէն բան մէջերնիս այնպէս նման է՝ որ ծնողքնիս մեզի տարբեր հագուստներ կը հագուեցնէին՝ որպէս զի զմեզ ճանչնան։ Բայց բնութիւննիս բոլորովին հեռու է աս նըմանութենէ. եթէ սիրտերնիս ալ երկուորեակ ըլլային նէ՝ այնչափ արցունք չէի թափեր։

Քոյրս իր դարձին երկրորդ օրը՝ հօտը դուրս հանել տուաւ ու ես չարթընցած առաւ ճարակելու տարաւ։ Ուզեցի որ երթամ իրեն հետ միանամ. բայց հայրս բոլոր օրը զիս իր քովը պահեց. հարկ եղաւ որ Արթիւրը տեսնելու յոյս կտրեմ։ Իրիկունը քոյրս եկաւ, և գաղտնութեամբ մը ինծի ըսաւ թէ ծանրակշիռ բանի մը վրայ խօսիլ ունի։ Իրեն հետ մէկտեղ գոցուեցանք։ Ա՜լ մտածեցէք թէ ինչ եղայ աս խօսքերը լսելու ատենս.

Ա՛ս առտու, քոյր իմ, հօտը Հենարեսի գետեզերքը տանելու ատենս՝ տեսայ որ անծանօթ երիտասարդ հովիւ մը ինծի եկաւ. զիս բարեւեց. և ընտանութեամբ ձեռքս բռնեց, այն որ զիս զարմացուց ու նեղացուց։ Լռութիւնս ու երեսիս վրայ տեսած այլայլութիւնը չէին կրնար իր զարմացումը բանել։ Ի՜նչ, ըսաւ, գեղեցիկ Թէոլինտա, չե՞ս ճանչնար զանիկա՝ որն որ զքեզ իր անձէն աւելի կը սիրէ։ Աղէկ իմացայ, քոյր իմ, որ զիս զքեզ կարծեց. բայց որովհետեւ քու անունդ ու համբաւդ ինծի սիրելի է և այսպիսի յանդուգն հովիւ մը կրնայ անուանդ մեծ վնաս հասցընել, անոր համար ուզեցի որ զքեզ ան տաղտկալի անձէն բոլորովին

1009 6-57

ազատեմ։ Իր սխալմունքը բնաւ չիմացուցի. ու Թէո-լինտին ունեցած կերպը բանեցնելով՝ իր խօսքերուն հպարտութեամբ ու արհամարհութեամբ մը պատասխան տուի, որուն վրայ խիստ զարմացաւ. անիկա, քոյր իմ, զքեզ այնչափ չ'արդարացըներ։ Բայց բախտ-բանելով՝ խօսքերս իր վրայ ազդեցութիւն ըրին. զիս թողուց՝ դաւաճան ու ապերախտ կանչելով. և կարծեմ թէ կրնամ քեզի պատասխանել որ մէյմ'ալ զինքը չես տեսներ։

Աղէկ կը հասկընաք, սիրելի հովուհիներ, թէ աս պատմութեան ատենը ինչ կրեցի։ Կեանքիս կէսը կուտայի որպէս զի երկրորդ օրուան հասնիմ ու երթամ անմիջապէս իմ խեղճ սիրելիս սխալմունքէն ազատեմ։ Ա՜խ, ան գիշերը որչափ երկայն երեւցաւ ինծի. աստղները դեռ կը շողային ու ես արդէն դաշտերուն վրան էի։ Խեղճ ոչխարներս երբէք այնչափ շուտ քալած չունէին։ Հասայ ան տեղը՝ ուր սովորաբար Արթիւրը կը գտնէի. կը փնտռեմ, կը կանչեմ, բոլոր գետեզերքը, անտառը, դաշտը կը քալեմ կ'անցնիմ. բնաւ Արթիւրը չեմ գտներ։ Եկո՛ւր, կը պոռամ, եկո՛ւր սիրելիս. ահա ճշմարիտ Թէոլինտան, որն որ միայն զքեզ սիրելու համար կ'ապրի։ Արձագանգը խօսքերս կը կրկնէ ու Արթիւր չկար։ Վերջապէս այնչափ փնտռելէն ետև յոգնելով՝ գացի ուռիի մը տակ նստայ ու կը սպասէի որ օրը աւելի մեծնայ, որպէս զի մէյ մը քալած տեղերս նորէն հեղ մ'ալ քալեմ։

Առտուան արշալոյսը առարկաները տեսնելի ըրածին պէս՝ կաղամախիի մը կեղեւին վրայ նշանագիրներ տեսայ։ Նայեցայ, Արթիւրին ձեռքը ճանչցայ և չեմ գիտեր թէ ինչպէս կրցայ առանց մեռնելու կարդալ աս հետեւեալ՝ տողերը.

4-3—4—3
4—4

Դուն որ ա՛յնչափ անհաստատ՝ ո՛րչափ աղւոր ես անգին,
Դուն որ ոչինչ կը սեպես երդումներդ ու կեանքն իմ,
Կը հրամայես որ մեռնիմ․
Քուկդ է կեանքս,
Ինչպէս կամքս։

Կը հնազանդիմ, ո անգութ, հրամանիդ ահաւոր․
Ա՛լ զիս պիտի չտեսնես․ բայց իմ կեանքին վերջի օր՝
Սիրոյս վըրայ խօսիմ պիտ'որ․

Այո՛, կ'ուզեմ որ կրկնեմ ան քու հոգւոյդ անզգայ
Ըրած երդումս, բայց վա՜յ ինծի, ի վնաս իմ աղագայ․
Ան երդումը գըրելով կեղեւոյն վրայ դիւրաւոր՝
Սիրտէդ նե՛ւ իրաւ որ
Լաւ գըրոշմած կը մնայ։

Մընաս բարով․ սիրտս քեզ սիրեց մինչեւ գերեզման․
Ա՛լ ան չըսելու համար՝ տալու եղայ հարկ մահուան․
Եթէ մահըս կըրնայ քեզմէ
Հառաչանք մը առնուլ՚նէ՝
Մահըս կեանքէս անուշ է։

Սա տխուր մնաս բարովը երկու անգամ կարդացի առանց լալու․ հեղ մ՚ալ կարդալ ուզեցի, բայց արցունքները զիս արգելեցին․ և եթէ աս արցունքները գալու չըլլային նէ՝ անմիջապէս կը մեռնէի։ Նոյն վայրկենէն սկսած ցաւը ան քիչ մը խելքն ալ գլխէս առաւ զորն որ սէրը թողուցած էր։ Միտքս դրի որ ամէն բան թողում ու Արթխտորին ետեւէն վազեմ։ Նոյն ատենը անմիջապէս երթալ կ՚ուզէի․ բայց չէի կրնար թողուլ ան կաղամախին՝ որուն վրայ վճիռս նշանակած էր։ Պարապ տեղ փորձեցի նոյն կեղեւը հանելու․ հազար անգամ պագայ, արցունքներովս թրջեցի, ու սկսայ փախչիլ դաշտին մէջէն՝ կարդացած վերջի խօսքերս կրկնելով։

Հիմա աս եղերքը հասայ․ ասկէ հեռու չէ սիրելւոյս հայրենիքը։ Մինչեւ հիմա մէկն ալ չկրցաւ անոր

վրայ լուր մը տալ։ Դեռ քանի մը օր կ՚ուզեմ փնտըռռել. բայց թէ որ փնտռելս պարապ կ՚ելլէ նէ, թէ որ Արթիտորս ա՛լ չկայ նէ, ընելիքս որոշած եմ, իր ետեւէն պիտի երթամ. այո՛, պոռաց արտասուաց հեղեղ մը իջեցընելով, այո՛ իր ետեւէն պիտի երթամ. աս է ետքի յոյսս։

Ա՛ս է Թէոլինտային պատմութիւնը։ Կալաթէա ու Ֆլորիզա ջանացին որ զինքը մխիթարեն. Հոս կեցի՛ր, ըսաւ Կալաթէա, քեզի կ՚օգնենք Արթիտորը գտնելու համար. և մինչև նոյն ատեն քեզի հետ մէկտեղ անոր վրայ կու լանք։ Թէոլինտա ասոր վրայ սիրտը շարժած՝ Կալաթէան գրկեց ու անոր խօսք տուաւ որ քանի մը օր զինքը չթողու։

Արեւը մտած էր, և երեք հովուուհիները հօտերնին ժողվեցին գեղ տանելու համար։ Ճամբան կէս չեղած՝ Կալաթէան տեսաւ որ իր ցուպը մոռցեր է. Ֆլորիզային ու օտարուհւոյն աղաչեց որ իր ոչխարներուն վրայ հսկեն, և ինք մինակ ետ դարձաւ իր ցուպը փնտռելու համար։ Շուտ մը ծառերուն մէջէն տեսաւ որ Լէնիոյ անուամբ ծեր հովիւ մը եկեր իր նստած տեղը նստեր է. և իր ցուպը ձեռքին մէջ բռներ է։

Մի և նոյն ատենը Ելիկիոնն ալ իր այծերուն պզտի հօտովը խղիկը դառնալու ատեն անկէ կ՚անցնի ու Կալաթէային ցուպը ճանչնալով կը կենայ ու զարմացմամբ մը Լէնիոյին երեսէն վեր կը նայի։ Կալաթէա անդիէն Ելիկիոնին շարժմանը միտ դնելով թուփի մը ետեւը կը պահուըտի՝ մտիկ ընելու համար թէ արդեօք ինչ պիտի ըսէ։

Ո՞րմէ առած ես աս ցուպը, կը հարցնէ Ելիկիոն վառուըռուն ձայնով մը։ Հոս գտայ, կը պատասխանէ ծեր հովիւը, ու Պէլիզային որոշած եմ, որն որ ատանկ գեղեցիկ ընծայ մը չիմերժեր։ — Կը բաղձամ որ կարող ըլլաս աս ցուպին ընծայով Պէլիզային սիրտը շարժել. բայց իմ ցուպս ա՛լ աւելի գեղեցիկ է. նայէ ինչպէս կեղեւը ճարպկութեամբ հանուելով՝ կարծես թէ չորս

ղին բաղեղի ճիւղ մը կը ձեւացընէ ։ Ի՞նչ կ՚ուզես որ տամ՝ քուկինդ խմինիս հետ փոփոխելու համար ։ — Այծերէդ ամենէն գեղեցիկը կ՚ուզեմ ։ — Ա՜խ ․ կը հաւանիմ․ միայն վեց հատ ունիմ, ահա, կրնաս ընտրել առնել ։ Ծեր Լէնիան ինք զինք որոշելու համար դժուարութիւն չունեցաւ ․ Ելլինոնին վեց այծերէն միայն մէկը ձագ հանելու մօտ էր ․ անիկա ընտրեց առաւ ։ Ելլինոն յափշտակուած՝ այծը տուաւ ․ ցուպը փոխեց ու սրտանց գրկեց ։ Երկու հովիւներն ալ հաւատարապէս զոհ եղած իրարմէ բաժնուեցան ․ իսկ Կալաթէա՝ մամուկը առած՝ գնաց Փլորիզային ու Թէոլինտային հետ միացաւ ․ ատոնք հարցուցին թէ ցուպէն ի՛նչ լուր կայ ․ Մէկը առեր է, պատասխանեց, բայց հոգ չէ ։

Գիշերուան ստուերները լեռները սեւցընելու կը սկսէին ․ Թռչունները տերեւներուն տակ ժողվուած՝ խառնաշփոթ ճռուողելով՝ գիշերը անցընելու ճիւղերնուն վրայ կը վիճէին ․ ամէն կողմանէ հովիւներուն եղեգները ու գեղ մօտեցող ոչխարներուն զանգակիկները կը լսուէին ․ Հովւուհիները գեղ մտնելու ատեն՝ հանդիսութեանց մեծամեծ պատրաստութիւններ կը գտնէին ․ պատճառը իրենց ըսին ։ Տորանիոյ անուամբ հարուստ երկրագործներէն մէկը երկրորդ օրը Սիլվէրիային հետ պիտի ամուսնանար, որուն բովանդակ օժիտը իր կապոյտ աչքերն էին ։ Շռայլ սիրահարը իր երջանկութիւնը խիստ փառաւոր հարսնիքով մը տօնախմբել կ՚ուզէր ։ Մօտաւոր գեղերուն ամէն հովիւներն ալ հրաւիրած էր ․ հռչակաւոր Թիրսիսը՝ որն որ երգելու կամ սրինգ հնչեցընելու արուեստին մէջ հաւասարը չունէր՝ իր Տամոն բարեկամին հետ եկած էր ։ Թէոլինտա կը յուսար որ Արթիւրը նոյն հարսնիքին մէջ գտնուի ․ միտքը դրաւ որ Կալաթէային հետ հարսնիքին երթայ ։ Ամէն հովիւները խաղերու ու մենամարտութեանց պատրաստուեցան, որոնք նոյն գեղեցիկ օրը պիտի լեցընէին ։

ԳԻՐՔ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ե՞րբ պիտի կարենամ գեղի մէջ ապրիլ. երբ կեռասենիներով պատած տնակի մը տէր պիտի ըլլամ։ Բոլոր քովերս պարտէզ, բանջարանոց, մարգագետին ու փեթակներ կ'ըլլան. կաղնիի ծառերով պատած վտակ մը իմ տէրութիւնս կը պաշարէ. և իմ բաղձանքներս նոյն վտակէն անդին չեն անցնիր։ Հոն երջանիկ օրեր կ'անցընեմ. աշխատանք, պտոյտ, ընթերցում, ասոնք իմ ատենս կը գրաւեն։ Ապրելու բան կ'ունենամ. նոյնպէս տալու բան ալ կ'ունենամ. վասն զի առանց ասոր հարստութիւն չ'ըլլար. բան մը չունենալ է՝ միայն իրեն համար ունենալը։ Եթէ կարենամ նէ աս ամէն բարիքները վայելել խմաստուն ու հեզ ամուսինով մը մէկտեղ, և տղաքնիս տեսնել որ խոտերու վրայ կը խաղան ու կը մրցին թէ ո՛վ աւելի կը վազէ գալու և մայրերնին գրկելու համար, կարծեմ թէ աշխարհքիս ամէն թագաւորներուն նախանձը կը գրգռեմ։

Այսպէս էր ան հովիւներուն վիճակը՝ որոնց պատմութիւնը կը գրեմ. քաղցր ամուսնութիւն մը գրեթէ միշտ կը պսակէր երկայն սէր մը։ Տարանից՝ Սիլվէրիային սիրած սիրահարը՝ անոր ամուսինը պիտի ըլլար։ Արշալոյսը ելածին պէս՝ գեղին ու շրջակայ տեղերուն բոլոր բնակիչները արդէն հրապարակին մէջն էին։ Մէկը ծաղկահիւս պսակներ շինած էր ամուսնացելոց տանը դուռը զարդարելու համար. մէկալը իր թմբուկին ու սրինգով անոնց զուարճալից լուսանուագ մը կուտար։ Հոս դաշտական տիկը կը լնուէր, հոն քաղցրաձայն քնարը. ուրիշ տեղ մը հին սաղմոսարանը։ Մէկը իր բամբիռներուն վրայ ժապաւէններ կը դնէր, մէկալը իր փեղոյրին վրայ փունջեր կը խոթէր. իւրաքանչիւր ոք իր սիրուհւոյն հաճելի ըլլալ կ'ուզէր. ամէնքն

ալ սիրով ու ցնծումով վառուած բորբոքած էին ։

Շատ չանցաւ Նորապսակ ամուսինները երեւցան ․ իրենց ամենէն գեղեցիկ զգեստներովը զարդարուած էին ։ Կալաթէա ու մատաղ աղջիկները Սիլվէրիան կը բերէին ․ Ելիկիոն ու հովիւները Տարանիոյին չորս դին առած էին ։ Աս սիրուն խումբը նուագարաններու ձայնով առաջ գնաց ։

Երկու ամուսինները իրարու մշտնջենաւոր հաւատարմութեան երդում ընելէն ետեւ՝ հրապարակը դարձան և ամէն մատաղ աղջիկները վազեցին գացին որ հարսին համար որոշած ընծանին բերեն ։ Մէկը եկաւ Սիլվէրիային պտուղ կողով մը ընծայեց ․ մէկալը փեղյ-րին մէջ իր հաւերուն նոր ածած հաւկիթներէն բերաւ ․ ուրիշ մը հաւ տուաւ , մէկն ալ ձագ աքաղաղ մը ․ ամէնքն ալ սիրով ու առանց ունայնասիրութեան՝ իրենց հարստութեանը համեմատ ընծայ մը տուին ։

Կարգը Կալաթէային ալ գալով մօտեցաւ ․ ինք երկու տատրակ կը բերէր՝ զորոնք հօրը սպասաւորներէն մէկը ցանցով բռնած էր ։ Հովուուհին կը վախնար որ չըլլայ թէ մէկ կողմերնին ցաւցընէ ․ և իր երկու ձեռուըները հազիւ կը բաւէին երկու թռչունները բռնելու համար ․ անոնց սպիտակ թեւերը , վարդագոյն կտուցները շարունակ իր մատերէն դուրս կ՚ելլէին ․ կ՚աճապարէ Սիլվէրիային կու գայ , ու շնորհալից կերպով մը ծունկը բարեւելով՝ Բարի բարեկամուհի , կ՚ըսէ , ահա թռչուններ՝ որոնք կ՚ուզեն քեզի հետ ապրիլ , կ՚աղաչեմ ընդունէ ․ ամէն հաւատարիմ ամուսինք անոնց ապաստանարան մը տալու են ։ Աս խօսքերն ըսելով՝ տատրակները կ՚ընծայէ ․ Սիլվէրիա ձեռուըները կ՚երկնցընէ առնելու համար ․ Կալաթէա ձեռուըները կը բանայ ․ երկու թռչունները ատեն գտնելով կը թռչին կը փախչին՝ թեւերնին երկու հովուուհիներուն երեսը քսելով , և օդին մէջ կը բարձրանան ։ Սիլվէրիա զարմացած՝ Կալաթէա գրեթէ տրտմած՝ աչքով անոնց ետեւէն կ՚երթան և շուտ մը կը կորսուընցընեն ․ ան ատեն իրարու

երես կը նային առանց բան մը ըսելու, և ամէն մարդ կը ծիծաղի՝ Կալաթեան պատ :

Նելլիան իրեն կը մօտենայ ու ցած ձայնով կ'ըսէ. Աս թռչունները զքեզ պատժեցին զիրենք չպահելուդ համար. բայց զքեզ նորէն տեսնելու պիտի կարօտին և կրնամ քեզի խօսք տալ որ նորէն գան զքեզ պիտի գտնեն : Չեմ կարծեր, ըսաւ Կալաթեա, և կը մխիթարուիմ եթէ աւելի երջանիկ ըլլան : Անմիջապէս մէկը խրկեց իր փարախը՝ որ տատրակներուն տեղ գեղեցիկ գառնուկ մը բերէ :

Ընծաները տրուելու ատեն՝ տերևախիտ ծառերու տակ բազմաթիւ սեղաններ կանգնուած էին. անոնք շուտ մը խորտիկներով ծածկուեցան : Տարանից՝ որն որ հանդէսին տէրն էր՝ մայրերը, ծերերը ու մատաղ աղջիկները կը նստեցնէ. երիտասարդ մանչերը ոտքի վրայ կը մնան անոնց ծառայելու համար : Ուրիշ տեղ մը՝ կարասներու վրայ հաստատուած թէատրոյի պէս բանի մը վրայ երաժիշտները կ'երթան կը կենան : Երաժշտութիւնը կը սկսի. շատ անգամ ուրախութեան աղաղակներէն կ'ընդհատի. հաճութիւնը, զուարթութիւնը ամէն սիրտերու վրայ ալ կը շողայ. կը խօսին, մինչ կ'ընեն, կը ծիծաղին ամէնը մէկտեղ. ամէն մարդ գոհ կ'ըլլայ, ամէն մարդ երջանիկ կ'ըլլայ. կարծես թէ իւրաքանչիւր հովիւ իր սիրուհւոյն հետ կ'ամուսնանար :

Հանդէսին բան մը պակաս չըլլալու համար՝ կերակուրէն ետև Տարանից հովուական մրցութիւն մը կ'առաջարկէ : Սիլվէրիա իր պսակը կը հանէ ու կը յայտնէ թէ նոյնը իր հովուուհին ամենէն աղէկ երգողին վարձքը պիտի ըլլայ : Ան ատեն նուագարանները կը լռեն, ամէն մատաղ աղջիկունք իրենց սիրելիներուն երեսը կը նային, ամէն հովիւ երգելու կը պատրաստուի : Երաստն ալ կ'ուզէ մրցելու ելլել. բայց հռչակաւոր Թիրսիս ոտք կ'ելլէ ու Երաստը տեղը կը նստի : Ոչ ոք կը համարձակի Թիրսիսին հետ մրցելու : Միայն Նելլիան դիմացը կ'ելլէ. Հօ՛լլիւ, կ'ըսէ, միտքս չեմ դրած որ

դաշտը քեզմէ մեկնելով առնուն. բայց կ'ուզեմ իմ սի- րածս երգել։ Խորին լռութիւն մը կը տիրէ բազմութեան մէջ. երկու ախոյեան փոփոխակի աս խօսքերը կ'երգեն.

4—3—4—3

ԹԻՐՍԻՍ

Սիրուն չքնաղ Փիլլիսն է օրիորդն իմ պաշտելի.
Իմ երգերուս ուժ կու տան իմ Փիլլիսըս և իմ սէրս։
Դուք որ գինիը կը ճանչնաք, դուք մի լսէք իմ երգերս.
Իր անունը ղուրցեցի, ո՛վ ինչ ըսեմ աւելի։

ԵԼԻԿՈՆ

Անունն անոր կը պահեմ՝ որն որ ծնաւ այն կրակ՝
Որմէ վառուած է հոգիս և բորբոքած շարունակ։
Վա՜յ ինձ, ես զիս կը մոռնեմ՝ երբ իր դէմքը նկարեմ.
Գեղեցկագոյն ըղձալուն՝ կը ճանչցուի ինք մեկէն։

ԹԻՐՑԻՍ

Ան գունագեղ խնձորն է հաւատարիմ պատկեր մը
Իմ սիրելի Փիլլիսիս առոյգ փայլուն երեսին.
Իր տարփալից նայուածքը, իր սև ընքւեաց աղեղը
Ամէն սիրտերը կ'ընեն իրենց սիրուն մէկ գերին։

ԵԼԻԿՈՆ

Ձիւնն սպիտակ ու փայլուն, կարմրուկ վարդը են նըման
Գեղեցկութեան այն անձին՝ որմէ եմ ես զմայլեր.
Կը դիմանայ սա ձիւնը ամառւան խիստ տաքութեան.
Աս պերճ վարդը չի կրնար թառամեցընել խիստ ձմեռ։

ԹԻՐՍԻՍ

Երկու տարի կայ՝ Փիլլիս մոմոռուկս է իմ մինակ.
Իր կապուտակ աչքերը տեսածիս պէս՝ սիրեցի,
Հա՛ն Սէրն ինծի կը սպասէր՝ պահըրտած իր մազին տակ.
Իր ոսկեղէն մազերէն չինեց շղթաներ ինծի.

ԵԼԻԿՈՆ

Երկայն ատեն կայ Սէրն է գլխ իր ձեռքին տակ առած
Երբոր տեսայ այն անձը՝ զոր սաստիկ եմ սիրած՝
Ան թեւոր մանկիկը իր աչաց մէջ կը ժպտէր.
Անմիջապէս սրտիս մէջ զգացի որ էր Նետէր։

ԹԻՐՍԻՍ

Կոտրած հայլւոյ մը նման՝ որ մեր ապշած աչքերուն
Հազար անգամ կը ցուցնէ բազմապատկած առարկան՝
Իմ գեղեցիկ Փիլլիսս մէկ հայեցուածը միայն
Ամէն սրտից մէջ կը ձգէ իր պատկերը խիստ սիրուն։

ԵԼԻԿՈՆ

Մայող գառնուկի նման՝ որ իր մայրը խնդրելով
Կը ցատքոտէ կը խայտայ մօրը գալը տեսնելով՝
Մեր հովիւքն ալ կը ցնծան կ՚ուրախանան սակայն
Երբ զմայլած աչքերնուն իմ հովուհիս հանդիպի։

ԹԻՐՍԻՍ

Իմ Փիլլիսս կը պահեմ՝ որ իր տօնին օրը տամ՝
Երկու սպիտակ ամիկներ՝ սնած հոգով իմ ձեռքիս.
Ասոր դիմաց մեծ վարձք մ՚է՝ թէ որ առնուլ կարենամ
Ան ծաղիկները՝ որոնք կը պսակեն իմ Փիլլիս։

ԵԼԻԿՈ՛Ն

Բան մ՚ընծայել չեմ կրնար սրտիս սիրած գեղեցկին.
Վա՜յ ինձ, երբեք չունեցայ՝ սիրտէս, չունիմ զատ մէկ բան,
Զատ ատենէ մեր սիրտս իր ստացուածն է միայն.
Արդէն կ՚երթայ եւ ետեն չունս փոխանակ իմ անձին։

Երկու հովիւները երգելէն դադրեցան։ Մելիբէոս ինք զինք որոշել չկրնալով՝ երկու վարձ տալ կ՚ուզէր։ Ձեր ձիրքերը, ըսաւ, հաւասար են. չեմ համարձակիր եւ չեմ կրնար ընտրել։ Երկուքնիդ ալ մէկմէկ դափնիի ձիւղ առէք, թող տուէք որ ծաղկէ պսակը ընտիր բա-

րեկամուհւոյս մօտ ։ Այս խօսքերը ըսելով՝ Թիրսիսին ու Ելկիմինին երկու հաւասար պսակ ընծայեց ․ և Կալաթէային առնելով՝ ծաղկահիւս պսակը անոր գլուխը դրաւ ։

Երաժշտութիւնը նշան տուաւ պար բռնելու ։ Ելկիմն եկաւ Կալաթէային աղաչեց որ իրեն հետ պարէ ։ Հովուուհին կարմրցաւ և ընդունեցաւ ։ Կը բաղձայի՞ր , ըսաւ Ելկիմն գողգոջուն ձայնով մը, որ Թիրսիսը յաղթանակէր ։ Ոչ , պատասխանեց Կալաթէա , քու գեղիդ պատուոյն համար՝ կը նեղանայի եթէ ստորականէ մը յաղթուիլդ տեսնելու ըլլայի ։ Այս քիչ խօսքերէն ետև՝ ա՛լ չհամարձակեցան իրարու հետ խօսելու ։

Գիշերը եկաւ և ամէն մարդ գնաց Տորանելին քով ընթրիք ուտելու՝ Կալաթէան ալ՝ որն որ Ֆլորիզան ու տխուր Թէոլիմատն իր տունը տարաւ ։ Այս երեք հովուուհիները գացածնուն պէս՝ Ելկիմն դէպ ի իր խղճիկը ճամբայ ելաւ Երաստրին , Թիրսիսին ու Տամոնին հին մէկտեղ ․ աս երկու եղբայրները երկուքն ամենէ վեր Ելկիմինին աղէկ բարեկամներն էին և իր սէրն ու հոգերը գիտէին ։

Դեռ շատ ճամբայ մը չէին առած՝ մէյմ'ալ բլրակի մը վրայ շինուած հին մենարանի մը տակէն անցնելու ատեն քնարի մը հնչիւնը լսեցին ։ Կենանք , ըսաւ Երաստր , մտիկ ընենք երիտասարդի մը ձայնը՝ որն որ տասնուհինգ օրէն վեր հոս եկած մենակեաց կեանք մը կ'անցընէ ։ Իրեն հետ շատ անգամ խօսած եմ ։ Իր խօսքերուն համեմատ՝ կարծեմ թէ ինք մեծ մարդ մըն է և իր դժբախտութիւններէն ստիպուած է աշխարհք թողուլ ․ և եթէ Կալաթէան ալ ինծի հետ այնպէս գէշ վարուելու ըլլայ՝ միտքս դրած եմ որ աս մենակեացին հետ մէկտեղ ես ալ մենակեաց մը ըլլամ ։

Երաստրին աս խօսքերէն հովիւներուն բաղձանքն եկաւ նոյն մենակեացը ճանչնալու ։ Առանց ձայն հանելու բլուրէն վեր ելան և քսանուերկու տարուան մօտ երիտասարդ մը տեսան , որն որ ժայռի մը կտորին վրայ

նստած էր․ հաստը զգեստ մը հագած, մէջքը չուանէ գօտի մը, սրունքները մերկ, ոտքերը բոպիկ, ձեռ.քը քնար մը բռնած՝ որմէ ողբագին հնչիւններ կը հանէր․ խոնաւ աչուըները երկինք դարձուցած՝ երկայն արցունքներ իր այտերուն վրայ ակօսաձև կ'իջնային։ Գիշերուան լռութիւնը, լուսնին դեղնագոյն լոյսը, մենարանին նուիրական սոսկումը, ամէն բան կարծես թէ հոգւին մենակեացին տխուր ձայնին կը պատրաստէին։ Քիչ մը ատեն նախերգանք ընելէն ետև՝ աս խօսքերը երգեց․

4-3—4—3
3—4—3

Պարապ անցը երկինքին ողբ մը կ'ուղղեմ տաղտկալի․
Երկինքը ո՛չ չլսեր իմ ձայներըս ցաւալի․
Զարհուրելի ան սէրը, բախտն այն թեթև խաղայէր,
Նաև բարեկամութիւնն՝ մի միայն ինչ.ք դժբախտին՝
Կը միանան ամէն բան՝ որ զիս ընեն խեղճ յետին։
Ճակատագիրս կը լեցուի․ ես կուլամ եմ ծընէր․
Երկրի վրայ՝ չունի ո՛չ բան մը սիրտն իմ։
Ա՛լ ես սիրել չեմ կրնար, և չեմ կրնար որ մեռնիմ։

Ո՛ սուրբ բարեկամութիւն՝ կենաց անոյշ հըրապոյր՝
Սէրը քեզի զոհեցի․ բայց շատ արժեց ան ինծի․
Գոնէ թողած իմ հոգւոյս խաղաղութիւն հանգիստ տուր․
Երջանկութեան մը համար՝ դուն բաւական ես՝ կ'ըսուի։
Մխիթարանք տալու տեղ՝ զիս խեղճութեամբ կը լեցնես։
Ճակատագիրս կը լեցուի․ կուլամ եմ ծնած ես․
Երկրի վրայ՝ չունի ո՛չ բան մը սիրտն իմ․
Ա՛լ ես սիրել չեմ կրնար, և չեմ կրնար որ մեռնիմ։

Մենակեացը լռեց․ գլուխը ուսին վրայ ծռեցաւ, ձեռուըները քնարին լարերը ձգեցին, և քովն ինկան անշարժ մնացին։ Հովիւները օգնելու վազեցին․ Եւանդր զինքը իր բազկացը մէջ առաւ ու խել.քը վրան բերաւ։ Մենակեացը երկայն ատեն Եւանդրին երեսէն վեր նայեցաւ՝ սարսափելի երազի մը մէջէն արթըն-

ցող մարդու մը պէս ։ Ո՛ հովիւ, ըսաւ, ինծի ցուցըցած խնամքդ ուրիշ բան չէին ըներ բայց եթէ իմ վիշտերս աւելի կ'երկընցընէին, և ունայն երախտագիտութիւն մը միայն կրնամ քեզի մատուցանել ։ Կրնաս քու գժբախտութիւններդ մեզի պատմել, ըսաւ Թիրսիս . մեզի տուած բարեկամութիւնդ արժանի է աս վստահութեան ։ Ա՛խ, բարեկամութիւն . . . պատասխանեց մենակեացը . ի՛նչպիսի բառ մը արտաբերեցիր ։ Բայց բաղձանքդ կը կատարեմ ։ Ձեզի շատ երախտագէտ ըլլալու եմ . ձեր գեղին մէջ կ'երթամ կը խնդրեմ՝ տխուր կենացս հարկաւոր եղած քիչիկ մը կերակուրը . միշտ հարկաւորէն աւելի կու տան ։ Որովհետև կեանքս ձեզի պարտական եմ, անոր համար արդար է որ նոյն կեանքիս վիշտերն ալ գիտնաք ։ Աս խօսքերուն վրայ՝ հովիւները եկան չորս դին առին, ու երիտասարդ մենակեացը իր պատմութիւնը սկսաւ .

Հին ու հռչակաւոր Փաերէս քաղաքին մէջ, որուն բնակիչները Աթենասէն ու Արեսէն միշտ պաշտպանուած են, Թիմպրիս անուամբ երիտասարդ ասպետ մը կ'ապրէր ։ Իր մեծ քաջութիւնը՝ իր ձիրքերէն ամենափոքրն էր ։ Անյաղթելի համակրութենէ մը տարուած ամէն եղանակաւ ջանացի որ իր բարեկամութիւնը ստանամ . յաջողեցայ ։ Անմիջապէս բոլոր քաղաքը Թիմպրիս ու Փայփան (իմ անունս է) անունները մոռցաւ և մեզ պարզապէս Երկու Բարեկամներ կը կանչէր ։

Նոյնպիսի մականուան մը արժանի էինք . միշտ մէկտեղ ապրելով՝ մեր գեղեցիկ տարիները վայրկեաններու պէս կը սահէին կ'անցնէին . մեր մի միայն զբաղումը Արեսին կրթութիւններն էր . մեր հանգիստը՝ որսորդութիւն . մեր կիրքերը՝ բարեկամութիւն ։ Աս երջանկութիւնը տևեց մինչև ան օրը՝ որ ամենաթշուառ իմ կենացս՝ որուն մէջ Թիմպրիս Բրանիսլ անուամբ ասպետի մը հետ վէճ մը ունեցաւ ։ Բարեկամիս ընտանիքը զինքը ստիպեցին որ հեռանայ . բայց ինքը Բրանիսլին գրեց որ Նաւոլի կ'երթայ, ուր միշտ պատրաստ է դա-

տերնին լմնցընելու՝ ինչպէս ազնուական անձանց կը վայլէ։

Ես հիւանդ էի, և չէի կրնար բարեկամիս ետևէն երթալ։ Եղբօր բարևներս՝ շատ արցունքներով խառնուեցաւ. իրեն խոստացայ որ առողջանալուս պէս կու գամ իրեն հետ կը միանամ։ Բայց անմիջապէս զգացի որ իր հեռաւորութիւնը իմ հիւանդութենէս աւելի զիս կը յոգնեցընէ. և իմանալով որ Փարիզի նաւահանգստին մէջ չորս ցուկանաւ Իտալիա երթալու կը պատրաստուին՝ մինքս դրի որ ելլեմ երթամ։ Բարեկամութիւնը ինծի ուժ տուաւ, թէպէտ հիւանդութենէ նոր ելած ըլլալով՝ ուժս տեղը չէր. նաւ մտայ. հովը իմ խորհրդեանս օգնական եղաւ ու քիչ օրէն զիս Նափոլի հասցուց։

Նաւահանգստին մէջ ցամաք իջնալու առենս գիշեր էր։ Ճամբէ մը անցնելով՝ սուրերու շառաչիւն մը լսեցի և տեսայ որ մարդ մը կռնակը պատին տուած՝ ինք զինք չորս աւազակներու դէմ առանձին կը պաշտպանէ։ Իրեն օգնելու վազեցի. ետևէն շատ սպասաւորներ ունէի, անոնք ալ ինծի օգնեցին։ Աս յանկարծական յարձակումը չորս վատ աւազակները փախուց. անծանօթ մարդուն քով գացի, իրեն հետ խօսեցայ, զինքը ճանչցայ. Թիմպրին էր։

Զինքը բազկացս մէջ սխմեցի ուրախութեան արցունք թափելով. բայց աս քաղցր միաւորութեան հաճութիւնը շատ սուղի նստաւ ինծի. բարեկամս վիրաւորուած էր, և զիս տեսնելով աւելի շարժելուն՝ ուժը բոլորովին կորեցաւ, բազկացս մէջ ինկաւ մարած ու արեամբ ծածկուած։ Մարդ խրկեցի որ օգնութեան հասնին. Թիմպրիս ինք իրեն եկաւ. վիրաբոյժ մը վէրքը նայեցաւ և ըսաւ թէ մահացու չէ։ Աս խօսքը զիս մխիթարեց. բազուկներով պատկառակալ մը շինելով՝ խեղճ բարեկամս վրան դնելով առինք իր տունը տարինք։

Հոն նոյն ծրագործութեան պաշտօնը իմացայ։ Թիմպրիս Նափոլի հասնելով՝ Սպանիայէն նաւակներ

բերած տուած էր՝ քաղքին առջի քաղաքացիներէն մէ-կուն՝ որուն ընտանիքը սպանիացի էր ։ Բարեկամս անոր տանը մէջ ընդունուելով իբրև սիրելի հայրենակից՝ չը-կրցաւ անոր Նիզլիսա անուամբ անդրանիկ աղջկանը գեղեցկութեան դիմանալ, որն որ Նափոլիթան օրի-որդներուն մէջէն ամէնէն գեղեցիկն ու խելացին էր ։ Իր ակնածութիւնն ու վախկոտութիւնը երբեք թող չտուին որ իր սէրը խոստովանի ։ Բայց Իտալացի իշխան մը՝ Նիզլիսային սիրահարուելով՝ գուշակեց որ նախան-ձորդ մ՚ունի․ ու Թիմպրիոյին թէ քաջութենէն և թէ արժանիքէն վախնալով՝ վատութեամբ զինքը սպաննել տալ ուզեց ։ Աս դէպքը քաղքին մէջ տարածուեցաւ ու Նիզլիսային հօրը ականջը հասաւ ։ Հայրը բարկացաւ նոյն դէպքին մէջ իր աղջկանը անունը խառնուած տես-նելով, և նոյն Իտալացի իշխանին ու իմ բարեկամիս արգելեց որ մէյմ՚ալ իր տանը մէջ ոտք չկոխեն ։

Աս արգելքը վէրքէն աւելի վնաս ըրաւ Թիմպրի-ոյին ։ Կ՚այրէր կը տոչորէր կիրքէ մը՝ որն որ արգելք-ներով աւելի կը սաստկանար, կրցած ատեն ինք զինք չյայտնելուն վրայ յուսահատած՝ կ՚ուզէր որ Նիզլիսան տեսնէ՝ ինչ որ ըլլայ նէ ըլլայ ։ Ամէն միջոց իրեն դիւ-րին կու գար․ և իրեն անկարելի կ՚երևար․ հարիւր նամակ կը գրէր, հարիւրն ալ կը պատռէր․ հազարա-ւոր անգործադրելի խորհուրդներ միտքին մէջ իրարու կը յաջորդէին ։ Այնչափ անհանդստութիւնները, այն-չափ հոգերը իր վէրքը բորբոքեցին․ բարեկամս վտան-գի մէջ ինկաւ ։ Զինքը ազատելու համար միտքս դրի որ իր սիրուհւոյն քովը մտնեմ ։

Նոր ազատած գերիի մը զգեստ հագայ․ կիթառ մը առի․ և ամէն իրիկուն Նիզլիսային ճամբուն մէջ հին վէպեր (ռոմանսներ) երգելով կը պտըտէի, և զիս ան-հաւատից ձեռքէն փախած Սպանիացի մը կը կարծէին ։ Շուտ մը նոյն թաղին մէջ ուրիշ բանի մը վրայ չէր խօս-ուեր՝ բայց եթէ գերի երաժիշտին վրայ ։ Նիզլիսային հայրը իմ վէպերս լսել ուզեց, իր տանը մէջ ընդուն-

ունեցայ։ Հոն նոյն Նիղխատան տեսայ. հոն կենացս հան-գըստութիւնն ու երջանկութիւնը կորսընցուցի։ Համարձակեցայ նայելու այն երկնային երեսին, այն սիրուն հասակին, այն փափուկ աչքերուն, որուն փայլունութիւնը թեթև տխրական նշանով մը բարեխառնուած էր. զգացի որ անմիջապէս թոյնը երակներուս մէջ մտաւ քալեց։ Փախչելու էր, բայց ուժ չունեցայ. և աս մի միայն վայրկեանը զիս Թիմարիոյին պէս հիւանդ ըրաւ։

Ինծի աղաչեցին որ երգեմ, և ես հազիւ կրնայի խօսիլ։ Սակայն հնազանդեցայ և արևելեան վէպ մը ընտրեցի՝ զորն որ պարսիկ գերի մը ինծի սորվեցուցած էր։

Ջոս ամէն հովիւներն ալ մենակեացին աղաչեցին որ նոյն վէպը ըսէ։ Մենակեացը քնարը առաւ ու քաղցրաձայն երգեց այսպէս.

4—4

Աղւոր Նէլլի սիրեց Սէմիր.
Սէմիր սիրեց աղւոր Նէլլի.
Իրար տեսնել, սիրել, յայտնել,
Իրենց կեանքը ու հաճոյքն էր։
Երջանկութիւնն է քիչ բանէ,
Ոչինչ բանէ ալ կը մարի.
Վա՜յ ինձ, վարդի մը տերևէ
Առկախեալ էր բախտ Նէլլիի։

Քանի որ իր ծաղկին վրայ,
Վարդի տերևը կը կենայ,
Նէլլիի կեանքը պահէ պիտի.
Ան որ ինկնայ՝ ինք կը մեռնի։
Սէմիրան ալ միշտ մտադիր՝
Աղւոր աչքը ծաղկին վերայ՝
Վախկոտ ձեռքով խնամք կու տայ
Ան վարդենւոյն՝ որ է բախտն իր։

Կչէս բայ ընընին Սեմիրան
Օր մը Նըւարդ համբոյր կու տայ —
Ան ալ կ՚ուզէ, բայց կը քաշուի.
Ի զուր Սէրը յորդոր կ՚ընէյ։
Իր համբոյրը պզանչելէ
Ան կիսաբաց կու տայ ծաղկին.
Վարդն է ընընէն վար կը թափի —
Սեմիր մնացուց իր սիրելին։

Նըւարդ անգոյն ու անզգայ՝
Սեմիրամին առքը կ՚իյնայ.
Ձեռքը սխմած՝ կու տայ հոգին.
Կ՚ելլէ սրտէն սէրն անկամայ։
Սեմիր աշխած գողգողագին
Արահ կը խնդրէ շրթանցը վրայ.
Մնացող բերանը սխմելով՝
Կնքեց կեանքը մէկ համբոյրով։

՚Նիգիտա Գլանքս անուամբ կրտսեր քոյր մը ունէր, որն որ գրեթէ անդրանիկին չափ գեղեցիկ էր։ Մատաղ Գլանքս աս վէպս ամենէն աւելի հաճութեամբ լսեց. ձայնս շատ գովեց։ Իրեն շնորհակալ եղայ քրոջը երեսը նայելով։ Հայրերնին աղաչեց որ նորէն գամ. աս հրամանը գործածելէն յառաջ երկայն ատեն տատամսեցայ. ստոյգ էի որ ասով սիրոս պատառող նետը աւելի խորը պիտի մտնէ. բայց բարեկամէս սախրուած, սէրէս ձգուած, նորէն Նիգիտային գացի. զինքը նորէն տեսայ, և բժշկուելու բոլոր յոյսը վերցաւ։

Ա՜, հասկըցէք թէ հոգւոյս մէջ ինչ պատերազմներ կ՚անցնէին։ Թիմպրիան կեանքէս աւելի կը սիրէի. Նիգիտան գուցէ Թիմպրիյէն աւելի կը սիրէի. զինքը ամէն օր կը տեսնէի. չէի կրնար իրմէ փախչիլ՝ նոյն իսկ բարեկամիս շահին համար. աս բարեկամը՝ տկար ու հիւանդ՝ միայն իմ խնամոցս յոյսովը կը քաջալերուէր։ Ժամանակը՝ զիս չափափելէն զատ՝ երթալով ցաւերս կ՚աւելցընէր, ամէն մէկ վայրկեան իմ սէրս, իմ խիղճս, իմ չարչարանքս կը կրկնէր։ Առողջութիւնս չկրցաւ դի-

մնալ. երեսս շուտ մը երիտասարդութեան գոյնը կորսնցուց. աչուըներս՝ մարած ու խորունկցած հազիւ կրնային անոր վրայ դառնալ՝ որն որ զիս մեռցընել կուտար: Նիզլտային հայրը վրաս գութ ցուցուց. Նիզլտան ալ և մանաւանդ իր Պլանքա քոյրը օր մը ինծի աղաչեցին սիրալիր կարեկցութեամբ մը՝ որ իմ վիշտերս իրենցմէ չպահեմ: Սիրտս հաստատեցի. միտքս բերի ինչ որ բարեկամիս պարտական էի նէ. և որոշեցի որ աւելի մեռնիմ քան թէ զինքը մատնեմ. ուժ առնելով իրենց աս խօսքերն ըսի.

Վշտացս վրայ աւելի կը ցաւիք երբ իմանալու ըլլաք որ անոնց պատճառը բարեկամութիւնն է: Երիտասարդ ասպետ մը՝ իմ հայրենակիցս ու մտերիմ բարեկամս՝ աշխարհքիս մէջ գտնուող ամենէն գեղեցիկ առարկային սիրահարեալ է. անոր վրայ այնչափ յարգութիւն ու ակնածութիւն ունի որ չհամարձակիր անոր իր սիրոյն վրայ խօսելու. աս ակնածութիւնը իրեն կեանքը կ'արժէ: Աս անձն է որ կ'ողբամ. սակայն ամենէն համեստ ու ամենէն սիրուն մարդն է, զորն որ դժբախտ սէր մը պիտի գերեզման իջեցընէ:

Հոս Նիզլտա խօսքս կտրեց: Ֆայլան, ըսաւ, երբեք սէրը չճանչցայ. բայց ինծի կ'երևայ որ պարզմտութենէ կու գայ մեռնիլը՝ քան թէ կնոջ մը ըսելը թէ զինքը կը սիրեմ: Նախ աս խոստովանութիւնը չկրնար զանիկա վշտացընել. և ենթադրելով որ գէշ ընդունուի՝ մեռնելու միշտ ատեն կայ: — Գեղեցիկ Նիզլտա, երբ սէրը անտարբեր աչքով դիտուելու ըլլայ՝ միայն տղու խաղալիկ կը սեպուի՝ որուն վրայ մարդ կը ծիծաղի ու գութ կ'ունենայ. բայց երբ սիրտը վիրաւորուելու ըլլայ՝ ան ատեն խելքն ու միտքը մեզի օգտակար չըլլալէն զատ՝ զմեզ մոլորցընելու մէջ առջիններն են: Այսպէս է բարեկամիս վիճակն ալ: Շատ աղաչելով վերջապէս կրցայ իրմէ ընդունիլ որ իր սիրածին նամակ մը գրէ. նոյն նամակը առի ու միշտ վրաս կը կրեմ՝ յուսալով որ կրնամ սիրելոյն ձեռքը հասցընել: —

Չե՛մ կրնար նոյն նամակը տեսնել։ Հետաքրքիր եմ ճանչնալու ճշմարտապէս սիրահարեալի մը ոճը։

Թող չտուի որ այսպիսի աղուոր առիթ մը ձեռքէ ելլէ. ծոցէս նամակը հանեցի՝ զոր որ Թիմպըրլըս քանի մը օր յառաջ ինծի յանձնած էր. նամակը գրեթէ սա խօսքերով գրուած էր.

«Անուքս դրած էի, ո՛վ օրիորդ, որ երբէք լռութիւնը չկարեմ. աւելի կ՚ուզէի քու գթութեամբդ մեռնիլ քան թէ քու բարկութեամբդ ապրիլ։ Բայց խիստ ստիպեալ բան մը կ՚ըլլար քեզի չիմացնելը որ զքեզ կը սիրեմ ու կը պաշտեմ։ Եթէ սա խոստովանութիւնը զքեզ չխռովցըներ նէ՝ կը զգամ որ դեռ կեանքը պի-տի սիրեմ՝ նոյնը քեզի նուիրելու համար. եթէ իմ յանդգնութիւնս քեզի պատժելի երեւնալու ըլլայ՝ մա-հը շուտ մը կը քաշէ։»

Նիգլոս սա նամակը շատ մտադրութեամբ կար-դաց։ Չեմ կարծեր, ըսաւ, որ այսպիսի յարգական յայտնութիւն մը սիրոյ՝ կարենայ անհաճոյ ըլլալ. կը յորդորեմ զքեզ որ երթաս սա նամակը տաս՝ առանց վախ մը ունենալու որ դէշ կ՚ընդունուի։ Դեռ ատե-նը չէ, ըսի Նիգլոսին, բայց իմ բարեկամս կը մեռնի, և դուն կրնաս իր կեանքը փրկել։ Ո՛հ, ի՛նչպէս։ Եկուր պատասխան մը գրէ սա նամակին՝ իբրև թէ նոյն նա-մակը քեզի գրուած ըլլար. սա անմեղ խորամանկու-թիւնը իրեն կեանք կու տայ և ես ալ ատեն կ՚ունե-նամ փնտռած առիթս գտնելու։ Չէ, պատասխանեց Նիգլոս, երբէք սիրոյ նամակի մը պատասխան չեմ գրած և չեմ ուզեր սուտով մը սիրտը ընել։ Բայց ի՛նչ արգելք կայ՝ հոս հիմա պատահածները քու բարեկա-միդ պատմելու՝ իմ անուանս տեղ իր սիրելույն անու-նը դնելով։ Իրեն կ՚ըսես որ սիրելիդ նամակը կարդաց և զիս յորդորեց որ նամակը տամ. և կ՚ըսես նաև որ ճշմարտապէս չհամարձակեցաւ անոր ըսելու որ նոյն նամակը իրեն համար է, բայց կրնաս յուսալ որ իրեն ըլլալը առանց բարկանալու պիտի իմանայ։ Աս հնարքը

հայրենակցիդ առողջութեանը օգտակար կ՚ըլլայ և երբ իր ճշմարիտ սիրուհւոյն հետն ալ խօսելու ըլլաս նէ՛ բնաւ սուտ չես ըսեր :

Այս հնարքին վրայ զարմացած՝ քանի մը շնորհակալութեան խօսք թոթովեցի, և վազեցի Թիմպրիային գացի ամէն բան պատմելու : Թիմպրիային սատ ունեցած յոյսը, իր ուրախութիւնը, իր երախտագիտութիւնը մէկմէկ շղթաներ եղան զիս իմ պարտքիս աւելի կապելու համար : Նիզխաային քով իմ հոգերս կրկնապատկեցի . և սիրոյ մը որս եղած ատեն՝ որն որ զինքը տեսնելով երթալով կ՚աճէր՝ իրեն հետ ուրիշ բանի վրայ չէի խօսեր բայց եթէ իմ բարեկամիս վրայ . իրեն համար կը գործածէի այն բացատրութիւնները՝ զորոնք սիրտս նոյն իսկ ինծի համար կը յղանար, և բարեկամութեան գործածեցի մինչև այն զգածմունքն ալ՝ որն որ նոյն բարեկամութիւնը կրնար կործանել :

Վերջապէս համարձակեցայ , ամէն բան յայտնեցի : Իմացուցի Նիզխաային որ բարեկամս այն Թիմպրիան էր՝ որն որ քիչ մնաց իրեն համար պիտի մեռնէր : Իր ծնունդը , իր ձիրքերը , իր առաքինութիւնները գովեցի բարձրացուցի . մէկ խօսքով զինքը տեսածիս նման նկարեցի : Նիզխան զինքը չէր մոռցեր . ինծի զարմացում մը ցուցուց ճշմարիտ կամ շինծու , յանդգնութիւնս երես զարկաւ , սպառնացաւ որ ամէն բան հօրը պիտի ըսէ . բայց նոյն բարկութեան մէջէն՝ զորն որ ցուցընելու կը ջանար՝ յայտնի տեսայ որ Թիմպրիան սիրուած էր :

Ասիկա ինծի համար յետին հարուածը եղաւ . ասոր երկայն ատենէ վեր կը սպասէի . բայց ի վերայ այսր ամենայնի խիստ զգալի եղաւ : Միտքս դրի որ Թիմպրիային իր երջանկութիւնը իմացընեմ ու ելլեմ փախչիմ , անապատ մը մէջ երթամ մեռնիմ : Բայց քաջասրտութեանս վրայ չափազանց վստահ եմ եղեր . իմ ախոյեանիս ըսելու ատենս որ սիրուած է՝ լեզուս բըռնուեցաւ , աչքերս արցունքով լեցուեցան . պարապ տեղ ուզեցի խռովութիւնս ծածկել . հեծեծանքներս

զիս մատնեցին, ուժս կորեցաւ, բարեկամիս բազկացը մէջ ինկայ և արցունքովս զինքը թրջեցի ։

Թիմպլիդ զարմացած ու սարսափած՝ զիս բռնեց, դրկեց. ու կը հարցընէր, կ՚ուզէր այսպիսի սաստիկ զգացման մը պատճառը իմանալ. ես կը լռէի. ինք կը ստիպէր. աչքերս գետին . . . ։ Ա՜խ, իմացայ, պոռաց, իմացայ. Նիզլիան կը սիրես, Նիզլիան կը սիրես. ո՜հ, ի՜նչպէս կրնաս չսիրել ։ Սիրտդ կը հեծէ ան զոհին վրայ՝ զորն որ կ՚ուզես բարեկամութեան մատուցանել. անարժան կ՚ըլլամ բարեկամութեան՝ եթէ նոյն զոհը ընդունելու ըլլամ ։ Սիրէ՛ Նիզլիան, զինքը մէյմ՚ալ չեմ տեսներ. գուցէ կրնամ առանց անոր ապրիլ. բայց ապահով եմ որ կը մեռնիմ եթէ զքեզ դըժբախտ ընելու ըլլամ ։ Աս խօսքերն ըսելով՝ երեսը դարձուց իր արցունքը ծածկելու համար, և զիս իր կուրծքին վրայ սեղմեց ։

Նոյն վայրկենին մէջ բարեկամութիւնը զիս հոգեւորեց. ես զիս իմ վեր բարձրացած զգացի ։ Սխալեցար, ըսի բարեկամիս. իմ սիրածս Նիզլիան չէ, իր քոյրն է. ասոր սիրտը չկրցայ շարժել. և մերժուած սիրոյ մը սաստկութիւնն է իմ յուսահատութեանս պատճառը ։ Արդեօք զիս կը խաբե՞ս, ըսաւ Թիմպլիդ երեսէս վեր նայելով ։ — Չէ, չէ, սիրելի Թիմպլիդ. Գլանքան կը սիրեմ. սակայն իմ սէրս կ՚արհամարհէ. թողութիւն ըրէ՛ եթէ քու երջանիկ վիճակդ իմ վիճակիս հետ բաղդատելով քանի մը արցունք թափելու կ՚ըլլամ. կը խոստանամ որ ա՛լ չեմ թափեր ։ Այնպէս ըլլայ. կը զգամ քու քովդ որ իմ երջանկութիւնս սէրէն կախուած չէ ։

Թիմպլիդ ինծի հաւտաց, կամ հաւտալ ձեւացուց ։ Միտքը դրած էր որ ժամանակաւ քննէ իմանայ բաններուս ճշմարտութիւնը. ես ալ իր հանգստութեանը հարկաւոր եղած ամէն զոհերուն պատրաստուած էի ։ Ճշմարիտ սէրս զոհելը միայն բաւական չէր, հապա ուրիշ սէր մը զգալ ձեւացընելու էր. ուստի երկրորդ

օրը առեն չկորընցունելով՝ իմ ով ըլլալս Գլանքային ի-մացուցի ու իրեն հետ սիրոյ վրայ խօսելու սկսայ ։

Գլանքա երկայն առենէ վեր զիս կը սիրէր, և չէր համարձակեր նոյնը հաստատելու ։ Բայց ինք զինք սիր-ուած տեսածին պէս՝ իր սէրը քրոջը յայտնեց ։ Աս վստահութիւնը Թիմպրիոյին համար օգտակար եղաւ ։ Նիգլաս դեռ կ'ընդդիմանար այնպիսի զգածման մը՝ որմէ կը վախնար ․ բայց նոյն զգածման ընկեր մը գըտ-նելով՝ վախը քիչցաւ ․ ինքն ալ համարձակեցաւ իր սի-րոյն վրայ խօսելու և երթալով նոյն սէրը իր վրան հաս-տատեցաւ ։ Երկու քոյրեր վախերնին իրարու իմացը-նելով՝ իրար փոխանակի հաստատեցին ․ և սիրտերնին իրարու բանալով հաճութիւն մը կը զգային, որով սի-րելու հաճութիւնը աւելի աղէկ կը ճանչնային ։

Ինք զինքս ծածուկ պահելով՝ տան մէջ մտնելու ա-զատութիւնս միշտ կը պահէի ։ Բարեկամիս նամակնե-րը կը բերէի ․ երբեմն իր սիրուհին տեսնել տալով զին-քը կ'ուրախացընէի ։ Նոյն առենը Գլանքային քով փոյթս կը կրկնապատկէի ։ Թիմպրիս ուրախութեամբ իմ որ-չափ սիրուած ըլլալս տեսնելով՝ ինծի շնորհաւորու-թիւններ բարեմաղթութիւններ կ'ընէր զիս գրկելով և ինծի կ'երդնուր որ միայն ան օրը Նիգլասին հետ կ'ամուսնանայ՝ որ օրը որ ես իր քրոջը ամուսինը կ'ըլ-լամ ։ Գլուխս կը ծռէի, համակամ ան ամէն բանին՝ ինչ որ բարեկամութիւնը կը հրամայէր ։

Անիայն Սպանիայէն լուր կը սպասէինք՝ Գլանքային ու Նիգլասին ձեռքը խնդրելու համար, մէյ մ'ալ Բրան-սիլ ապետը՝ որն որ Քաէրէսի մէջ Թիմպրիոյին հետ վէճ ունեցեր էր՝ Նափոլի եկաւ Թիմպրիոյին հետ զար-նուելու համար ։ Որովհետև հատուցումը հրապարա-կաւ պիտի ըլլար՝ պէտք եղաւ որ քիչ մը սպասուի փո-խարքայէն հրաման առնելու և դատաւորներ անուա-նելու համար ։ Վերջապէս աս սոսկալի մենամարտու-թիւնը որոշուեցաւ որ ութը օր ետքը կատարուի՝ քաղաքէն քիչ մը հեռու մեծ դաշտի մը մէջ ։

Այս լուրը շատ աղմուկ հանեց և մեր ջանքին հակառակ՝ Նիզիտան ալ իմացաւ ։ Իր վիշտն ու ցաւը իր սիրոյն չափ սաստիկ եղաւ ։ Բոլորովին վհատած ու տառապած՝ ան ութը օրը՝ որն որ իրեն խիստ երկայն ու խիստ կարճ կ՚երևար արցունքներու մէջ՝ առանց բերանը բան մը դնելու անցուց ։ Զարհուրելի անստուգութիւնը՝ որն որ նոյն խակ դժբախտութենէն աւելի անգութ է՝ իր զօրութիւնը հատցուց․ ինկաւ հիւանդացաւ․ և հայրը՝ իր հիւանդութեանը ճշմարիտ պատճառը չգիտնալով՝ որոշեց որ առողջութեանը համար գեղի տունը տանի ։

Երթալու օրերնին՝ որն որ մենամարտութեան առջի օրն էր՝ Նիզիտա զիս կանչել տուաւ ։ Իր անկողինին քով երթալով՝ հազիւ կրցայ զինքը ճանչնալ․ երեսին գոյնը նետած աւրուած էր․ երկայն արտևանունքը թաց էր ։ Փամփիան, ըսաւ սկար ձայնով մը, իմ միտս բարովս Թիմպրիոյին տար ու իրեն ըսէ որ իմ արևս իր արևէն կախուած է և վաղը իմ կեանքս է պաշտպանելիքը ։ Իսկ դուն՝ որ իմէ ետև իր ընտիր բարեկամն ես՝ ապահով եմ որ զինքը չես թողուր․ իրեն դժբախտութիւն մը պատահելու ըլլայ՝ օգնելու պատրաստ կ՚ըլլաս ։ Ա՛խ․ ո՜ւր էր որ կարենայի քեզի հետ գալ ։ Ծոցէն վիզէն չքնաղ մասունք մը հանելով ու արցունքովը թրջելով՝ Ա՛ռ ասիկա, ըսաւ, ու Թիմպրիոյին տար․ իրեն ըսէ որ ասիկա զիս ամէն վտանգներէն ազատած է, և վաղը ինծի ամենէն աւելի օգտակար պիտի ըլլայ ։ Քեզմէ բան մ՚ալ պիտի խնդրեմ․ հօրս հետ մէկտեղ գեղ կ՚երթամ, որն որ մենամարտութեան դաշտէն միայն կէս մղոն հեռու կ՚իյնայ․ խօսք տուր ինծի անմիջապէս գալու և մենամարտութեան ելքը իմացընելու ։ Եթէ Թիմպրիոյ յաղթող ելլելու ըլլայ՝ թևիդ վրայ սա ճերմակ լաթը կապէ․ ես նոյնը հեռուանց կը տեսնեմ․ ատով տանջանքս կը քէչցընես․ իսկ թէ որ յաղթուելու ըլլայ՝ ալ քեզի կարօտութիւն չունիմ ։

Մէնն ալ խոստացայ, և վաղեցի գացի մասունքը Թիմպրեյին տալի։ Իր վստահութիւնը, իր քաջութիւնը տակ կրկնապատիկ եղաւ. պագաւ, սրտին վրայ դրաւ և անջնջելի ըլլալուն վրայ ապահով ըլլալով՝ աշխարհքին դէմ կրնար ելլել։

Վերջապէս տանը եկաւ հասաւ. բոլոր Նախոլի քաղաքը մենամարտութեան դաշտը գացած էր։ Բրանսիլ ու Թիմպրեյ կ'երեւան. զէնուց համար սուրն ու դաշոյնը կ'ընտրեն։ Պատնէշը կը բացուի, փողերը կը հնչեն, երկու թշնամիք կը յարձակին։

Կռիւը երկայն ատեն հաւասար մնաց։ Բրանսիլ ճարպիկ ու քաջ էր. Թիմպրեյ վիրաւորեցաւ, և յաղթութիւնը կը տատանէր։ Վերջապէս սէրը գերազանցեց. Թիմպրեյ զարկաւ զԲրանսիլը ու գետին գլորեց։ Իմ վեհանձն բարեկամս սուրը նետեց ու անոր օգնելու գնաց. Բրանսիլ յաղթուիլը խոստովանեցաւ. բոլոր հանդիսատեսք ձեռք զարկին։

Ան սոսկալի անստուգութիւնը՝ որուն մէջ երկայն ատեն մնացի, ան ցաւը՝ զոր որ Թիմպրեյին վիրաւորուիլը պատճառեց, իր յաղթութեանը ուրախութիւնը, վերջապէս ամէն բան գլխս անանկ պղպղեց որ ճերմակ լաթը մոռցայ և սկսայ վազել որ երթամ մեր երջանկութիւնը Նիզիտային աւետեմ։ Վա՜յ ինձ. քանի որ աղէտաբեր վայրկեանը կը մօտենար նէ՝ այնչափ ալ Նիզիտային երակներուն մէջ հրաբորբոք տենդը կըրկնապատկուած էր։ Իր տկարութեան միտ չդնելով տանը ամենէն բարձր պատուհանին քովը եկած էր. հոն աղախիններէն օգնութիւն գտնելով, աչուըները ճամբուն վրայ տնկած՝ կենաց կամ մահուան կը սպասէր։ Զիս կը տեսնէ, լաթը չիտեսներ. քրոջը բազուկներուն մէջ կ'իյնայ անշարժ կը մնայ։

Ես հասայ. բոլոր տունը խռովութեան մէջ գտայ. գացի Նիզիտային սենեակը մտայ. իրեն անօգուտ օգնութիւններ կը մատուցանէին. բան մ'ալ չէր կրնար զինքը արթընցընել։ Տեսայ որ աչուըները գոց, բերա-

նը բաց , շրթունքները աժգոյն . ան ատեն միտքս եկաւ աղէտաբեր մռայլութիւնս : Յուսահատութենէս ինք զինքս կորսնցընելով տունէն դուրս ելայ . ու՛ չհամարձակեցայ բարեկամիս երթալու , որուն սոսկ գիտէի որ մահ պիտի տար : Շփոթած , մոլեգնած , տառապած՝ դիմացս ելած ճամբէն սկսայ քալել : Քանի մը քայլ հազիւ թէ առած էի՝ մէյմալ լսեցի որ մէկը բարձրաձայն զիս կը կանչէ . դարձայ , տեսայ որ Թիմպրիյին մանկլաւիկը Ֆէլիքսն է : Տէրս քեզի կը սպասէ , ըսաւ . եկուր շուտ ըրէ : Ա՛լ չեմ կրնար քու տէրդ տեսնել , ըսի . Նիգլոսան մեռաւ և ես մեռցուցի զինքը : Առ խօսքերն ըսելով աճապարելով հեռացայ : Կաէթս հասայ . նաւ մը դէպ ի Սպանիա ճամբայ ելլելու վրայ էր . նաւ մտայ , ու հայրենիքս եկայ , ուր սա զգեստը հագայ՝ զորն որ մէյմ՚ալ թողուլ չեմ ուզեր :

Ահա , հօլլէնէրս , դժբախտութեանս պատմութիւնը : Կը յուսայի որ հոս խաղաղութիւնը կը գտնեմ . միայնութենէ զատ բան մը չեմ գտներ : Պարապ տեղ կը ջանամ հոգիս ան մեծ առարկային դարձընելու՝ որն որ զինքը ամբողջապէս պէտք է որ գրաւէ . կորսնցուցածիս յիշատակը միշտ զիս կը հալածէ : Ես ինծի ամէն օր կ՚ըսեմ թէ Նիգլոսան ու Թիմպրիյին մոռնալու է , և սակայն ամէն օր զիրենք կ՚ողբամ :

Հօլլէնները չհամարձակեցան մենակեացը մխիթարելու . բայց իրեն վշտակից եղան : Գիշերը յառաջացած էր , և լուսինը իր ընթացքին բարձրագոյն ճամբուն վրան էր . հօլլէնները մենարանը թող տալով՝ Ելիկլոնին խղիկը գացին : Հոն այծի մորթերուն վրայ պառկեցան . և Ելիկլոն իր ընկերներուն քուն մտնելը տեսածին պէս՝ ելաւ ու դուրս գնաց որ բոլոր օրը միտքը դրածը կատարէ :

Ելիկլոնին տնակին դրան առջևը գեղեցիկ կեռասենի մը կար , որուն վրայ հօլլէնը միշտ հոգ տարած էր , և նոյն ատենն ալ ընտիր կեռասներով ծածկուած էր՝ որուն նմանը նոյն գաւառին մէջ չկար : Տարւոյն

մէկ մասին մէջ այս գեղեցիկ ծառը՝ որն որ դեռ մատաղ էր ու բարակ բուն մը ունէր՝ բաւական կ'ըլլար իր տէրը սնուցանելու : Երկու ճերմակ տատրակ նոյն ծառին վրայ բոյներնին շինած էին . ծառին ամենէն բարձր կողմը չորս ճիւղերու մէջ հաստատած էին : Ելկլին բարեյաջող նշան մը սեպած էր տատրակներուն հոն գալը՝ իր տնակին քով բոյն շինելը . չէ թէ միայն զիրենք անհանգիստ չէր ըներ՝ հապա նաեւ կեռասենւոյն տակ ցերեկի, կանուխէ հատեր կը ցանէր, նաեւ բուրդ ալ կը ձգէր՝ որ տատրակները անով բոյներնուն մէջի կողմը պատեն և ձագերնին աւելի փափուկ անկողին մը գտնեն :

Ելկլին Սիլվէրթոնին հարսնիքէն գացած ատեն՝ Մէրիմին հովիւներէն մէկը եկած՝ կեռասենւոյն քով ցանցը լարած, երկու տատրակներն ալ բռնած ու շուտ մը տիրոջը աղջկանը տարած էր : Այս տատրակներն էին՝ որոնք կալթէալին ձեռքէն թռան : Ելկլին նոյն տատրակները ճանչնալով՝ իր հովուհւոյն խոստացած էր որ նորէն պիտի գան զինքը գտնան . ուզեց իր խօսքը պահել : Տնակէն դուրս ելաւ՝ որ քնանալու ատեննին հայրն ալ մայրն ալ բռնէ ու ձագերով մէկտեղ վանդակի մը մէջ դնէ : Տնակին յարկին սանդուղ մը կռթընցընելով՝ ճիւղին բարձրութեանը հասաւ, երկընցաւ, տերեւները կամացուկ մը մէկդի ըրաւ, լուսնին լուսովը տեսաւ որ տատրակները բոյնին մէջ նըստեր էին, գլուխնին մէկ թեւերնուն տակ ու մէկալ թեւերնին քիչ մը բացած՝ որպէս զի ձագերնին աղէկ մը ծածկեն . անոնք չէին արթըննար, Ելկլին ուզեր նէ կրնար բռնել . բայց ձեռքը յառաջ չգնաց, չկըցաւ համարձակիլ . Չէ, բնաւ, չէ, սիրուն թռչնիկներս, ազատութիւննիդ չեմ ուզեր յափշտակել . դուք իմ հովուհւոյս էք, բայց առանց գերի ըլլալու . դուք միշտ իր քովը պիտի ապրիք՝ թէպէտ ազատ էք ուրիշ տեղ ալ ապրելու : Շուտ մը սանդուղէն վար իջաւ . գնաց բահ մը առաւ, կեռասենւոյն տակը եկաւ . չորս

գետին փոս մը փորեց․ և երբոր ծառը փոսին մէջտեղը միայն իր արմատովը հողակոյտին վրայ մնաց նէ՝ բահին սուր կողմը հորիզոնական գերծով մը կանթընցուց․ զգուշութեամբ խոթեց․ և դիւրութեամբ մը առանց ծառը սարսելու՝ իր հողովը մէկտեղ գետնէն հանեց։ Բազկացը մէջ առաւ, կամացուկ մը վերցուց, փոսէն դուրս ելաւ առանց ցնցելու, ու կամաց բայց հաստատուն ընթացքով մը՝ որն որ հազիւ ծառին ճիւղերը կը շարժէր՝ Կալաթէային տանը հասաւ։

Ձմեռուհիին պահած խուցը պատուհան մը ունէր՝ որն որ դաշտին վրայ կը նայէր․ Ելիկիան նոյն պատուհանին առջին կեցաւ։ Կեռասենին կամացուկ մը գետին դրաւ․ ծառը շիտակ կեցաւ, որովհետև հողերը տեղէն հանելու առեն շատ ճարպկութիւն բանեցուցած էր։ Ելիկիան չէր մոռցած նաև իր բահը ուսին վրայ առնելու․ հոն նորէն փոս մը բացաւ, գեղեցիկ կեռասենին տնկեց և այնպէս դարձուց որ բունը պատուհանին դիմացը գայ և Կալաթէա ձեռքը երկընցընելով կարենայ ձագերը շոյել փայփայել։ Ըրածին վրայ սիրտը գոհ ըլլալով՝ նայեցաւ որ արդեօք տատրակները խիստ զարհուրած են․ անոնք միայն արթընցած էին։ Ելիկիան գլուխնին տեսաւ, զորն որ բոյնին մամուռին վրայէն կ՚երկընցընէին։ Ներեցէք, բաւ Ելիկիան, ներեցէք սիրելի տատրակներս, եթէ քուներնիդ վրդովեցի նէ․ առիկայ ինչպէս իմ երջանկութեանըս նոյնպէս ձեր երջանկութեանը համար է․ դուք Կալաթէային էք։ Պատուհանը բացածին պէս՝ անոր ուսին վրայ թառէք, կտցեցէք իր խարտեաշ ոլոր մազերը․ սորվեցուցէք ձեր ձագերուն որ ձեր տիրուհին սիրեն ու գգուեն․ երբոր ձեզ անոր քովը գիտնալու ըլլամ՝ ա՛լ հոգ չեմ ըներ։ Բայց թէ որ նախանձորդ մը նոյն պատուհանին քով տեսնելու ըլլաք, ա՛խ, փախէք, հաւատարիմ թռչուններս․ փախէք իմ քովս եկէք, եկէք իմ տնակիս վրայ ննջեցէք, ինծի հետ ըլլաք նէ ողբալու բան չէք ունենար։

Արշալոյսը երեւնալու վրայ էր, և ծիծաղը արդէն կալամէալին ծխանին վրայ կը ճռուողէր՝ երբ Էլիկին իր բահը առաւ ու իր խղիկը դարձաւ: Բայց դեռ շատ չէր հեռացեր՝ մէյ մ'ալ լսեց որ ետեւէն մէկը կու գայ. ետև նայեցաւ, տեսաւ որ կալամէալին հայրը Մէրխն է: Էլիկին վախցաւ՝ յանցաւորի մը պէս: Մէրխ զինքը շուտ մը հանդարտեցուց և առանց հարցնելու թէ այնչափ կանուխ գեղը ի՛նչ գործք ունի. քեզի կու գայի, ըսաւ, գաղտնիք մը յայտնելու համար և քեզմէ ծառայութիւն մը խնդրելու՝ որն որ աղջկանս շահաւետ է: Հովիւը ի՛ր ուրախութեամբ՝ անոր ձեռքը պագաւ, ու ինքնիրմէ ելած էր. Մէկտեղ գացին մրտենւոյ անտառակի մը մէջ մտան՝ որն որ ճամբէն հեռու չէր:

ԳԻՐՔ ԵՐՐՈՐԴ

Ա՛ս կարճ կենաց անթիւ անհամար վիշտերուն վրայ միշտ կը տրտնջանք. բայց աս գրեթէ ամէն վիշտերը մեզմէ յառաջ կու գան: Ոսկւոյ ծարաւը, ահա մեղքերուն և դժբախտութիւններուն աղբիւրը: Արարիչը աս բանիս նախատես ըլլալով՝ աս օրհասական մետաղը երկրիս աղէքներուն մէջ պահեց. և նոյն խորքին անդունդը լեցնելով գոհ չըլլալով՝ վրան ծածկեց ծաղիկներով, պտուղներով, ան ամէն բանով՝ որն որ հերիք էր մարդուս կարօտութիւններն ու հաճոյքները լեցնելու համար: Անյագ ագահութիւնը այսչափ բարիքներով գոհ չեղաւ. սոսկալի աշխատանքով ու վտանգներով նոյն անդունդներուն մէջ մտաւ. դժոխքին բերնէն ոսկին յափշտակեց, և ամէն մոլութեանց աղբիւրը մարդկանց յայտնեց: Վա՜յ ինձ. աս աղետաբեր դի-

տէն մ՛լ աւելի կրեց․ սէրը։ Ա՛լ դժբաղդուն սիրտ մը հե-րիք չէ սիրելու իրաւունք ունենալու համար․ եթէ մէկը օրիորդ մը առնուլ կ՚ուզէ՝ զորն որ երջանիկ պի-տի ընէ՝ հարստութեան ապացոյցներ պէտք կ՚ըլլան և ոչ հաստատամտութեան ապացոյցներ։ Ինչ․ք ստաց-ուածք չունեցող սիրահար մարդ մը կրնայ սիրելի ըլլալ․ բայց երջանիկ չէ․ որչափ հաւատարիմ ըլլայ՝ այնչափ աւելի ողբալի կ՚ըլլայ․ չարչարանքն ու յուսահատու-թիւնը իր կենացը բաժինն է։ Ուրեմն ի՞նչ ընելու է երբոր մէկը աղքատ ու դժբաղդուն է։ Չսիրե՞լ։ Ա՛հ, ան աւելի գէշ։

Ելլիկին կալաթէային հետ կապուելու ատեն աս ամէն խորհրդածութիւնները չէր ըրած, կամ գուցէ ըրած ալ էր․ վասն զի սիրոյ մէջ խորհրդածութիւն-ները ի՞նչ բանի կը ծառայեն։ Մարդ վիշտերուն նա-խատես կ՚ըլլայ, չի փախչիր․ վիշտերը կու գան կը հա-նին, և այնպէս ցաւալի կու գան իբրև թէ անակըն-կալ ըլլային։

Ելրադր, Թիրսիս ու Տամոնքունէն արթըննալով՝ Ելլիկինը հոն չգտնելնուն վրայ զարմացան։ Արեւը ար-դէն իր ընթացքին կէսը ըրած էր․ հովիւները տես-նելով որ Ելլիկինը ետ չի դառնար՝ սիրտերնին անհան-գիստ ըլլալով՝ գացին որ գեղին մէջ փնտռեն։ Բայց մտեննուց անտառակին մէջէն անցնելու ատեննին՝ ի-րենց բարեկամին ձայնը լսեցին։ Մտադրութեամբ ու հետաքրքրութեամբ մը կեցան որ մտիկ ընեն։ Ելլիկ-ին աս խօսքերը կ՚երգէր․

4—4
5—5

Հովուուհի մը ունէր իմ սէր․
Երջանկութիւնս մինակ սէրս էր․
Կը կարծէի թէ իմինս էր
Սիրտը՝ որ խիստ էի սիրեր։
Վա՜յ ինձ, ուրիշ սիրոյ համար
Մոռնեց յոյս խարէաբար։

Կ՚ուզեմ աւելի յողդողդ հոգին լալ.
Քան թէ մոռնալով երջանիկ ըլլալ.

Ես իրեն պէս էի տղայ.
Երբոր սիրէն բորբոքեցայ.
Սիրտս որպէս զի սիրէ զնա՝
Զարդարեց որ գեղեցկանայ:
Վա՜յ ինձ, ուրիշ սիրոյ համար
Մատնեցի յոյս խաբէաբար.
Աւելի կ՚ուզեմ յողդողդ հոգին լալ.
Քան թէ մոռնալով երջանիկ ըլլալ.

Հովիւները աս գորովալից ողբէն պշալելով՝ Ելիկիոնին վազեցին. զինքը ուռիի մը տակ նստած գտան, երեսը արցունքով թրջած: Ելիկիոն զիրենք տեսածին պէս՝ շուտ մը ելաւ, եկաւ Երաստրին վիզին փաթթուեցաւ: Բարեկամ, ըսաւ, Կալաթէան պիտի կորսունցընենք. զմեզ մշտնջենաւորապէս կը թողու: Լսեցէք, ըսաւ Թիրսիսին ու Տամոնին երեսը նայելով, լսեցէք ան աղէտալից գաղտնիքը՝ զոր որ Մէրիս աս առտու ինծի յայտնեց. ձեզի իր խօսքերովը յառաջ բերեմ:

Ելիկիոն, ըսաւ, ինծի ցուցըրած համակրութեանդ փոխարէն՝ քեզի ամենէն յառաջ աղջկանս ամուսնութիւնը կ՚իմացընեմ: Աս որոշումը երէկ ըրի. աղջիկս հարուստ Բոլթուկէզի մը հետ կը կարգուի՝ որուն անթիւ հօտերը Լիմայի եզերքը կը ծածկեն: Աս ապագայ փեսային կողմանէ խրկուած չորս հովիւները իմ տունս եկան, և վաղը Կալաթէային հետ պիտի երթան: Գիտեմ որ աղջկանս վրայ մեծ փոյթ ու խնամք ունիս՝ իբրև թէ իր եղբայրը ըլլայիր. անոր համար, սիրելի Ելիկիոն, քեզի կ՚աղաչեմ որ իրեն հետ մինչև Բոլթուկալ ընկերանաս, հարսնիքին ներկայ գտնուիս ու գաս ինծի իր երջանկութեանը վրայօք ստոյգ լուրեր բերես:

Աս խօսքը թէպէտ զիս խռովեց, բայց ձայնս չհա-

կելով պատասխան տալ ուզեցի ։ Ի՞նչպէս, ըսի, կրնար աղջիկէդ բաժնուիլը յանձն առնուլ. Ինչպէս կրնար զինքը իր հօրմէն ու իր հայրենիքէն հեռու ապրելու դատապարտել ։ Սո՞յդ ես որ զինքը դժբախտ չես ըներ, օտար երկիր մը աքսորելով ։ Կը կարծես թէ պիտի չըզըղջա՞յ . . . ։ Աղջկանս սիրտը քննեցի, պատասխանեց Մէրիս խօսքը կտրելով, իմ որոշումս իրեն իմացուցի. իր սովորական հեզութեամբը ինծի պատասխան տուաւ որ միշտ պատրաստ է ինծի հնազանդելու ։ Երեսին վրայ ալ թեթև շարժում մը տեսայ, որն որ ստոյգ նշան է ան ուրախութեան՝ զորն որ ամենէն իմաստուն աղջիկն ալ կը զգայ՝ ամուսնանալը լսելու ատեն ։ Իր երջանկութեանը վրայ հոգ մի ունենար, և գնա՛ ճամբորդութեան պատրաստուէ՛, ասիկա քու բարեկամութենէդ կը սպասեմ ։ Ահա, բարեկամներս, Մէրիին ինծի ըսածները ատոնք են. ահա ան դէպքը՝ որմէ մահուընէ աւելի կը վախնայի ։

Թ·իրսիս, Տամոն և մանաւանդ Երաստը վշտակից եղան Ելիկլինին ։ Բայց, ըսաւ Տամոն, որովհետև Մէրիս զքեզ այնչափ կը յարգէ ու կը սիրէ, ինչո՞ւ համար հեզ մը իրեն քու սէրդ չյայտնեցիր ։ Դուն զինքը ինծի պէս չես ճանչնար, պատասխանեց Ելիկլին. ինքը բաւ է թէ կ'ուզէ որ իր փեսան իր աղջկանը չափ ինչք ունենայ ։ Եթէ խօսելու համարձակած ըլլայի նէ՝ պիտի կարծէր որ իր հարստութիւնը կը սիրեմ և իր բարեկամութիւնը ատելութեան պիտի փոխուէր ։ Մէրիս խիստ հարուստ ըլլալով՝ անվստահ ալ է. ես ալ խիստ աղքատ ըլլալով՝ չեմ կրնար յանդուգն ըլլալ ։

Բարեկամ, ըսաւ Թիրսիս, բոլոր յոյս մի կտրեր. երթանք Կալաթէան գտնանք, երթանք իրմէ ալ իմանանք թէ ճշմարիտ հաւանա՞ծ է նոյն Բոլթուկէզին հետ ամուսնանալու. և եթէ՝ ինչպէս որ կը կարծեմ՝ ակամայ կը հնազանդի իր հօրը՝ ան ատեն կը ջանանք որ նոյն վնասակար ամուսնութիւնը արգիլենք ։ Սէրն ու բարեկամութիւնը մեզի հոգի կու տան . ասոնք ա֊

ռանձինն՝ հրաշալիքներ ըրած են, միացեալ՝ ինչե՞ր չեն կրնար ընել։

Նելկիան Թիֆլիսին խորհուրդին անսաց։ Չորս հաւիւք Թերմաքարի աղբիւրին ճամբան ղրկին. շատ անգամ Կալաթէա նոյն աղբիւրին քով կը հանգչէր։ Կը յուսային որ զինքը հոն կը գտնեն. յուսերնին պարապ չելաւ։ Հովուուհին ջուրին եզերքը նստած էր և այնպէս խորունկ մտածմանց մէջ ընկղմած էր՝ որ հաւիւները չտեսաւ։ Խոնաւ աչքերը աղբիւրին կը նայէին. Ճակատը մէկ ձեռքին կռթնած էր, և մէկալ ձեռքովը Ելկիանին շունը կը փայփայէր, ան շունը՝ որն որ երկայն ատենէ վեր աւելի Կալաթէային հետ էր քան թէ իր տիրոջը Ելկիանին հետ։ Հաւատարիմ անասունը Կալաթէային ոտքին տակ պառկած՝ գլուխը հովուուհւոյն ծունկին վրայ դրած ու աչքերը անոր աչքերուն անկած էր. և իր անհանդարտ ու երախտալից կերպը կարծես թէ անոր կը հարցընէր թէ ինչո՞ւ համար նոյն օրը ուրիշ օրերէն աւելի կը փայփայէ։ Ելկիան իր ընկերները կեցուց՝ որ աս տեսարանը աղէկ մը վայելեն. երեսին վրայ նկարուած ցաւին տեղ արդէն քաղցր գոհութիւն մը եկած էր։ Կալաթէա՝ որն որ ինք զինք շան հետ առանձին կը կարծէր՝ սկսաւ երգել.

Ե—Ե

Ո՜հ. դուն որ կու գաս միշտ իմ ետեւէս,
Որ հաւատարիմ կեանքիս ընկերն ես,
Բարեկամուհիդ կը կորսնցընես,
Ինքը կը թողու աս աղուոր կողմերս։

Հընազանդութիւն խիստ երկաթեղէն
Կ'առնու զիս մօրմէն, աս անտառներէն՝
Ուր ձայն սիրելւոյս շատ հեղ լսեցի,
Այր հաւատարիմ քեզի պէս ինծի։

Ինծի հետ եկուր , ո՛վ իմ սիրուն շուն ․
Մտմտուքիս հետ ապրելով միայն ,
Յաջող օրերէն՝ որոնք սահեցան՝
Դուն պիտի միայն մնաս հաւէուհեայն ։

Ձգէ քու տէրդ , եկուր ինծի հետ ․
Ես գտնաս պիտի աղքի օրն ահա ․
Խմանայ պիտի տէրդ քու դարձերդ՝
Որ իրմէ հեռու ապրիլ չկրցայ ։

Աչքէն եկած արցունքները թող չտալին ու աւելի յառաջ տանի ։ Ելիկիանն ալ կու լար , բայց տակա ուրախութեան լացք էր ։ Մէկէն լինք իրմէ կ'ելլէ , հովուահիին կը վազէ , անոր աջին ծունկի վրայ կ'իյնայ , ձեռքին մէկը կը յափշտակէ , ու շրթանցը վրայ կը սեղմէ ։ Կալաթէա զարմացած՝ ու նոյն ջանքերով ձեռքը քաշելու կը նայի ․ կը տեսնէ որ ուրիշ հովիւներ ալ իրեն կը նային , կ'ուզէ սրդողիլ , չկրնար ․ կ'ուզէ փախչիլ , շունը զինքը կ'արգելու , իր չորս դին կը դառնայ , երկուքն ալ կը շոյէ ․ կարծես թէ իր տիրոջը պատճառած երջանկութեանը վրայ կը խայտայ ։

Թիրսիս , Տամոն , Երատերն ալ , շարժած խանդաղատած էին և չէին համարձակեր երկու սիրահարներուն մօտենալու ։ Կալաթէա զերենք կը կանչէ , Ելիկիանը կը վերցընէ ու կը ջանայ որ իր արցունքները պահէ ։ Ա՛լ միտ չունիմ , կ'ըսէ , այնպիսի գաղտնիք մը պահելու՝ զոր որ իմ անխոհեմութիւնս մատնեց ։ Այո , հայրենեացս վրայ կը ցաւիմ ․ գուցէ սիրտս հոն կը թողում ․ բայց միտքս դրած եմ որ հօրս հնազանդիմ ․ աս նուիրական պարտքը ամէն բանի պիտի յաղթէ ։ Կ'աղաչեմ կը պաղատիմ , ձեր ողբերգը մի կրկնապատկէք ցաւ մը՝ որն որ անօգուտ է , և ամէն բանէ աւելի մի խռովէք միայնութիւն մը՝ որն որ այսպիսի խոստովանութենէ մը ետև հարկաւոր է ։ Կալաթէա աս խօսքերն ըսելով հեռացաւ , և չորս հովիւները ապշած մնացին ։ Միայն Ելիկիանին շունը համարձակեցաւ իր ետևէն

երթալու. Կալաթէա շունը տեսաւ և ցուպովը սպառնալով ուզեց արգելուլ. բայց շունը իր հարուածներուն ինք զինք պատրաստ ցուցուց, եւ խեղճ Կալաթէա չկրցաւ գլուխ ելլել ոչ ծեծելով ոչ վռնտելով։

Չորս բարեկամք մէկտեղ մնալով՝ խորհուրդ ըրին թէ ինչպէս նոյն օրհասական անմտութիւնը արգելուն։ Թիրսիս կը մտածէր որ նոյն կողմերուն բոլոր հովիւները ժողվուին և ամէնը մէկտեղ երթան Մէրիսին աղաչեն որ իրենցմէ չվերցնէ ան գանձը՝ որուն վրայ այնչափ կը պարծին։ Տամոն կ'ուզէր Բորթուկալ երթալ, ապագայ ամուսինին սպառնալ ու վախցընել, մինչև որ Կալաթէայէն հրաժարի։ Ելկլին աս կողման միտեալ էր։ Իսկ Երաստը ձեռքը աչքերուն վրայ բռնած բան մը չէր ըսեր ու կու լար։ Չէ, բարեկամներս, պոռաց արցունքը սրբելով, չէ, աս միջոցները ուրիշ բանի չեն ծառայեր՝ բայց եթէ Մէրիսը բարկացընելու։ Ես մէկ խորհուրդ մը ունիմ՝ որն որ ամէնքը երջանիկ կ'ընէ, իմմէ զատ. ես աս խորհրդեան վրայ կը կենամ և հիմա ի գործ կը դնեմ։ Աս ըսելով՝ Ելկլինը գրկեց ու հեռացաւ։

Հովիւները՝ որոնք Երաստրի պէս պարզամիտ մարդու մը հնարքին վրայ այնչափ վստահութիւն չունեին, որոշեցին որ ելլան Փափիան մենակեցին երթան խորհուրդ հարցընեն։ Արդէն ճամբայ ելած էին, մէյմ'ալ փառաւոր հագուստով ձիաւորի մը հանդիպեցան. ինք աղւոր ձիու մը վրայ հեծած էր ու ետևէն երկու տիկին կու գային նոյնպէս ձիու վրայ։ Բազմաթիւ ծառաներու խումբէն յայտնի կ'ըլլար որ ատոնք երևելի մարդիկ էին։ Հովիւները անցնելու ատեն զիրենք բարևեցին. և անծանօթը բարեւնին առնելով՝ Ելկլինը կեցուց. Շնորհք ըրէ, ըսաւ, աս անտառներուն մէջ մեզի յարմար տեղ մը ցուցուր՝ քանի մը ժամ կենալու համար։ Աս տիկինները տաքութենէն ու ճամբէն յոգնած են, կ'ուզեն հոս հանգչիլ։ Ելկլին՝ որն որ միշտ ինք զինք կը մոռնար՝ ուրիշներուն վրայ մտա-

ծելու համար՝ զիրենք առատ ու Թերթաքարի աղբիւրը տարաւ՝ որն որ հոն մօտ էր։ Հոն հասնելնուն պէս՝ ծառաները սեղան մը կանգնեցին՝ որն որ անմիջապէս զուարթուցիչ բաներով ծածկուեցաւ։ Երկու տիկին՝ խոտի վրայ նստած՝ քողերնին վերցուցին, և իրենց գեղեցկութեանը նշոյլքովը Թիրսիսն ու Տամոնը զարմացուցին։ Աս երկու օտարուհիներէն անդրանիկը կրտսերէն գերազանց էր. բայց գուցէ աս գերազանցութիւնը ան խորին տխրութենէն էր՝ որն որ կրտսերին գեղեցկութիւնը կը մթնցընէր։

Եղիկիան իր ընկերները կը յորդորէր որ դէպ ի մենարան ճամբանին յառաջ տանին. ձիաւորը զիրենք կեցուց։ Թող տուէք որ, ըսաւ, ձեզի հանդիպելուս երջանկութիւնը վայելեմ. ուրիշ բան չեմ ուզեր՝ բայց եթէ ձեզի հետ ապրիլ։ Ի՞նչ տարբերութիւն ձեր երջանիկ վիճակին ու քաղաքացւոց վիճակին մէջ։ Բնութիւնը ոչինչ բանով կու տայ ձեզի ան ամէն հաճութիւնները՝ որոնց պատկերը մենք կը գնենք. գատարկութիւնը մեր օրերը կը կարճեցընէ. աշխատութիւնը ձեր օրերը կ'երկընցընէ. ձանձրութիւն, տութիւն, նեղութիւն, ահա մեր կեանքը. ուրախութիւն, պարզութիւն, ազատութիւն, ահա ձեր կեանքը։ Ա՜խ. վաղուընէ սկսած հոգիս կ'ըլլամ՝ եթէ Նիզիտա հովուուհի ըլլալ կ'ուզէ նէ։

Նիզիտա անունը լսածին պէս՝ Եղիկիան երկու տիկիններուն երեսէն մեր զարմացմամբ ու համակրութեամբ մը նայեցաւ. աս բանը ձիաւորին աչքին զարկաւ։ Ներէ՛, ըսաւ Եղիկիան, Նիզիտա անունը վրաս սաստիկ ազդեցութիւն մը կ'ընէ. շատ ատեն չէ՝ մեր բարեկամներէն մէկը՝ մեզի Նիզիտային վրայ խօսելով շատ արցունքներ կը թափէր։ Անծանօթը հարցուց. Արդեօք մէջերնիդ նոյն անուամբ հովուուհի մը կա՞յ։ — Չէ։ Մեր բարեկամին լացածը հովուուհի չէր. և ոչ աս կողմերէն է. իր հայրենիքը Նափոլի է։ — Նափոլի... էհ, ի՞նչպէս գիտես...։ — Հիմա քեզի կը

մեկնեմ. Նախ ըսէ ինծի քու անունդ Թիմպրիս չէ՞, և աս մատաղ անձը Նիգիտային քոյրը Գլանքան չէ՞ ։ — Անունները գտար ։ — Այո, Ֆալլան, ի՜նչ երջանիկ օր քեզի համար ։ — Ֆալլանը կը ճանչնա՞ս ։ — Հօ՞ս է, պոռաց Գլանքա. և երեսին դեղնութիւնը մէկէն կենդանի կարմրութեան դարձաւ ։

Այո, ըսաւ Եվլկին, հոս է. դէպ կորսընցունելուն ցաւը պիտի հատուցանէր կեանք մը՝ զորն որ ապաշխարութեան նուիրած է. Ֆալլան մենակեաց է, իր մենարանը ասկէ հեռու չէ ։ Վազենք զինքը գրկենք, պոռաց Թիմպրիս ։ Գլանքա ոտքի վրայ էր, և արդէն կը քալէր ճամբան առանց դխնալու ։ Նիգիտա իր սիրելոյն թևուն վրայ կը կռթնէր. ու Թիրսիս, Տամոն ու Եվլկին զիրենք դէպ ի մենարան կը տանին ։

Գրեթէ գիշեր էր երբոր բլուրին ոտքը հասան ։ Թիմպրիս ու Նիգիտա և մանաւանդ մատաղ Գլանքան ճամբէն վեր ելան առանց շունչ առնելու ։ Մենարանին դուռը հասնելով՝ դուռը բաց կը գտնեն. կը նային, անակլին մէջ մարդ չեն տեսներ ։ Մենակեացը չըգտնելնուն վրայ նեղանալով՝ կ'ուզեն կանչել ու լեռներուն մէջ փնտռել ։ Խոհեմ Թիրսիսը զիրենք կը կեցնէ. Ֆալլանը, կ'ըսէ, ստուգիւ աս մօտերս է. բայց աս խեղճ բարեկամը՝ որն որ զձեզ տեսնելու ոյժ ընաւ չունի, որն որ զձեզ անդադար կու լայ՝ իր ուրախութենէն կը մեռնի՝ եթէ յանկարծ առջին ելլելու ըլլաք ։ Խնայեցէք իրեն, ուրախութիւննիդ չափաւորեցէք, և միջոց մը գտնենք իր հոգին պատրաստելու այնպիսի ուրախութեան մը՝ զորն որ չկրնար մէկէն տանիլ ։ Ամէնքն ալ Թիրսիսին կարծիքը հաստատեցին. որոշեցին որ հովիւները Ֆալլանին առջին խրկեն, որոնք զգուշութեամբ իրեն ծանուցանեն որ իր սիրելի բարեկամները պիտի տեսնէ ։

Իրարու հետ խորհրդակցելու ատեն՝ Գլանքա լուսնին լուսովը խղիկին մէջի դին կը զննէր ։ Խսիր մը, աթոռ մը, տախտակէ խաչ մը, Ֆալլանին բոլոր կահը

տանք էին . Գլանքա երկայն ատեն զանոնք կը քննէ , ետքէն կ'երթայ խաչելութեան առջին ծունկի վրայ կու գայ ու ցած ձայնով շնորհակալ կ'ըլլայ երկինքին՝ զինքը նոյն մենարանը բերելուն համար :

Թիմպրիս ու հովիւները գորովալից սրտի Գլանքային կը նայէին , մէյմ'ալ հառաչանքներու ու աղօթե-րու ձայնէն իմացան որ Փավլիան հեռու չէ : Ամէնքն ալ անոր մօտեցան . տեսան որ մենակեացը վայրենի ու-ռի մը տակ՝ ժայռի մը կտորին վրայ՝ Թեւերը երկինք վերցուցած կեցեր է : Աս տեսնելուն պէս՝ երկու քոյ-րերն ու Թիմպրիս կ'ուզեն անոր բազուկներուն մէջ նետուիլ . Թիրսիս չկրնար զինքը կեցնել . բայց մի և նոյն ատենը Փավլիան իր աղօթքը կը սկսի , և ամէնքը կը կենան զինքը մտիկ ընելու համար : Նիզիտա ու Թիմ-պրիս Թեւերնին տարածած կը կենան . Գլանքա՝ հաղե-թէ շունչ առնելով՝ անոնց ուսերուն վրայէն գլուխը կ'երկընցնէ և շարունակ արցունքները կը սրբէ՝ որոնք արգելք կ'ըլլային իր բարեկամը տեսնելու :

Ո՛ Աստուած իմ, կ'ըսէր Փավլիան , գերագոյն Էակ , զօրն որ միմիայն սիրել կ'ուզեմ , դուն որ աշխարհքը կը լեցընես , ու իմ սիրտս ալ միտս լեցնես , մի՛ վշտանար արտասուացս վրայ . ամէն բան կորսընցուցի , և չտըր-տընջացի : Ո՛ Աստուած իմ , մեղմացուր իմ վիշտերս . բայց իմ դժբախտութեանցս յիշատակը բոլորովին մի հաներ ինծմէ :

Փավլիանը առջի խօսքը ըսելու ատեն՝ Գլանքա կու-լար . իսկ ետքի խօսքերուն՝ կը հեծկլտար : Թիրսիս՝ վախ-նալով որ չըլլայ թէ լուռի՝ Տամոնին ըսաւ որ Էլլի-նին հետ մէկտեղ երթայ՝ մենակեցին աղօթքը ընդհա-տէ . և ինք երկու քոյրերուն ու Թիմպրիսին քով կը մնայ , որպէս զի զինքը արգելու որ չըլլայ թէ երևնան :

Երկու հովիւները հնազանդեցան : Փավլիան զա-նոնք բարեկամութեամբ ընդունեցաւ : Միշտ աղօթու-վրայ ես , ըսաւ Էլլին , և քու Թշուառութիններ-ուդ գուցէ վերջը հասած է : Դուն իմ Թշուառու-

թիւններս գիտես, պատասխանեց մենակեացը. անոնք կրնա՞ն ըմբռնել: — Այո՛, անշուշտ. Նիգլոսա դեռ ողջ է. ինք իր քրոջը ու Թիմոթիոյին հետ մեկտեղ գրեթէ բոլոր Սպանիոյ մէջ փնտռելու վրայ է: Մէկը անոնց հանդիպեր է: — Ի՞նչ կ'ըսես: Սոսկ իմ բարեկա՛մս է, երկու քոյրե՞րն են . . . Ա՜խ, խեղճ մարդ մը մի ծաղ-րեր. դուն իմ վշտացս գութ ունեցածի պէս երեւցար, հիմա մի դար զայրացըներ իմ վէրքերս՝ սուտ յոյսով մը զիս խաբելով:

Այս խօսքերը ըսելու ատեն՝ Թէոֆիլ՝ որպէս զի իրար ճանչնալու նախապատրաստութիւն մը ըլլայ՝ Նիգլոսային ըսաւ որ կեցած տեղէն առանց մենակեցին աչքին երեւնալու երգ մը երգէ: Նիգլոսա անսաց իր խրատին և սկսաւ երգել ան երգին առջի տողերը՝ զորն որ երբեմն Փաուլին չինած էր.

Ն—Ն

Բարեկամութիւն, ու քու սիրութիւն
Կայ գիրքին վրայ սիրահարներուն.
Երիտասարդին ան կ'ըլլայ հերիք.
Դուն ամէն ատեն կ'ընես երջանիկ:

Ան կը ծնանի բոց մը վառւըռուն.
Իսկ դուն կը կապես կապ մը գէրդ փափուկ.
Անիկա միայն հաճոյքն է հոգւոյն,
Եւ դուն նոյն հոգւոյն ես մայթն ու նեցուկ:

Փաուլին դեռ խօսելու վրայ էր՝ երբ Նիգլոսային ձայնը ականջին զարկաւ: Կեցաւ, մտիկ ըրաւ, անշարժ մնաց, աչքերը անկած ու բերանը բաց. ետքէն այլայլած կերպով մը նայելով՝ խելքը գլխէն կ'երթայ, երեսին վրայ սոսկում մը կը նկարուի. երկու հոլովները մէկմէկ ուրուական կը կարծէ, և սարսափելով կը դիտէ: Իսկ երգին ձայնը անդիէն կը շարունակուի և կուգայ հոգւոյն մէջ կը հնչէ. քիչ քիչ վախը կը փարատի. երեսը, աչքերը յառաջուան անուշութիւնին կ'առ-

նուն․ ինք իրեն կու գայ, նետի մը պէս ան կողմը կը յարձակի՝ ուստի ձայնը կու գար․ կը հասնի, կը նայի, ու իր բարեկամին թևերուն մէջ կ՚իյնայ անշարժ կը մնայ։

Նիզիտա ու Թիմպրիօ կը կանչեն․ հովիւները կը վազեն կու գան․ կը փութան, կը ջանան որ ինք իրեն բերեն․ Պլանքա արդէն վազած գացած էր առուակէն ջուր բերելու․ երեսին վրայ ջուր կը սրսկէ, ձեռքերը իր ձեռացը մէջ կը սեղմէ։ Մենակեացին խելքը գլուխը կու գայ․ աչքերը կը բանայ, և դեռ իր երջանկութեանը վրայ կը տարակուսի․ Դո՞ւն ես, կ՚ըսէ Թիմպրիոյին, դո՞ւն ես, որուն վրայ այնչափ լացի։ — Այո՛, ես եմ, քու բարեկամդ, որն որ իր կեանքը քեզի պարտական է։ Իրար կը գրկեն, արցունքնին իրարու կը խառնեն, երկայն ատեն իրար սեղմած կը մնան։ Ա՜լ հոգ չունենանք, կ՚ըսէ Թիմպրիօ, ամէնքնիս ալ միացանք․ ահա Նիզիտա՝ քու բարի բարեկամուհիդ․ ահա Պլանքա՝ որն որ պիտի մեռնէր եթէ զքեզ գտնելու չըլլայինք․ ա՛լ ի՞նչ կը պակսի քեզի։ Ա՜խ, ոչինչ, պատասխանեց մենակեացը ժպտելով ու միանգամայն լալով։ Պլանքա ու Նիզիտա ձեռքերնին իրեն կ՚երկնցընեն։ Ֆապլիան կ՚ուզէ խօսիլ, բայց պարապ ջանքեր կ՚ընէ․ երկու քոյրերուն ձեռքը կը բռնէ, երկուքն ալ իր կուրծքին վրայ կը միացընէ, ու ծունկի վրայ կ՚իյնայ հեծկլտալով։

Այս գորովական տեսարանը քանի մը վայրկեան տեւեց։ Ֆապլիան առաւ իր բարեկամները իր խցիկին մէջ տարաւ և իրենցմէ բաժնուելէն ետև գլխուն եկածները մանրամասն պատմեց։ Պատմութիւնը կարճ տեւեց։ Խոհեմ Ֆապլիան՝ դեռ միշտ բարեկամութեան զոհ եղած՝ Պլանքային վրայ ունեցած սիրոյն վրայ խօսեցաւ՝ իբրև այնպիսի զգածման մը վրայ՝ որն որ իր միայնութեանը ատեն ամէնէն աւելի իր միտքը զբաղեցուցած էր։ Պլանքա՝ ինք իրմէ ելած՝ չէր համարձակեր բան մը ըսելու․ բայց իր քոյրը կը գրկէր։

Մենակեացը իր բարեկամին աղաչեց որ ինքն ալ իր

դէպքերը պատմէ ան վայրկենէն սկսած՝ ուր իր յաղթութեանը լուրը Նիգիտային տանելու համար՝ զինքը մենամարտութեան դաշտին վրայ թողուցած էր ։ Հօվիւները Ֆայլանին հետ մէկ ըլլալով նոյն պատմութիւնը կը խնդրէին. Թիմիլլից առանց շատ թախանձել տալու սկսաւ.

Իրանսիլին հետ կռիւս ըլլալէն ետև՝ անհամբերութեամբ Ֆայլանը տեսնել ուզելով՝ մանկլաւիկս Նիգիտային գեղի տունը խրկեցի. սակայն բոլորովին սարսափած ետ դարձաւ ու իմացուց թէ սիրուհիս մեռած ու բարեկամս փախած է ։ Շանթէ մը զարնուածի պէս եղած՝ անմիջապէս ելայ գացի որ անձամբ իմ դժբախտութիւնս իմանամ ։ Նոյն գեղի տունը հասնելով՝ ոչ աղաչանքով ոչ ալ պարգևով չկրցայ դուռը բանալ տալ. և ծառայից խօսքերէն ու լացքէն հաստատուեցաւ որ Նիգիտա մեռած է ։ Չեմ կրնար ըսել թէ նոյն ատենը ինչ եղայ. մարդ ցաւէ չմեռնիր եղեր, որովհետև մէկէն չմեռայ ։ Յուսահատութեանս մէջ միտքս եկաւ որ գոնէ բարեկամ մը ունիմ. և թէպէտ վիրաւորուած էի՝ սակայն բարեկամիս ետևէն մինչև Կալէթա գացի ։ Երբ նոյն քաղաքը հասայ նէ՝ իմացայ որ Ֆայլան նոր ճամբայ ելեր գացեր է ։ Ստիպուեցայ Քաթալոնիացի նաւի մը ելլելուն սպասել, որն որ քանի մը օրէն Պարչէլոնա պիտի երթար ։ Նաւավարը զիս իր նաւուն մէջ ընդունեցաւ. արցունքներս կրկնապատիկ եղան ֆրանսան թող տալու ատեն, ան ֆրանսան՝ ուր սրտիս անմոռանալի առարկան կորսնցուցեր էի ։

Հովը՝ որն որ յառաջագոյն յաջող էր՝ յանկարծ ինջաւ, և նաւերնիս նաւահանգիստէն քիչ մը հեռանալէն ետև գրեթէ կեցածի պէս եղաւ. սա հանդարտութենէն աւելի ուրախալի էր ինծի մրրիկը ։ Շարունակ վիշտերուս վրայ մտածելով, միշտ իմ Նիգիտաս լալով՝ երկինքէն մահ կամ բարեկամս կը խնդրէի. ա-

մէնէն աւելի քիչ դառն վայրկեաններս ան վայրկեան-ները էին՝ երբ ինծի հետ ընկերացող ճամբորդի մը քնարը առած կ'երգէի։

Երկրորդ օրը՝ արշալոյսը հորիզոնը ներկելու ատեն՝ նաւին խելին վրայ նստեր էի և ընդարձակ լայնածաւալ ծովը կը դիտէի՝ որուն խաղաղիկ ալիքները կոհակ-ներու վրայ եղող աստղները կը ցոլացընէին։ Չորս դիս ամէն բան կը հանգչէր․ պաշտօնակալք նաւաստիք քուն մտած էին․ ղեկավարն ալ իր ղեկին վրայ կը քնանար․ առագաստները ծալլըւած էին, միայն նաւուն առաջ-քին ձայնը կը լսուէր՝ որն որ ալիքները կամաց կամաց կը ճեղքէր։ Այս խորին լռութիւնը, այս մեծ տեսարա-նը ծովուն ու երկինքին, այս արշալոյսը՝ որն որ հան-դարտութեամբ կու գար դժբախտները արթընցընե-լու համար, ամէն բան իմ՝ վիշտերս աւելի կենդանի գոյներով կը նկարէր․ քնարն առի ու սկսայ երգել․

4—3—4—3
4—3

Ամէնը լուռ ու խաղաղ թէ՛ օդին մէջ թէ՛ ջրին․
Թեթև ձայնը կը լսուի միայն թևոց զեփիւռին․
Խաղաղութեամբ ամէնքը քնոյ մը մէջ ինկեր են․
Իսկ ես արթուն՝ որ կուլամ։

Արդէն դէպ ի արևելք՝ կառքի մը մէջ լուսեղէն
Արշալոյսը աշխարհքիս կ'աւետէ օր մը նորէն․
Բարիք մըն է այս օրը բոլոր ամբողջ բնութեան․
Սեւ մըն է ան ինձ միայն։

Ճնշուելու վրայ եմ իմ վիշտերուս բեռին տակ։
Ո՛ Նիլլսա, սիրելիս, սիրոյ, յուսոյ նշաւակ,
Դուն ա՛լ չկաս, Նիլլսա․ գերեզման մը մարմարէ
Սիրտդ ու մարմինդ կը ծածկէ։

Այս երգի տողին հասնելու ատենս՝ թիակներու ձայն մը լսեցի, որն որ երթալով նաւին կը մօտենար։ Մտիկ ըրի, նայեցայ, արևուն առջի ճառագայթները հե-

ռուանց նաւակ մը ցուցըցին . նաւակը շիտակ մեզի կու գար և չորս թիավարներու ջանքով ծովուն վրայ կը թռչէր ։ Նաւակը հասաւ . կին մը նաւակին վրայ ելլելով պոռաց . Յանուն երկնից , շնորհք ըրէ՛ , ըսէ՛ ինծի աս նաւը ան Քաթալոնացի նաւը չէ՞ , որն որ երկու օր յառաջ Կաէթաէն ելաւ ։ Կրնա՞յ իմացունել թէ որչափ զարմացայ . ահա Պլանքային՝ Նիզլտային քրոջը ձայնը առի . . . . . Ա՛խ , քոյր իմ , պոռացի . . . նաւին չուանին նետուեցայ . իջայ . նաւակին մէջ մըտայ . վազեցի Պլանքային թևերուն մէջ նետուելու , ինք զինքս Նիզլտային թևերուն մէջ գտայ ։

Քիչ մնաց ուրախութենէս կը մեռնէի . անշարժ ու համր , խօսք մ'ալ արտաբերել չէի կրնար ։ Նիզլտան կը խօսէր , կը հանդարտեցընէր . իր երեսէն մեր կը նայէի , վախնալով որ չըլլայ թէ տեսածս երազ ըլլայ ու արթնութիւնը երջանկութիւնս յափշտակէ ։

Ա՛ս առջի այլայլութենէն ինք իրենս գալով՝ փախկաւիրս Նիզլտան ու իր սիրալիր քոյրը մեր նաւուն վրայ հանելու նայեցայ ։ Երկուքն ալ պանդուխտ հագուստով էին . բայց նաւապետը իմէ հասկընալով՝ վայլած յարգութեամբ զիրենք ընդունեցաւ ։ Ան ատենը Պլանքայէն իմացայ թէ ինչպէս լեթին մոռացումը իր քրոջը վրայ այնպիսի խորունկ մարելիք մը բերած էր՝ որ ամէն մարդ կարծած էր թէ մեռած է ։ Նիզլտա հազիւ ութը ժամ ետքը ինք իրեն կու գայ . և իմ յաղթութիւնս , սիրալիս , յուսահատութիւնս , փախչելնիս իմանալով՝ քրոջը հետ մէկտեղ կ'որոշէ որ ամէն բան թողու մեր ետևէն գայ ։ Իր հիւանդութեանը , իր ակարութեանը միտ չդնելով՝ կ'ուզէ երթալ և Պլանքա ամէն բան կարգի կը դնէ փախչելու համար ։ Ոսկինին , գոհարնին բոլոր կը բաշխեն՝ որպէս զի կարենան հայրենի տունէն փախչիլ ։ Ծառաներէն մէկը իրենց կողմը վաստկելով՝ գիշեր տեն կառք մը բերել կու տան . և երկու քոյր՝ իրենց ադամանդները վրանին առած ու պանդուխտի զգեստ հագած՝ ճամ

բայ կ՚ելլան դէպ ի Կաէթա, ուր իմ՚ երթալս գիտէին։ Հոն կը հասնէին մեր նաւին ելլելէն երկու ժամ՝ ետքը։ Յաակի զօրութեամբ թիավարներ կը գտնեն՝ որոնք մեզի հասնելու փորձ կ՚ընեն. ծովուն հանդարտութիւնը իրենց ջանքին օգնական կ՚ըլլայ. և սէրը՝ որն որ անշուշտ աս երկու սիրուն քոյրերը կը պաշտպանէր՝ զիրենք անվտանգ մեր նաւին հասցուց։

Նեպլսան գտայ. բայց դուն, սիրելի Ֆապիան, դուն պակաս էիր, և բախտին մեզի ըրած շնորհքը մեզի խիստ սուղի կը նստէր։ Պլանքան ալ ինծի պէս կը զգար։ Քու հեռաւորութիւնդ գանէ մի միայն դժբախտութիւնն էր՝ որուն վրայ կը հեծէինք։ Յաջող նաւարկութեամբ մը Պալերմօ հասանք. կը յուսայինք որ հոն վրադ լուր մը կ՚առնունք. բայց պարապ։ Ամենէն յառաջ Պլանքան ըսաւ թէ պէտք է բոլոր Սպանիա պտըտիլ՝ մինչև որ գտնենք. ապահով էր որ աս խորհուրդին ետևէն պիտի երթայինք։ Որոշեցինք որ նախ Թոլէտօ երթանք, ուր Նեպլսային ազգականներէն կային։ Բայց ամէն բանէն յառաջ իր հօրը գրեցինք, մեր դէպքերը իմացուցինք և իրմէ հրաման խնդրեցինք Թոլէտոյի մէջ ամուսնանալու համար. հայրը մեր բաղձանքին համաձայն պատասխան տուաւ. և մենք Թոլէտօ երթալու ճամբայ ելանք՝ ամէն տեղ Ֆապիանին վրայօք լուր փնտռելով, մէյ մ՚ալ բախտերնիս զմեզ հոս բերաւ։

Աս էր Թիմպրիօյին պատմութիւնը։ Թիմպրիօ խօսքը լմնցուցածին պէս՝ մենակեացը զինքը մեկդի առաւ և իր խուցին մէկ անկիւնը տանելով՝ վախկոտ ձայնով մը ըսաւ. Ես Թոլէտօ պիտի չերթամ։ Թիմպրիօ, իր հարցմանը վրայ զարմացած՝ երեսէն վեր նայեցաւ. Ֆապիան աչուըները գետին դարձուց ու քանի մը արցունք թափեց։ Բարեկամը զինքը իր բազկացը մէջ սեղմեց. Պէտք է որ, ըսաւ, դուն ալ Թոլէտօ գաս՝ սիրելի Պլանքայիդ հետ կարգուելու համար. զքեզ

սատանիկ կը սիրէ․ վայրկեան մ՚ալ զքեզ միայն հանած չունի։ Դուն զինքը կը սիրես, չէ՞։ Կեանքէս աւելի․ պատասխանեց Ֆաղեան․ բայց զքեզ ա՛լ աւելի կը սիրեմ։ Երթանք, ըսաւ դարձեալ ժպտելով, աս մենակեցի հագուստը կը թողում, և դուն աւելի յարմարը կը գտնես նորապսակ ամուսնոյ մը համար․ բայց թէ որ ինծի կը հաւատասնէ, աս երկու քուրերուն ամուսինը ըլլալէն ետև հօս կու գանք աս բարի հովիւներուն հետ մէկտեղ ապրելու՝ որոնք զմեզ կը սիրեն և արժանի են որ մենք ալ զիրենք սիրենք։ Իմ միտքս ալ աս էր, ըսաւ Թիմալիոյ․ աշխարհքէն յոգնեցայ, և կ՚ուզեմ կեանքս աս անտառներուն մէջ անցնել կնոջս ու բարեկամիս մէջ։ Աս խօսակցութենէն ետև՝ եկան քոյրերուն ու հովիւներուն ըսին և ամէնքն ալ հաւնեցան։

Սակայն գիշերը յառաջացած էր։ Ելիկիոն խորհուրդ կու տար որ շուտ ընեն գեղ երթան։ Ձեզի յարմար տուն չունիմ, կ՚ըսէր չորս սիրահարներուն, բայց զձեզ Կալաթէային տունը կը տանիմ․ անոր հայրը Մէրիս իրեն պատիւ կը սեպէ զձեզ ընդունիլը։

Իր խօսքին անսացին․ ճամբայ ելան, քալելնին շուտցուցին, հասան։ Մէրիս սեղանի նստելու վրայ էր իր աղջկանը, Ֆլորիզային, Թէոլինտային ու չորս հովիւներուն հետ մէկտեղ՝ որոնք Բորթուկալէն եկած՝ երկրորդ օրը Կալաթէան տանէին պիտի։ Դուռը զարկին, շուները սկսան հաջել․ Մէրիս եկաւ անձամբ դուռը բացաւ։ Ելիկիոն իրմէ հիւրընկալութիւն խնդրեց Նիզիտային, Պլանքային ու երկու բարեկամներուն համար։ Ծեր հովիւը՝ այնպիսի հիւրերէն պատիւ գտնելով՝ զիրենք յարգութեամբ ընդունեցաւ։ Աղջիկը կանչեց, ու ընթրիքին վրայ իր ամէնէն ընտիր բաներն ալ աւելցնել տալով՝ հրաւիրեց որ նստին և ներում խնդրեց անպատրաստ գտնուելով աւելի բան մը չկրնալուն համար։

Կերակրոյ ատեն Կալաթէա կը ջանար որ տխուր չե-

րեւայ։ Ելիկլին որչափ որ կրնար նէ Բորթուկէզներէն հեռու նստած էր. անոնց երեսը բարկութեամբ կը նայէր, և իր աչքերը երբեմն կալաթէային աչքերուն կը հանդիպէին։ Սեղանէն ելան. բոլոր կոչնականք զովանալու համար գացին տան առջեւի քարէ նստարաններուն վրայ նստան։ Ծեր Մէրիխը ուզեց իր հիւրերուն՝ աղջկանը պատրաստած փառաւոր ամուսնութիւնը պատմել. հաճութեամբ կը խօսէր իր փեսային հարստութիւններուն վրայ, այնպիսի հարստութիւններուն՝ զորոնք Բորթուկէզները չափազանց եղանակաւ մեծցուցած էին։ Երկու բարեկամները ու երկու քոյրերը հարկ սեպեցին կալաթէային բարեմաղթութիւններ ընելու. կալաթէա բնաւ պատասխան չէր տար, իսկ խեղճ Ելիկլինը իր արցունքները կը կլլէր։ Յանկարծ գեղին մէջ փողի մը սուր ձայնը լսուեցաւ։

Մէրիխ, հիւրերը, բոլոր բնակիչները այլայլած դէպ ի հրապարակ կը վազեն, ուսկից կ'երեւար թէ ձայնը կու գար։ Կը տեսնեն որ չորս հովիւ սգոյ զգեստ հագեր ու գլուխնին նօճիի տերեւով պսակեր են. երկուքին ձեռքը վառուած ջահեր. մէկալ երկուքը փող կը հնչեցնեն. և աս չորս հովիւներուն մէջտեղը քահանայական հագուստով Բարձրելոյն մէկ պաշտօնեան կեցած։

Ասիկա յարգելի Սալվատորն էր՝ հովիւներուն հոգեւոր հովիւը, որն որ զիրենք վշտաց ատեն կը մխիթարէր ու երջանկութեան ատեն երկինքին շնորհակալ կ'ըլլար. Բոլոր գեղը իր ընտանիքն էր, բոլոր որբերը իր զաւակներն էին. քառասուն տարուընէ վեր՝ զԱստուած օրհնելու և մարդկանց ծառայելու վսեմ պաշտօնը կը կատարէր։

Ո՛ հովիւք, պոռաց, վաղը գերեզմանաց ձորին մէջ մեր եղբարցը մոխիրը պատուելու օրն է։ Մտադիր եղէք աս նուիրական պարտքին. և արշալոյսը ելածին պէս հոս եկէք ժողվուեցէք՝ աս սրտաշարժ հանդիսութեան յարմար տխրական պատրաստութեամբ։

Սալվատոր աս խօսքերը զօրաւոր ձայնով մը արտա-

բերելէն ետեւ՝ իր տունը գնաց։ Ամէնքն ալ միաբան հաստատեցին որ տասը կանուխ ժողվուին՝ նոյն սուրբ պարտաւորութիւնը կատարելու համար։ Մէրիս ուզեց որ իր աղջիկն ալ նոյն հանդէսին մէջ գտնուի. անոր համար Բօրթուկէզներուն աղաչեց որ երթալնին ուշացընեն։ Ասոր վրայ Ելլիկին խայտաց. Կալաթէա երջանիկ յոյս մը ունեցաւ։

Նիզխոա, Պլանքա, Թէոլինտա, երկու բարեկամք՝ գեղին բնակիչներէն հրաման խնդրեցին որ իրենք ալ գերեզմանաց ձորը գան. ասոնց խնդիրքին վրայ ուրախացան։ Զորս Բօրթուկէզներն ալ նոյն շնորհքը խնդրեցին. բայց զիրենք միաբան ձայնով մը մերժեցին. ասոնք ատելի եղած էին, որովհետեւ գեղացիք գիտէին որ Կալաթէան տանելու համար եկած են. ամէնքը նեղասրտելով տեղերնին քաշուեցան. և իրենք զիրենք քունին ձեռքը յանձնեցին։

ԳԻՐՔ ՉՈՐՐՈՐԴ

Ո՛ քաղցր տխրութիւն, զիս քու ձեռքդ կը յանձնեմ. եկուր սա իմ ետքի պատկերիս վրայ ան կիսաստուեր նսեմութիւնը տարածէ՝ որն որ ամէն զգայուն սրտերուն հաճելի է։ Մի փախնար զանոնք շարժելէն. Թափել տուած արցունքներդ փափուկ հոգիներուն համար այնպէս են՝ ինչպէս ցօղը ծաղկանց համար։ Քու տուած յիշատակներդ միշտ հրապուրիչ են։ Իր սիրելիէն հեռու ո՞ր սիրողն է, իր բարեկամէն զրկուած ո՞ր բարեկամն է, իր որդիէն հեռու ո՞ր մայրն է՝ որն որ զքեզ իր ամէնէն ընտիր բարիքը չսեպէ։ Ի՜նչպէս անուշ են ան վայրկեանները՝ որուն մէջ մարդ բոլոր աշխարհքէն բաժնուած՝ իր սրտին ու յիշողութեան

հետ առանձին՝ ինք զինք իր անձին մէջ կը ժողվէ կամ աւելի սիրուած առարկային մէջ։ Ի՜նչչափ հաճութեամբ կը յիշէ ան սիրալիր փափկութեան առենները։ Սիրելուն աչքի օրը, սիրոյն աչքի խոստովանութիւնը, լուսելուն կերպը, վախերը, կասկածները, վէճերը, ամէն բան ներկայ է. ամէն բան անուշութեամբ կը նկարուի։ Մէյմը վայլած հաճութիւնը նորէն կը վայլէ. նոյն իսկ կրած վիշտերէն անուշութիւն կ՚առնու։ Եթէ բոլոր յոյսերը կորուած են, եթէ անողոքելի մահը մեր սիրոյն առարկան հնձած է նէ, անոր սըրւած արցունքները գեղեցիկ ու հրապուրիչ են. իր յիշատակը դեռ երջանկութեան մը տպաւորութիւն կը ձգէ. մարդ գուցէ աւելի ողբալի կ՚ըլլար եթէ կարենար նէ մխիթարուիլ։

Այսպէս կը մտածէր իմաստուն Սալվատոր. տարւոյն մէկ օրը երախտագիտութեան, սիրոյ ու բարեկամութեան արցունքներուն կը նուիրէր։ Այս օրը եկած հասած էր. Սալվատոր իր ամենատօնուր զարդերը հագած՝ հրապարակ գնաց. տեսաւ որ գեղին բոլոր բնակիչները եկան, շղարշով ծածկուած, նոճով պսակուած ու սեւ ժապաւէնով զարդարուած ցուպեր առած։ Սալվատոր զանոնք անձամբ կարգի դրաւ, և հովիւները հովուհիներէն բաժնելով՝ բոլոր խումբը երկու կարգի մէջ քալեցընելու սկսաւ։

Աջ կողմը՝ Նիզետա, Պլանքա, Թէօլինտա, Ֆլորիդա ու ամէն երիտասարդ օրիորդք՝ Կոլաթէային առաջնորդութեան տակ յառաջ կ՚երթային։ Ձախ կողմը՝ օրիորդներուն դիմացը՝ Թիմպրիս, Ֆապիան, Տամոն, Թիրսիս ու ամէն երիտասարդք՝ Էլիկիոնին առաջնորդութեան տակ կը քալէին։ Միայն Երաստր չկար։ Ասոնցմէ ետև կանայք կու գային՝ Սիլվէրիային առաջնորդութեամբը, և արք՝ Տարանիոյին առաջնորդութեամբ։ Այս երջանիկներուն խումբը գրեթէ առջի խումբին պէս գեղեցիկ էր։ Ասոնց ետևէն երրորդ խումբ մ՚ալ կու գար՝ նուազ շքեղ և աւելի յարգելի, այսինքն ալիք

ու ծերք. անոնց առաջնորդը Մէլիս ու Երազդըին մայրն էր։ Անոնց ճերմակ մազերը պսակ չունէին. դողդոջուն ձեռուընին ոստախիտ գաւազաններու վրայ կըռթընած էին։ Վա՜յ ինձ. նոյն հանդիսութիւնը աւելի անոնց համար էր. որդւոյ մը, քրոջ մը կամ՝ ամուսնոյ մը գերեզմանին վրայ լալու կ՚երթային։

Սալվատոր ամենուն ետեւէն կ՚երթար. աս տեղը անոր համար ընտրած էր որ ամենէն դժբախտներուն ամենէն աւելի մօտ ըլլայ։ Իր քովը ութը հատ սիրուն տղաք՝ կապոյտ հագած ու ծաղիկներով պսակուած՝ յարգութեամբ օրհնած ջուր, խունկ ու կրակ կը տանէին։ Անոնք իրենց պաշտօնին վրայ պարծելով՝ որն որ ամբողջ տարի մը աղէկ վարք ունեցողին վարձքն էր՝ ծերերէն աւելի ծանրաքայլ կը քալէին։

Գերեզմանոց ձորը հասնելու համար դրեթէ մղոն մը ճամբայ քալելու էր, միշտ Թայոյ գետին եզերքէն երթալով ու կանանչազարդ կամարի մը տակէն՝ զորն որ ճամբուն երկու կողմը կարգաւ տնկուած կաղամախիները կը շինէին։ Հովիւները լռութեամբ ծաղկացան խոտերուն վրայէն կը քալէին՝ որոնք ցօղէն դեռ խոնաւ էին։ Արեւը կը սկսէր լեռներուն ծայրը ոսկեզօծել ու ամառուան ամենագեղեցիկ օրերէն մէկը կ՚աւետէր։ Երկինքը ամէն դի լուրջ կապուտակ էր. անոյշ զեփիւռ մը ծառերը կը շարժէր և Թռչնիկները իրենց բոյնին մէջ անուշիկ կ՚օրօրէր. արտոյտը արդէն օդին մէջ կորսուած՝ ձայնը կար ինքը չկար. սոխակը բոլոր գիշերը երգելէն յոգնած՝ նորէն հոգի կ՚առնուր արեւը բարեւելու համար. տատրակն ու հօփալը ծառկոտիկին ցնծալից երգին ողբալից պատասխան կու տային. ծաղիկները բոլոր իրենց անուշահոտութիւնը կը բուրէին. ձուկերը գետին ջուրերուն վրայ կը խաղային. բովանդակ բնութիւնը իր արթըննալու առենը կարծես թէ շնորհակալ կ՚ըլլար Արարչին՝ նոր ընդունած բարիքին համար։

Թ. Խմըլիոյ, Պլանքա, Նիքլոսա, անանկ յափշտակիչ

տեսարանի մը այնչափ վարժած չըլլալով՝ զարմացմամբ կը դիտէին ։ Գերեզմանաց ձորին մուտքը իրենց ուրիշ մէկ նոր զարմացում մը պատճառեց ։

Նոյն գեղեցիկ գետին եզերքին վրայ՝ որն որ իր ծոցին մէջ ոսկի կը թաւալէ՝ քառակուսի մղոն մը միջոց մը կայ՝ չորս դին բլուրներու շղթայով մը պատած . ասիկա միայն մէկ մուտք մը ունի ։ Այս երկայն պարանոցին երկու կողմը նոճիներու ցանկ մը պատած է , որոնք ամփիթէատրոնի պէս տնկուած են և այնպէս խիտ են որ ճիւղերնին իրարու մէջ անցնելով՝ վերանց չափ բարձր պատ մը կը ձեւացնեն ։ Վարդենիներ , վայրենի յասմիկներ՝ նոյն պատին նման կանանչութեանը մէջ ասդին անդին կարմիր ու դեղին ծաղիկներ կը ցանեն ։ Երբեք հօտ մը նոյն տեղը մտած չունի . երբեք փայտահար մը նոյն նուիրական անտառին մէջ տապար խոթած չունի ։ Խորին լռութիւն մը հոն կը տիրէ . ուրիշ բան չլսուիր՝ բայց եթէ քանի մը աղբիւրներու կարկաջունը՝ որոնք տերեւախիտ շուքերու տակ կ՚իջնան , մամուռէ անկողինի մէջ կը միանան ու քանի մը քայլ ընթանալով՝ իրենց արծաթեղէն պզտի ալիքները Թայոյ գետին մէջ կը տանին ։

Այս ծառուղիին ճոթը հինօրեայ շոճի ծառ մը կայ՝ որն որ կարծես թէ ձորին դուռ կ՚ըլլայ ։ Այս ծառին կեղեւին վրայ աս խօսքերը քանդակուած են .

Յարգէ՛ , անցաւոր , աս սուրբ մենարան .
Սարսէ՛ զօղմ , մի մտներ , եթէ սիրտդ դէշ է նէ .
Առաքինի թէ որ է՝ հանդարտ մտիր ու քալէ .
Կրնաս լաւ ողբալ գերեզմաններն այն ։

Ձորին ներսի դին նոյն նոճիները չորս կողմը կը տեքեն ։ Մէջտեղը աղբիւր մը կայ՝ որուն ջուրը՝ միշտ առատ՝ մարգագետինը կը ջրէ ու կը սնուցանէ ։ Աս դին ան դին գերեզմաններ ցրուած կը կենան . ոմանք արդէն բաղեղով ծածկուած , ոմանք դեռ ծաղկէ պսակ-

ներով զարդարուած․ ամէնքն ալ մահկանացու մնացորդները կը ծածկեն այնպիսի էակի մը՝ որն որ առաքինութիւնը սիրեց։

Ես գեղեցիկ ձորին մէջ թաղուելու պատիւը ամէն մեռելներուն ալ չէր շնորհուեր․ սակայն անոագիւտ և անմեղ կեանքի մը վարձքն էր․ գեղը ժողվելով կը դառնէր ու կ՚որոշէր․

Հովիւները աղբիւրին հանելով կեցան, ու Սալւատոր ձայնը բարձրացնելով ըսաւ․ Բաժնուեցէք․ փողը հնչելու ատեն նորէն եկէք ժողվուեցէք։ Ասոր վրայ՝ ամէնքը ցրուեցան․ իւրաքանչիւր այրի, իւրաքանչիւր որբ ան քարին կը վազէր՝ ուր որ իր արցունքներուն առարկան ծածկած էր։ Թիմբրիոյ, Ֆաւլիան ու երկու քոյրերը Ելիկիոնը աչքերնէն կը կորսնցունեն․ ձորին մէջ ասդին անդին զինքը կը փնտռեն։

Կը տեսնեն որ մօրը գերեզմանին առջին ծունկի վրայ ինկեր է․ ձեռըները խաչաձև բռնած․ արտասուալից աչքերը երկինք դարձուցած։ Ո՛ մայրիկ․ կ՚ըսէր․ անշուշտ երջանիկ ես, որովհետև միշտ բարի էիր։ Հսկէ իմ վրաս քու երկնային բնակութենէդ․ ըրէ որ որչափ իմ մայրս կը սիրէի նէ նոյնչափ ալ առաքինութիւնը սիրեմ։ Աս խօսքերը արտաբերելով՝ երեսը գերեզմանին վրայ կը դնէր ու արցունքները քարին վրայէն կը վազէին։

Չորս սիրահարները զինքը մտիկ կ՚ընէին։ Իրեն մօտեցան ու Թիմբրիոյ հովուին ձեռքը բռնելով՝ Արժանի որդի, ըսաւ, սիրտս գորովով ու յարգութեամբ կը լեցընես։ Խոստացիր ինծի որ իմ բարեկամս կ՚ըլլաս, և աս վայրկենէն սկսած աշխարհքէն կը հրաժարիմ․ քեզի հետ մէկտեղ հովիւ ըլլալու, քու տնակին մօտ տնակի մը մէջ Նիզիտային, Պլանքային ու Ֆաւլիանին հետ մէկտեղ բնակելու համար։ Ան ատենը, ըսաւ Ելիկիոն, խեղճ մարդու մը շատ մօտ կ՚ըլլաս․ մայրս կորսուցընելէս ի վեր մի միայն զգածում մը կրնար կեանքը ինծի սիրցնել․ և վաղը ա՛լ պիտի չտեսնեմ իմ զգածմանս առարկան։ Երկու քոյրերն ու երկու բարեկամ-

ները զինքը սափրեցին որ ինք զինք քիչ մը աւելի բա-
ցայայտէ ։ Հոս տեղը չէ , պատասխանեց հովիւը , իմ
աչքերուս վրայ խօսելու . երբոր ձորէն կ՚ելլենք նէ՝ ան
ատեն ձեզի իմ գժբախտութիւններս կը պատմեմ ։

Դեռ կը խօսէր , մէյմ՚ալ փողը հնչեց ։ Ըսէ մեզի ,
քաջ Թիմբրիոս , ինչո՞ւ համար Սալվատոր կը կանչէ
զմեզ ։ Ելիկիոն պատասխանեց . ետքի կորսունցուցած
հովիւներնուս մախիր պատուելու համար ։ Ետքէն ա-
նոր կենաց պատմութիւնը կը լսենք , զոր որ մեր հով-
ուհիներուն մէջէն ամենէն իմաստունը կ՚երգէ ։

Նշան տրուեցին քալը գացին . ամէնքը հոն ժող-
վուած էին ։ Իրենց յարգելի առաջնորդը զիրենք գե-
րեզմանի մը քով տարաւ , որուն քարը՝ դեռ բոլոր-
վին ճերմակ՝ աս պարզ վերնագիրը ունէր

ՀՈՍ ԿԸ ՀԱՆԳՉԻ

ԲԱՐԻ ՈՐԴԻ ՄԸ

Սալվատոր գերեզմանին չորս դին երեք անգամ դար-
ձաւ , սովորական աղօթները ըրաւ , խունկ վառեց ,
օրհնած ջուր սրսկեց . ետքէն կալաթէային ձեռքէն բռ-
նեց ու անոր թուղթ մը տուաւ՝ որուն մէջ գրուած
էր անոր պատմութիւնը որուն վրայ կու լային ։ Հա-
մեստ կարմրութիւն մըն է կալաթէային ճակատը կը
ծածկէ , գերեզմանին քով քարի վրայ կը կենայ և բո-
լոր հովիւները լռութեամբ զինքը մտիկ կ՚ընեն .

4—4

Ան մեր գեղին հովիւներէն
Լիսիս սիրող էր ամենէն .
Լուցիան տուաւ իր հրաւէր ,
Անոր հրոյն եղաւ ընկեր ։

Լիսի խնդրեց զինք ծնողքէն․
Սակայն հայրը լռաւ իրեն․
Եղեր հարուստ աղջկան մէ՞
Ան ժամանակ իմ փեսայ ես։

Իր խղճիկէն, իր սէրէն զատ
Չունէր բան մը Լիսին աղքատ․
Իր խղճիկը մօրն էր տուեր,
Իսկ Լուցիային իր սրտին սէր։
Թողուց երկիրն իր հայրենի,
Գնաց ան տեղ՝ ուր կայ ոսկի․
Հոն բանուորել՝ ձեռքով ճարպիկ
Ժողվեց դիզեց գանձ մը ոսկիկ։

Լիսի դարձաւ յուսով մը լի․
Հաւատարիմ գտաւ Լուցիան։
Պսակը վարձք ըլլալ պիտի
Ան սիրելոյն աշխատութեան․
Միանալու վրայ էին․
Բայց պսակին դեռ օր մը կար՝
Հիւանդութեան մը ահագին
Մահուան դուռը հասաւ իր մայր։

Լիսի դողով վազեց քաղաք․
Ա՛հ մոռցած էր սէրն ու պսակ․
Ամենէն քաջ մէկ բժիշկէ
Օգնութիւն մը կը փնտռէ։
Մայրս ձեռքէս ելլայ պիտ՛որ,
Կ՚ըսէ՝ դրկած ծնկերն անոր․
Զինքն արհեստը կ՚աղաչէ նէ՝
Ունեցածս բոլոր քուկդ է։

Իր արուեստով բժիշկն ահա
Մայրը որդւոյն նորէն կու տայ,
Անոր գանձը վարձքը կ՚ըլլայ․
Ա՛հ Լիսիին չկայ Լուցիա։
Ուրիշ մէկը Լուցիան առաւ։
Լիսի տեսաւ, արտասունք չըրաւ․
Առանց լալու և դոհ սրտով
Մնաց Լիսի իր մօրը քով։

Կալամէա եկաւ նորէն իր կարգին մէջ մտաւ ։ Ո՛վ բարեկամք իմ, կանչեց Սալվատոր, ձեր սիրտը իմ կըրցածէս աւելի աղէկ կը խօսի ձեզի ։ Ամէնքնիդ ալ կուլաք ու գորովալից արցունքներ կը թափէք բարեգործութեան մը պատմութիւնը լսելով. մտածեցէք որ ի՛նչ պիտի ըլլայ բարեգործութիւն մը ընելու հաճութիւնը ։

Այս քիչ խօսքերէն ետեւ՝ յարգելի հովիւը հովիւները ձորէն դուրս հանեց. կարգերնին աւրեց և ամէնքը ցրուեցան ան գեղեցիկ դաշտերուն վրայ՝ զորոնք Թայոյ կը թրջէ ։

Երկու բարեկամներն ու երկու քոյրերը՝ որոնք Ելիկիոնին խոստումը չէին մոռցած՝ անոր հետ մէկտեղ Թերթաքարի աղբիւրին ճամբան բռնեցին ։ Խեղճ հովիւը պատմեց իրենց իր սէրը, իր մահացու յուսահատութիւնը՝ զորն որ Կալամէային ամուսնանալը իրեն կը պատճառէր ։ Ֆայլիան, Պլանքա ու Նիզիտա զինքը կը մխիթարէին. իսկ Թիմպրիոյ կը մտածէր թէ ինչպէս ընէ որ Ելիկիոնը իր սիրուհւոյն հետ ամուսնացընէ ։

Անոնց ետեւէն քիչ մը հեռու՝ Կալամէա, Ֆլորիզա, Թէոլինտա, Թիրսիս ու Տամոն մէկտեղ կու գային առանց խօսակցելու ։ Մէրխին աղջիկը կը մտածէր որ վաղը երթալուս օրն է. Ֆլորիզա կը մտմտար որ անոր հետ մէկտեղ Բորթուկալ երթայ. տխուր Թէոլինտա աչքին առջին կը բերէր անոնց վիճակը՝ որոնք գերեզմանաց ձորին մէջ կը հանգչէին ։

Թերթաքարի աղբիւրին երթալու համար՝ Թայոյ գետին եզերքը թող տալու և անտառախիտ բլուրներէ անցնելու էր ։ Ելիկիոնին շունը՝ որուն թող չէին տուած որ նոյն օրը Կալամէային ետեւէն երթայ՝ գեղը մնացած էր ։ Անիկա տեսաւ որ քանի մը հովիւ ետ դարձան և իր տէրն ու տիրուհին չեկան. ելաւ անոնց դիմացը գնաց և անտառը մտնելու առեննին զիրենք դիմաւորեց ։

Շունը շատ անգամ մէկ խումբէն մէկալին վազե-

լով՝ Ելիկիոնն ու Կալաթէան շոյելէն ետեւ՝ լերան մէջ սկսաւ վազել ու վայրենի պզտի ուլ մը հալածել ։ Ուլը կը փախչի ու հովուուհիներուն քովէն կ՚անցնի · վախը անոր ուժ կու տայ · և առանց բռնուելու՝ մայելով այրի մը մէջ կը մտնէ ։ Շունը ետեւէն կը մտնէ · Կալաթէա կ՚աղաղակէ որ պզտի ուլը ազատեն ։ Ամէնքը կը վազեն, այրին դուռը կը հասնին · Ելիկիոն արդէն շան վրայ կը նետուի ։

Թիրսիս, Տամոն, երկու բարեկամք ծիծաղելով հովուուհիները կը հանդարտեցընեն և կը սպասեն որ Կալաթէային սիրելին ուլը թեւերուն վրայ առած երեւան ելլէ · մէյմ՚ալ այրին մէջ սոսկալի ձայն մը կը լսուի · Ելիկիոն դուրս կ՚ելլէ մարդու մը հետ կռուելով՝ որն որ սոսկալի կերպարանք մը ունէր ։ Աս մարդը պատռտած ցնցոտիով մը ծածկուած էր, սեւ ու թանձրախիտ մօրուք մը երեսին կէսը կը գոցէր · իր երկայն խառնաշփոթ մազերը ուսերուն վրայ կը ծածանէին · իր մերկ ու ջղային բազուկները Ելիկիոնը կը սեղմէին ու խեղդել կ՚ուզէին ։ Հովիւն ալ ուժի կողմանէ անկէ վար չմնալով՝ ձախ ձեռքով վայրենի մարդուն մազոտ կուրծքը կը հրէր ու աջ ձեռքը թշնամւոյն մազերուն մէջ փաթթած՝ անոր գլուխը ետեւ ծռել կու տար ։ Երկուքն ալ լռութեամբ՝ հրացայտ աչքերնին իրարու վրայ տնկած, ոտքերնին իրարու անցուցած՝ իրար գետին զարնելու կը նայէին ։

Ելիկիոնին շունը իր տէրը չէր թողուցած և կը ջանար որ անոր օգնէ · բայց վայրենի այծ մը իրեն բաւական զբաղում էր ։ Աս այծը ջանալով որ չըլլայ թէ կողը շունին տայ՝ եղջիւրներովը սպառնալով միշտ առջեւի կողմանէ ետ կը վանէր · և մի և նոյն ատենը իր ձագը՝ ուլը ապահով ըլլալով՝ մօրը ետեւը կը ցատքըռտէր և կարծես թէ շունը կ՚արհամարհէր՝ որմէ քիչ մը յառաջ այնչափ վախցած էր ։

Թիրսիս, Տամոն ու երկու բարեկամները դիմեցին ու երկու կռուողները իրարմէ բաժնելու ջանացին ։

Թիմարից վայրենին բռնեց․ բոլոր զօրութեամբը հազիւ կրցաւ բռնել․ բայց Թէոլինտա անդիէն մարեցաւ ինկաւ և ամէնքը անոր օգնելու վազեցին։ Վայրենի մարդը աչուըները Թէոլինտային վրայ նետեց․ անոր դեղնագոյն երեսին վրայ աչուըները անկած անշարժ մնաց․ յանկարծ Թիմարիցին բազուկներէն ելլելով՝ ուրը բռնեց՝ որն որ այնչափ դէպքերուն անմեղ պատճառն էր, Թէոլինտային առջին ծունկի վրայ ինկաւ և ուրը հպատակութեամբ անոր ընծայեց։ Հովւուհին ինք իրեն եկածին պէս՝ վայրենւոյն վիզը փաթթուեցաւ․ Ա՜խ, դո՛ւն ես, ըսաւ, Ա՛րթիւր, սիրելի Արթիւր․ ուրեմն Թէոլինտան չմոռցա՞ր ․ ․ ․ ․ Արթիւր Թէոլինտա անունը լսածին պէս երեսին գոյնը նետեց, ոտք ելաւ և այլայլած կերպով մը հովւուհիին նայելով, Թէոլինտա՛ ․ ․ ․ ․ ըսաւ, անիկա զիս խաբեց․ աղէկ կը յիշեմ։ Ինք հո՞ս է․ կը ճանչնա՞ս։ Այո՛, պատասխանեց հովւուհին՝ դողդոջուն ձայնով մը, հոս է, միայն քեզի համար կ՚ապրի։ Մտիկ ըրէ, ըսաւ Արթիւր ցած ձայնով, պէտք է որ դուն զիս անոր տանիս․ իր խաբէութիւնը երեսին պիտի զարնեմ, և իրեն ըսեմ որ ա՛լ զինքը չեմ սիրեր․ ետքէն քեզի հետ մէկտեղ կուգանք իմ այրիս մէջ կը բնակինք․ դուն իմ բարի բարեկամուհիս կ՚ըլլաս և իմ ուլս քեզի կու տամ։

Թէոլինտա աս խօսքերէն իմացաւ որ ցաւը խեղճ Արթիւրին միտքը չփոխած էր․ երեսէն վեր նայեցաւ, լացաւ, և անոր ձեռքը դողալով սեղմելով՝ Լաւ է․ ըսաւ, ա՛լ զքեզ երբէք չեմ թողուր․ քեզի հետ եմ մինչև կենացս ետքի օրը․ կը յուսամ որ քեզի կ՚ապացուցանեմ թէ Թէոլինտա երբէք յանցանք չունէր։ Աս խօսքերն ըսելով՝ Արթիւրին թևէն բռնեց ու դէպ ի աղբիւրը տանող ճամբէն քալելու սկսաւ։ Ուլն ու այծը ետևնէն կ՚երթային․ մէկալ հովիւներն ալ քիչ մը հեռուէն կու գան՝ և անհամբերութեամբ մը կ՚ուզէն նոյն դէպքին վախճանը տեսնել։

Ճամբուն վրայ՝ Թէոլինտա ամէն ջանքը կ՚ընէ որ

ինք զինքը նորէն ճանչցընէ . ասիկա թէ կը բաղձար և թէ կը վախնար ։ Միտ դնելով, որ չըլլայ թէ անանկ բան մը ըսէ՝ որն որ իր սիրելոյն անհաճոյ գայ՝ զգուշութեամբ իր վրայ կը խօսի, կամացուկ մը սէրերնին կը յիշեցընէ, իր երկուորեակ քրոջը պատմութիւնը և անկէ յառաջ եկած իր վիշտերը կը պատմէ . ամէն մէկ խօսքին Արթիւրին երեսին վրայ ըրած ազդեցութիւնը կը դիտէ, անոր միտքը որչափ որ յառաջ կ'երթայ նէ՝ ինքն ալ անոր համեմատ կը յառաջանայ և իր խելքին ամէն ճարտարութիւնը կը բանեցընէ որ սիրելոյն սիրտը առջի վիճակին բերէ ։ Արթիւր զինքը մտիկ կ'ընէ՝ երկայն քունէ մը արթնցող մարդու մը պէս . քանի մը հարցումներուն ճիշդ պատասխան կու տայ, մէկայները կրկնել կու տայ . քիչ քիչ յիշողութիւնը, գաղափարները նորէն կը դառնան ։ Սէրը իրմէ խելքը վերցուցած էր, սէրը պիտի տար նորէն նոյն խելքը ։ Արթիւր մէկէն կեցաւ, Թէոլինտային երեսէն վեր նայեցաւ, ճանչցաւ, ոտքերուն ինկաւ, և զինքը թեւերուն մէջ սեղմեց . և իր արցունքը հովուհիին հաստատեցին որ իր սիրելին ապուշ չէ ։

Նզխուր հասան, ուր ամէնքը եկան իրենց հետ միացան ։ Ֆլորինդա ու Կալաթէյա ճամբան Արթիւրին ու Թէոլինտային սէրերուն վրայ գիտցածնին պատմած էին ։ Թէոլինտային բարեմաղթութիւններ ընելէն ետև՝ իրեն աղաչեցին որ իր սիրելին տանի իր գլխէն անցածները պատմելու՝ ան տեղէն սկսած՝ երբ երկուորեակ քոյրը զինքը անանկ անգթութեամբ խաբած էր ։ Արթիւր հաւանեցաւ . և թէպէտ դառնացած վիճակին վրայ քիչ մը կ'ամչնար, իր պատմութիւնը սանկ շարունակեց .

Սուտ Թէոլինտային խօսքերը զիս մահացու յուսահատութեան մը մէջ ձգեցին ։ Միտքս դրի որ ան խաբեբայ կարծած անձէս բոլորովին փախչիմ հեռանամ ։ Սակայն ուզեցի որ հեղ մ'ալ ըսեմ թէ զինքը կը սիրեմ, և իմ անունս բարուն կաղամախիի մը վրայ քանդա-

կեցի։ Գործս հիմա միտքս չի գար։ Այս վայրկեանէն սկը-սած՝ տխուր խելքս կորսնցուցի. դաշտին մէջ սկսայ ասդին անդին աննպատակ թափառիլ. և չորս օր բե-րանս բան մը չդրի։ Այս ժուժկալութիւնը գլուխս բո-լորովին պղտորեց. չփոթ եղանակաւ մը միայն միտքս կու գայ թէ նոյն առենը ինչ եղայ. մինակ երկու բան յիշողութեանս մէջ մնացին։

Ձորակէ մը վար իջայ՝ ուր որ հովէն հեռու եղած պիտի չըլլայ. յանկարծ ձայն մը լսեցի թուփերուն մէջ, և աս պզտի ուլը տեսայ՝ որ որ ահա քովս պառկած է. բայց նոյն առենը կը փախչէր՝ կատաղի բերանա-բաց գայլէ մը հալածուելով։ Առջի շարժումս գայլին վրայ նետուիլը եղաւ. բնաւ զէնք մին ալ չունէի։ Վայրենի գազանին հետ մրցելով՝ մէկտեղ հողին վրայ գլորտըկեցանք։ Խելքիս պղտորութիւնը անշուշտ ուժ կ'աւելցունէր՝ թող չտալով որ վտանգը տեսնեմ. գայլը բազուկներուս մէջ խեղդեցի և առանց նայելու որ արդ-եօք ուլը ետևէս կու գայ՝ ճամբաս յառաջ տարի ու-այր մը հասայ, որուն մէջ զիս գտաք։

Այս այրին մթութիւնը, մարդիկներէն հեռու ըլլա-լը, զիս յորդորեցին որ նոյնը իմ գերեզմանս ընեմ։ Ներս մտայ, քարի մը վրայ նստեցայ. և հոն Թէոլինասին նենգութիւնը միտքս գալով՝ խելքս ալ վայրկեան մը գլուխս եկաւ՝ որպէս զի իմ վիճակս զգալի ըլլայ։ Ո-րոշած ըլլալով որ մէյմ'ալ նոյն այրէն չելլեմ՝ դրան առջին մեծ քար մը գլորեցի գոցեցի։ Գերեզմանիս մէջ գոցուած՝ սոսկալի ուրախութիւն մը զգացի. գետ-նի վրայ փռուեցայ՝ յուսալով որ մէյմ'ալ չեմ ելլեր։

Յուսահատութեան հանդարտութեանը մէջ էի՝ ոչ վախնալով ոչ ալ բաղձալով որ տանջանքս երկայն ըլ-լայ, մէյմ'ալ ողբալից մայել մը ականջս հասաւ, միտ դրի, լսեցի, իմացայ որ այրին դուռնէն կու գայ։ Ինք-իրենս հակառակ՝ միտքս շարժեցաւ. ելայ, վազեցի, և տեսայ որ ազատած ուլս է ու քիթը ծակին մէջ խո-թելով կը խնդրէ որ դուռը բանամ։

Աչքերս արցունքով թրջեցան. զգուշութեամբ մը քարը հրեցի։ Բաւական ծակ մը բացուածին պէս՝ ուլը ներս մտաւ և ետևէն իր մայրը. աս այծը վիրաւորուած էր ու արիւնը կը վազէր։ Ասիկա ներս եկածին պէս՝ ոտքերուս տակ պառկեցաւ, գլուխը վեր վերցուց և նորէն վար դրաւ՝ յոգնութենէն ու ցաւէն հեւալով։ Իսկ իր ձագը չորս դին կը դառնար, ցաւալի եղանակաւ կը մայէր, կ'երթար մօրը վէրքը կը լզէր և կու գար զիս կը շոյէր՝ իբրև թէ կ'աղաչէր որ մօրը վրայ հոգ ունենամ։

Վէրքը քննեցի. գայլին ակռան ճանչցայ։ Անմիջապէս գացի ջուր բերի, վէրքը լուացի, արիւնը կեցուցի, և պզեսախ կտորներովը կապեցի։ Աս գործողութենէն ետև այծը քաղցրութեամբ երեսս նայեցաւ, կամացուկ մը պառկեցաւ, կաթնալից ծիծերը ինծի երկընցուց, իբրև թէ զիս կը հրաւիրէր որ մասնակից ըլլամ ազատած ձագին կերակրոյն։

Ամէն մարդկային մխիթարութիւններն ալ չէին կըրցած զիս մեռնելէն ազատել. սակայն այծն ու ուլը զիս կենաց հետ կապեցին։ Մտքս դնելով որ կեանքս անոնց հետ անցունեմ՝ գացի խոտ ու պտուղ ժողվեցի և այրը այնպէս կարգադրեցի որ մեր երեքին համար յարմար ըլլայ։ Երկրորդ օրը այծին վէրքը նորէն կապեցի. չորս օրէն առողջացաւ. երբեմն առանձին դուրս կ'ելլէր, երբեմն իր ձագին հետ, որն որ մեր երկուքին ետևէն կու գար։ Ես այրին մօտ եղող լեռներուն մէջ կը թափառէի. իրիկունները ամէնքս ալ այր կը դառնայինք։ Արշաւանացս մէջ ծոթրին կամ ուրիշ աղէկ խոտ մը հանդիպելու ըլլար՝ կը փըցընէի ընկերիս կը բերէի. այծը ձեռքիս մէջէն կ'ուտէր. ես իմ պտուղներս կ'ուտէի, ձագն ալ կաթ կը ծծէր։ Կերակուրէն ետև կ'երթայի այրին դուռը քարով կը գոցէի. և մամուռի ու չոր խոտերու վրայ պառկելով քուն կ'ըլլայինք։

Այսօր արևուն տաքութիւնը թող չէր տուած որ

տմբը դուրս ելլէ, նոյնպէս ես ալ չկրցայ դուրս ելլել. պզտիկ ուլը գլանքով երկայն ատեն ցատքրտած էր և ես ալ կը կարծէի որ միշտ գլանքալերն է, մէյմ'ալ տեսայ որ դողդողալով վրաս եկաւ և շունչն ալ ետևէն: Քիչ մը ետքը մարդ մըն ալ ներս մտաւ: Կը խոստովանիմ որ նոյն մարդը տեսնելու ատենս չկրցայ կարողութիւնս բանել. վրան յարձակեցայ զինքը խղդելու մօտ, այնչափ բարկացած էի տեսնելով որ մարդ մը եկեր իմ ետքի բարեկամներս ալ կը յափշտակէ: Տեսաք իմ կռիւս և ան կնոջն յաջող փախչիլը: Այսօրուան օրս կենացս ամենադժբաղդագոյն օրն է. Թէոդինոսս գնաց, ալ խելքս վրաս կու գայ: Կեանքս անոր հետ պզտիկ անցընեմ` զոր որ միշտ սիրեցի, և իմ այծս և իմ ուլս գիս պզտիկ չթողուն: Աս խօսքերն ըսելով` մէկ ձեռքով գանուկը կը փայփայէր ու մէկալ ձեռքը Թէոդինոսին կ'երկընցընէր:

Արթխօրին պատմութիւնը ամէնուն սիրտը շարժած էր. ամէնքն ալ շնորհակալ եղան արցունքը աչքերնին: Արթխօր Էլիկինին աղաչեց որ իրեն միջոց մը տայ երկայն մօրուքը կտրելու և ուրիշ զգեստ մը հագնելու: Ինծի հետ եկուր, ըսաւ հովիւը. տնակիս մէջ քեզի հարկաւոր եղած բաները ունիմ: Գացէք, ըսաւ Թիմոլիոն, մենք հոս ձեզի կը սպասենք. և ձեր հեռաւորութեանը ատեն կը պատրաստեմ ինչ որ պէտի ըսեմ նէ հօրը . . . . Թիմոլիոն խօսքը կտրեց. Կալաթէա կարմրցաւ: Արթխօր Էլիկինին հետ գնաց. Թէոդինոս իրեն աղաչեց որ չուշանայ. և այծն ու իր ձագը իրեն ետևէն գացին:

Կալաթէա իմացած էր որ Թիմոլիոն կ'ուզէ խորհուրդ ընել երթալու իր հօրը հետ խօսելու. հասկըցաւ որ իր ներկայութիւնը այնչափ հաճելի չէ. ուստի պէտք եմ տուն դառնալ ըսելով` Գլաւքային, Նիզէային ու Թէոդինոսին մնաք բարով ըսաւ և իր սիրելի Փլորիդային հետ գեղ գնաց:

Քիչ մը հեռանալնուն պէս` մէյմ'ալ չորս հոգի ցան-

կի մը տակէն դուրս կ՚ելլան, երկու հովուուհիները կը բռնեն, իրենց թաշկինակներովը կ՚արգիլեն որ ձայն չհանեն և կը սախլեն որ ջորիներու վրայ նստին, որոնք հոն պատրաստ էին ։ Կալաթէա ու Ֆլորիդա դողալով կը հնազանդին, չորս յափշտակիչները ձիու վրայ կը հեծնան, ջորիները մէջտեղը կ՚առնուն և քառարշաւով դէպ ի Քասթիլեայի սահմանները կը փախչին ։

Այս յափշտակիչները Մէրինին տունը եկող չորս Բորթուկէզներն էին ։ Անոնք իմացած էին որ դեղը զիրենք պաղութեամբ կ՚ընդունի, կերակրոյ ատեն Ելվիրային իրենց վրայ նայելու եղանակը ու Կալաթէային վրայ աչք նետելը դիտած էին և բանին էութիւնը հասկըցած էին ։ Մէրինին ատեն ուզելը՝ դերեզմանաց ձորը երթալու համար, եւ իրենց նոյն ձորը երթալը բնակիչներէն մերժուիլը, իրենց պատճառանք ու թշնամանք մը երևցած էր ։ Վախնալով որ չըլլայ թէ առանց Կալաթէայի ետ դառնան՝ միտքերնին դրին որ աղջիկը յափշտակեն, որն որ իրենց ներելի կ՚ըլլար՝ երբ Մէրինին աղջիկը իրենց տիրոջը հետ կարգուելիք ըլլար ։ Ամէն բան յաջողուցած էին, և աւարնին առած կը փախչէին. բայց սէրը Կալաթէային վրայ կը հսկէր ։

Արթուր Ելվիրային տանը մէջ հագուստը փոխելով՝ անոր հետ մէկտեղ աղբիւրին կը դառնար. հեռուանց տեսան որ չորս ձիաւոր կ՚երթայ, և երկու հովուուհիները հետերնին կը տանին. ճանչցան. Ելվիրան աղաղակ մը փրցուց և իր սիրուհւոյն վրայ փաղեց թռաւ ։ Երկու ձեռքով ջորիները կեցուց. Բորթուկէզներէն մէկը ձեռքը վերցուց որ երկաթապատ ցիցով մը Ելվիրան վիրաւորէ. Արթուր վրայ հասաւ և դաշոյն մը խեցընելով բարբարոսին թևը կտրեց ։ Երկու հովուուհիները ատեն գտնելով՝ ջորիներէն վար կ՚իջնան և տեղերուն ծանօթ ըլլալով դէպ ի աղբիւր կը վազեն որ օգնութիւն խնդրեն ։ Նոյն ատենը՝ Ելվիրան արդէն վիրաւորեալին ձեռքէն ինկած ցիցը առած էր. և Արթուրին քովը գալով՝ աս երկու

քաջ հովիւները ոտքի վրայ՝ մէկը ցուպով ու մէկալը ցիցով զինուորուած՝ դէմ կը դնեն երեք վատ ձիաւորներու՝ որոնք իրենց ընկերին վրէժը առնել կ'ուզեն։

Այս անհաւասար կռիւը կը տեւէր. բայց քաջասրտութիւնը զօրութեան տեղ տալու վրայ էր։ Եղիկին թեւին վրայ վէրք մը առնելով՝ ա՛լ չկրնար ինք զինք պաշտպանել, մէյմ'ալ Թիմպրից սուրը ձեռքը շանթի մը պէս Բորթուկէզներուն վրայ կ'իյնայ։ Առջի հարուածով անոր գլուխը կը թռցնէ՝ որն որ ամենէն աւելի Եղիկինը նեղը կը խոթէր։ Թիրսիս, Տամոն, Փապիան կը հասնին. և երկու մնացած թշնամիները սանձարձակ կը փախչին կ'երթան։

Եղիկինին վէրքը վտանգաւոր չէր. բայց շատ արիւն կորսնցուց։ Կալաթէա շատ տխրեցաւ. իր թաշկինակովը արիւնը կեցուց. անձամբ վէրքը կապեց. ասով Եղիկին պիտի բժշկուէր։ Զինքը առին գեղ տարին՝ ձեռքը վիզէն կախուած. Կալաթէա իրեն կ'օգնէր քալելու ատեն, և աս շնորհքը իր կրած վտանգին հատուցում մը կ'ըլլար և աւելի ևս։

Մէրիսին տունը հասան։ Աս ծերը Բորթուկէզներուն ոճիրին վրայ սրտմտած՝ յայտնեց որ իր տուած խօսքէն ինք զինք ազատ կը սեպէ։ Ահա, ըսաւ Թիմպրից վիրաւորեալը Մէրիսին առջին բերելով, ահա քու աղջկանդ ազատիչը. Եղիկին արժանի է որ իր ազատածը առնէ։ Միայն իր աղքատութիւնը զքեզ տատամսութեան մէջ ձգեց. բայց ես հարուստ եմ, և կ'ուզեմ... Աս խօսքերը ըսելու ատեն՝ տանը դրան առջին մեծ աղմուկ մը լսուեցաւ. կը նային. կը տեսնեն որ բակին մէջ բարձրահասակ խոյ մը կը մտնէ՝ ժապաւէններով զարդարուած ու զանազան գոյներով ներկուած. իր մեծ զանգակը՝ մէկով իր ետևէն եկող հարիւր ոչխարներուն զանգակներէն կը զատուէր, և ամէն մէկ ոչխարն ալ իր գառնուկին ունէր։ Ասոնց ետեւէն Երաստր կու գար. և երկու շուն ալ իրեն հետ ընկերացած էին։ Երաստր ներս մտաւ. գեղեցիկ հօ-

ոյն պահպանութիւնը իր շուներուն ձգեց, ու ձեռքը ցուց՝ եկաւ Կալաթէային հօրը հետ խօսելու :

Մէրիս, ըսաւ. աղջիկանդ սիրահարած էի, և կրնայի մրցիլ ան Բօրթուկէզին հետ՝ որուն աղջիկդ կուտաս : Բայց ես արդարը կը խորհիմ ու կը խօսիմ. ոչ ան Բօրթուկէզը, ոչ ալ ես՝ Կալաթէային արժանի չենք. միայն Էլիկիան անոր արժանի է : Կրնաս ատ խոստովանութեան հաւատալ՝ որովհետև անոր նախանձորդին բերնէն կը լսես : Կը պահանջես որ փեսադ հարուստ ըլլայ. նայէ սա հօտին՝ որն որ առանձին կոլուած մը կ'արժէ. սակայն Էլիկիանինն է : Տուողը ես չեմ. ես միայն մօտաւոր գեղերը պտըտեցայ, Էլիկիան այնչափ բարեկամ ունի որ ամէն մէկը՝ մօրը հետ մէկական գառնուկ մը տալով՝ երկու օրուան մէջ ատ հօտը կազմեցի :

Խօսքը չվերջացուցած՝ Էլիկիան իր արցունքներովը զինքը թրջեց : Ա՜խ բարեկամ, ըսաւ, ինչ վիճակ որ ունենալու ըլլամ՝ քու բարեկամութիւնդ իմ վիճակս նախանձելի կ'ընէ. չեմ համարձակիր Կալաթէան յուսալու, բայց . . . : Քուկդ է, պոռաց Մէրիս՝ արցունքը աչքերը : Եկո՛ւր աղջիկս, գրկեց քու ապագայ կուտամ. եկուր քու էրիկդ գրկէ : Կալաթէա վարդի պէս կարմրած՝ կը մօտենայ և շատ շուտ քովէն կը փախնայ : Էլիկիան ծունկի վրայ էր, և ապա թեր յարգութեամբ կ'երկրպագէր : Կալաթէա երեսը կը նայի, կը կենայ, աչքերը գետին կը խոնարհեցընէ, և աւելի կը կարմրենայ : Իր հայրը ատ սիրալիր պայմանութեան վրայ ուրախացած՝ ձեռքէն կը բռնէ ու անոր երջանիկ ամուսնոյն քովը կը տանի. հոն հարկ կ'ըլլայ որ հայրը զինքը ստիպէ որ իր երեսը անոր երեսին մօտեցընէ. և ատ համբոյրը առջի համբոյրն էր՝ զորն որ Կալաթէա իր կենացը մէջ ընդունեցաւ :

Ան ատեն պատմեցին Էրասդրին թէ ինչպէս Կալաթէա ու Ֆլորիդա Բօրթուկէզներէն յափշտակուեցան : Թեմպրիս Էրասդրին քովը եկաւ և ըսաւ իրեն. Ո՛ հայր, կենացս ամենէն գեղեցիկ վարկեանը իմն է

յափշտակեցիր․ կ'ուզէի իմ ստացուածս Ելիկիոնին հետ բաժնել, որպէս զի զինքը Կալաթէային հետ ամուսնացընեմ․ դուն զիս կանխեցիր ։ Դուն Ելիկիոնը ինծմէ աւելի չես սիրեր․ բայց աւելի երկայն ատեն է որ կը սիրես․ արդար է որ դուն նախապատիւ ըլլաս ։ Գոնէ կը յուսամ որ, ըսաւ ձայնը բարձրացընելով, թող կու տաս ուրիշ խորհուրդ մը կատարելու ։ Կ'ուզեմ իմ ինչքս չորս մաս բաժնել․ առջի մասը իմ բարեկամ Փափլանիս պիտի ըլլայ․ երկրորդը Թէոլինտային ու Արթիտորին պիտի ընծայեմ, որպէս զի զիրենք ստիպեմ հոս հաստատուելու․ երրորդը Սալվատորին ձեռքովը աս գեղին աղքատներուն պիտի բաժնուի․ իսկ չորրորդով Նիզիտային ու ինծի համար տուն մը, դաշտ ու հօտ մը գնել տամ պիտի ։ Այո, բարեկամք, ես հովիւ պիտի ըլլամ․ կեանքս ձեզի հետ, Փափլանին հետ պիտի անցընեմ․ մեր տնակները իրարու մօտ պիտի ըլլան, մեր հոգն ու խնամքը միաբան պիտի ըլլան, գեղին օրինակ պիտի ըլլանք․ և մեկտեղ խաղաղութեան, ուրախութեան ու սիրոյ մէջ պիտի ծերանանք ։

Ամէնքն ալ շնորհակալ եղան Թիմպրիոյին․ Արթիտոր ու Թէոլինտա զինքը գրկեցին ։ Սէրլիս ուզեց որ նոյն իրիկունը ամէն դաշինք ըլլայ լմննայ ։ Վազեց գնաց գեղին մէջ տարածեց այնչափ յաջող դէպքերուն լուրը․ և դատաւորն ու յարգելի Սալվատորը առաւ հետը տուն բերաւ ։

Անմիջապէս դաշինքները հաստատուեցան ։ Որոշեցին որ երկրորդ օրը Թիմպրիոյ իր մարդիկները հաւատարիմ մէկու մը հետ մեկտեղ Թոլէտոյ քաղաքը խրկէ, նոյն մարդը իր լուրերը Նիզիտային ազգականներուն տայ և իր տիրոջը ստացուածները ծախէ դարձընելով առնու բերէ ։ Աս ճամբորդութեան ատենը՝ Սէրիս նոր հովիւներուն համար հօտեր ու կալուածներ պիտի գնէր․ և մինչև որ ամէն բան պատրաստուէր նէ՝ Թիմպրիոյ ու Փափլան իրենց ամուսիններուն հետ Սէրլիսին քով պիտի բնակէին, և Թէոլինտա ու Արթիտոր Երաստրին քով ։

Ուրիշ բան չմնայ՝ բայց եթէ չորս ամուսնութեանց օրը որոշել: Ելիկիան իր վէրքին միտ չդնելով՝ որոշեց որ երրորդ օրը ըլլայ: Խոհեմ Սալվատոր ուզեց ուշացընել, բայց չկրցաւ. և մէկալ ամուսինք ալ Ելիկիոնին միտքին վրայ էին, թէպէտ և բան մը չըսին:

Անկէ ետև սեղանի նստան. իւրաքանչիւր սիրահար իր սիրուհւոյն քովը նստաւ: Կերակուրէն ետև՝ պարտէզ գացին նստելու. հոն գեղեցիկ որթատունկի մը տակ. լուսինին լուսովը և կանանչազարդ մարգերու վրայ՝ նոյն երջանիկ օրը զանազան երգերով լմնցընել ուզեցին: Մէկը իր սրինգն առաւ, մէկալը իր տիկը. շրջանակ մը կազմեցին, որուն մէջ տեղը Մէրիան ու Սալվատորը նստեցին. և սիրահարները աս երգերը երգեցին.

ԹԻՄՊՐՈՅ

5—5

Կ՚արհամարհէի անձինքն այնպիսի
  Խեղճ ու ողբալի,
Որ կը թողուն սէր, բարեկամութիւն
  Եւ հանգստութիւն,
Որպէս զի աղտոտ փողէն ու գինէն
  Բախտին ետևէն:
Այսօր ամենուն սիրտս կը ներէ,
Ան ամէնքն ինծի չեն ալ ատելի:
Կը զգամ որ ամէն երջանիկ կ՚ըլլէ.
Սակայն ան ատեն՝ երբոր կը սիրուի:

ՊԼԱՆՔԱ

4–3—4—3

Երկայն ատեն քու վերադ տարակուսի մէջ էի.
Բայց սրտիս գութն ու գորովս տևեց մնաց միշտ նոյնպէս.
Առանց քեզի օր մըն ալ անցընելու ըլլայի՝
  Կը մեռնէի գորովէս:

Հիմա գտայ վերջապէս սրտիս սիրուն սիրելին.
Սէրն ու բարեկամութիւն զիս կը կապեն աս գեղին.
Տալու համար փառք երկնից՝ երջանկութեանս վրան՝
Պիտի երթամ շատ անգամ իմ սիրելւոյս մենարան։

ԱՐԹԻՏՈՐ

4—4

Կարծեցի թէ իմ հովուուհիս
Խիստ շարաշար կը մտնէ զիս.
Սակայն խելքս երբ թըռուցուցի,
Գըտայ պատիժն այն կասկածի։
Իմ սիրելիս նորէն գըտայ.
Խելքըս գլխուս դարձաւ ահա.
Ա՜խ, չիմնար ատի այսպէս.
Սէրը խելքըս կ՚առնու գլխէս։

ԿԱԼԱԹԷԱ

5—5

Արդեօք կը յիշես այն օր գեղեցիկ,
Երբոր կերպով մը սիրուն անուշիկ
Աղաչեցիր որ մտադիր ըլլամ
Քու հաւատարիմ սիրոյդ յայտնութեան.
Ես ալ միտ դըրի խիստ ամըչնալով.
Բայց հաճութենէս սիրտըս կը թնդար.
Երջանիկ ըլլալ կ՚ուզէիր իմով.
Եւ ինձ կ՚ըլլայիր այր երջանկարար։

ԵԼԻԿՈՆ

4—3—4—3

Կ՚ընար բարեկամութիւնն անուշութիւն տալ կեանքիս,
Բայց սակայն սէրը միայն երանելի կ՚ընէ զիս։
Ընդունեցայ ամէն բան. ունիմ սիրող սիրելի.
Եւ ահա իմ բարեկամ բարերար մէն է ինծի։

Վա՜յ ինձ․ ինչպէս բացատրեմ, ինչպէս հանեմ երեւան
Զգածմունքներս այսօրուան։
Եղայ բարեկամութեամբ այր երջանիկ կատարեալ,
Հիւսեց պսակ մը սէրն ալ.
Աղքատ սիրտս ասոնց մէջ ա՛լ չիկրնար դիմանալ։

Երթալու պառկելու ժամանակը եկած հասած էր։ Պլանքա, Նիզլինա ու Թէոլինա Կալաթէային քովը մնացին։ Թիմոլլիոյ, Ֆապլեան ու Եւլիլեան գացին Սալվատորին տունը պառկեցան։ Երկրորդ օրը արշալոյսէն յառաջ՝ չորս սիրահարները եկան Մերլինին դուռը զարկին։ Թիմոլլիոյ ու Ֆապլեան արդէն հովուի քսակն ու ցուպը առած էին։ Բոլոր բնակիչները աչքի խփելնէ իմացած ըլլալով՝ գիշերը հանդիսութիւններ պատրաստած էին՝ որոնք Տարանիոյիններէն փառաւոր ու գեղեցիկ էին։ Պէտք եղաւ որ քիչ մը սպասեն, որովհետեւ Մերլին դեռ կը քնանար. բայց շատ չանցաւ երեցաւ, և իր ետեւէն կու գային իր աղջիկը, Թէոլինա, և երկու քոյրերը՝ որոնք հովուական հագուստ հագած էին։ Բարի Երասդր Կալաթէային ձեռքէն բռնեց ու տաճար տարաւ և անցնելու ատեննին ամէնքը ուրախալից աղաղակներով կը բարեւէին։ Սոլէտար չորս սիրահարները միացուց. ինք պսակեց, երկինքն ալ օրհնեց անոնց ամուսնութիւնները։ Ամէն խորհուրդնին կատարուեցաւ, երջանիկ եղան, երկայն ատեն ապրեցան և միշտ իրար սիրեցին։ Անոնց յիշատակը բնական գեղեցիկ երկիրներուն մէջ դեռ կը պատուուի։

Է.

ԷՍԹԷԼԼԱ

ԳԻՐՔ ԱՌԱՋԻՆ

Թ.այս գետին հովիւները երգեցին հռչակեցին · սառ-բադրեցին իրենց անմեղ բարքը, իրենց հաւատարիմ սէրերը, ու ան երջանկութիւնը՝ զոր որ մաքուր ու փափուկ հոգւով մը կը վայելեն : Առջի անգամն էր որ իմ անհատատ մտաւքներս դաշտական սրինգին վրայ դրի · իմ դողդոջուն ձայնս իրեն համար նոր եղանակներ կը փորձէր, և անհանդարտ ականջս անտառներուն արձագանգին կը հարցնէր թէ արդեօք նմանները կրնա՞ն զիս մխիթ ընել : Այսօր աւելի քիչ ազէտ, սակայն ոչ աւելի նուաղ փախկոտ ըլլալով՝ սրտիս համար աւելի անոյշ երգերուն վրայ կը ժամատ. կ'ուզեմ իմ հայրենիքս երգել. կ'ուզեմ ան գեղեցիկ քլիմաները նկարել՝ ուր կանանչ ձիթապտուղը, կարմրագոյն թութն ու ոսկեզօծ ոլկոյզը՝ մշտակապոյտ երկինքի մը տակ մէկտեղ կ'աճին . ուր մանուշակայն ու ասֆոտէլներով ծածկուած զուարթ բլուրներուն վրայ բազմաթիւ հօտերը կը ցատքռտեն կը խայտան . ուր վերջապէս հոգեկից ու զգայուն, աշխատասէր ու զուարթ ժողովուրդ մը՝ աշխատութեամբ կարօտութենէն կ'ազատի ու զուարթութեամբ մոլութենէն կը փախչի :

Բարև քեզ, գեղեցիկ Օսիթանիա *, երկիր՝ որ միշտ սիրուած ես զքեզ ճանչցող ազգերէն . զքեզ Հռոմայեցիք իրենց սրտատրոփ հրաշալիքներովը զարդարեցին . քու հաճոյական քլիմադ Հիւսիսին դրան ազգը առինեց որ քու դաշտերուդ մէջ հաստատուին . քեզի համար Արաբացիք հեշտալից Իսպերիան թողուցին, և զքեզ Գաղղիացիք Կարոլոս Մուրճին յաղթութիւն-

* Գաղղիայի հարաւային Լանկըտոք գաւառին հին անունն է :

ներուն ամենագեղեցիկ վարդը սեպեցին ։ Բնութիւնը աշխարհքիս բաժնած գանձերը քու ծոցիդ մէջ միացուց ։ Քու երկինքիդ տակ՝ որն որ Սպանիայի երկինքին պէս յստակ ու անկէ քիչ տաք է՝ այնպիսի հունձքեր կը բարձրանան՝ որոնք Եննայի դաշտերուն հունձքէն աւելի առատ են. քու խաղողներդ Ֆալէրնի ու Մասիքի խաղողները մոռցուցին. ձիթենին քու բլուրներուդ վրայ այնպէս կը հաճի ինչպէս Տիւրանի գետեզերքին վրայ. քու ծառերդ ան որդը կը սնուցանեն՝ որն որ Թագաւորաց ծիրանին կ'ոլորէ. մարմարը, գոճազմը ու ոսկին քու բեղմնաւոր հողիդ արդիւնքն են. լեռներէդ առողջարար ջուրերը կը վազեն. ամենէն առողջարար օդերը դաշտերուդ մէջ բազմութեամբ կ'աճին ։ Քու ծոցէդ ելած քանի՜ քանի՜ մեծամեծ մարդիկ քու անունդ օտար ազգաց քով հռչակաւոր ըրած են ։ Կեսարներուն աթոռը Անտոնինոսները քեզի պարտրկան եղաւ. և աս մի միայն բարիքը քեզի աշխարհքիս երախտագիտութիւնը արժեց ։ Արեւելք դեռ կը յիշէ ան իմաստուն և քաջ Ռէմոնը՝ որն որ քրիստոնէից մէջէն առջինը եղաւ որ Թուլուզին խաչը սուրբ քաղաքին պատուարներուն վրայ կանգնեց. Արաբին կը պարծի ան Թագաւորներուն վրայ՝ զորոնք ծնար. Հռոմ կը սիրէ ան քահանայապետներուն յիշատակը՝ զորոնք քեզմէ ընդունեցաւ. Գաղղիա կը պարծի քու զօրապետներուդ, քու դատաւորներուդ վրայ. զմայլեցուցիչ բանաստեղծութիւնը իր առջի ապաստանարանը քեզի պարտական եղաւ ։ Ո՛ գիւղացիներով, ձիրքերով, պտուղներով, գանձերով բերրի երկիր, բարեւ քեզ ։

Դուք ալ, հայրենեացս հովւուհիները, որոնք յարդէ փեղոյրի մը տակ այնպիսի գեղեցկութիւններ կը ծածկէք՝ որոնց վրայ ուրիշ շատերը պարծելու և հպարտանալու կ'ըլլային, դուք՝ որոնց սիրտը դեռ պահած է պարտուց նախնական սէրը՝ որն որ հրամայած զոհերուն հետ գաղտնի գեղեցկութիւն մը կը խառնէ, դուք՝ որոնց սիրտը պահած է ան սիրուն ու խիստ ա-

ճոխութիւնը՝ երիտասարդութեան մի միայն ըղձ-գարանքը, ան սրտաշարժ անկեղծութիւնը՝ ոսկեդարուն մի միայն մնացորդը, մտ դրէք իմ պատմութիւններուս։ Խաթէլլա ձեզի նման էր. Խաթէլլա ձեր սեւ ու փայլուն աչուըները ունէր, ձեր երեսի սեւ մազերը, ձեր անոյշ դէմքը, որուն վրայ մաքրութիւնը շնորհաց հետ կը միանայ, ան պարզ շնորհաց հետ՝ որն որ գեղեցկութիւն փնտռող գեղեցկութենէն կը փախչի, և ան չճանչցող գեղեցկութիւնը բնաւ չի թողուր։ Խաթէլլա ձեր առաքինութիւնները ունէր. սակայն դժբախտ եղաւ Խաթէլլա։ Ո՜ւր էր որ դուք չըլլայիք. ո՜ւր էր որ ձեր գեղեցիկ աչուըները ուրիշ բանի համար արցունք չթափէին՝ բայց եթէ իմ դիւցազնուհիս ողբալու համար։

Կարսոն գետին եզերքին վրայ՝ Սէվէնեան բարձր լերանց ստորոտը՝ Անտիւղ քաղքին ու Մասսան գեղին մէջտեղը՝ ձոր մը կայ՝ ուր բնութիւնը կերծես թէ իր բովանդակ գանձերը ժողված է։ Հոն երկայն մարգագետիններու վրայ՝ ուր գետին ջուրերը կը սողոսկին՝ թզենիներու ու փուշկեղեններու (աքացիա) շուքերուն տակ մարգիկ կը պտըտին։ Հիրիկը, ծաղկած մաշայն, նարգէսը գետինը նկարագեղ կը զարդարեն. Նունէնին, սպիտակափուշը օդին մէջ անոյշ հոտեր կը բուրեն. թանձրախիտ ծառերով ծածկուած բլուըներու շըջանակ մը ամէն դին ձորը կը գոցէ. և հեռուէն ձիւնապատ ապառաժներ հորիզոնը կ'եզերեն։

Այս սքանչելի մենարանին մօտ՝ որն որ իրաւամբ Գեղափն (Պօ-Րիվաժ) կոչուած է՝ Լուդովիկոս ԺԲ.ին թագաւորութեան ատենը՝ հովիւներ ու հովուհիներ կը բնակէին, որոնք սանկ զմայլեցուցիչ տեղւոյ մը արժանի էին։ Մասսան, Մարիւէժ, Արնասան գեղերէն կու գային ու նոյն ձորին մէջ կը ժողվուէին. իրենց հօտերը՝ երբեմն մէկտեղ եկած ժողվուած, երբեմն առքին անդին ցրուած՝ բլուըներուն վրայ ծոթրին կը փնտռէին. անհաւոր շուներ լերանց կողմանէ պահպա-

նութիւն կ'ընէին․ իսկ հովիւներն ու հովուուհիները մէկտեղ գետին քով նստած ան անոյշ հաճութիւնները կը վայելէին՝ զորոնք գեղեցիկ երկինք մը, բարի թագաւոր մը, անմեղութիւնն ու հաւատարութիւնը կու տան։

Այս հովուուհիներուն մէջէն՝ որոնք իրենց հայրենացը պատիւն ու զարդն էին՝ Խոթէլլա ամէնէն գեղեցիկը, ամենէն փափուկը, ամենէն առաքինին էր։ Ասիկա Թէմմինին ու Մարգրիտային աղջիկն էր․ իր ծնողքը գրեթէ Բարձրեալին հաւասար կը սիրէր ու կը յարգէր։ Պզտիկ հասակէն իր պարտքերուն վարժած ըլլալով, միշտ իր պարտքը կատարելու ետեւէն ըլլալով՝ երբեք միտքէն անցուցած չունէր թէ կրնայ դժուարին ու ծանր պարտք մը գտնուիլ։ Իր ամէն մտածութիւնները Կարմիլի աղբիւրին պէս յստակ էին․ իր ամէն բաղձանքները ուրիշներուն երջանկութեանը համար էին։ Պարզ, հեզ, անկեղծ, զգայուն ըլլալով՝ երջանկութիւնը առաքինութենէն բնաւ չէր զատեր։

Խոթէլլա Մասսան գեղին մէջ կը բնակէր։ Նէմորին՝ որն որ նոյն գեղէն հովիւ մըն էր՝ տղայութենէ վեր զինքը սիրած էր։ Երկուքն ալ հասակակից, երկուքն ալ հաւասարապէս գեղեցիկ, իրենց պզտիկ փափուկ տարիքէն սկսած մէկտեղ դաշտ կ'երթային։ Նէմորին միշտ Խոթէլլային քակը կամ ցուպը ինքը կը տանէր․ Նէմորին ամէն առտու կ'երթար կապոյտ ծաղիկներ կը ժողվէր՝ զորոնք Խոթէլլա իր սեւ մազերուն երկայն հիւսքերուն մէջ խառնել կը սիրէր։ Երբեք աս գեղեցիկ տղաք մէկը առանց մէկալին չէր ըլլար։ Երբեմն հօտերնին կը միացնէին ու կ'երթային մէկ մարգագետնի մը վրայ կը նստէին․ և իրենց խօսակցութեանը անուշութիւններուն մէջ՝ իւրաքանչիւր ուրիշ բանի միտ չէր դնէր՝ բայց եթէ իրեն չկերպարանած ոչխարներուն․ երբեմն մէկտեղ թուզ կամ թութ ժողվելու կ'երթային․ և երբոր ձեռուընին բարձր ճիւղերուն չէր կրնար հե-
հասնիլ՝ Նէմորին ծառին վրայ կ'ելլէր ու անկէ Խոթէլ-

քովին գոգնոցին մէջ կը նետէր ամենէն աղէկ ու գեղեցիկ պտուղները․ երբեմն ալ գինի ծառերուն քով տարիկին (արտոյտ գուշու) որոգայթ կը լարէին․ և երբոր մէջերնէն մէկը տեսնէր որ իր ցանցին մէջ թռչուն մը բռնուեր է՝ անմիջապէս կը վազէր իր ընկերին իմաց կու տար որ գայ ինքը բռնէ։ Զուարճութիւննին, վիշտերնին միշտ մէկտեղ էր, միշտ մէջերնին ամէն բան կը բաժնուէր։ Այս անմեղ բարեկամութիւնը բոլոր գեղին ծանօթ էր, ամէնքը նոյն բարի սիրտերը կը յարգէին․ և Եսթէլային ծնողքը ատոր վրայ անհոգ էին, մինչև որ դէպք մը պատահելով իրենց աչքը բացուեցաւ։

Մայիսին տաքի օրը եկաւ․ ոչխարները խուզելու օրն էր։ Այս գործքը հանդիսութիւններով խառն էր․ հովիւներն ու հովուուհիները առտուընէ խուզելու ոչխարնին առած ձոր կ'երթան։ Իւրաքանչիւր հովիւ ուռի ճիւղ մը կ'առնու, հեզ ոչխարը կը պառկեցընէ՝ օրն որ իրեն պատրաստուած վիճակին վրայ անհանգիստ կ'ըլլայ, և հովիւը անոր չորս ոտքը մէկտեղ կը բերէ կը կապէ։ Ոչխարը գետնի վրայ պառկած՝ գլուխը վեր կը վերցընէ մայելով․ կը գողդայ տեսնելով որ հովիւները սուրալի մկրատներով կը զինուորուին․ կարգաւ շրջանակ մը կազմելով կը նստին․ խուզումը կը սկսի, երկաթին խշրտուքը, պզտի հովուուհիներուն երգերը, հասարակաց ուրախութեան բարձրաձայն ծիծաղները բնաւ չեն ընդհատեր տիկերը՝ որոնք հոն հօտ չունեցողները պարել կու տան։ Քիչ մը անդին ուժեղ երիտասարդներ վազքի ու մենամարտութեան կը կրթուէին․ ոմանք պզտի ձիերու վրայ՝ որոնք եղջերուի արագընթացութիւնն ունին՝ յաղթանակին ետեւէն կ'արշաւեն․ ոմանք հաղորենիէ կոթով տուասխէ գնդակ մը օդին մէջ կը թռցունեն։ Հովիւներէն ոմանք ալ գործքերնին թող տուած կ'երթան հովուուհիներուն հետ կը պարեն, երբ ամենէն մատաղօրեայ աղջիկները իրենց ծանր մկրատը առած՝ տկար ու նորավարժ

ձեռքով բուրդին ծայրերէն կը կտրեն՝ վախնալով որ չըլլայ թէ աշխարհին մէկ կողմը ցուցընեն։

Կերակրոյ ատենը կը հասնի. ամէնքը կը վազեն ընդարձակ սեղանի մը չորս դին կը շարուին կը նստին. սեղանը երկրին սովորական կերակուրներովը ծածկուած էր։ Սակաւապիտութիւնը, ուրախութիւնը աս խնջոյքին մէջ կը տիրէր։ Խնջոյքին ծախքն ընողը հարուստներն էին, իսկ պատիւն ընողները աղքատները։ Ամուսինները, սիրահարները, իրենց կանանցը, իրենց սիրուհիներուն քովը նստեցան. մայրերը իրենց որդւոցը վաստըկած վարձքերուն վրայ կը խօսէին. ծերերը հին պատմութիւններ կը պատմէին, հովուհիները նոր նոր երգեր կ'երգէին։ Մշկահոտ գինին գաւաթներու մէջ կը փրփրար. իր անուշահոտութիւնը ուրախութիւնը կը կրկնապատկէր՝ առանց զեղխութիւն մը յառաջ բերելու։ Ամէնքը գոհ էին, ամէնքն ալ երջանիկ. և աշխատութեամբ, սիրով, զուարճութեամբ օրը լմնցաւ։

Երբոր իրիկուն եղաւ ու բուրդը գեղ տարին, ամէնքը մէկտեղ հինօրեայ կաղամախի մը տակ ժողվուեցան. նոյն ծառը դարէ մը աւելի էր որ նոյն սովորութեան նուիրուած էր։ Իր յարգելի բունին չորս դին երկու կարգ խոտէ նստարան մը պատած է. հոն ծերերը կը նստին՝ ձեռուընին ժապաւէններով ու ծաղկէ պսակներով զարդարուած խոյ մը բռնած, որն որ երգամրցութեան վարձքը կ'ըլլայ։

Առջի օրը Մասսանին ամէն հովիւները յաղթուեցան Հէլիոն անունով հովուէ մը՝ որն որ Էսթէլլային ազգականն էր և Տիւրանսի ծաղկալից եզերքէն եկած էր իր ընտանիքը տեսնելու համար։ Ծերերը վարձքը Հէլիոնին տուին. Հէլիոն՝ կամ Էսթէլլային բարեկամութեանն համար՝ որն որ դեռ տասնուերկու տարուան էր՝ և կամ Ռէմոնին հաճոյական բան մը ընելու համար՝ եկաւ խոյը իր սիրելի հօրեղբօրը աղջկան Էսթէլլային ընծայեց՝ տեղը համբոյր մը խնդրելով։

Նէմորին՝ որն որ իր հասակին համար չէր կրցած մրցութեան մէջ մտնել, Նէմորին՝ որն որ հազիւ տաս-նուերեք տարուան կար՝ տղոց կարգին մէջէն ցատքեց դուրս ելաւ՝ որուն մէջ խառնուած էր, և հրացայտ աչուըներով Հէլիոնին վրայ դիմելով՝ ըսաւ. Յաղթա-նակը քուկդ չէ դեռ. ինծի չյաղթեցիր։

Բովանդակ բազմութիւնը ծիծաղելով ձեռք զար-կաւ։ Նէմորին խնդրեց որ զինքը մտիկ ընեն։ Խօսքը նո-րէն դատաւորներուն դարձնել տուաւ, կանչեց եր-տասարդ Իզխարը՝ իր բարեկամը, իր ընկերը. և հե-զութեամբ ու համեստութեամբ հովիւներուն նայելով՝

Ձեզի պէս, ըսաւ, ես ալ հռչակաւոր Հէլիոնին գեղեցիկ ձայնին ձեռք զարկի. բայց երջանիկ Բրովան-սի՞ մէջ միայն երգամրցութեան յաղթանակը վաստը-կիլ գիտցող կայ։ Հայրենեացս վրէժխնդիր ըլլալու բաղ-ձանքը հանճարին տեղը կրնայ բռնել։ Հէլիոն Տիւրան-սի եզերքներուն գեղեցկութիւնը երգեց. նոյն եզերք-ները միայն իր հայրենակիցները կը ճանչնան։ Ես սէրը պիտի երգեմ. ամէն մարդ իմ հռչակելիքս կը սիրէ։

Ըսաւ ու սրինգ մը հանեց, որով անուշ երգ մը հնչեցուց. ետքէն սրինգը Իզխարին ձեռքը տուաւ, որն որ նոյն եղանակը կրկնելով՝ Նէմորինին աս երգին հետ սրինգին ձայնը միացուց.

4—4

Մի՛ անարգէք իմ մանկութիւն.
Ա՜ն պաշտածնիդ ձեր ամենուն,
Քաղցր ու հեզ սիրականն այն՝
Որ ծիծաղով կ'իշխէ միայն,
Իշխաններուն, հովուաց արքան,
Մանուկ մը չէ՞ ինծի նման։

Ինք վախկոտին է քաջալեր,
Բարկացողին խաղաղարեր.
Հեզէն կ'առնու ազատութիւն,

Կու տայ անոր երջանկութիւն.
Իմաստնոց ու քաջաց արքան
Մանուկ մը չէ՞ ինծի նման։

Շնչաւորներն իրմէ եղան,
Իր շունչն հոգի է աշխարհի.
Երկրի, երկնի, ծովու վրան
Տէրութիւնն իր կը տարածուի.
Ինք բնութեան է մեծ արքան,
Եւ մանուկ մ՚է ինծի նման։

Ինծի ըսին թէ քիչ վշտով
Մարդ սիրելի կ՚ըլլայ իր քով.
Սակայն ընդդէմ իր սաստկութեան
Տուաւ յոյսը մեզի դարման։
Մեր սիրտերուն ինքն է արքան,
Եւ մանուկ մ՚է ինծի նման։

Հասակէս վեր արուեստին մէջ
Էսթէլլան զիս ըրաւ փորձ մեծ.
Երբոր արեւն է հրայրեաց,
Կը զգամ հուրն իր դեռ չծագած.
Աստուածներուն, մարդկանց արքան
Մանուկ մը չէ՞ ինծի նման։

Այսպէս երգեց Նեմորին։ Ամէնքը միաբան ձայնով մը վարձքը իրեն տուին։ Հէլլին՝ աշխատելով որ ժպտի ինքն ալ իր երիտասարդ յաղթողին ձեռք զարկաւ։ Բոլոր տղաք ուրախալից աղաղակներով օդը թնդացուցին և եկան Նեմորինին պսակներ բերին։ Նեմորին խոյն վազեց, թևերուն վրայ առաւ, և հազիւ կրնար վերցնել. բայց Իզխարէն ու իր ընկերներէն օգնութիւն գտնելով՝ խոյը տարաւ Էսթէլլային ընծայեց. Ես, ըսաւ, սէրը երգեցի. և եթէ սէրը ինծի յաղթել տուաւ նէ՝ յաղթանակը քեզի ըլլալու համար ըրաւ։

Էսթէլլա մօրը երեսը նայելով կարմրեցաւ։ Մարգրիտա հրաման տուաւ որ նոյն ընծան ընդունի, և հովուուհին դեռ կը տարակուսէր։ Վերջապէս դողդոջուն

ձեռքով մը խոյին վիզին վրայ անցած կանանչ ժապաւէնը բանեց ։ Ծափահարութիւնները կը կրկնապատկուէին և մանաւանդ տղոց խումբը՝ որն որ Նէմորինին յաղթութիւնը տեսնելով ինք զինք առջինը կը սեպէր՝ իր բարձրաձայն ցնծութիւնը կը յայտնէ ։ Ամէնքն ալ կ՚ուզեն որ Էսթէլլա Նէմորինը գրկէ , ամէնքն ալ բարձրաձայն կը խնդրեն ։ Էսթէլլա զարհուրած՝ Մարգրիտային բազուկներուն մէջ կը դիմէ · չ՚ուզեր հնազանդիլ · բայց Մարգրիտ ու դատաւորք իրեն կ՚ըսեն թէ նոյն սովորութիւնը յաղթողներուն համար միշտ պահուելու է ։ Ան ատեն Էսթէլլա վարդենւոյն ծաղկին պէս կարմիրնալով՝ երեսը Նէմորինին կը դառնէ կը մօտեցնէ , մէկ կողմանէ ալ մօրը ձեռքը բռնած թող չտար ։ Նէմորին դողալով կը մօտենայ , գետին կը նայի , ծունկի վրայ կ՚իյնայ , և իր շրթունքները հազիւ թէ Էսթէլլային այտին կենդանի կարմրութեանը կը դպչին կ՚անցնին ։ Ո՜հ , աս համբոյրը որչափ զիրենք ողբալի ըրաւ · ի՜նչչափ կրկնապատկեց ան հուրը՝ որն որ զիրենք մաշեցընելու սկսած էր ։ Ձիթապտուղէն ելած հեղուկը բոցի մը վրայ թափուելով աւելի չէին կրնար բորբոքել ։

Ա՛ս վայրկենէն սկսած՝ Նէմորին կը զգար որ երթալով Էսթէլլային վրայ ունեցած զգածումը կ՚աճի · հովւուհին ալ Նէմորինը օր օրուան վրայ սիրուն կը գըտնէր ։ Հասակը գալով իրենց փոփոխ միտութիւնը աւելցուց ։ Էսթէլլա զինքը շարժող խռովութեան վրայ կ՚այլայլէր · Նէմորին սարսափած՝ զինքը ուտող կրակին սաստկութիւնը կը զգար · բայց մարելու ատենը անցած էր · երկուքն ալ նետէ մը զարնուած էին՝ որուն վէրքը անբժշկելի էր · երկուքն ալ պիտի կռուէին իրենց սրտին , սիրոյն ու տասնուվեց տարւան հասակին դէմ ։

Էսթէլլային հայրը ծեր Ռէմոն՝ երիտասարդ հովուին սէրը իմացաւ ու սիրտը նեղացաւ ։ Ռէմոն իր աղջիկը Լէզանցի մշակի մը խոստացած էր ։ Ռէմոն իր խօսքը պահելու համար՝ աւելի կ՚ուզէր մեռնիլ քան թէ ան-

հաւատարիմ գտնուիլ: Իր հայրական իշխանութեանը վրայ մինչեւ անգլիի ծայրը նախանձաւոր ըլլալով՝ անողոքելի կ՚ըլլար եթէ մէկը անկէ ազատելու նայելու ըլլար: Իր անձին պէս ուրիշներուն համար ալ խիստ ըլլալով՝ ամէն սիրտերէն իր խիստ առաքինութիւնները կը պահանջէր: Բարի հայր, բարի ամուսին, բայց քիչ փափկասիրտ, պարզ չեղած զգածմունքը տկարութիւն կը սեպէր:

Առջի հոգը ան եղաւ որ որդիէն Ճէմորինին իր տունը չգալու, եւ նոյնպէս իր աղջկանը նոյն հովուին հետ չխօսելու: Եսթէլլա հնազանդած էր. բայց ամէն օր ձորին մէջ երկու սիրահարք իրարու կը հանդիպէին. իրարու վրայ նայուածք մը կը նետէին. եւ Ռուբէնին հրամանը պահելով, իրարու չմօտենալով, իրարու հետ չխօսելով. իրար թող տալու ատեն ըսելիքնին ըսած կ՚ըլլային:

Այս հանդարտութիւնը երկայն չտեւեց: Առտու մը երիտասարդ հովիւը իր ոչխարները դուրս հանելու ատեն Եսթէլլային հայրը տեսաւ, որն որ տխուր ու խիստ կերպով մը քեզի բան մը պիտի ըսեմ՝ ըսաւ: Ճէմորին դողալով թողուց իր ոչխարները, նստեցուց ծերը ան քարին վրայ՝ ուսկից իր ոչխարները ծարաւնին կ՚անցընէին, եւ ինքը ոտքի վրայ յարգութեամբ կենալով աս խօսքերը լսեց.

Եկայ հոս, ո՛ Ճէմորին, քեզի բոլոր սիրտս բանալու, զքեզ իմ գործքիս դատաւոր ընելու համար: Մորիս անուամբ բարեկամ մը ունէի. իրար քառասուն տարի սիրեցինք: Հեղ մը ձախորդ ձմեռ մը ոչխարներս մեռցուց, որթերս փճացուց, ձիթենիներս սառեցուց, ընտանիքս, ազգականներս զիս թողուցին: Մորիս իր հարստութիւններովը կարօտութիւն մը չունենալով՝ իր ստացուածքը մէջերնիս բաժնեց: Աս բարեկամս կորսնցուցի: Անիկա իր եօքի ատենը զիս երդընցուց որ Եսթէլլան իր Մէրիլ որդւոյն հետ կարգեմ: Մէրիլ իր հօրը առաքինութիւններն ունի. իմ աղջկանս զարնուած է, եւ իմ հանդուցեալ բարեկամիս տուած

խօսքիս վրայ վստահ է. հիմա աս խօսքս կրնա՞մ չպահել։

Թէմին ըսեց. Դէմորին չհամարձակեցաւ պատասխան տալու։ Վրադ ունեցած համարումն, ըսաւ ծերը, քու լռութեանդ թարգման կ'ըլլայ։ Աղջիկս կը սիրես. քու սէրդ ամէնուն ծանօթ է։ Կը խոստանա՞ս ինծի որ նոյն սէրը կը մնաս։ Կ'երդնու՞ս ինծի փախչելու ան տեղերէն՝ ուր որ կրնաս Էսթէրային հանդիպիլ։ Ան ատեն քու հաւատարմութեանդ վրայ հանդարտ ըլլալով՝ ալ խռովութիւն մը չեմ ունենար։ Եթէ աս բանս քու զօրութենէն շատ վեր է նէ, ան ատենը Էսթէրեան իր հայրենիքէն, իր ազգականներէն, իր ամէն սիրած բանէն կը բաժնեմ. կ'երթամ զինքը Մէրիկին հետ կ'ամուսնացընեմ. և անմիջապէս ծովէն անդին անցնելով՝ քու չեղած տեղդ բնակութիւննիս կը հաստատենք։

Նայելս խօսեցաւ Թէմին։ Դէմորին պատասխանեց.

Թէմին, եթէ քեզի խոստանալու ըլլամ որ ամէն տեղ աղջիկէդ կը փախչիմ և ետևէն կ'ըլլամ մոռնալու այնպիսի զգածմունք մը՝ որն որ կեանքէն աւելի սիրելի է ինծի, ինքը զինքս խաբած կ'ըլլամ։ Բայց արդար չէ որ իրմէ փախչելու համար Էսթէրեան իր հայրենիքէն հանես. չէ արդար որ իմ յանցանքիս համար բոլոր հայրենիքը պատժես. ես պէտք եմ միայն նոյն հայրենիքը թողուլ։ Կ'երթամ կը մեռնիմ, ահա իմ յոյս աս է. բայց աւելի ցաւալին կ'ըլլայ մահս եթէ Էսթէրային Մէրիկին հետ պսակուիլը տեսնեմ։ Ուրեմն ընդունէ իմ երդումս . . . .

Հաս հովիւը կեցաւ, քարին կռթընեցաւ, ու գլուխը կուրծքին վրայ ինկաւ։ Այս բաւ՝, կ'երդնում որ Մասամէն կ'երթամ։ Որբ ու ես ինծի տէր ըլլալով՝ կրնամ զիս կառավարել։ Այսօր կ'ելլեմ կ'երթամ. որչափ որ կ'ուզես նէ հեռու կ'երթամ. դուն անուանէ իմ աքսորքիս տեղը կամ մնալուանդ թէ իմ գերեզմանս։

Կ'ողբամ վրադ, ըսաւ ծերը. բայց աս զոհը հարկաւոր է։ Քեզմէ ուրիշ բան չեմ խնդրեր՝ բայց եթէ

կարմունէն անդին անցնիլ ։ Խոստացիր ինծի որ նոյն գետէն ասդին երբէք չես անցնիր. ան ատեն դող ու հանդարտ կ՚ըլլամ ։

Դող ու հանդարտ եղիր, ըսաւ Նէմօրին. և Էսթէլլան ալ երջանիկ ըլլայ ։ Ես կ՚երթամ կարմունէն կ՚անցնիմ մէյմ՚ալ աս դին չանցնելու համար ։

Նէմօրին աս խօսքերն ըսելով հեռացաւ և անզգայ գետին ինկաւ մնաց ։ Ռէմոն իրեն վազեց, զինքը բազկացը մէջ առաւ, և ջանաց որ ինք իրեն բերէ ։ Հովիւը մարած աչուըները բացաւ. մեղմով Ռէմոնը հրեց, և աղաչեց որ հեռանայ ։ Ծերը զինքը թողուց, բայց սիրտը շարժած էր. և կը մտածէր թէ ինչպէս երիտասարդ հովուին հատուցում մը ընէ, և անմիջապէս Ռէմիսթանի գեղեցիկ հովիւին ճամբուն զարկաւ ։

Նէմօրին քալելու վիճակի մէջ եղածին պէս՝ ելաւ Իգլտորին տունը վազեց ։ Իգլտոր նոյն առտուն քաղաք գացեր էր ։ Տխուր Նէմօրին բարեկամին տունէն ետ դառնալու ատեն՝ Էսթէլլային տանը առջեւէն անցաւ. բայց դուռը գոց էր, նոյնպէս պատուհանն ալ ։ Իր հօտն ալ դուրս ելած չէր. Ռէմոն արգելած էր՝ վախնալով որ չըլլայ թէ Էսթէլլան Նէմօրինը տեսնէ ։ Հովիւը ծերին միտքը գուշակեց ։ Անշարժ կեցած՝ երկայն ատեն ձեռուըները միացուցած՝ նոյն տունէն վեր նայեցաւ ։ Ո՜հ, քանի՜ անգամ, կ՚ըսէր, զինքը աս պատուհանին մէջ տեսած էի. քանի՜ անգամ արշալոյսէն յառաջ հոս եկած սպասած էի որ ինք դուրս ելլայ ։ Ես սակայն հոս մէյմ՚ալ գալիք չունիմ, զինքը մէյմ՚ալ տեսնելիք չունիմ ։

Աս խօսքերն ըսելով՝ շիտակ քարի մը վրայ ինկաւ նստեցաւ, զորն որ առենօք ինքը հոն բերած էր՝ որպէս զի Էսթէլլան վրան նստի՝ երբ ոչխարները ճարակէն բերելու ատեն՝ դուռը կը բանար ու սիրով կը դիտէր թէ ինչպէս գառնուկները մօրերնուն ծիծին կը դիմեն կը վազեն ։ Խեղճ հովիւը կարոյին ծայրովը նոյն քարին վրայ իր մնաս բառովը քանդակեց. Հազար ան-

դամ մը պատէ, իր արցունքներովը թրջեց. ետքէն ելաւ իր բնակարանը գնաց, սրինգը, ցուպը առաւ, սակաւթիւ հօտը ժողվեց. իր հաւատարիմ շունը Մէտոր՝ որմէ գայլերը կը սարսափէին՝ մէկտեղ առած՝ գլուխը իր սիրելոյն տանը դարձուցած ճամբայ ելաւ և ամենէն երկայն ճամբան բռնելով դէպ ի Նէր կամուրջը կը քալէր՝ որուն վրայէն գետէն անդին պիտի անցնէր։

Երբ հոն հասաւ նէ՝ Մասսանէն մէկ մղոնէն աւելի հեռացած ըլլալով՝ կեցաւ, ոչխարներուն հանգիստ տուաւ. և գետին մէկալ դին անցնելու առենը որչափ կարելի է նէ ուշացընել ուզելով՝ ձիթենւոյ մը տակ պառկեցաւ՝ քովն ալ իր հաւատարիմ Մէտորը՝ որուն սիրալիր ու հանգիստ աչքերը կարծես թէ իր տիրոջը աչքերուն մէջ անոր վիշտին պատճառը կը փնտռէին։ Հոն խեղճ հովիւը ետքի նայուած մըն ալ նետելով ան գեղեցիկ ձորին վրայ՝ զորն որ պիտի թողուր, սկսաւ աս երգը երգել.

Ե—Ե

Արդ պիտի թողում միշտ և յաւիտեան
Սիրուն հայրենիք, անուշ բարեկամ.
Կեանքս անցնի պիտի իրենցմէ հեռու՝
Դառն արտասուաց մէջ ու խիստ ցաւերու։
Ո՛ սուրբ հովիտ, ուր մեր մանկութիւն
Վայելեց ան զուտ ու թարմ հաճութիւն՝
Որ պարգև մըն է պարզ անմեղութեան.
Ձեզ կը թողում միշտ և յաւիտեան։

Ո՛ դաշտք՝ որոնցմէ ծաղիկներ գողցայ
Որպէս զի պճնեմ մազերն Էսթելլայ.
Ո՛ դաշտաց վարդեր՝ որոնք քովն իրեն
Տժգոյն ու տգեղ կ'ըլլայիք մէկէն.
Գե՛տ յստակաջուր՝ որ ինծի համար
Կեցուցիր ջուրերդ՝ որպէս զի ըլլան
Իր գեղեցկութեան հայելին պայծառ,
Ձեզ կը թողում միշտ և յաւիտեան։

Ո՛ մորդ՝ ուր որ մեր պզտիկութենէն՝
Միշտ վրայ էր խօսքերնիս արդէն ,
Ուր երիտասարդ ըլլալէն յառաջ՝
Ծեր սիրահարներ էինք համարուած ,
Գեղեցիկ ծառեր , որոնց որ վրան
Միշտ կը կարդայինք անուն մը միայն ,
Եւ չէի գիտեր գրել զատ մէկ բան ,
Ձեզ կը թողում միշտ և յաւիտեան :

Այսպէս կ'երգէր Նէմորին : Էսթէլլա՝ զորն որ հայ-րը այլևայլ պատճառանքով տունը կը բռնէր՝ իր հովի-ւին վրայ կը մտածէր և կը բաղձար որ վաղը առտու ըլլայ որ անոր հետ նորէն տեսնուի : Արշալոյսը երեւցածին պէս՝ ոչխարները դուրս հանեց և վազեց գնաց որ Ռո-զան արթընցընէ , որն որ իր հաւատարիմ բարեկամու-հին և ամէն գաղտնեացը մտերիմն էր , ան Ռոզան՝ որ տասնուեօթը տարւան՝ գեղեցիկ , սիրուն , պարզ , զգայուն՝ երբեք չէր ուզած ոչ ամուսնութեան , ոչ սի-րոյ վրայ մտածել , որովհետև Էսթէլլային բարեկամու-թիւնը բաւական էր իր սիրտը լեցընելու :

Երկու բարեկամուհիք իրե՛նց ոչխարները միացընե-լով մէկտեղ ձորին մէջ բինջան : Հոն դեռ ուրիշ հօտ մը չէր եկած : Շուտ մը ամէնքն ալ հասան , բայց Նէ-մորին չերեւցաւ : Իւրաքանչիւր հովիւ , իւրաքանչիւր հովուուհի զինքը կը հարցընէր : Միայն Էսթէլլա չէր համարձակէր անոր հեռաւորութեանը վրայ խօսելու և ցաւելու : Ամբողջ օրը սահեցաւ անցաւ և Նէմո-րինին վրայ լուր չկար : Էսթէլլա անհանգիստ եղած ու նեղացած՝ կանուխկէկ գեղ դարձաւ , Ռոզան իր տու-նը տարաւ , և մամուքի մէջ ընկղմած՝ եկաւ իր սովո-րական քարին վրայ նստաւ ոչխարները համբելու հա-մար : Քարին մօտենալու առեն՝ նշանագիրներ տեսաւ , իր սիրելոյն ձեռքը ճանչցաւ և աս տխուր խօսքե-րը կարդաց .

4—4

Մնաս բարով, իմ հովուհիս,
Մնաս բարով, իմ սիրելիս,
Ա՛ն մարգերը թող տամ պիտ՛որ՝
Ուր կու գայիր դուն ամէն օր ։

Աքսորուելով գետէն անդին՝
Սիրոյս վրայ պիտի խօսիմ.
Սակայն վա՜յ ինծ, ձայնս ողբալի
Ա՛լ չհասնի պիտի քեզի ։

Մի լար, մի լար, իմ բարեկամ,
Ասանկ կրող քիչ կը մընամ.
Կեանքով ամէն վիշտ կը դադրի,
Քեզմէ փախչողը կը մեռնի ։

Խոմթէլլա իր արցունքներուն միտ չդնելով աս ետքի բարեը շատ անգամ կարդաց ։ Չէր կրնար աչքերը վրայէն վերցընել. նոյն տողերը սիրով կը կրկնէր. շրթունքները նոյն նշանագիրներուն կը մօտեցընէր ։ Վերջապէս ան քարէն բաժնուելու ստիպուած՝ իր տունը մտաւ և խորունկ կը մտածէր թէ ինչ պիտի ըլլայ ան մնաս բարովը, ան աքսորը, որուն պատճառը չէր կըրնար իմանալ ։

Մարգրիտա, բարի Մարգրիտա, աղջկանը անձկութիւնը տեսաւ, պատճառը հարցուց՝ գլուխը բազկացը մէջ սխմելով ։ Խոմթէլլա առանց պատասխան տալու՝ մօրը ձեռքէն բռնեց, քարին տարաւ և գրուած խօսքերը ցուցընելով լալու սկսաւ ։ Մարգրիտա ցաւակից եղաւ. Խոմթէլլան իր մայրական սրտին վրայ սխմեց. ուզեց անմիջապէս երթալ բոլոր գեղին մէջ հարցընել թէ ինչ եղաւ Ղեմօրին. բայց Ռէմոն՝ որն որ նոյն ատենը տուն մտնելու վրայ էր՝ իր կինն ու աղջիկը կանչեց ։

Մոռցած պիտի չըլլաս, ըսաւ Մարգրիտային, թէ Մօրիսին ինչ խօսք տուի ։ Նոյն խօսքը կատարելու ժամանակը եկաւ հասաւ ։ Մէրիկ աս իրիկուն Ղեզանէն

կու գայ։ Զինքը կը ճանչնաս, տղջիկս, գիտես թէ ինչպէս իր առաքինութիւնները զինքը յարգելի կ՚ընեն բոլոր գաւառին մէջ. պատրաստուէ իր կնիկը ըլլալու։ Ես քանի մը գործքի համար Մակլըն պիտի երթամ, բայց կ՚ուզեմ որ պսակէն ետեւ երթամ։ Այս պըսակը երեք օրէն կը կատարուի։ Մայրդ կրնայ քեզի ըսել թէ չէի կրնար քեզի ուրիշ ամուսին մը տալ, նոյն խակ թէ որ ամենէն աղէկը ընտրած չըլլայի նէ։

Ռէմոն աս խօսքերը ըսելէն ետեւ՝ դուրս ելաւ Մէրիլին դիմացը երթալու համար։ Էսթէլլա ու իր մայրը սպասեցին որ ծերը հեռանայ. հեռացածին պէս իրարու բազկացը մէջ նետուեցան։ Մարգրիտա պատմեց աղջկան թէ ինչպէս Մորիսին երդում տրուած է։ Էսթէլլա կու լար ու կը ըսէր։ Վա՜յ ինձ, պոռաց մայրը, կրած վիշտերդ կը զգամ և չեմ կրնար քեզի օգնութիւն մը ընել։ Դուն ինծի կեանքէս աւելի սիրելի ես. բայց աւելի կ՚ուզեմ հազար անգամ մեռնիլ՝ քան թէ էրկանս պզտի մէկ բաղձանքին դէմ կենալ։ Ինք ինծի համար Աստուծոյ պատկերն է, իր կամքը իմ օրէնքս է. և իրեն վրայ տեսած ու սիրած բաներս՝ իմ յարգութիւնս կ՚աւելցնեն։ Ներէ՛, սիրելի Էսթէլլաս, ներէ՛ ինծի աս զգածմունքը՝ զորն որ բան մը չիկրնար այլայլել։ Կ՚ուզեմ քեզի հետ լալ, դուն ալ ուզէ՛ մօրդ հետ հնազանդիլ։

Աս խօսքերն ըսելով Էսթէլլան գրկեց, և երկուքն ալ երկայն ատեն իրարու փաթթուած կեցան։ Բայց ահա Ռէմոնը տեսան, և շուտ մը արցունքնին սրբեցին։ Ծերը եկաւ, ետեւէն ալ Մէրիլ. Էսթէլլա տեսածին պէս երեսին գոյնը նետեց. Մարգրիտա յառաջ անցաւ որ աղջկանը օգնութիւն ընէ։

Երիտասարդ մշակը դիմացը ելաւ աւելի պարզերեսութեամբ քան թէ շնորհալից դէմքով. իր աւելի ազնուական քան թէ հաճոյական կերպարանքովը ան ծանրաբարոյ հանդարտութիւնը կը յայտնէր՝ զորն որ խիստ առաքինութիւնը կու տայ։ Իր քիչ առոյգ աչ-

ւըները Էսթէլլան կը՚մնայէին առանց հետամուտ կերպ մը ցուցընելու ։

Ա՛հա քու կնիկդ, ըսաւ Ռէմոն. անիկա իր էրիկը պիտի սիրէ՝ ինչպէս որ իր պարտքերը միշտ սիրած է ։ Իսկ քու պարտքերուդ գալով՝ Մօրիսին որդին ըլլալովդ ապահով եմ որ նոյները կը ճանչնաս ու կը կատարես ։

Այս խօսքերուն վրայ՝ Մէրիլ Էսթէլլային ձեռքը բռնեց ու ծանրութեամբ մը երեսը նայեցաւ ու ըսաւ. Գիւստը Ռէմոնի, սիրտս քուկդ է՝ ձեր գեղին տնտեսութեանը գալուս առջի օրէն ի վեր. պիտի ջանամ որ ես ալ քու սիրտդ վաստըկիմ. եթէ համարումն ու վստահութիւնը գեղեցիկ հոգւոյ մը վրայ իրաւունք ունին նէ՝ կը յուսամ որ օր մը նոյն իրաւունքին կը հասնիմ ։

Էսթէլլա կարմրցաւ առանց պատասխան տալու ։ Մարգրիտա խօսելու ջանաց. իսկ Ռէմոն սեղանը դնել տուաւ, Մէրիլը Էսթէլլային քովը նստեցուց, և կերակրոյ ատեն Մօրիսին հետ ունեցած բարեկամութեան վրայ խօսք բացաւ. նոյնպէս իր աղջիկը իր հին բարեկամին որդւոյն տալուն վրայ մեծ հաճութեամբ խօսեցաւ. դարձեալ աղջկանը իբրև օժիտ տալու բազմաթիւ հօտերուն վրայ խօսք ըրաւ ։

Կերակուրը լմննալէն ետև՝ ծերը ուզելով որ Էսթէլլային աղուոր ձայնը Մէրիլին լսեցընէ՝ Էսթէլլային հրամայեց որ երգէ ։ Մարգրիտա ջանաց որ աղջիկը ան տաժանելի աշխատանքէն ազատէ, բայց պարապ տեղը. Ռէմոն իր հրամանը նորէն կրկնեց. Մարգրիտա լռեց ու տխուր Էսթէլլա նոյն ատեն աս երգը սկսաւ՝ զոր որ Նէմորին իրեն սորվեցուցած էր .

Ճ—Ճ

Ի՛նչպէս սիրելի են ծիծառներն այն,
Որ ամէն տարի պատուհանս կու գան,
Կը բերեն ինծի նորանոր լուրեր.
Ու անոյշ գարնան են աւետաբեր ,

Մի և նոյն բոյնը, կը զուրցեն ինծի,
Մի և նոյն սէրը արդ անանց պիտի․
Եւ հաւատարիմ սիրահարներուն
Միայն կ'աւետեն օրեր խիստ սիրուն։

Երբոր առաջին սառնամանիքներ
Կը թափեն ծառոց, թփոց տերևներ,
Ծիծառներն ահա քալէ քալ կու գան,
Խօսր կը կանչեն յարկերուն վրան․
Եւ՝ Երթանք, երթանք, իրարու կ'ըսեն,
Փախչինք ձիւներէն, մրրիկներէն․
Չէ, հաւատարիմ՝ արդար սրտերուն
Չկայ ձիւն ձմեռ, այլ միշտ է գարուն։

Ծիծառուհի մը ճամբորդութեան մէջ
Անգութ տղու մը ինկած ձեռքին մէջ,
Վանդակի մը մէջ դրուած ու փակուած՝
Ալ չգտներ նէ իր սրտին սիրած՝
Սրտին անձուկէն, ցաւէն ու սէրէն
Կ'իյնայ կը մեռնի խեղճը ան ատեն․
Իր հաւատարիմ սիրուն սիրահար
Մօտերը նոյնպէս կ'իյնայ շնչասպառ։

Իսաբէլլա չկրցաւ իր երգը լմնցընել։ Ուէման խնայելով չուզեց ալ աւելի նեղը խոթել։ Ուէման սեղանէն ելաւ․ իսկ Մէրի ուրիշ անգամներէն աւելի Իսաբէլլային զարնուած՝ ծերը դրկեց, աղաչեց որ իր երջանկութիւնը շուտըլնէ, և ետքէն իր հօրեղբօրը Բրաւբէրին տունը գնաց՝ ուր որ Մասսան կը բնակէր։

Մարգրիտա՝ որուն մայրական աչքերը իր աղջկանը աչքերէն չէին բաժնուած, Մարգրիտա՝ ուր որ ամէն վիշտերը կը ճանչնար ու կշտակից կ'ըլլար՝ անուշութեամբ մը Իսաբէլլային ըսաւ որ երթայ պառկի։

Իսաբէլլա հնազանդեցաւ, եկաւ հայրը բարևեց, մօրը թևերուն մէջ նետուեցաւ ու իր սրտին վրայ ուժով սեղմեց․ և արցունքները պահելու համար երեսը մէկդի դարձնելով՝ աճապարեց հոն երթալու՝ ուր գոնէ կրնար լալ։

ԳԻՐՔ ԵՐԿՐՈՐԴ

Սիրոյ վիշտերը խիստ են․ բայց անգթայ սրտի մը հանդարտութիւնը աւելի խիստ է։ Մեծութեան, հարստութեան ու փառքին տուած հաճութիւններն ալ սիրահօրներուն աչքին բան չեն երևար։ Մարդ՝ պատիւներուն ծայրը հասած, գանձերէն պաշարուած, գերիները չորս դին առած տանն ալ՝ իր նայուածքը հաճութեամբ անոր տարիներուն վրայ կը նետէ․ ան ատեն աղքատ էր, բայց կը սիրէր․ ու մի միայն յիշատակը իրեն համար աւելի անոյշ է քան թէ բախտին ամէն վայելմունքը։ Սէ՛ր, դուն միայն մեր հոգին կը լեցընես, դուն միայն ամէն բարեաց աղբիւրն ես՝ քանի որ առաքինութիւնը քեզի հետ կը միաբանի։ Ա՜հ, թող առաքինութիւնը միշտ քու առաջնորդդ ըլլայ, դուն ալ անոր մխիթարիչն եղիր։ Խրատ երբէք մի թողուք, ո՛ երկնից մանկունք․ խրատու ձեռքէն բռնած մեկտեղ քալեցէք։ Եթէ ձեր ճամբուն վրայ վշտաց կամ՝ դժբախտութեանց հանդիպելու ըլլաք՝ փոփոխակի խրատու օգնեցէք։

Կ՚անցնին ու դժբախտութիւնները և ձեր վայելելու երջանկութիւնը հարիւր անգամ աւելի գեղեցկութիւն կ՚ունենայ․ անցած վիշտերուն յիշատակը ձեր հաճութիւնները աւելի շարժիչ կ՚ընէ։ Այսպէս՝ մրրիկէ մը ետև մարդ մարգագետինը աւելի կանանչադեղ կը գտնէ, հեղուկ մարգրիտներով ծածկուած դաշտը աւելի զուարթ կը տեսնէ, ծռած գլուխնին վերցընող ծաղիկները աւելի գեղեցիկ կը նշմարէ․ և աւելի հեշտութեամբ մտիկ կ՚ընէ արտոյտին ու սոխակին ձայնը՝ որոնք թևերնին թօթվելով կ՚երգեն։

Լօթէլըա՝ առանձին իր խուցին մէջ՝ ան աղէտա-

բեր ամուսնութեան վրայ կը մտածէր՝ որն որ երեք օրէն պիտի կատարուէր ։ Չէր կրնար հասկընալ թէ ինչո՞ւ Նէմրին զինքը թողուց․ անոր երթալուն վրայ զանազան պատճառներ կը հնարէր, և միտքէն կ՚անցնէր որ ելլէ զինքը փնտռելու երթայ, և իր մնաս բա-րուլին մէջ կարդացած գետին անդիի դին խօսքին վրայ մտածելով՝ միտքը դրաւ որ Կարասոնին եղերքներուն այցելութիւն մը ընէ լուր մը առնելու համար ։

Արեւը ծագածին պէս՝ Եսթէլլա ձորը վազեց ։ Հոն իր հօրը Թոզալին յանձնեց և իր ետեւէն միայն իր սիրելի խոյը առած՝ զորն որ Նէմրին իրեն տուած էր Հէլիոնին յաղթելու օրը, գետին քովէն Նէր կամուրջին կողմանէ վար ինջաւ ։

Տխուր Եսթէլլա մէկ կողմանէ կը քալէր, մէկալ կողմանէ ալ դիմացի եղերքին կը նայէր ։ Հօտ մը տեսածին պէս յոյսէն սիրտը կը բաբախէր․ քայլերը կը կրկնապատկէր, գետին աւելի մօտ կ՚երթար, ու վիզը երկնցուցած՝ մարմինը ջուրերուն վրայ ծռած՝ աչքով հովիւը կը փնտռէր ։ Երբեմն բլուր մը, թուփեր, ժայռեր դիմացը ելլելով թող չէին տար որ դիմացի եղերքը տեսնէ․ ան ատենը կը սկսէր երգել որ Նէմրին զինքը լսէ․ բայց համեստ հովուհին ուզելով որ միայն Նէմրին զինքը հասկընայ՝ աս երգը ընտրեց․

Ճ—Ճ

Անձիկ հովուհին՝ կայ քանի մը օր
Կորսընցընելով իր գառնուկն աղւոր՝
Կու լար ու կ՚ըսէր իր գառն փնտռէր
Ան արձագանգին՝ ո՛րն կը կրկնէր․
Ա՜խ սիրուն գառնուկ, դուն ալ խաբեր նա՞
Կարծեցընելով որ միշտ կը սիրես ։
Վա՜յ ինծի, երբեք չէր գիտեր սիրտն իմ
Որ կրնայ ձգուիլ բարեկամուհէն ։

Խոտին ատեն մը արհամարհելով՝
Անօթի մնալ կ'ուզէիր սիրով՝
Քան թէ ընդունիլ ձեռքէ մը օտար
Այն ծաղիկներն որ Աննիկը կու տար ։
Ա՜խ սիրուն գառնուկ , դուն զիս խաբեր ես՝
Կարծեցընելով որ միշտ կը սիրես ։
Վա՜յ ինծի , երբեք չէր գիտեր սիրտն իմ
Որ կրնայ ձգուիլ բարեկամուհին ։

Տիկլա հնչիւնը հեզ մը լսելով
Վըրաս կու գայիր վազելով շուտով .
Հիմա կը լսես հեծելը սրտիս՝
Աննիկէդ հեռու կ'երթաս կը փախչիս ։
Ա՜խ սիրուն գառնուկ , դուն զիս խաբեր ես՝
Կարծեցընելով որ միշտ կը սիրես ։
Վա՜յ ինծի , երբեք չէր գիտեր սիրտն իմ
Որ կրնայ ձգուիլ բարեկամուհին ։

Իսմթէլլա այն անկիւնը հասած էր՝ ուրն որ կատուն Մարիւէժին դիմացը կը չինէ . Ղէր կամուրջին հասնելու համար կարճ անցք մը մնացած էր՝ մէյմ'ալ ոչխարներ տեսաւ՝ որոնք գետին շինած թերակղզուն վրայ կը ճարակէին ։ Իսմթէլլա կեցաւ , նայեցաւ , բայց ոչ հովիւ կար ոչ ալ շուն ։ Սկսաւ ճամբան յառաջ տանիլ և նոյն ատենը ոչխարներէն մէկը մայելու սկսաւ . անմիջապէս Իսմթէլլային խոյը գետ նետուեցաւ ու լողալով գետէն անդին անցաւ , ու ցատքռտելով խայտալով ոչխարներուն քովը հասաւ և զիրենք գտնելուն վրայ կ'ուրախանար ։

Բայց աս խոյը հօտին մէջ շարժում մը պատճառած ըլլալով՝ հաւատարիմ Մէտոր աճապարեց վազեց ։ Ասոր վրայ՝ ալոճի թանձրախիտ ծառերուն մէջէն՝ որոնք հին անակի վրայ շուք կը ձգէին՝ տեսաւ Իսմթէլլա որ հովիւ մը դուրս կ'ելլէ . ահա ինք Ղէմորինն էր . բայց զինքը Իսմթէլլան միայն կը ճանչնար ։ Զգեստները անկարգ , մազերը ճակտին վրայ ինկած , երեսին վրայ մա-

հացու դեղնութիւն մը . Թառամած այտերէն վար արցունքը ակօսաձև կը վազէր , մարած աչքերը գետնէն վեր չէր վերցըներ ։

Կամաց կամաց յառաջ երթալու ատեն՝ Էօթէլլօին խոյը դիմացը ելաւ ։ Հօլիւը զարմանալով խոյը քննեց . աչքերը վերցուց գետին անդիի եղերքը նայեցաւ . ահա Էօթէլլօն անշարժ կեցած՝ դաւաղանին վրայ կըռթընած՝ իրեն կը նայէր կաթոգին աչքերով։

Նէմորին աս տեսածին պէս աղաղակ մըն է կը փըրցընէ , դէպ ի Էօթէլլօ կը նետուի ։ Էօթէլլօ ալ ակամայ շարժմամբ դէպ ի Նէմորին կը ձգուի ։ Երկուքն ալ յառաջ կու գան . բայց հողաթափնին ջուրին առջի ալիքներէն թրջածին պէս կենալու կը ստիպուին . տխուր նայուածքով մը գետին վրայ կը նային՝ որն որ զիրենք իրարմէ կը բաժնէ . իրարու երեսը կը նային առանց խօսելու , և հովւուհին լռութիւնը ընդհատելով կ՚ըսէ .

Օ՜ մեզ թողուցիր , Նէմորին . մեր գեղէն փախար . ուր ամէնքը զքեզ կը սիրեն , ուր կը կարծէինք թէ դուն ալ գոհ էիր ։ Ի՞նչպիսի պատճառ քու հայրենիքդ քեզի ատելի կ՚ընէ ։ Դժբախտութիւն մը պատահեցաւ . և կամ բարեկամներդ փոխե՞լ կ՚ուզես ։

Նէմորին պատասխան տուաւ . Էօ՛թէլլօ , թէ որ սիրտս ճանչնալու ըլլայիր , թէ որ սիրտս բանող խաբունկ ու փափուկ զգածման վրայ փոքր գաղափար մը ունենալու ըլլայիր՝ ստոյգ ու ապահով ըլլալու էիր որ իմ հայրենիքս թող տալէս ետև մահն ալ ետևէս պիտի գար . բայց պէտք է եղեր որ կամ զքեզ դժբախտ տեսնէի կամ ես դժբախտ ըլլայի ։ Վա՜յ ինձ , հիմա երկուքնիս ալ դժբախտ եղանք . կը տարակուսիմ , բայց կը յուսամ . . . Ներէ՛ ինծի աս խօսքը , Էօ՛թէլլօ . ասիկա միայն իմ գութէս յառաջ կու գայ . դժբախտութիւնը հպարտութիւն չունի ։

Աս խօսքերէն ետև՝ Հօլիւը պատմեց ինչ որ Ռէմոն իրեն ըսած էր . նոյնպէս իմացուց թէ ծերը միտքը դրած էր որ Էօթէլլօն ուրիշ երկիր մը տանի՝ թէ որ

Նէմորին երդումն ընելու չըլլար որ երբեք գետէն ասդին չ'անցնիր ։ Ես աս երդումը պիտի պահեմ, բռնահաստատութեամբ․ քու անողոքելի հայրդ կը ճանչնամ․ եթէ իր խօսքը մտիկ ընելու չըլլամ՝ զքեզ կը պատժէ ։ Ա՛խ, Թո՛ղ բնաւ չտարակուսի իմ հնազանդութեանս վրայ ։ Կեանքս սիրոյս համար հազար անգամ կը դնեմ․ բայց նոյն իսկ իմ սիրոյս համար չեմ կրնար Էսթէլլան վտանգի մէջ դնել ։

Սար վրայ՝ հովուհին ցաւալից ու գթալից աչք մը նետեց Նէմորինին վրայ ։ Ետքէն պատմեց թէ իր երթալէն ետև ինչ պատահեցաւ, Մէրիլին գալը, ամուսնութեան որոշումը, մօրը վրայ քիչ յոյս ունենալը․ բայց չհամարձակեցաւ ըսելու որ հարսնիքը երկու օրէն պիտի կատարուէր․ հովիւը յուսահատեցընելէն կը վախնար ։

Նէմորին զինքը մտիկ ընելու ատեն կը ջանար որ հանդարտ երևայ․ աչքերը լեցընող արցունքները կը կլլէր․ իր վիշտերը կը պահէր՝ որպէս զի չըլլայ թէ Էսթէլլային վիշտերը աւելցընէ, քաջասրտութիւն կը ձևացընէր՝ որպէս զի իր սիրահարին ալ քաջասրտութիւն տայ ։

Հնազանդէ՛, ըսաւ Նէմորին ընդհատած ձայնով մը, հնազանդէ՛ հօրդ, անիկա պարտքերէն առջինն է․ վա՜յ, վա՜յ ան սիրոյն՝ որն որ սիրտը նուազ առաքինի կ'ընէ ։ Մէրիլ արժանի է քու յարգութեանդ․ քեզի ունեցած զգածումը իրեն նորանոր յատկութիւններ կու տայ ։ Ինք Էսթէլլային քովը ապրելով ապահովապէս սիրելի կ'ըլլայ ։ Դուն զինքը կը սիրես . . . Այո՛, սիրէ՛ զինքը . . . սիրէ՛ զինքը, ու երջանիկ եղիր . . . Եթէ քու երջանկութեանդ համար պէտք է նէ Նէմորինը բոլորովին մոռնալ, եթէ իմ յիշատակս կրնայ քու կեանքդ խռովել նէ, Է՛սթէլլա . . . Էսթէլլա . . . կը հաւանիմ, կը բաղձամ որ զիս մոռնաս ․ Կրնաս ինծի հաւատալ որ աս ջանքը քեզի այնչափ չ'արժեր՝ որչափ որ աս խօսքը ինծի կ'արժէ ։

Սա խօսքերն ըսելով՝ Նէմորին յանկարծ դարձաւ,

երեսը երկու ձեռացը մէջ ծածկեց ու գահավէժ քայլերով հոն գնաց՝ ուսկից որ եկած էր։ Էսթէլլա չհամարձակեցաւ զինքը կանչելու։ Գլուխը ուսին վրայ ծռած՝ աչքերը հովւին վրայ անկած՝ անշարժ մնաց։ Նէմորին ալոճի ծառերուն քով հասնելու առեն չկրցաւ ինք զինք բռնել, աչքերը հեղ մ'ալ Էսթէլլային դարձուց։ Թևերը անոր երկընցուց, մնաս բարով պոռաց, և նոյն տխուր՝ մնաս բարովը երկու անգամ կըրկնելէն ետև ինք զինք անտառին մէջ նետեց։ Հովուուհին երկայն առեն կեցած տեղը մնաց․ բայց հովիւը ա՛լ չերևցաւ։ Ընելու ուրիշ բան չմնալով՝ սիրուն խոյը կանչեց, խոյը շուտ մը գետէն անցաւ եկաւ․ և ինք դէպ ի Մասսան սկսաւ քալել ամէն մէկ քայլին կենալով։

Տնակին վրայ շուք ընող թուփերը դեռ աչքէն չէր կորսընցուցած՝ մէյմ'ալ յանկարծ ցանկի մը ձոլթէն երիտասարդ մը տեսաւ՝ որն որ եկաւ իրեն ձեռք երկընցուց․ ատիկա Մէրին էր։ Էսթէլլա կարմրցաւ․ բայց նոյն առենը ալէկ գործածել ուզելով՝ զինքը անմիջապէս առաւ հերձի ծառերու անտառակի մը մէջ տարաւ՝ որն որ գետեզերքէն քիչ հեռու էր, և իրեն դողդողալով աս խօսքերն ըսաւ․

Ներէ՛, Մէրի, մատաղօրեայ ու երկիւղած աղջկան մը՝ որն որ մինչև աս օրս ազատ ու երջանիկ ապրած է՝ ներէ իրեն տէր մը ընտրելու առեն՝ վրան քիչ մը սարսափ կու գայ։ Չեմ կրնար հանդարտեցընել ան խռովութիւնը՝ որն որ սիրտս կը լեցընէ․ քեզի կը գիտեմ սիրտս սփոփելու համար։ Բայց սիրտս քեզի բանալէս յառաջ՝ ինչպէս որ պարտական եմ, ինչպէս որ կ'ուզեմ՝ կը համարձակիմ քեզմէ խնդրելու որ բոլորովին անկեղծութեամբ ինծի պատասխան տաս։ Վրաս սէր ունիս։

Էսթէլլա, պատասխանեց Մէրին, երկու տարիէ ի վեր զքեզ կը սիրեմ։ Եւ նոյնը միայն քու հօրդ յայտնելու համար ինք իրենս բանեցուցած բռնութիւն՝ սէրս աւելի սաստկացուց։ Քու ամուսինդ ըլլալու

ստուգութիւնս՝ նոյն սէրս վերջի ծայրը հասցուց. այս զգածումը ինծի կեանքէս աւելի սիրելի ու հարկաւոր է. այս զգածումս միայն կեանքովս պիտի մարի։

Այս խօսքերուն վրայ Էսթէլլային երեսին գոյնը նետեց, և ընելու խոստովանութիւնը սրտին խորութեանը մէջ գոցեց պահեց և ետքէն որչափ որ կարելի է նէ ձայնը հաստատելով՝ ըսաւ Մէրիլին. Կը յարգեմ քու առաքինութիւններդ. բայց քու ամուսինդ ըլլալէն յառաջ՝ կ՚ուզէի ատեն ունենալ քու ձիրքերդ սիրելու։ Կը համարձակիմ քեզմէ խնդրելու, կը համարձակիմ սպասելու այնպիսի շնորհք մը՝ զոր որ չեմ կրնար հօրմէս ընդունիլ։ Դուն ուշացուր հարսնիքնիս մինչև հօրս Մակլընէն դառնալը։ Ասով սիրտս շատ կը շարժի. և եթէ նոյն սիրտը ճանչնալու ըլլայիր նէ՝ գուցէ արժանի կը սեպէիր զինքը երախտագէտ ընելու։

Խղճէ, ըսաւ Մէրիլ, ցաւալից զոհ մը կը խնդրես, բայց որովհետև կը բաղձաս՝ ըլլայ, հարկաւոր է։ Երթամ Թէմսին հետ խօսիմ. կը ջանամ որ ընդունիմ իմէ ան բանը՝ որն որ միայն ինծի պիտի արժէ։ Խնդիրքիդ պատճառը չեմ գիտեր։ Բայց ասիկայ Էսթէլլային գաղտնիքն ըլլալուն համար՝ ստուգիւ յարգելի է։ Մնաս բարով, խօսքիս վրայ ապահով եղիր։ Երբ որ մէկը հաճոյ ըլլալու պատեհը չի գիտեր նէ՝ գոնէ հնազանդիլ գիտնալու է։

Մէրիլ Էսթէլլան թողուց գնաց։ Էսթէլլա իր ետքի խօսքերէն շատ շարժած էր։ Մորիսի որդին իրեն գութ ու գորով մը ազդեց. բայց Նէմորին միայն Նէմորին կրնար իրեն սէր ազդել։

Էսթէլլա ինք զինք բռնելու համար իր ետքի ջանքը բանեցընելու ատեն՝ անդիէն Նէմորին՝ խեղճ հովիւը՝ խիստ յիշատակներու, ծանր խորհուրդներու որս եղած՝ առանց բարեկամի, առանց մխիթարիչի մնացած՝ կը զարմանար որ իր առաքինութիւնը չէր կրնար իր սաստիկ վիշտերը մեղմացընել։ Իր պարտքը կատարելուն վրայ ապահով ըլլալով՝ ինք իրեն կը նե-

ձանր սփոփանք մը չգտալուն վրայ : Գետեզերքը դալով չէր կրնար աչքերը ան տեղէն զատել՝ ուր որ Էսթէլլա թաղուած էր : Ապառաժի մը կատարին վրայ նստած՝ իր անցած երջանկութեանը վրայ ցաւելով, իր ցաւալից ապագային երկայն տարիները հաշուելով՝ սկսաւ սա տաղերը երգել .

4—3-4—3
4—3

Բանըս հատաւ , ալ կ'իյնամ , ո բախտ անգութ անհունէր .
Բոլոր յոյսս կորեցիր , հաշուելիք չես գիտեր :
Գոնէ շուտցուր իմ մահս . ի՛նչ քաղցրութիւն կայ եղեր՝
Երբոր երկայն ժամանակ՝
Առանց մահը խրկելու՝ հեծել կու տաս վշտաց տակ .

Ա՞ս է վարձքը ուրեմն այն անարատ սիրոյս բոցոյն՝
Ո՞րմէ ամօթ չէր կրեր և խիստ առաքինութիւն .
Ծառայեցի ես քեզի մինչև կենացս վախճան՝
Ո՛ սէր , հոգի բռնութեան .
Քեզի համար ապրեցայ , դուն կը մատնես զիս մահուան :

Մէկ տապանն մը ունիմ այսչափ վիշտերու գինը :
Ահա կ'ձնին իմի ըէս անօգնական մնացած՝
Խիստ հովերէն ջրերէն զարնուելով կը խախտի .
Կ'իյնայ գետին , կը հանգչի .
Գերեզմանին մէջ ես ալ յուսացած եմ նոյն բախտի :

Նէմորին երգելէն դադրեցաւ : Խորին տխրութիւն մըն է զինքը առաւ պաշարեց : Անշարժ կեցած՝ սարսափելի ու կատաղի աչուըներով ջուրին վազելուն կը նայէր : Սոսկալի բաղձանք մը կու գար ալիքներուն մէջ նետուելու . ան քարը՝ որուն վրայ նստած էր՝ երեք անգամ զօրութեամբ բանեց գրկեց՝ որպէս զի չըլլայ թէ նոյն փորձութենէն յաղթուի : Վերջապէս տեսնելով իմանալով որ նոյն տեղը իր յուսահատութիւնը աւելցընելէն զատ բան մը չ'ըներ , գնաց վազեց իր հօտը ժողվելու , ճամբայ ելաւ և Նէրը ալ

դին ձգելով իր քայլերը Վէզէնայի լեռներուն ուղղեց։

Անկոնի անտառներուն քովերը հասնելու ատեն՝ տասնուերեք տարուան տղայ մը տեսաւ՝ որն որ արտասուալից աչքերով եկաւ ու ողբագին ձայնով մը կը խնդրէր որ զինքը մեծ դժբախտութենէ մը ազատէ։ Հօրս հօտը կ՚արածէի, ըսաւ, շունն ալ կը քնանար (մի՛, ինծի պէս փոքրահասակ հովուի մը շունը երբէք քնանալու չէր)· սոսկալի գայլ մը անտառէն ելլելով ամենէն սիրուն ամենէն աղւոր գառնուկս առաւ՝ որն որ իր մօրմէն քիչ մը հեռացած էր։ Գայլը առաւ փախաւ։ Խեղճ մայրը իր գառնուկին ետևէն վազելու սկսաւ· անոր հետ մէկտեղ պիտի կորսուի երթայ՝ եթէ անոր օգնութեան հասնելու չըլլաս· վասն զի ես չեմ կրնար գայլ մը մեռցընել, բայց կրնամ սիրել զանոնք՝ որոնք ինծի օգնութիւն մը կը մատուցանեն։

Նէմորին՝ տղուն աս խօսքերէն, իր երեսին շնորհքէն ու արցունքներէն շարժած, Նէմորին՝ որուն բընական դիւրազգացութիւնը դժբախտութեան ձեռօք աւելցած էր՝ քսակին մէջէն նիզակի երկաթ մը հանեց որն որ իր ցուպին ծոթին կը յարմարէր, ու կատարեալ նիզակ մը կը ձևացընէր· Մէտորը կանչեց և տըղան առաջնորդ առնելով վազեց թռաւ անտառին մէջ մտաւ։

Նէմորին, տղան, Մէտոր, առանց շունչ առնելու կը վազէին· բայց ոչ գայլ կար ոչ ալ ոչխար։ Տղան՝ որն որ հովիւը շարունակ կը գրգռէր՝ շրջաններ ընելով զինքը մինչև բլրակ մը հասցուց՝ ուսկից Կարանին դաշտը ու Մասսան գետը կը տեսնուէր։

Նէմորին աս տեսածին պէս կեցաւ· ուրախութիւն մը զգաց՝ իբրև թէ երկայն ատենէ ետև իր հայրենիքը նորէն կը տեսնէր· աչուըները Մասսանին վրայ տընկած՝ սիրտը սէրէն բաբախելով՝ Խոնթէլլային տունը փնտռեց, գտաւ ու աչուըները անոյշ արցունքներով լեցուեցան։ Գրեթէ հաճոյական զգածում մը եկաւ վրան՝ որուն բնաւ յոյս չունէր։ Նոյն բլուրին վրայ ինք

զինք երջանիկ գտնելով՝ միտքը դրաւ որ հոն հաստատուի, հոն տնակ մը շինէ ։ Ո՜հ, որչափ խենթ են սիրահարները․ որչափ իրենք զիրենք կը խաբեն դժբախտները ։ Նոյն Նէմօրին՝ որն որ Նէրի Թերակղզիէն կը փախչէր՝ որովհետեւ Եսթէլլա հոն եկած էր՝ կ'ուզէ լերան վրայ բնակիլ, ուսկից կրնար ամէն օր Եսթէլլային տունը տեսնել ։

Այս սիրուն տեղէն կշտանալէն ետեւ՝ տղան միտքը եկաւ, զինքը մոռնալուն վրայ սիրտը նեղացաւ ։ Միտքը դնելով որ կորսնցուցածին տեղ իր ոչխարներէն մէկը տայ՝ սկսաւ զինքը փնտռել, կանչել, բայց պարապ ։ Ինքն ալ ճամբան կորսնցուցած՝ չէր գիտեր թէ ինչպէս իր ոչխարներուն քովը դառնայ․ մէյ մ'ալ յանկարծ զանգակի մը ձայն լսեց, անմիջապէս իր խոյերը ճանչցաւ․ ատոնց առաջնորդ եղած էր տղան՝ որուն վրայ հոգի մէջ էր ․

Հոգ մի ըներ, ըսաւ տղան․ քու հոս եղած ատենդ շունդ իմ ոչխարս պահեց․ ետքէն առ քու ոչխարներդ հետս բերի ։ Ահա հոս են․ մնաս բարով, սիրուն հովիւ․ գիշերը մօտ է, ապաւէն մը փնտռելու ատենն է ։ Մեր ագարակը շատ հեռու ըլլալով՝ չեմ կրնար դքեզ հոն հրաւիրել․ բայց աս բլուրէն վար բարի Ռէմիսթանը կայ, անիկա քեզի հիւրընկալութիւն կ'ընէ եւ ինծի ըներ ուզած բարիքդ փոխարէնը կը հատուցանէ ։

Այս խօսքերէն ետեւ՝ տղան հովիւին ձեռքէն բռնեց ու քիչ մը յառաջ տանելով՝ բլուրին մէկալ կողմէն Ռէմիսթանին ձորը ցուցուց եւ ինք փայլակի պէս աներեւոյթ եղաւ ։

Նէմօրին աչուըները նոյն ձորին վրայ նետեց եւ նոյն տեղէն զմայլեցաւ մնաց ։ Լեռներով պաշարուած քառակուսի մղոն միջոցի մը մէջ մարգագետին մը կար, որուն մէջ ասդին անդին կնձնիի ու ժանտաթզենիի անտառակներ կային ։ Ապառաժի մը ծայրէն սահանք մը կարկաջելով խոխոջելով կ'իջնար ու յստակ վտակ մը

կը դառնար ։ Վտակին քովերը պզտի պարտէզ մը կար՝ որուն մէջ պտղաբեր ծառեր տնկուած էին և չորս դին ծորենիի ու սերկևիլի թուփեր ցանկ մը պատած էին ։ Քիչ մը վար՝ վտակը լիճ մը կը ձևացրնէր՝ որուն մէջտեղը տնակ մը բարձրացած էր ուռիներու շուքին տակ ։ Ջուրին մէջ իրարմէ քիչ մը հեռու մեծ քարեր դրուած էին, և ան քարերուն վրայէն միայն տնակին կ'երթըցուէր ։ Խոյերու հօտ մը լիճին եզերքին վրայ կ'արածուէր, և ծեր հովիւ մը խոտին վրայ պառկած իր սրինգին հետ կտաւաքաղներուն (քէլթէն գուշու) ու թուխկատարներուն (պաշտան գարա) հետ կ'ըն-կերանար ։

Նէմորին ձորին մէջ իջաւ, մարգագետինը անցաւ, վտակէ մըն ալ անցաւ ու ծեր հովուին մօտենալու սկսաւ ։ Արդէն մօտ եկած էր՝ երբ ծերը սրինգը թողուց ու երգելու պատրաստուեցաւ ։ Ան ատենը Նէմորին կեցաւ ու աս երգը մտիկ ըրաւ .

4—3

Մենութեանս մէջ գեղեցիկ,
Կնձնեաց շուքին տակ նստած,
Ազատ, անհոգ, անկասկած,
Կ'անցնեմ օրերս խաղաղիկ ։
Գոհ ըլլալով ինք իմմով.
Ունայն բաներ չուզելով՝
Կը զգամ՝ որ բան գերագոյն
Խաղաղութիւնն է հոգւոյն ։

Հոս չիպակսիր ինծի բան.
Պտուղ անոյշ, կաթ յստակ,
Գետին ծաղկած ոտքիս տակ.
Երկինք կապոյտ գլխուս վրան.
Երբեմն թէ որ սև մրրիկ
Զիս այլայլէ մէկ վայրիկ.
Ամպ ու սարսափ կը ցրուի,
Ահա գօտի ծերանի ։

Աշխարհքիս մէջ խեղճ մարդիկ
Կ'ըլլան ալեաց խաղալիկ.
Բայց մենաւորն որ քաշուին՝
Կը խաղաղի սիրտերնին։
Ինչպէս մայր ջուրն ահա
Որ ժայռերուն մէջ կ'եռայ,
Բայց դաշտին մէջ հասնի նէ
Լուռ ճամբայ մը կ'ընէ։

Նէմորին ծեր հովուին երգը լսելէն ետեւ՝ անոր քովը գնաց, բարեւ տուաւ ու հիւրընկալութիւն խնդրեց։ Ոէմիսթան զինքը ընդունեցաւ, ամէն ունեցածը անոր ընծայեց, և իր տնակը հրաւիրեց՝ իրեն կաթ ու պտուղ հրամցնելու համար։

Էսթէլլային սիրահարը հիւրընկալին առաջնորդութեամբը անոր հետ մէկտեղ լճին քարերուն վրայէն անցաւ։ Պզտի կղզւոյն վրայ ելաւ, և հոն ամէն բան իր աչքերը կը զմայլեցնէր։ Տնակը ծառատունկներով ծածկուած հողակոյտի մը վրայ շինուած էր։ Դրան առջին փեթակները յասմիկներով, վարդենիներով, աքացիաներով պաշարուած էին, որոնք մեղուները կը սնուցանէին ու բնակարանը կը զարդարէին։ Ներսի դին այր մըն էր՝ վայրենի որթատունկով պատած։ Որթատերևներուն մէջտեղէն աղբիւր մը կը վազէր՝ որն որ տերևալից անկողնի մը քով կ'իյնար, խոխոջելով մամուռոտ պզտի ջրանցքի մը մէջ կ'երթար ու անկէ լճին մէջ կը վազէր։ Ապառաժին մէջ բազմաթիւ ծակեր կային՝ որոնց մէջ կաթով լեցուն մեծ ամաններ դրուած էին. անոնցմէ վար ուրիշ ծակերուն մէջն ալ կողովներու մէջ շարուած պտուղներ կային։ Ուրիշ տեղ մը մշակութեան գործիքները, հիւանդ ոչխարներուն դեղերը, պարտէզի համար այլևայլ հունտերը ժողվուած դրուած էին, նոյնպէս ան ամէն բան՝ որն որ մարդուս հարկաւոր է բնութեան տալու բարիքները ընդունելու համար։

Որչափ նախանձելի է քու վիճակդ, ըսաւ Նէմօրին ծեր հովուին. աս միայնութեան մէջ անմեղ ու խաղաղ օրերը կ՚անցընես: Քու նմաններուդ անիրաւութիւններն ու անգթութիւնները կրելիք չունիս: Ճըշմարիտ բարիքն ունիս. և սէրը, ան զարհուրելի սէրը քու կատարեալ երջանկութիւնդ չխռովեր:

Որդեակ, ըսաւ ծերը, ապահով եղիր որ աշխարհիս վրայ նոյն կատարեալ երջանկութիւնը վայելող չկայ: Անիկա՝ որն որ կ՚երևայ թէ ամենէն քաղցր վիճակն ունի՝ միշտ ծածուկ վիշտեր ալ կ՚ունենայ: Ես ալ՝ որ ամէն առտու Բարձրելոյն շնորհակալ կ՚ըլլամ ինծի ըրած պարգևներուն համար՝ երբեմն աս կենդանի ջրոյն աղբիւրին հետ արցունքներ կը խառնեմ. կը հեծեմ. . . : Ա՜խ, պոռաց Նէմօրին, ուրեմն դուն ալ քու սրտուհիդ կորսնցուցի՞ր: . . . Աս խօսքերուն վրայ՝ ծերը ժպտելով ձեղ գլուխը բացաւ. տե՛ս, որդեակ ըսաւ, տե՛ս աս ճերմակ մազերը: Հասակս՝ որն որ ուրիշ շատ վիշտեր ունի՝ գոնէ զիս սիրոյն վիշտերէն կը պահպանէ: Ա՜լ չեմ լար իմ սրտուհւոյս վրայ, բայց հայրենեացս վրայ կը ցաւիմ ու կը կարօտիմ. աս զգացումը երբեք չմարիր:

Ես Իզէր գետին եզերքը ծնած եմ: Մանկութենէն ելլելով զինուորութեան մէջ մտայ, իմ գեղեցիկ տարիներս Կարոլոս Ը.ին բանակներուն մէջ անցուցի: Նաբոլիի արշաւանքներուն մէջ գտնուեցայ ան քաջ ասպետին հետ՝ որն որ Տօֆինէին պատիւն էր, Գաղղիային փառքն էր, ան Պէյարին հետ՝ որուն առաքինութիւնները մեր բանակը աւելի հռչակաւոր ըրին քան թէ Իտալիայի մէջ ըրած բոլոր յաղթութիւններնիս: Խաղաղութեան ատեն ազատ ըլլալով՝ աս կողմերը սէրէն բռնուեցայ: Երկայն ատեն Մասսանցի հովուուհի մը կը սիրէի. . . : Մասսանցի, հարցուց Նէմօրին: — Այո՛ Մասսանցի, և ինքն ալ զիս կը սիրէր. բայց իր ծնողքը զինքը ստիպեցին որ ձեռքը ուրիշ ամուսնոյ մը տայ: Ասոր վրայ միտքս դրի որ իրմէ փախչիմ, որ-

պէս զի իր վիշտերը աւելի չատտակցնեմ, և եկայ աս հեռաւոր մենարանին մէջ իմ յուսահատութիւնս ծածկելու ։ Հոս՝ ցաւոց տակ ընկճած՝ բայց գոնէ կըշտամբութիւններէ ազատ՝ զիս բժշկելու համար երկինքին տուած ամէն օգնականութիւնները գործածեցի, միտք, աշխատանք, ժամանակ ։ Աս ձորը արօրագրեցի, աս իմ մարդագետինս կենդանացնող վտակը դարձուցի բերի, աս պտղալից ծառերը տնկեցի. և աս հօտը՝ որն որ վարը կաղամախիներուն տակ կ՚արածայ՝ երկու գառնուկներէ յառաջ եկած են՝ զորոնք իմ հովուուհիս ինծի տուած էր ։

Որչափ որ շատ կը զբաղէի նէ՝ այնչափ աւ քիչ կը կրէի ։ Քիչ մը ետքը իմացայ որ իմ սիրուհիս իր ամուսնոյն հետ երջանիկ է եղեր. օրհնեցի զԱստուած և աս երջանկութիւնը իմ կատարած պարտքիս վարձքը սեպեցի ։ Քիչ քիչ հանդարտութիւնը հոգւոյս մէջ տիրեց, հին կիրքէս ուրիշ բան չմնաց՝ բայց եթէ անոյշ յիշատակ մը՝ որն որ հրապոյր մը ունէր, իմ միայնութիւնս ինծի աւելի սիրելի կ՚ընէր, և զիս կենաց հետ կը կապէր՝ բարիքներէն առջինին համը առնել տալով՝ որ է իմ անձիս համարմանը ։

Աս ձորին մէջ հանդարտ ու խաղաղ ապրելով՝ ուր ամէն բան ես յառաջ բերի, ուր ամէն բանին ծնանիլը տեսայ՝ իմ երջանկութեանս բան մը չէր պակսեր՝ եթէ զինքը խռովող բաղձանք մը չունենալու ըլլայի ։

Ես ալ ծերացայ, վախճանիս կը մօտենամ. բայց չհասած կ՚ուզէի հեղ մը իմ գեղս տեսնել, ան դաշտերը տեսնել՝ ուր սնայ ու մեծցայ, ան տունը տեսնել՝ ուր մայրս կը բնակէր ։ Գիտեմ որ ալ մայրս հոն չէ, չեմ կրնար գտնել, բայց կ՚երթամ իր գերեզմանին վրայ կու լամ, ան տեղը նորէն կը տեսնեմ ուր տղայութեանս առենը կը տեսնէի որ մայրս կը մանէր ։ Սրտիս աս կարօտը օր օրուան վրայ կ՚աւելնայ, և բընաւ յոյս չունիմ որ կարենամ սիրտս գոհ ընել ։ Առանձին, առանց ազգականի, առանց բարեկամի, ի՞նչպէս

Թողում իմ հօտս, իմ տնակս, իմ տեղերս ։ Ի՞նչպէս ինք զինքս վտանգի մէջ ձգեմ՝ տարիներ արժող բանը վայրկենի մը մէջ կորսնցնելու ։ Իմ հեռաւորութեանս տունն՝ ո՞վ կը հոգայ իմ պարտէզս, իմ ոչխարներս ։ Ո՞ր սիրուն հովիւը յանձն կ'առնու աս բաներս մինչեւ որ ես դառնամ։

Հայրիկ, պատասխանեց Նէմօրին, կը կարծէի որ հոգիս ուրախութեան համար ալ բացուելիք չունի, բայց զքեզ լսելով ու քեզի օգտակար ըլլալու յուսով հոգիս կը զուարթանայ ու կենդանութիւն կ'առնու ։ Ես քու ոչխարներդ, փեթակներդ, տնակդ կը պահպանեմ՝ մինչեւ որ երթաս հայրենիքդ տեսնես ու դառնաս ։ Ես հօտ մը ունիմ. հիմա աս բարձր լեռան վրայ ասդին անդին ցրուած է ։ Հրաման տուր ինծի որ նոյն հօտը աս ձորին մէջ խոթեմ ու քուկինիդ հետ խառնեմ։ Իմ հոգս ու խնամքս զիրենք իրարու հետ պիտի խառնէ ։ Երբ որ կը դառնաս կու գաս նէ՝ իմինս ինծի կու տաս եւ քու վայլած երջանկութիւնդ իմ տկար ծառայութեանս վարձքը կ'ըլլայ ։

Այո, այնպէս ըլլայ, ըսաւ ծեր հովիւը. բայց քեզ-մէ մէկ երդում մը կը պահանջեմ ։ Երդո՛ւմ ըրէ ինծի քու ամէնէն աւելի սիրած բանիդ վրայ որ մինչեւ որ չեմ դառնար նէ աս ձորը չես թողուր. եւ եթէ երկու տարիէ աւելի ուշանալու ըլլամ, եթէ երկարատեւ ճամբորդութեանս մէջ մահը վրաս հասնելու ըլլայ, պատուէ՛ զիս ընդունելով աս այրը, աս հօտը, աս ձո-րը՝ զորն որ մշակեցի առաքինի հովուի մը թող տա-լու յուսով։ Ահա նոյն առաքինի հովիւը գտայ, դուն իմ ժառանգս եղիր ։

Նէմօրին ծերին կամացը դէմ կենալ ուզեց, բայց իր ընդդիմութիւնը պարապ եղաւ ։ Ռէմիսթան կլո-րոցի մը ծայրովը կեղեւի մը կտորին վրայ փորեց ու նը-շանակեց Նէմօրինին ըրած պարտքը ։ Նոյն հովիւն ալ իր կողմանէ երկու տարիէ յառաջ նոյն ձորը թող չը-տալու երդում ըրաւ իր սիրելի հովուհւոյն անուամ-

էր՝ առանց անունը ըսելու ։ Բայց, ըսաւ, քեզմէ հը-րաման կը խնդրեմ որ ամէն օր կուրենամ սա լերան վըրայ ելլել ։ Ռեմիսթան դժուարութիւն ցուցուց, բայց վերջէն հաւանեցաւ, և ելաւ շուտ մը իր երի-տասարդ բարեկամին հօտը բերելու գնաց ։

Երկուքը մէկտեղ նոյն հօտը ձորին մէջ խօթեցին․ ետքէն բարի ծերը Նէմորինը այրին մէջ նստեցուց ։ Սորվեցուց իրեն ան գլխաւոր գաղտնիքները՝ զորոնք երկայն փորձառութեամբ մը սորված էր՝ ոչխարներուն հոգին ու ծառերուն մշակութեանը նկատմամբ ։ Անոնց վրայ աւելցուց նաև խրատներ կենաց երջանկութեանը՝ գոնէ խաղաղութեանը վրայ, առանց անխահեմ հարցում մը ընելու, առանց անոր վիշտը իմանալ ջանալու՝ իր ամէն խօսքերուն մէջ ալ այնպիսի մխիթարութիւններ խառնեց՝ որոնք անոր կրած վիշտերուն յարմար էին ։

Գիշերուան մէկ մասը այսպէս անցընելէն ետև՝ մենակեացը ու հովիւը մի և նոյն տերևէ անկողնոյն վրայ պառկեցան ։ Նախընթաց օրուան յոգնութիւնը Նէմորինը քնացուց ։ Ան ատեն Ռեմիսթան ելաւ՝ կամացուկ մը այրէն դուրս ելաւ․ և առանց արշալոյսին սպասելու՝ անմիջապէս ճամբայ ինկաւ ։

ԳԻՐՔ ԵՐՐՈՐԴ

Ճշմարիտ սէրը չիկրնար առանց յուզութեան ըլլալ․ բայց ամենէն կատարեալ յուզութիւնն ալ սիրոյն համար հերիք չէ ։ Աս քաղցր ու սաստիկ կիրքը, հաճութեանց ու վշտաց, տանջանաց ու հեշտութեանց աղբիւրը, աս բոցը՝ որն որ կը սպառէ ու կ՚այրեցընէ, միայն մէկ անգամ կը բորբոքի ։ Մաքուր ու անբիծ հոգիք կրնան նոյն կիրքը առաքինութեան ըն-

հեղ և դեռ իրենցմէ կախում ունեցած բաները պար-
տուց տալ։ Բայց ան հրապոյրը, ան անընդմիջական գե-
ղեցկութիւնը, ան արագաշարժ դիմումը բոլոր մտա-
ծութեանց ու զգածմանց դէպ ի մի և նոյն առար-
կան, ան սուրալի փախերը, ան կենդանի յոյսերը, ան
խորունկ ցաւերը մէկ ցասմնալից նայուածքի մը հա-
մար, ան անպատում յափշտակութիւնները մէկ ձեռք
սեղմելուն համար. աս ամէն բաները ա՛լ չեն զգացուիր,
առջի սիրոյն հետ մէկտեղ կ'անցնին կ'երթան։ Սիրտը
ա՛լ անանց ընդունակ չ'ըլլար. ատիկա ցօղունին վրայ
կտրուած շուշան մըն է. տունկը դեռ կ'ապրի, բայց
ա՛լ ծաղիկ չ'ունենար։

Խաթէլլային ձեռքը չէր Մէրիլին վրայ սէր ունենա-
լը։ Բայց անոր ձիրքերը կը ճանչնար ու կը յարգէր։
Աղէկ գիտէր որ յարգելի երիտասարդը տուած խոս-
տումը կը պահէ, բայց կը վախնար որ չըլլայ թէ հայ-
րը չհաւանի հարսնիքը ուշացընելու։ Որպէս զի Մէրիլ
բաւական առեն ունենայ Ռէմնը համոզցընելու՝ ինք
բոլոր օրը Ռաշալին հետ մէկտեղ ձորին մէջ անցուց ու
հօրը շատ ուշ տուն դարձուց։ Տուն մտնելու առեն
վրան դող մը եկաւ։ Մէրիլ դրան առջին իրեն կը սպա-
սէր. Ապահով եղիր, ըսաւ, ես ինծի դէմ աշխատե-
ցայ։ Մէրիլ աս խօսքերը ըսելու չմնաց՝ անդին Մար-
գրիտ ու Ռէմն երևցան։

Խաթէլլա, ըսաւ ծերը, միտքս դրած էի որ զքեզ
Մէրիլին հետ կարգեմ ու անանկ Մակըլին երթամ,
ուր Լէզի գետեզերքին վրայ հովուի մը պարտքս պէտք
վճարեմ։ Քու ամուսինդ չուզելով որ միայն պարտա-
ւորութեամբ սիրուի՝ ժամանակ կը խնդրէ քեզի հա-
ճոյ ըլլալու։ Բայց աս ամուսնութենէն յառաջ կ'ել-
լամ կ'երթամ. երկու շաբաթի չափ հեռու կը մնամ,
նոյն առենը Մէրիլ Բրաուէրին քով կը բնակի, դուն ալ
զինքը ամէն օր կը տեսնես և անշուշտ սիրելի կ'ըլլայ։
Դարձածիս պէս երկրորդ օրը հարսնիքը կը կատարենք,
եթէ ուրիշ պատճառ մը, աղջիկս, չուշացըներ 'նէ ան

վայրկեանը՝ որն որ կենացս ամենագեղեցիկ վայրկեանը պիտի ըլլայ ։

Ռուբէնին խօսելու ատենը՝ Էսթէլլա մօրը երեսը կը նայէր և անոր գորովալից աչքերուն մէջ կը կարդար որ իր ամէն զգածմանցը մասնակից կ՚ըլլայ ։ Մէրիլ Էսթէլլային ձեռքը բռնեց ու կամացուկ մը սեղմելով դողդոջուն ձայնով մը ըսաւ . Տանուտէրնիդ օր հերիք է սրտիդ մէջ բաղձացած տեղս ընդունելու համար ։ Ի՞նչ ըսել է , պատասխանեց Էսթէլլա , այսօրուընէ սկսած երախտագիտութիւնը նոյն տեղը քեզի կու տայ իմ յարգութեանս մէջ ։ Ռուբէն աս խօսքերը լսեց , աղջկանը դարձաւ ու զինքը գրկեց ։ Աս փայփայանքը՝ ուրուն Էսթէլլա չէր վարժած՝ իրեն ուրախութեան արցունքներ թափել տուաւ . համարձակեցաւ նաև իր հօրը կուրծքին վրայ սեղմելու ։ Ծերը տեսնելով որ Էսթէլլային արցունքը իր ճերմակ մազերը թրջեց՝ երկրորդ անգամ մըն ալ գրկեց . և իր սրտին եկեղը չիմացնելու համար գլուխը դարձնելով՝ ըսաւ . Աղջիկս , գոհ եմ ։

Նոյն գիշերուան մնացած մասին մէջ՝ Մէրիլ Էսթէլլան աչքէն չկորսնցուց , բայց բնաւ սիրոյ վրայ խօսք չըրաւ ։ Ռուբէն իրեն շատ գութ , շատ վստահութիւն ցուցուց , և իբրև օժիտ տալու որթատունկներուն , ձիթենիներուն , հօտերուն վրայ խօսեցաւ ։ Մէրիլին խորհուրդ կու տար որ իր Լեզանի մէջ ունեցած բաները ծախէ և գայ Մասսան հաստատուի , որպէս զի , կ՚ըսէր , օր մը չըլլայ որ սիրելի աղջիկս հեռու առանձին ապրիմ ։ Մարգրիտա ուրախութեամբ մտիկ կ՚ընէր . Մէրիլ ամէն բանի կը հաւանէր . խեղճ Էսթէլլա՝ սիրտը լեցուած՝ կը ջանար որ հօրը շնորհակալ ըլլայ ու իր ամուսնոյն երեսէն վեր ժպտի ։

Երկրորդ օրը արշալոյսէն յառաջ՝ Էսթէլլա ու իր մայրը Ռուբէնին ճամբորդութեանը համար ամէն բան պատրաստեցին ։ Մարգրիտա առջի իրիկունէ կաշիէ գօտիի մը մէջ դրած կարած էր ան ոսկիները՝ զորոնք

Ռէմոն Մակլըն պլոր տանէր ։ Էսթէլլա կաշիէ քսակ մը ուտելիքով լեցուցած էր և նոյն քսակը երկու հովիւներ տիրոջը ջորիին վրայ կապեցին ։ Մէրիլ անոնց օգնելու ատեն կը ցաւէր որ չիկրնար ծերին հետ մէկտեղ երթալ ։ Որդեակ, ըսաւ Ռէմոն Մէրիլին, զքեզ քու կնոջդ ու մօրդ հետ կը թողում ։ Դուն անոնց քովը մնալով ինծի աւելի սիրելի ու օգտակար կ'ըլլաս․ իրար փոխանակի սիրելով զիս սիրելնիդ կը ցուցնէք ։

Ըսելով ջորիին վրայ հեծաւ․ և չուզելով որ սպասաւորներէն մէկը իրեն հետ ընկերանայ՝ ճամբան դէպ ի Մակլըն ուղղեց ։

Մէրիլին աչքը անոր վրայ էր մինչև որ ալ չտեսնուելու եղաւ ։ Ետքէն Մարգրիտային ու Էսթէլլային դառնալով ըսաւ․ Իմ պաշտպանս կորսնցուցի․ հիմա ինք երթալէն ետև զիս սիրող չըլլար ։ Էսթէլլա ու իր մայրը աս խօսքերուն զգայուն կերպը տեսնելով՝ սիրտերնին եկաւ ։ Մարգրիտա զինքը ապահովցուց ու հանդարտեցուց ։ Մէրիլ Էսթէլլայէն հրաման ուզեց որ երբեմն անոր հետ մէկտեղ ձոր երթայ․ Էսթէլլա չըկրցաւ Չէ ըսել ։

Աս վայրկենէն սկսած՝ սիրահար Մէրիլ իր յաճախ այցելութիւններուն Էսթէլլան առանց յոգնեցընելուն ամէն փափուկ ջանքերը բանեցուց՝ որոնք կրնան անոյշ սիրտ մը փաստրկել, եթէ նոյն սիրտը ինք զինք չէ տուած նէ ։ Այնչափ յայտնի էր՝ որ չէր կրնար չտեսնուիլ որ խորունկ վիշտ մը Էսթէլլան կը մաշեցնէ․ Մէրիլ աս տեսնելով կը ջանար որ նոյնը միտքէն հանէ, թէպէտ ետևէ չէր իյնար իմանալու համար ։ Ամէն օր Էսթէլլային համար նոր հանդիսութիւն մը կ'ըլլար․ ամէն օր քաղցր զարմացում մը զինքը երախտագիտութեան կը ստիպէր ։ Հովուհին եթէ իրեն հաճոյ եղած գիրքի մը վրայ խօսելու ըլլար՝ երկրորդ օրը կը տեսնէր որ հոն իր անուամբը տնակ մը կանգնուեր է ։ Եթէ գեղեցիկ գառնուկներ իր գովեստին արժանի ըլլային՝ իրիկունը նոյն գառնուկները իր փարախին մէջ կը

գտնուէին ։ Մէրիլ իր տունը կը շտապէր՝ Ժոթելլային արտերն ու կալուածները շատցընելու և զարդարելու համար ։ Կը ջանար նաև որ անոր սիրած ծիրքերը ձեռք ձգէ, և մինչև երգ մը շինելու չափ յառաջացաւ, զորն որ սիխի (գոյքն աղաձը) մը վրայ պտղէս փորեց.

4—4

Սիրել կրնամ, բայց չեմ կրնար
Յայտնել միտքս, սիրտս, հոգիս.
Ինչպէս երգեմ իմ սիրուհիս.
Թէպէտ սիրելը չէ դժուար ։

Բոլոր գեղին հովիւներէն
Գեղեցկագոյնն է ըսեմ նէ,
Աս ըսածըս նոր բան մը չէ,
Անծանօթ է միայն իրենս ։

Առաքինի է ըսեմ նէ,
Բոլոր գեղը նոյնը գիտէ,
Եւ ամէն մարդ աս կը խօսի,
Բայց խեղճերը ա՛լ աւելի ։

Եթէ ուզեմ որ նկարեմ
Ան տանջանքը որ կը կրեմ,
Սիրտըս առատ նիւթ կ'ունենայ.
Սակայն լեզուս կը տկարնայ ։

Արդ ըսենք որ չանարգուի
Գեղեցկութիւնն այն պաշտելի.
Լաւն աղէկ է աւելի
Երբ սիրտերնիս չէգար ըղուի ։

Ասիկա Մէրիլին շինած առջի ոտանաւորն էր ։ Ժոթելլա կարդաց ու ժպտեցաւ. Մէրիլ ինք զինք ամենէն երջանիկ մարդը սեպեց ։

Բայց կը խաբուէր. Հաստատամիտ հովուհին միայն Նէմորինին վրայ կը մտմտար ։ Ամէն օր իր բարեկամուհւոյն հետ հօտը կ'առնէր Նէրին կողմերը կը տանէր ։ Կամուրջ հասածին պէս կը կենար, գետին քո-

մը կը նայէր, և Ռոզան անդին եղերքը կ'երթար աք-
սորեալ Հալիլին վրայ լուր բերելու համար։ Ռոզա քա-
նի մը ժամէն կը դառնար կու գար. իր տխուր կերպա-
րանքը հեռուանց կը ծանուցանէր թէ իր արշաւանքը
անօգուտ է եղած։ Ան ատեն Հալիլուհին կու լար, ան
ատեն միտքը կու գար թէ Նէմրին ինք զինք գետին մէջ
նետած պիտի ըլլայ։ Ռոզային ամէն ջանքը, ամէն մխի-
թարութիւնները չէին կրնար աս բանս իր միտքէն հա-
նել։ Աղէտաբեր հարսնիքին մօտենալը Եսթէլլային չար-
չարանքը ալ վերջին աստիճանի կը հասցնէր։ Ամէն յոյս
կորսուած էր. Ռէմոն երկրորդ օրը պիտի գար։

Նոյն օրը՝ զոր որ Եսթէլլա իր ազատութեանը ետ-
քի օրը կը կարծէր՝ արշալոյսին հետ մէկտեղ ելաւ,
գնաց իր բարեկամուհին գտաւ. և երկուքը մէկտեղ
ձոր հասան. հոն, Սիրելի Ռոզա, ըսաւ, վաղը ալ պի-
տի չկարենամ Նէմրինին վրայ մտմտալ. վաղը ալ պի-
տի չկարենամ աս սիրելի անունը արտաբերել. գոնէ,
սիրելի բարեկամուհի, եկուր աս ետքի վայրկեաննե-
րուն յարգը ճանչնանք։ Այսօր օրս կանուխ սկսայ, որ-
պէս զի քեզի հետ անոր վրայ աւելի երկայն ատեն
խօսիմ։ Եկո՛ւր ինծի հետ, հոն վար երթանք, դէպ ի
ան երկու թուփերուն՝ որոնք հիրիկներով ու ձարխո-
տերով ծածկուած աղբիւրին վրայ շուք կ'ընեն։ Հոն
էր որ առջի անգամ հօրս արգելքէն ետև համարձա-
կեցաւ ինծի մօտենալու. հոն էր որ . . ։ Հիմա չեմ
ուզեր ըսել, հոն հասնելէն ետև կ'ըսեմ։

Ան ժամանակ սկսան դէպ ի աղբիւր երթալ եր-
կուքն ալ լռութիւն պահելով։ Հոն հասնելնուն պէս՝
Եսթէլլա հառաչանք մը ընելով սկսաւ այսպէս.

Երկուքնիս ալ դեռ պզտի էինք. Հէլէնին յաղթե-
լէն քիչ մը ետքը. օր մը, Ռոզա, հոն նստած էի աս
ծառին կռթնած։ Ես մէկ դիէն ռուք կը մանէի և մէ-
կալ դիէն իր վրայ կը մտածէի։ Թելս փրթած, իլս դե-
տին ինկած էր, վեր վերցնելու չէի նայեր։ Յանկարծ
զինքը տեսայ . . . Անկէ կու գար . . . երկու ձեռքով

փեղջը բունած էր և փեղջին մէջ Թուխկատարի բոյն մը կար : Ինծի մօտենալով՝ ծունկի վրայ ինկաւ , բոյնը ինծի ընծայեց և երգ մը երգեց՝ զոր ոչ երբեք չմոռցայ : Մօտիկ ըրէ՛ , քեզի նոյն երգը ըսեմ : Երգելու ատենս գուցէ կու լամ . բայց աս արցունքները վնաս մը չեն ըներ . անկէ զատ՝ արցունքի վարժելու հարկաւորութիւն չունիմ :

Ըս ըսելով հովուուհին Ռոզան գրկեց , և վայրկեան մը զինքը իր կուրծքին վրայ սխմած բռնեց , ետքէն ինք զինք ժողվելու ջանալով՝ Հօն նստէ՛ , ըսաւ , ինքն ալ հօն էր և ահա իր երգածը .

5—5

Մացառի մը մէջ գացի աս առտու
Աս Թռչուններս բոյնով բերելու ,
Մէյմ'ալ անդիէն ծեր հովիւ մըն է
Բարկութեամբ եկաւ ու ըսաւ այսպէս .
Արժանի է որ , չարագործ գեղ ,
Անգութ ձորպկութիւնդ պատիժը գտնէ :
Խոթէլեանինն է՝ պատասխանեցի :
Ան առնէ ծերը բան չըսաւ ինծի :

Պզտի ձագերուն մայրը դողդոջուն ,
Մինչ դաշտերու մէջ և անտառներուն
Եռեւէս գալով կը ճչէր կ'ողբար ,
Իմ ձագերը կ'ուզէր անդադար .
Տո՛ւր ձագերս տո՛ւր , կ'ըսէր շարունակ ,
Մ'առնուր իմ սիրոյս պտուղն անուշակ :
Խոթէլեանինն է , պատասխանեցի .
Թռչունն ան առնէ բան չըսաւ ինծի :

Երջանիկ Թռչունք , եկէք հովուուհւոյս
Երգելով ըսէք բոյն ու հաւր հոգւոյս .
Ա՜խ կ'արգելու ինծ օրէնք մը սաստիկ
Երջանկութիւն մը անանկ անուշիկ :
Ո՛հ , հաւատարիմ , վախկոտ Նէմորին ,
Ռոմանէն ծածուկ կ'ողբայ դառնագին .
Սիրտը կը զուրցէ միշտ իր Խոթէլեան ,
Սակայն շրթունքը չխօսիր մ՛ալ բան :

Երկու հովուհիները այսպէս իրարու հետ խօսակցելով՝ աղբիւրին քով օրերնին անցուցին ։ Խոհեմ Մէրիլ անոնց միայնութիւնը յարգելով՝ չհամարձակեցաւ գալու զիրենք անհանգիստ ընելու ։ Իրիկունը կանուխկեկ տուն դարձան, միտքերնին դրած որ Ռէմոնը եկած պիտի գտնեն ։

Նօթէլլային հայրը դեռ չէր հասած ։ Մարգրիտա բոլոր գիշերը արթուն կեցած էրկանը կը սպասէր ։ Արեւ ելաւ, բայց Ռէմոն չերեւցաւ. արեւ մտաւ, բայց Ռէմոն չկար ։ Մարգրիտա սկսաւ արդէն արցունք թափելու. Մէրիլ կ'ըսէր թէ ելեմ դիմացը երթամ. Նօթէլլա հօրը վրայ անհանգիստ եղած՝ իր աղէտաբեր հարսնիքը մոռնալով անոր դարձին կը բաղձար ։

Երեք օր պարապ տեղ սպասելէն ետեւ՝ Մէրիլին համբերութիւնը հատնելով ուզեց Մակլօն երթալ ։ Երկաթապատ ցուպ մը առաւ, իր սպասաւորներէն մէկուն հետ ընկերանալով՝ Մարգրիտային ու անոր աղջկանը մնաս բարով ըսաւ եւ խոստացաւ որ միայն Ռէմոնին հետ մէկտեղ կը դառնայ ։

Ելաւ գնաց ։ Տխուր Մարգրիտա մնաց Նօթէլլային ու սիրուն Ռոզային հետ ։ Ամէն իրիկուն մայրը եւ իր երկու աղջիկները (Ռոզային ալ աղջիկս կը կանչէր) կ'երթային ճամբուն վրայ Ռէմոնին կը սպասէին ։ Ամէն օր նոյն ճամբուն վրայ աւելի յառաջ կ'երթային. եւ գիշերը երկիրը ծածկելու առեն յոգնած տուն կը դառնային. բայց քնանալէն յառաջ ջերմեռանդ աղօթք մը կ'ընէին Աստուծոյ որ ճամբորդներուն վրայ հսկէ ։

Հեղ մ'ալ նոյն բարեպաշտ զբաղման առենը՝ շուներուն հաջելը լսեցին. Նօթէլլա դուռը վազեց. ահա Մէրիլին սպասաւորն էր ։ Անիկա առանձին եկած էր ու հետը նամակ մը ունէր ։ Սպասաւորը նամակը տուաւ այնպիսի կերպով մը՝ որով մայրն ու աղջիկը սարսափէն պաղեցան մնացին ։ Մարգրիտա նամակը բանալու առեն կը դողար ։ Նօթէլլա ու Ռոզա զինքը մօտիկ բռնին եւ նամակը կարդաց այսպէս .

ՄԷՐԻԼԷՆ ՄԱՐԳՐԻՏԱՅԻՆ

“Հոգւոյդ բոլոր ուժը ժողվէ պատրաստուէ. հոգւոյդ խիստ հարուած մը պիտի տամ։

Արականի Թագաւորին ու մեր բարի Թագաւորին մէջ պատերազմը նորէն բորբոքեցաւ։ Քաթալընիացի հէներն եկան Մակըլոնին վրայ յարձակեցան։ Բնակիչները մեռուցին, տուները աւարի առին, այրեցին. և մեր զօրքը մօտենալու ատեն Թշնամիք նաւ հեծնալով՝ մոխիրէն զատ բան չթողուցին։ Իմ խեղճ բարեկամս նոյն սոսկալի կոտորածին իրիկունը քաղքին մէջն էր։ Թշնամիք երթալէն ետև՝ ազատած սակաւաթիւ քաղաքացիք քաղաք դարձան. բայց Ռէմոն չերևցաւ։ Ամէն կողմ զինքը փնտռեցի, հարցուցի։ Զինքը գտնելէն յոյս կտրեցի։ Իմ Մակըլոն հասած ատենս մեռելները արդէն թաղուած էին. . . Ո՞ւր էր որ ես ալ բարեկամիս մարմնոյն քովը գտնուէի։

Մնաս բարով, իմաստուն Մարգրիտ. մտածէ որ աղջիկ մը ունիս՝ որուն համար պէտք է որ ապրիս։ Ինծի ալ բան մը չմնար. կ՚երթամ անապատ կը քաշուիմ. ձեզմէ հեռու կը սպասեմ որ մահը գայ զիս Ռէմոնին հետ միացընէ։ Աստուած միայն կրնայ ան օրիորդին հաստատամտութիւնը ալ չհոգնեցընել՝ որուն չեմ համարձակիր մնաս բարով ըսելու։”

Մարգրիտ նամակը կարդալուն պէս մարեցաւ ինկաւ։ Իսկ Էսթէլլա մէկ կողմանէ կու լար ու մէկալ կողմանէ կը ջանար որ մօրը խելքը վրան բերէ. Ռօզան ալ երկուքին կ՚օգնէր։ Վերջապէս Մարգրիտ ինք իրեն եկաւ. բայց արցունքները դեռ չէին կրնար զինքը սփոփել։ Իր խորին ու լռիկ ցաւը չէր կրնար անանկ շուտ անցնիլ։ Երկայն ու տխուր լռութենէ մը ետև՝ Մէրիլէն խրկած մարդը կանչել տուաւ, որպէս զի գլխուն եկած աղէտքը անձամբ տեղեկանայ մանրամասն իմանայ։ Բայց նոյն մարդը Մասանէն գացած էր. որով

հետև իր տէրը հրամայած էր որ անմիջապէս Լէզան երթայ ու իր սպասուածքը ծախէ ։ Մէրիլ միաքը դրած էր որ մէյմ՚ալ հայրենիք չդառնայ ու երթայ օտար երկրի մը մէջ իր կեանքը անցրնէ ։

Անմխիթար Մարգրիտս քիչ մնաց որ ցաւէն պիտի մեռնէր ։ Խոթէլլա ամէն հոգն ու խնամքը ցուցուց, որն որ զգայուն հոգիներու համար շատ քաղցր է, և իրենք միայն կրնան նոյնը ցուցրնել ։ Առանց մխիթարութեան վրայ խօսելու՝ զինքը մխիթարելու եղանակը գիտէր ։ Ինքն ալ իր հայրը կորսնցունելուն վրայ յուսահատելով՝ իր արցունքը մօրը արցունքին հետ խառնելու տեղն՝ նոյն արցունքները նաև կը սրբէր ։ Ինչ որ ամենափափուկ գութ մը կրնայ նէ երևակայել, կրնայ նէ գործադրել, Խոթէլլա գործածեց ։ Երկինքը զինքը փորձարեց իր մայրը պահելով. առաքինի հովուուհին մինչև այդտեղ չեղաւ նէ որ մօրը պատառ պատառ եղած սիրտը քիչ մը հանդարտած է՝ չուզեց Նէմորինին վրայ մտածել ։

Երկու ամիս աս բարեպաշտ հոգերուն ետևէն ըլլալէն ետև՝ իր սրտին հրաման տուաւ որ իր սիրոյն վրայ դառնի ։ Ալ զինքը ստիպող բան մը չկար ։ Մէրիլ իր հայրենիքէն ելլելով իր իրաւունքէն ալ հրաժարած էր ։ Մարգրիտս ալ երբէք միաքէն չէր անցրներ արգելք դնելու այնպիսի երջանկութեան մը՝ որն որ միայն կարող էր իր վիշտերը թեթևցրնել ։ Երջանիկ ապագայի մը արշալոյսը սկսած էր հովուուհւոյն աչքերուն փայլիլ. ալ ուրիշ բան պէտք չէր՝ բայց եթէ իր սիրելին նորէն գտնել ։

Մարգրիտս աղջիկը եղաւ անոր վրայ խօսք բանալու մէջ. Խոթէլլա կարմրցաւ ու զինքը գրկեց ։ Բարի մայրը անմիջապէս իր սպասաւորները խրկեց որ երթան Նէմորինը փնտռեն ։ Խոթէլլա ու Բոզա զինքը փնտռեցին Լէոնինեանի լեռներուն, Սէն Նազէրի անտառներուն մէջ. եկան մինչև Ֆլորիան ձորը, Վիսուրլի եղերքը մօտեցան, ու Նէմորին անունը Քաւթարի ամայի

ապառաժներուն վրայ հնչեցուցին ։ Բոլոր արշաւանք-նին պարապի գնաց , տեղ մ՚ալ չկար չէր տեսնուած հովիւը ։ Երկու բարեկամուհիք որ օրուան վրայ աւելի տրտմած ու վշտացած խրխունները ետ կը դառնային կու գային Մարգրիտային գոգը կ՚իյնային , որն որ զիրենք մխիթարելու կը ջանար ։

Օր մը Եսթէլլան ու իր հաւատարիմ Ռոզան Քարտէլին կողմէն ճամբանին խոտորցընելով և երկայն քալելէն յոգնած ըլլալով՝ բևեկնի ծառի մը տակ նստած էին և Եսթէլլա հեռուէն գեղին տնակներուն նայելով աս երգը սկսաւ ․

Ե—Ն

Ա՜խ , ձեր գեղին մէջ հովիւ մը կայ նէ ,
Հովիւ մը սիրուն , ընտիր , զգայուն ,
Որն որ կը սիրուի տասը վայրկենէ ,
Ետքէն կ՚երևայ աւելի սիրուն ․
Ան բարեկամս է , տուէք ան ինծի ․
Ես իր սէրն ունիմ , ինք իմ խօսքս ունի ։

Փափուկ , սողոլից իր ձայնը եթէ
Ձեր անտառները կը զմայլեցընէ ,
Եթէ հնչիւնը իր տխուր փողին
Կ՚ընէ հովուհին նոյնպէս ողբալից ,
Դարձեալ ինքն է ինք , տուէք ան ինծի ․
Ես իր սէրն ունիմ , ինք իմ խօսքս ունի ։

Եթէ բան մ՚ըսել չհամարձակիր ,
Սիրտ կը շարժէ նէ միայն նայուածքն իր ,
Եւ եթէ երբեք չամչցընելով՝
Միշտ ժպտել կու տայ իր զուարթ դէմքով ․
Այո՛ , ան է ան , տուէք ան ինծի ․
Ես իր սէրն ունիմ , ինք իմ խօսքս ունի ։

Եթէ աղքատ մը իր տնակին քով
Անցնելու ատեն հօտը տեսնելով՝
Կը համարձակի , դառնուկ մը կ՚ուզէ ,
Եւ մայրն ու մէկտեղ կ՚ընդունի անկէ ,
Ո՛հ , ան է ան է , տուէք ան ինծի ․
Ես իր սէրն ունիմ , ինք իմ խօսքս ունի ։

Խաթէլա իր երգը դեռ չվերջացուցած՝ անդլիէն տասնուերեք տարւան տղայ մը՝ որն որ զինքը մօտէն կ'ըլնէր առանց տեսնուելու՝ անտառակի մը մէջէն ելաւ ու շարժած ձայնով մը ըսաւ. փնտռածդ. ես կը ճանչնամ. եկուր ետեւէս, քեզի Դէմօրինը տամ։

Հովուուհին աս լսածին պէս՝ ինք զինք չկրնալով բռնել՝ ուրախութեանց աղաղակ մը բրցուց. Ռոզային ձեռքը սեղմեց, շնորհակալ եղաւ տղուն՝ որչափ որ կրնար նէ մեղմով, և երկուքը մէկտեղ երիտասարդ առաջնորդին ետեւէն գացին։

Հիլարիք (աս էր տղուն անունը) զիրենք առաւ գետեզերք տարաւ, ուռիի կեղեւով կապուած նաւակ մը քակեց. երկու հովուուհիները մէջը նստեցուց, թիակը առաւ ու մէկալ կողմը անցուց։

Ռոզա վախ կը ցուցնէր, բայց Խաթէլա զինքը կը հանդարտեցունէր։ Տղան անոնց հետ դէպ ի Մէկրոն անտառները քալեց. շատ շրջաններ ըրին, բլուրներ ելան, իջան, և վերջապէս շաւիղ մը գտան՝ որն որ զիրենք Ռէմսիթանին ձորը տարաւ. գեղեցիկ սիրուն տեղ, բայց աքսորանաց տեղ, ուր հաւատարիմ Դէմօրին գիշերները կ'անցունէր իր սիրուհին լալով, իսկ ցորեկները լերան վրայ հեռուէն անոր տանը նայելով։

Հիլարիք ու երկու հովուուհիները նոյն ձորը հասնելու ատեն՝ արեւուն վերջի ճառագայթները միայն բլուրներուն ծայրը կը լուսաւորէին։ Խաթէլա անակին, պարուէզին, հանդարտ լճին եզերքներուն վրայ անհանգիստ նայուած մը պտըտցուց. Դէմօրին չկար. չէր տեսնուեր. բայց Խաթէլա հեռուէն իր հօրը տեսաւ ու ճանչցաւ հաւատարիմ Մէտորը։ Անոր վրայ՝ աչքերէն ուրախութեան արցունքներ իջան, սիրտը անանկ շուտ կը զարնէր որ ստիպուեցաւ կենալ, ու կաղամախիի մը կռթընիլ։ Նոյն կաղամախիին կեղեւին վրայ նըշանագիրներ կային. Խաթէլա կարդաց.

5—5

Բեղմով՝ ծոռ սիրուն․ կը յիշեմ ծառեր ․
Որոնց վրայ ձեռքս անուն մ'է փորեր ․
Ո՜վ վտակ յստակ, ո՜վ գեղեցիկ ձոր ․
Ջերմով կը յիշեմ Էսթելլան աղուոր ․
Ո՜ յիշատակներ խիստ ու անուշիկ ․
Ա՛լ թող տուէք զիս, խղճէ ինչ կ'ուզէք ։

Եթէ երբեմն սար շուքին տակ
Աչքերըս քնոյ կ'ըլլան հպատակ ․
Զինքը կը տեսնեմ․ բայց երբ կը զարթնում․
Ա՛խ, ա՜լ չեմ տեսներ պատկերին այն սիրուն ։
Ո՜ յիշատակներ խիստ ու անուշիկ ․
Ա՛լ թող տուէք զիս, խղճէ ինչ կ'ուզէք ։

Ո՜ անմտութեանս, ինչ ցնորք է այն ․
Ցաւով, զղջումով կ'ապրիմ ես միայն ։
Ա՛խ, թէ որ սանք երթան ՚նէ հեռու ․
Սիրտս անմիջապէս կ'ըլլէ լռելու ․
Ո՜ յիշատակներ խիստ ու անուշիկ ․
Թող մի տաք, եկէք․ ինչո՞ւ կը փախչիք ։

Էսթելլա աչքերը կը սրբէր որ հեղ մ'ալ կարդալու սկսի․ սակայն անդիէն Հիլարիք Նեմորինը տեսաւ որ լեռնէն վար կ'իջնայ ան ճամբով՝ որուն վրայ իրենք կեցած էին ։ Էսթելլա շուտ մը թանձրախիտ կաղնիներու մէջ մտաւ․ Ռոզա ու տղան իրեն հետ մէկտեղ պահըրտեցան․ և հովուուհին դողալով՝ աչքերը թաց՝ հովիւին շարժումներուն միտ կը դնէր ։

Իսկ հովիւը վար կ'իջնար լռութեամբ, գլուխը ծըռած, ձեռքին մէջ կանանչ ժապաւէն մը՝ զոր որ երբեմն Էսթելլա իրեն տուած էր ։ Ամեն ատեն կը կենար, ժապաւէնին կը նայէր, կը պագնէր, ու ճամբան կը շարունակէր ։ Ան տեղը հասնելու ատեն՝ ուր հովւուհիները պահըրտած էին՝ աւելի երկայն ատեն ժապաւէնին վրայ նայեցաւ և յանկարծ գլուխը դարձընելով պոռաց․ Ինչո՞ւ կ'աւելցընեմ իմ վիշտերս՝ անցած

երջանկութեան մը յիշատակով։ Ինչո՜ւ դեռ կը պա-
հեմ սիրոյ մը խիստ գրաւները՝ որն որ երբեք երջա-
նիկ ըլլալիք չունի։ Ա՛լ չեմ ուզեր զքեզ տեսնել, ո՛վ օր-
հասական ժապաւէն, որուն գոյնը զիս խաբեց. իմէ
հեռու գնա՛, գնա՛ միշտ և յաւիտեան սուտ յոյսերուս
հետ մէկտեղ։

Այս խօսքերն ըսելով ժապաւէնը նետեց և ինքը ա-
ւելի հանդարտ երևցաւ. բայց զեփիւռին շունչը ժա-
պաւէնը առնելով դէպ ի կողնիի Թուփերուն տանե-
լով՝ Նէմորին վազեց որ նորէն առնու. Էսթէլլա ա-
ւելի շուտ շարժելով՝ ժապաւէնը ինքը առաւ ու նոյնը
հովւուին ընծայելով ըսաւ. Ժապաւէնը զքեզ չխա-
բեց, որովհետև Էսթէլլա զքեզ միշտ կը սիրէ։

Նէմորին սքանչացած՝ չիկրնար աչքերուն հաւ-
տալ. անշարժ կը մնայ։ Յանկարծ աղաղակ մը կը բարձ-
նէ, ծունկի վրայ կ'իյնայ ու Թևերը Էսթէլլային կ'եր-
կընցընէ։

Հովւուհին իր ձեռքը սխմելով՝ քաղցր ժպտով մը
զինքը կը վերցընէ։ Այո՛, կ'ըսէ, ես եմ. ա՛լ վախնա-
լու բան մը չունինք։ Եկո՛ւր, Նէմորին, եկո՛ւր. մեր եր-
ջանկութիւնը պիտի սկսի։

Ռոզան ալ Հիլարիքին հետ հոն գնաց։ Ռոզա
հաստատեց հովւուին այն երջանկութիւնը՝ զորն որ Նէ-
մորին դեռ երազ մը կը կարծէր. և երբոր Նէմորին
զիրենք հասկընալու վիճակի մէջ եղաւ նէ՝ երկուքը
մէկտեղ զինքը առին կաղամախիին տակը տարին, ուր
Նէմորին անոնց մէջտեղը նստեցաւ։

Հոն Էսթէլլա անցած դէպքերը պատմեց։ Իր հայ-
րը միտքը գալով նորէն արցունք թափեց, և Նէմորին
հարկաւորութիւն չունէր խորհրդածութիւն ընելու՝
որպէս հեռու ընելու համար այնպիսի ուրախութեան
զգածում մը՝ որն որ կրնար հովւուհին վշտացընել։

Էսթէլլա իր պատմութիւնը լմնցուցածին պէս՝
Ռոզա ուզեց որ հովիւը անմիջապէս Մասսան գայ։ Նէ-
մորին գլուխը ծռեց, գետին նայեցաւ, և ետքէն տըխ-

բութեամբ աչքերը Էսթէլլային վրայ վերցնելով ըսաւ․ Իմ բարերարս յարգելի Ռէմիսթան՝ ինծի երդում ընել տուաւ, որ մինչեւ որ ինք գայ նէ հոս իրեն սպասեմ։ Նոյն բարի Ռէմիսթան զիս բարիքներով լեցուց, երբ քեզմէ հրաժարելու ստիպուելով՝ աշխարհքիս վրայ ինծի բան մը չմնաց։ Կրնամ բարեկամիս անհաւատարիմ գտնուիլ․ կրնամ ոտքի տակ առնուլ այնպիսի երդում մը՝ որն որ Էսթէլլային անուամբը նուիրական եղած է։

Էսթէլլա նեղացած ու զարմացած՝ չհամարձակեցաւ Նէմորինը ստիպել որ իր խոստման մէջ պակսի։ Ռոզան պատճառներ կը փնտռէր, երբ անդիէն Հիլարիք քիթին տակէն կը ծիծաղէր․ Ձեր երջանկութիւնը, ըսաւ Հիլարիք, միայն իմէ կախում ունի։ Մտիկ ըրէք ու ինծի շնորհակալ եղէք։

Ասկէ գրեթէ երեք ամիս յառաջ աս բլուրիս վրայ ցանցով թռչուն բռնելու ատեն՝ հայրդ ծեր Ռէմոնը եկաւ ինծի աղաչեց որ զինքը Ռէմիսթանին ձորը տանիմ։ Թող տուի թռչունները․ ծերը առի տարի, բայց ճամբան իմացայ որ տխուր ու մտմտուքի մը մէջ էր։ Գացինք գտանք բարի Ռէմիսթանը, որն որ հիմակուան մեր նստած տեղը ուռիի կեղեւէ կողով կը հիւսէր։ Ռէմոն զինքը բարեւելէն ետեւ՝ ինծի աղաչեց որ զիրենք առանձին թողում։ Ասոր վրայ հետաքրքրութիւնս արթնցաւ, և իրենցմէ հեռանալ ձեւացնելով՝ գացի ու դարձեալ եկայ աս թուփերուն մէջ պահըտեցայ որ զիրենք մտիկ ընեմ։ Գէշ ըրի, կը խոստովանիմ․ բայց իմ պակասութիւնս ձեզի օգտակար եղաւ։

Ռէմոն սկսաւ մենակեցին պատմել թէ ինչպէս դուն Էսթէլլան կը սիրես, և թէ ինքը միտք ունի Էսթէլլան Մէրիլին հետ կարգել, և դուն ալ խոստացեր ես որ երբեք Կարտոնէն ասդին չես անցնիր։ Ռէմոն ասոնք պատմելէն ետեւ՝ կը զարմանամ և կը խղճամ Նէմորինին վրայ, ըսաւ՝ սիրտը ելած․ իմէ սիրուհին յափշտակեցի․ զինքը իր հայրենիքէն աքսո-

րեցի. կ'ուզեմ որ գտնէ աս աքսորը իրեն անուշցընեմ. բայց անշուշտ Դէմօրին իմ ընծաներս պիտի մերժէ. պէտք է որ քու ձեռքովդ ընեմ։ Կրկին հաճութիւն կը գտամ եթէ բարիք ընեմ ու չգիտցուիմ։

Գիտեմ, ըսաւ դարձեալ, որ երկայն տանէն մեր հայրենիք դառնալու բաղձանքը զքեզ կը չարչարէ։ Շատ անգամ ինծի առաջարկեցիր որ նոյն ձորը գնեմ. դուն գինը կտրէ՛, ես հիմա անմիջապէս կը վճարեմ, միայն թէ եղանակ մը գտիր որ Դէմօրին աս փոքր հատուցումը ընդունի ան ամէն վնասներուն դիմացը՝ զորոնք իրեն հասցուցի. և եղանակաւ մը իմէ երդում ա՛ռ որ երկայն տանէն նոյն ձորէն չ'ելլար։

Ռէմոն շատ խօսեցաւ Ռէմիսթանին հետ։ Ան տանէն երկու ծերերը մէկտեղ մտածեցին թէ ինչպէս կրնան զքեզ նոյն ձորին մէջ բերել. մէջերնին միաբանեցան որ աս բանիս համար զիս գործածեն։ Ռէմոն շուտ մը զիս կանչեց և առանց իր միտքը ըսելու զորն որ արդէն գիտէի՝ զիս քու ետևէդ խրկեց որ զքեզ գտնեմ և խոստացաւ որ ինծի չորս դահեկան կու տայ՝ եթէ զքեզ հոն բերելու ըլլամ։

Զքեզ փնտռեցի, Դէր Թերակղզուն վրայ գտայ, և Խաթէլլային հետ խօսելու օրդ զքեզ դիտեցի առանց տեսնուելու։ Երկրորդ օրը ետևէդ եկայ, և այնպէս ձևացուցի որ քու օգնութեանդ կարօտութիւն ունիմ, և այնպէս զքեզ մինչև ան տեղը տարի՝ ուր որ դալդ կ'ուզէին. Ռէմիսթան մնացածը գլուխ հանեց։ Ռէմոն չորս դահեկանները տուաւ ու աղաչեց որ մէկուն բան մը չըսեմ, և ես ալ հաւատարմաբար մէկուն բան մը չըսի։ Այսօր Խաթէլլային հեծելը լսեցի. ուզեցի որ իր վշտացը վերջ տամ, և մտածեցի որ Ռէմոնին մահը զիս ազատ կ'ընէ այնպիսի գաղանիքէ մը՝ որն որ զքեզ դժբախտ կ'ընէր։

Այսպէս խօսեցաւ երիտասարդ Հիլարիք։ Դէմօրին զինքը հազար անգամ գրկեց։ Ո՛ բարեկամ, ըսաւ Հիլարիքին, որովհետև աս ձորը, աս պարտէզը, աս հօ-

տը խմն է՝ աս փայլեննէս սկսած անոնք քուկդ ըլլան: Ստացուածքի կարօտութիւն չունիմ, որովհետեւ մը երթամ Խաթէլլային քով պիտի ապրիմ:

Խաթէլլա Գէմբլինին ընծան հաստատելով՝ իր հօրը բարութեանը վրայ երկայն ատեն հաճութեամբ խօսեցաւ. իր սիրելին ալ գովեստներ աւելցուց. և աս երկու առաքինի սիրտերը՝ անցած վիշտերնին մոռնալով՝ իրենց հին հալածիչին յիշատակին մէկտեղ արցունքներ տուին:

Սակայն գիշերը իր քողը փռելու վրայ էր, Մասսան երթալու ատենն էր: Գէմբլին Խաթէլլային ու Բոզալին հետ դարձաւ: Կարտոնին եղերքը հանելով՝ հոն ձկնորսներ գտան, որոնք զիրենք անդին եղերքը անցուցին. անկէ կարճ ճամբով մը գեղ կ՚երթլցուէր:

ԳԻՐՔ ՉՈՐՐՈՐԴ

Սիրած բաներնէս հեռու ապրելու սոսկալի դըժբախտութիւնը ճանչցած պէտք ենք ըլլալ՝ որպէս զի կարող ըլլանք գաղափար մը ունենալ ան զմայլման ու յափշտակութեան վրայ՝ զորն որ հոգինիս կը զգայ՝ կորուած բարիք մը նորէն ձեռք ձգելու ատեն: Հեռաւորութեան դառն արցունքները թափած պէտք ենք ըլլալ՝ որպէս զի դարձին անոյշ արցունքներուն հեշտութիւնը զգանք: Կ՚ողջամ զքեզ խեղճ սիրահար՝ զորն որ անգութ բախտ մը ստիպած է իր սրտին առարկան թող տալու: Ամէն մէկ քայլդ՝ վիշտդ կ՚աւելցընէ, ամէն մէկ ժամ քեզի կորսուած հաճութիւն մը կը յիշեցընէ. յուսահատութեամբ կը համրես ան ամէն վայրկեանները՝ որոնք աքսորքիդ վախճանէն յառաջ կը սահին. կը կարծես որ նոյները նորէն համրելով կը կարճընան: Աչքդ շարունակ ան ճամբուն վրայ

կը տանիմ՝ ուր որ հոն կը հանէ՝ ուր սիրտդ թողու-ցած ես. Նոյն ճամբան սարսափելով կը չափես. և նոյն ճամբուն վրայ տեսած ճամբորդդ կը կարծես թէ թա-գաւորներէն աւելի երջանիկ վիճակ մը ունի։ Կ'ող-բամ զքեզ. բայց որչափ նախանձելի կ'ըլլաս այն օրը՝ երբ քու սիրելւոյդ կը թռչիս, այն օրը երբ հեռուանց իր տունը նորէն ճանչնալով՝ զինքը իր պատուհանին առ-ջին կը տեսնես որ այն վայրկենին կը սպասէ՝ ուր որ այն-չափ մշտաց հառաչում պիտի ընէ։ Ա՜խ, այն վայր-կեանը . . . եթէ երկրնալու ըլլայ՝ ա՜լ չես կրնար դի-մանալ. միշտերու դէմ ուժ պանող հոգիդ՝ այնչափ երջանկութեան տակ կ'ընկճի կը մնայ։

Ահա Ղէմորին նոյն երջանկութիւնը կը զգար՝ գե-տէն անցնելու և լիք զինք այն ձորին մէջ գտնելու ա-տեն՝ ուր որ հեղ մ'ալ տեսնելու յոյս չունէր, եւ մտածելով որ անկէ ետև Նաթէլլային քով պիտի ապրի, զինքը պիտի սիրէ, նոյնը բարձրաձայն պիտի ըսէ, և քանի մը ամիսէն զինքը պիտի առնայ։ Այս գաղափա-րը, այս յոյսը, զգացած ցնծութիւնը, գրեթէ խելքը գլխէն կ'առնուին։ Լալիկ մնջիկ կը քալէր, իր հաւա-տոյն ձեռքէն բռնած, շարունակ սալին վրայ կը սեղ-մէր, և ուրիշ եղանակաւ չէր կրնար իր ուրախութիւ-նը յայտնել՝ բայց եթէ Ռոզային ու իր սիրուհւոյն ձեռքը իր շրթանցը վրայ ճնշելով։

Տուն հասնելու ատենին գիշերը կոխած էր։ Իսկ Մարգրիտա մամուքի մէջ կենալով՝ հովիւներուն ձեռքը շոճիի ջահեր տուած խրկած էր որ երթան Նա-թէլլան փնտռեն, զոր որ մոլորած կը կարծէր։ Բայց զինքը Ղէմորինին հետ մէկտեղ տեսնելու ատեն զգացած հաճութիւնը՝ Ռէմինին մեռնելէն ետև առջինն էր։ Մարգրիտա գրկեց երիտասարդ հովիւը և անոր ձեռ-քը աղջկանը ձեռքին հետ միացուց. Իր սիրտը զքեզ ընտրած է, ըսաւ. աս սիրտը և իմինս միշտ միաբան համախոհ էին։ Իր ամուսինը եղիր. ո՛ Ղէմորին, և երանի թէ զինքը այնչափ երջանիկ ընէիր՝ որչափ որ իր մօրմէն կը սիրուի նէ։

Իսմէլյա ու Նէմորին Մարգրիտային ոտքը ինկան։ Նոյն բարի մայրը զիրենք օրհնեց. ետքէն զիրենք գորովել վեր վերցընելով՝ Տղաքս, ըսաւ, ձեզմէ մէկ շնորհքի մը կը սպասեմ։ Բարեկիշատակ ամուսինիս մահուընէ ետև հազիւ երեք ամիս եղաւ։ Հրաման տուէք ինծի որ ձեր ամուսնութիւնը մինչև տարւոյն վեց ամիս ուշացընեմ։ Աղէկ գիտեմ որ ան ատենն ալ ցաւս նոյն պիտի ըլլայ, բայց նոյն ատեն սուգս այնչափ մեծ չ'երևար։ Ասկէ զատ՝ թէպէտ ես միշտ բարեկամ էի Նէմորինին, բայց մտածելով որ աւելի իմ ամուսինիս ընտրածը չէ՝ աս ուշացընելուս իրաւունք մը կը ստանամ։ Ներեցէք ինծի, տղաքս. վայելչութիւնը աս կը պահանջէ, սիրտս ալ աս կը խնդրէ։

Մարգրիտա աս խօսքերը ըսելու ատեն սիրտը ելաւ, երկու սիրահարք զինքը մխիթարեցին, և խոստացան որ վեց ամիսը անցնելէն յառաջ հարսնիքի վրայ խօսք չեն բանար։ Նէմորին՝ հարիւր անգամ Մարգրիտային, Իսմէլյային, Ռոզլային շնորհակալ ըլլալէն ետև, Նէմորին՝ ուրախութենէն ինք իրմէ ելած՝ իր պզտի տնակը դարձաւ, և ինք զինք ան քաղցր յուսոյն տուաւ՝ որ ալ իր երջանկութեանը ընդդիմացող չկայ։

Երկրորդ օրը Նէմորին արշալոյսին հետ մէկտեղ ելաւ ձոր գնաց։ Իսմէլյա ու Ռոզլա շատ չանցաւ ետևէն գացին։ Աս երկուքը հեռուն կենալով սկսան հակիւը դիտել՝ որն որ ծառէ ծառ երթալով իր փորած գիրերուն կը նայէր։ Նորէն դտած գիրերուն վրայ շրթունքը կը դրոշմէր. ժամանակին արածները նորէն կը գրէր։ Նէմորին սէրէն գինովցած՝ աս տեղերուն նայելով չէր կշտանար։ Չորս կողմի առարկաներուն վրայ գորովալից աչք մը կը պտըտցընէր. մի և նոյն առարկային հազար անգամ կը նայէր և անոնց աս խօսքերը կ'ուղղէր.

5—5

Բարև ձեզ բարև, տեղեր սիրելի,
Ձերնք սիրութեամբ ձգեցի գացի.

Ո՛ սիրուն տեղեր, ուր սիրոյս անոր
Յիշատակները կը տեսնեմ հիմա։

Երբոր արգելք մը խիստ երկաթեղէն
Զիս արգիլեց նէ աս սիրուն տեղէն,
Սէրս մէկտեղ առի երթալու տուն.
Բայց հոս թողուցի յոյսերս ամէն։

Գտնելը դժար ուրիշ շատ տեղեր
Ջուրեր, ծաղիկներ, շուքեր զովարար,
Բայց ան ծաղիկներ, ջուրեր ու շուքեր
Չէին աչքերըս զմայլեցըներ։

Մարդ. հայրենեաց մէջ աղէկ է միայն.
Հոն փափաքները հաճելի կ'ըլլան.
Հոն են ծառերը սիրուն աւելի,
Կու տան աւելի շուք մը սիրելի.

Ի՛նչպէս անոյշ է կնքել իր օրեր
Ան տեղը ուր որ աչքը են առեր.
Եւ հոն ծերանալ բարեկամին քով,
Ոչ բնակարան ոչ սէր փոխելով։

՝Նոյն տարենը ամառը նոր սկսած էր. բոլոր դաշտին հօտերը՝ հին սովորութեան համեմատ՝ գետեզերքը թող պիտի տային ու երթային լեռներուն մէջ աւելի քիչ տաք երկինք մը ու աւելի թարմ ճարակ մը փըն-տըռէին։ Միայն Էսթէլլային ոչխարները անթիւ ան-համար հօտ մը կը կազմէին։ Տէր մը հարկաւոր էր որ օտար երկրի մը մէջ հսկէ ան հովիւներուն վրայ՝ ու-րոնք հօտին կ'առաջնորդէին։ Քանի որ Ռէմոն ողջ էր նէ՝ ինք նոյն ճամբորդութիւնը կ'ընէր։ Մարգրիտա Նէմորինը ստիպեց որ անոր տեղը ինքն ընէ։

Հիմա, որդեակ, ըսաւ, քեզի կ'իյնայ քու ամուս-նոյդ ստացուածքը պահել։ Ասկէ զատ՝ քու հոս դառ-նալ գալդ, Էսթէլլային վրայ ունեցած սէրդ, յաճախ տեսութիւն ընելդ, կրնան զրպարտութեան պատճառ տալ։ Պէտք ես հեռանալ, Նէմորին։ Ա՛ռ մեր հօտերը

ջեռ տար . աշնան նորէն կը դառնայ կու գայ . ան ատեն Խոթէլլային սուգն ալ մընցած կ'ըլլայ . և իր ձեռքը քեզմէ պահանջած զոհիս վարձքը կու տայ :

Մարգրիտային աս որոշումը երկու սիրահարներուն սիրտը խոցեց . բայց ասոր հարկաւորութիւնը իրենք ալ իմացան : Նոյն իսկ հովուհին կը սոսկայէր որ երթայ , թէպէտ մէկալ կողմանէ մտածելով միայն՝ որ Ղեմորին իրմէ նորէն բաժնուելու պիտի՝ սաստիկ կը ցաւէր . և խեղճ հովիւը միշտ հնազանդ ըլլալով Խոթէլլային կամքին՝ ատիկա խօսածին պէս՝ ալ չհամարձակեցաւ բերան բանալ :

Խոթէլլային բնակած երկրին մէջ հօտերուն երթալը հռչակաւոր բան մըն է : Յառաջուընէ կը պատրաստուին . իւրաքանչիւր կալուածատէր , իւրաքանչիւր հովիւ իր ոչխարներուն վրայ գիր կամ նշան մը կը դնէ . ոչխարները տանող հովիւները կը ժողվէ , անոնց հրամաններ , խրատներ կու տայ , զէնք ու պաշար կը հոգայ : Օր վայրկեան կ'որոշուի որ գեղին ամէն հօտերը գան մի և նոյն տեղը ժողվուին . և անկէ ամէնը մէկտեղ ճամբայ կ'ելլան :

Առջևէն այծերը կ'երթան , խումբ անհնազանդ ու թեթև՝ որն որ գլուխը վերցուցած կը յառաջանայ , կը ցատքրտէ , կը խոտորի կ'երթայ , նորէն կու գայ , ամէնէն դժուար ճամբաները կ'ընտրէ , ապառաժներուն ծայրը կ'ելլէ , հոն կը կենայ՝ կանանչութեան ճիթերը կը փրցնէ կ'ուտէ , ոչ հովիւէն ոչ շունէն կը վախնայ , և միայն իր քմայքը ետևէն կ'երթայ :

Անոնցմէ ետև խոյերը կու գան , որոնց գեղմը կտրուած է և իրենք զանազան գոյներով ներկուած են : Անոնց եղջիւրներուն վրայ ժապաւէններ փաթթուած են : Իրենց հպարտութիւնը , իրենց ծանրութիւնը աս զարդարանքներով կ'աւելնայ : Անոնց ետևէն կու գան շուները՝ փայլուն վզնոցներով սպառազինեալ՝ որոնց պողպատէ սուր ծայրերը արևուն առջին կը շողան : Աս հզօր և հաւատարիմ պահապաննե-

ըր վտանգ մը չեղած ատեն խոյերէն կամաց կը քալեն, բայց փոքր վտանգ մ'ալ եղածին պէս կը վազեն կը թաքչին ։

Նոյնպէս եւ մատաղ խոյերը մօրերնուն հետ մէկ-տեղ կը յառաջանան. ասոնք անթիւ անհամար խումբ մը կը կազմեն, որուն զանգակիկները ոչխարներուն մա-յելուն, շուներուն հաջելուն ու երիտասարդ հովիւ-ներուն երգերուն հետ մէկտեղ կը միանան կը հա-մաձայնին ։

Ու երիտասարդ հովիւները ամենուն ետեւէն կը քալեն ։ Ասոնք իրենց ամենագեղեցիկ հագուստները հագած կ'ըլլան, փեղոյրնին ու օրինգնին ծաղկէ փուն-ջերով զարդարած՝ զորոնք իրենց սիրուհիներէն առած կ'ըլլան ։ Իրենց հովուական ցուպին տեղ սուիններով սպառազինեալ ըլլալով՝ իրենց բնական հեզութեանը հետ պատերազմական կերպ մըն ալ կը խառնեն ։ Ա-ւաններուն բնակիչներէն պաշարուած՝ յառաջ կ'եր-թան երգ երգելով ու ծափահարութիւն ընդունելով ։ Հովուուհիները դիմացնին կ'ելլան . շատերը արցունք կը թափեն . ամէնքը մաղթանքներ կ'ընեն անոնց շուտ դարձին համար . ամէն հովուուհիք ալ ձեռք ձեռքէ բռնած հովիւներուն ետեւէն կ'երթան մինչեւ վտակ, ուր երկու խումբերը իրարմէ զատուած՝ փոխփոխակի կ'երգեն այսպէս .

ՀՈՎԻՒՔ

Հովուուհիներ, բարով մընաք,
Աս տեղերըս ա՛լ թող կ'ու տանք .
Մեր քայլերը ճամբայ կ'առնուն
Դէպ ի օտար երկիրներուն .
Հո՛ն՝ մինչեւ որ գայ նէ աշուն՝
Ոչ սէր մը կայ, ոչ հաճութիւն ։

ՀՈՎԻՒՈՒՀԻՔ

Երթաք բարով, ընկերք, եղբարք,
Հաւատարիմ մեր սիրահարք .

Հաստատ սիրտեր բերէք նորէն
Անոնց որ ձեզ սիրելի են․
Մեզի համար մինչև աշուն՝
Ոչ սէր մը կայ, ոչ հաճութիւն։

ՀՈՎԻՒՔ

Ան հեռաւոր լերանց վըրան
Ձեր հօտերը պիտ՝ արածման․
Բայց ձեր հովիւք կրեն պիտի,
Պիտի մընան խեղճ ողբալի․
Չկայ անանկ հեռու տեղեր
Ոչ հաճութիւն և ոչ մէկ սէր։

ՀՈՎԻՒՈՒՀԻՔ

Եթէ ճամբորդ մ՚անցնի ասկէ,
Ու մեր երկիրը տեսնէ նէ,
Պիտի կենայ, զարմանք ընէ,
Մեզմէ մէկուն պիտի ըսէ․
Աս ի՛նչ է աս, աս տեղս սիրուն
Չկա՞յ սէր մը կամ հաճութիւն։

ՀՈՎԻՒՔ

Իբրև փորձիչ հաստատութեան,
Եւ մխիթար գալու ըլլան
Գեղեցկութիւնք օտարոտի,
Գեղեցիկ էք, ըսենք պիտի,
Սակայն մեզի մինչև աշուն
Չկայ ոչ սէր ոչ հաճութիւն։

ՀՈՎԻՒՈՒՀԻՔ

Սիրահար մը քաղքէն կու գայ,
Եղանակաւ մը խարեբայ
Մեր սիրտն որսալ կը ջանայ նէ,
Պիտի ըսենք, Անօգուտ է,
Մեզի համար մինչև աշուն
Ոչ սէր մը կայ ոչ հաճութիւն։

Այս էր այն հանդիսութեան կարգը, որուն հասնիլը Նէմորին ցաւով տեսաւ: Նէմորին մօք բարոնն ատեն հոն չէր. չէր ուզեր որ ուրիշներուն ներկայութեամբը իր միսս բարոնը զուրցէ: Ամէնքը ձորին մէջ ժողվուած ատեն՝ Էսթէլլա ու Նէմորին իրարու խօսք տուած էին որ իրենք Ալիզինէներու աղբիւրին քով գտնուին:

Երկուքն ալ ժամադիր ժամանակէն յառաջ նոյն տեղը հասան: Ռոզա իր բարեկամուհւոյն հետ ընկերացած էր: Նէմորին իր հովուուհին տեսածին պէս դիմացը վազեց. Էսթէլլան ալ դէպի Նէմորին կը դիմէր: Իրարու մօտեցան. խօսիլ կ'ուզէին ու չէին կրնար խօսք մը արտաբերել. սոսկալի ծանրութիւն մը զիրենք կը ճնշէր. լալով իրարու կը նայէին, իրարու ձեռքը կը բռնէին, և միշտ լռութիւն մը պահելով՝ վերջապէս եկան աղբիւրին քով նստեցան. Ռոզան ալ անոնց ետեւը կեցաւ:

Ուրեմն զքեզ նորէն պիտի թողում, պոռաց յանկարծ հովիւը. պէտք է երթալ նորէն կրել այն տանջանքները՝ որոնք քիչ մնաց զիս պիտի մեռցընէին. և սակայն ուզողը դուն ես. սակայն հրամայողը դուն ես: Ա՜հ, կը հնազանդիմ քեզի, Էսթէլլա. բայց շատ չ'անցնիր կ'իմանաս թէ ինչ արժեր է ինծի:

Աս ըսելով Նէմորին հովուուհւոյն ձեռքը ձգեց և արտասուալից աչքերը անդին դարձուց: Էսթէլլա աւանց պատասխան տալու քիչ մը ատեն անանկ մնաց. վերջապէս ընդհատած ձայնով մը ըսաւ.

Ասանկ զիս կը մխիթարես. իմ սիրտս ստացող մարդը այսպէ՞ս կը խնամէ. ապերախտ զքեզ. մնացողը ես եմ և դուն կը տրտնջաս. դուն ես որ աս երթալը ան երթալին հետ կը բաղդատես՝ զոր որ չեմ կրնար աւանց դողալու յիշել: Մտածէ որ դարձիդ ատենը որոշուած է, Էսթէլլային ձեռքը քեզի կը սպասէ, բան մ'ալ պիտի չխռովէ...

Ախ, ներէ սիրելի Էսթէլլաս, պոռաց հովիւը անոր

ձեռքը նորէն բռնելով, ներէ՛ ցաւոյս ցնորքին ։ Զքեզ կը թողում . . . ահա աս սոսկալի խօսքը խելքս գլխէս կ՚առնու ։ Ամենատխուր նախազգածութիւնները կու գան հոգւոյս վրայ կը նստին . ամենաթշուառ գաղափարները զիս կը հալածեն . գաղտնի ձայն մը ինծի կ՚ազդէ որ ամենամեծ դժբախտութիւն մը ինծի կը սպասէ . . . Ո՛ բարեկամուհիս . քաղցր բարեկամուհիս . երդում ըրէ՛ ինծի որ միշտ պիտի սիրես զիս . ասիկա հազար անգամ ըսած ես . բայց դեռ լսելու կարօտութիւն ունիմ . կարօտութիւն ունիմ որ զիս չմոռնալու երդումը կրկնես . . .

Օ՜ քեզ մոռնա՜լ, ըսաւ Էսթէլլա . էյ միթէ զիս թողուցած տեղդ նայէ . հոս ամէն բան քեզմով լեցուն է , հոս ամէն դի զքեզ կը տեսնեմ ։ Աս մարգը , աս աղբիւրը , քու տունդ , մօրս տունը , իմ չորս դիս եղած ամէն բաները , ամէն տեսած բաներս , ինծի Նէմորինը պիտի յիշեցընեն ։ Ամէն օր աս աղբիւրին քովը պիտի գամ, և արցունքներս պիտի թրջեն ան տեղը՝ ուր որ դուն հիմա նստած ես ։ Քու տանդ առջևէն պիտի անցնիմ . իմ տանս մէջ պիտի մնամ, և երկուքն ալ անապատ մը պիտի ըլլան ։ Ա՜խ , բարեկամս , ա՜խ իմ սիրելիս , մի՛ վախնար որ զքեզ մոռնամ . վախնանք աւելի . . . Վախերը իմ հոգւոյս մէջն ալ անցան . ես ալ քեզի պէս սոսկալի նախազգածութիւններ կը զգամ ։ Երէկ իրիկուն գիշերային թռչունը պատուհանիս վրայ եկաւ , իր տխուր ձայնը մինչև առտու լսեցի ։ Բարեկամ . . . Ա՜խ , մի երթար , մօրս քովը դարձիր . մեր արցունքը զինքը կ՚իջեցընէ . մի երթար , սիրելի Նէմորին . քու կէսիդ հետ մէկտեղ մնացիր ։ Ըսէ , բարեկամս , պատասխան տուր , պատասխան տուր . կ՚ուզե՞ս չերթալ ։

Ռոզա աս խօսքերը լսեց ու շուտ մը ելաւ եկաւ ։ Նէմորին՝ Էսթէլլային ուզածին հաւանելու վրայ էր . բայց խոհեմ Ռոզան դէմ կեցաւ . երկուքին ալ միտքը ձգեց Մարգրիտային կամքը , Նէմորինին դարձին պա-

ճառա Խօթէլլային վրայ տարածուած թշնամանալից համբաւները, իրենց գորովագութ մօրը ունենալու մեծարանքին ու հնազանդութիւնին, եւ մանաւանդ մօրերնուն սրտնեղութիւնը՝ եթէ բաժնուելու չըլլան։

Ռոզա կը խօսէր ու սիրահարք կու լային. վերջապէս Ռոզային պատճառներուն տեղի տուին։ Դեզմօրին ելաւ որ երթայ, բայց Խօթէլլօ զինքը բռնեց. անոր իր մազերէն հիւսուած մանեակ մը տուաւ, զորն որ հոլիւը սրտին վրայ դրաւ. ետքէն շրթունքները Խօթէլլային ձեռքին վրայ ճնշելով՝ մնաս բարով ըսաւ ու կրկնեց, բայց չէր կրնար ինք զինք որոշել ճամբայ ելլելու։ Խօթէլլօն ալ երթաս բարով կ'ըսէր, բայց չէր կրնար իր ձեռքը քաշել։ Վերջապէս Ռոզա զիրենք բաժնեց. եւ լալերնուն ու Դեզմօրինին աղաղակներուն միտ չդնելով՝ տխուր Խօթէլլօն տուն ու տանելու կը ջանար. եւ Խօթէլլօ դեռ գլուխը կը դարձնէր կը նայէր եւ ճամբուն վրայ կը կենար ու թեւերը Դեզմօրինին կ'երկնցընէր. իսկ հոլիւը անշարժ կեցած՝ աչքով անոր ետեւէն կ'երթար։ Քիչ մը ետքը Խօթէլլօ աներեւոյթ եղաւ. ան ատեն Դեզմօրին ինք իրեն ջանք մը ընելով աղբիւրէն հեռացաւ ու դէպ ի Լէղան ճամբայ ելաւ։

Աս գեղին քով Դեզմօրին իր հօրին հետ մնացաւ։ Ճամբան դէպ ի Անախուղ յառաջ տարաւ, Վալօրի անտառներուն հասաւ; եւ ետքէն ընթացքը դէպ ի Մէլուզ ուղղելով՝ տասը օրէն Կոլէզանի եզերքը հասաւ։

Ամառը անցընելու տեղը հոն էր։ Իր առջի հոգը ան եղաւ որ ուրիշներէն զատուած ճարակավայր մը գտնէ։ Մէկալ հովիւներէն հեռու՝ խեղճը միտքը Խօթէլլային վրայ՝ լերան մէջ կը մանէր, սրածայր ժայռերէն վեր կ'ելլէր։ Անհամբերութեամբ օրուան լմննալուն կը սպասէր, իրիկուն չեղած իր ոչխարները փարախ կը խոթէր եւ ինքն ալ կանուխէկ խղճիկին մէջ կը քաշուէր, յուսալով որ տալ երկրորդ օրուան աւելի շուտ կը հասնի։

Երգէն արեւուն տասնուեօթը անգամ մարը մտնելը տեսած էր՝ երբ առտու մը տխրութեան մէջ ընկղմած՝ արշալոյսէն յառաջ անկողինէն ելաւ ու գնաց ժայռի մը վրայ նստաւ ։

Արշալոյսը դեռ հորիզոնը չէր ներկեր․ աստղները երկնից ընդարձակութեանը վրայ փայլուն կրակներ կը ցանէին․ լուսինը մտնելու մօտ՝ իր տկար ու դողդոջուն լոյսը վտակներուն վրայ կը ցոլացընէր․ ապառաժներուն հեռաւոր արձագանգը՝ ճախիններու բնակչաց միաձայն աղաղակներուն պատասխան կու տար․ բոլոր ան կողմերը մութ քօղով մը ծածկուած էին․ քանի մը կրակլիկներ ասդին անդին թափառելով՝ խաւարին մէջ իրենք միայն կը տեսնուէին ։

Նէմրին երկայն ատեն դիտելէն ետեւ աս խորին հանդարտութիւնը՝ որն որ իր տխրութիւնը աւելի կը սաստկացընէր՝ աչքերը դէպ ի երկինք դարձուց եւ աս երգը երգեց ․

4—3—4—3
4—3

Ո՛վ նախընթաց յամրաքայլ ճաճանչազեղ արեւուն,
Առաւօտեան դու աստղ, ծագէ մարդկանց աչքերուն ։
Երբոր գիշեր կը հասնի՝ կը բաղձամ որ արեւ գայ․
Բայց արեւը, վա՜յ ինծի, երբոր կու գայ մեր վրայ,
Չեմ դիմանար իր դիմաց․
Սէրէս հեռու մնացած ։

Տխուր լերանց մէջ տես ամէնքն հանդարտ կ՚ըլլան քունով․
Հաւատարիմ խոյերը կը պառկին քովը ընկերնուն,
Գառնուկներէն, ընկերնէն միօրինակ սիրուելով ։
Իր բոյնին մէջ հօտաղն ալ կը քնանայ անվրդով․
Հսկող, հեծող, միայն ես,
Զատուած հեռու իմ սէրէս ։

Ի՛նչ, չեմ սիրուած տառապիլ․ այս գիտեմ մէկ անգամ
Պիտի գտնէ իմ հոգիս իր սիրելի տարփան,

Երջանկութիւն կատարեալ պիտի գտնեմ իմ գործիս ։
Բայց պարապ տեղ աս կ'ըսեմ. ծածուկ փոխեր հիմա զիս ,
Կը հալածեն կ'այրեն ,
Հեռու սիրտս իր սէրէն ։

Այսպէս կ'երգէր խեղճ հովիւը, և փութաջան արշալոյսը կը սկսէր լեռները վարդագոյն ու ոսկեգոյն ներկել ։ Նէմրին որ երբեմն բնութեան գեղեցկութեանը անա՛նկ զգայուն էր՝ հիմա արևուն պերճ ու վսեմ ծագումը առանց զուարճութիւն մը զգալու կը դիտէր ։ Իր հօտին դառնալու վրայ էր՝ մէյմ'ալ հեռուանց հովուհի մը տեսաւ՝ որն որ դէպ ի իրեն կու գար ։ Առջի շարժումը փախչելու շարժումը եղաւ, որպէս զի անոր ճամբուն վրայ չգտնուի . բայց իրեն այնպէս եկաւ որ նոյն հովուհին կը ճանչնայ . կեցաւ ու անոր կը նայէր ։

Հովուհին կամաց կամաց կը մօտենար . ձեռքերը կրծքու միացուցած, յոգնութենէն ու ցաւէն երեսը կախած ։ Նէմրին աղէկ մը դիտելով՝ ճանչցաւ որ Ռոզան է ու սաստիկ զարմացման մէջ ինկաւ ։

Խռովութիւնն ու սարսափը վրան գալով՝ հովուհւոյն դիմեց . տեսաւ որ աչքերը արցունքով լեցուած էին ։ Երեսին գոյնը մահացու դեղնութիւն մը առնելով, բերանը բաց մնալով՝ չէր համարձակեր հարցնելու թէ իր ճամբորդութեանը պատճառն ի՞նչ է . լռութեամբ կը սպասէր որ Ռոզան խօսի ։

Խե՛ղճ Նէմրին, բաւ աղջիկը, չուզեցի ուրիշէն յանձնել այն տխուր պարտքը՝ զոր որ հիմա պիտի կատարեմ ։ Էսթէլլա այսպէս ուզեց . Էսթէլլա զիս ստիպեց որ գամ քեզի իր սիրոյն ետքի խօսքերը, իր սրտին ետքի մնաս բարովը բերեմ . . . . Ի՞նչ կ'ըսես, պոռաց Նէմրին, Էսթէլլա մեռա՞ւ . . . — Չէ, Էսթէլլա դեռ ողջ է . բայց քեզի համար մեռած է ։

Աս խօսքին վրայ Նէմրին գետին ինկաւ, բոլորովին անզգայ ։ Ռոզա գնաց մօտաւոր աղբիւրէն ջուր բե-

քաշ, երեսը սրբեց, սկսաւ Նէմօրին, Նէմօրին կան-չել ու ձեռքը սղմել ։ Խեղճը աչքերը բացաւ ու Ռո-ղային վրայ ցաւալի նայուածք մը նետելով ըսաւ . Ամենսուրբ կոյսդ, գթա՛ ինծի, ամենսուրբ ․ ի՛նչ, Էսթէլ-լա փոխուեցա՞ւ, Էսթէլլա ա՛լ զիս չի՛սիրեր . . . Ո՛չ, ա՛լ իմ կեանքս սոսկալի տանջանք մըն է ։ Էսթէլլա փոխ-ուեցա՞ւ, Էսթէլլա ա՛լ զիս չի՛սիրեր ։ Աս խօսքերը կրկ-նելով նորէն ինկաւ երեսը գետին ․ գետինը սեղմելով կը գրկէր՝ իբրև ետքի ապաստանարան մը ․ քարերը խոտերը կը խածնէր ու դառն արցունքով կը թրջէր ։

Էսթէլլա զքեզ կը սիրէ կը պաշտէ, պատասխանեց Ռոզա ․ և աս անշիջանելի սէրը, աս իր կեանքէն աւե-լի սիրելի ու ազնիւ սէրը զինքը յաւիտեան դժբախտ պիտի ընէ ։

Աս խօսքին վրայ՝ Նէմօրին գլուխը վերցուց ․ Զիս կը սիրէ, պոռաց, զիս կը սիրէ ։ Սո՞ւտ է ․ Ա՛խ ․ զիս չի՞ս խաբեր արդեօք ։ Եթէ իր սիրտը դեռ իմս է նէ՝ խօսէ՛, ես ամէն բանի կրնամ համբերել ։

Ռոզա կրկնեց թէ շատ կը սիրուի ․ հազիւ հան-դարտելով՝ արցունքը սրբեց և հաւատարիմ Ռոզային հետևեալ պատմութեանը մտադիր ակա՛նջ դրաւ ։

Դեռ ութը օր չեղաւ, քանի որ Էսթէլլա ինծի ը-սած էր թէ երեք ամիսէն յառաջ դուն իր ամուսինը պիտի ըլլաս ։ Երկուքնիս մէկտեղ ամէն առտու Ալփի-էներու աղբիւրին կու գայինք և հոն բոլոր օրերնիս քու վրադ խօսելով կ'անցունէինք ․ և երբ հասկաքաղ աղջիկներու դարձը կը տեսնէինք նէ՝ մենք ալ տուն կը դառնայինք, Մարգրիտային քովը կ'երթայինք և անոր հետ մէկտեղ դարձեալ նոյն բանին վրայ կը խօսէինք ։

Իրիկուն մը աս անոյշ խօսակցութեանս զբաղած ատեններս՝ դուռը զարնուեցաւ ։ Յանկարծ վեր ցատ-քեցինք ։ Այլայլութիւննիս անցնելէն ետև՝ Էսթէլլա ու ես գացինք դուռը բացինք ․ Մտածէ՛ դուն թէ ի՛նչ-չափ զարմացանք տեսնելով թէ Ռէմոն ու Մէրիլ եկեր են ։ Էսթէլլային աչքի շարժում հօրը վիզը նետուիլն

եղաւ ։ Երկայն ատեն գրկեց կեցաւ · և առանց Մէրիլին միտ դնելու՝ գնաց մօրը իմացուց թէ հայրը եկած է ։

Ո՛ բարեկամ, աչքերնիս կը թրջին քանի որ Մարգրիտային ցնծումն ու յափշտակութիւնը միտքս կու գայ ։ Մարգրիտա չէր կրնար իր երջանկութեանը հաւատալ · Ռէմոնին երեսէն վեր կը նայէր , զինքը արցունքով կը թրջէր և շարունակ աչքերը կը սրբէր՝ որպէս զի անոր աղէկ մը նայի , ապահով ըլլայ որ իր կուրծքին վրայ սխմածը ա՞ն է ։ Ռէմոն իր արցունքներէն խղդուելով՝ պարապ տեղ կը ջանար որ խօսի ։ Ալ ծերը մէյմը իր ամուսինը մէյմը աղջիկը գրկելով՝ չէր կրնար իր այլայլութեանը տանիլ՝ մանաւանդ ինք անկարժ ըլլալուն ։

Վերջապէս երբոր հասարակաց ուրախութիւննին քիչ մը հանդարտեցաւ նէ՝ Ռէմոն Մէրիլին ձեռքէն բռնելով՝ զինքը Մարգրիտային ու իր աղջկանը ներկայացուց ։ Ահա իմ ազատիչս , ըսաւ իրենց · ահա ձեզի երիկ մը ու հայր մը նորէն տուողը ։ Ինծի համար ըրածին սրտաշարժ պատմութիւնը լսեցէք ։

Ո՞ն ատեն Ռէմոն Մէրիլին աղաչանացը միտ չդնելով՝ պատմեց թէ իր Մալըլմ հանելուն առջի գիշերը Քաթոլոնացի հէները գալով քաղքին վրայ կը յարձակին ու քաղաքը կը կողոպտեն ։ Ռէմոն արթննալով, զէնքի տեղ միայն գաւազան մը ունենալով՝ ինք զինք երկայն ատեն կը պաշտպանէ · բայց թշնամեաց շատութենէն յաղթուելով կը վիրաւորուի , շղթայի կը զարնուի ու յաղթողներուն նաւերուն մէջ կը տարուի և նաւերը առտու կանուխ կ՚ելլեն կ՚երթան ։ Նաւերը Պարչէլոնա կ՚երթան · հոն Ռէմոն առողջանալով՝ հէները իր ազատութեանը համար անանկ սուղ գին կը պահանջեն որ մեծանձն Ռէմոն միտքը կը դնէ որ աւելի գերութեան մէջ մնայ՝ քան թէ իր դժբախտութիւնը իմացընելով՝ իր կնոջն ու աղջկանը կործանման պատճառ ըլլայ ։ Իր բախտին թշուառութեանցը համակամ ըլլալով՝ թշնամի նաւերուն վրայ նաւաս-

տի կ՚ըլլայ, և օր մըն ալ ծովեզերքի մը վրայ հանդչելու ատեն՝ յանկարծ Մէրիլը կը տեսնէ։

Իսկ Մէրիլ Ռէմոնը մեռած կարծելէն ու այնպէս ալ գրելէն ետև՝ իր Լեզանի մէջ եղած բաները բոլոր ծախեր ու Ռուսիլեոնի մէջ հաստատուեր է եղեր։ Հոն գերիներէն իմանալով թէ Ռէմոն Պարչէլոնայի մէջ գերի ինկեր է՝ բոլոր ստակը հետը առած Պարչէլոնա կը վազէ։ Աս ստակով Ռէմոնը կ՚ազատէ։ Առաքինի Մէրիլ նոյն օրը իր կենացը ամենագեղեցիկ օրը կը սեպէ։ Իր աղքատութեամբը աւելի երջանիկ ըլլալով քան թէ իր հարստութեամբը՝ իր բարեկամին հետ դէպ ի Մասսան ճամբայ կ՚ելլէ ու հոն կը հասնի։

Ռէմոն աս իր պատմութիւնը պատմելու ատեն՝ կու լար։ Պատմութիւնը լմնցնելու ատեն՝ աղջկանը ձեռքը բռնեց ու բարի Մէրիլին ըսաւ. Ահա մի միայն բարիքն որ ունիմ աս է. վասն զի մեկալ ստացուածքս չեն կրնար իմ ազատութեանս արժէքը լեցնել։ Ընդունէ՛ սիրա բարեկամ. չէ թէ քեզի հատուցում ըլլալու համար. աւելի կ՚ուզեմ քեզի պարտական մնալ. հապա քու ինծի ըրածիդ վրայ յաւելուած մ՚ալ ընելու համար։

Հոս Նէմորին Ռոզային խօսքը կտրեց. Բանս հատաւ, դժբախտութիւնս վերջի ծայրը հասաւ. կը զարմանամ իմ նախանձորդիս վրայ և զինքը կը սիրեմ։ Մէրիլ արժանի է Էսթէլլային ձեռքին։ Թո՛ղ երկուքն ալ երջանիկ ըլլան. երջանիկ ըլլան. ես միայն ողբալի ըլլամ։

Ռոզա խօսքը յառաջ տանելով ըսաւ. Մէրիլին նոյն գործքէն ետև՝ Էսթէլլա ու Մարգրիտա աղէկ հասկըցան որ բան մ՚ալ չկրնար արգելք ըլլալ հարսնիքի մը՝ որուն Ռէմոն իր երջանկութիւնը կապած էր։ Աս ծերը իր հեռաւորութեան ատեն եղածները առանց իմանալու և առանց հետաքրքրութիւն ու ժգոհութիւն մը ցուցնելու՝ Էսթէլլան մէկդի առաւ ու իրեն բազկացը վրայ չղթաներուն տեղերը ցուցնելով ըսաւ. Ո՞ր օրը պիտի կարգուիս իմ ազատիչիս հետ։ Էսթէլլա պատասխան տուաւ. Վաղը։

Նոր վրայ՝ Ռէմոն զինքը գրկեց․ բայց տեսնելով որ երեսին գոյնը նետեց՝ զինքը Մարգրիտային հետ թողուց ու գնաց հարսնիքին պատրաստութիւն տեսնելու ։

Էսթէլլա աս բաները քեզի գրեց․ բայց ես նամակը առի այրեցի, որն որ քու ցաւերդ աւելի պիտի սաստկացընէր ։ Իմ բարեկամուհիս վախնալով որ չըլլայ թէ յուսահատութեան մէջ իյնամ՝ ինձմէ խնդրեց որ Հիլարիքին հետ գամ ու զքեզ աս սոսկալի լուրին պատրաստեմ, քեզի հետ լամ, քեզի մխիթարութիւն տամ՝ որչափ որ բարեկամութիւնը կրնայ նէ տալ ։ Ահա իմ հոս գալուս պատճառը․ բարեկամ, ներէ՛ քեզի հասցուցած վշտիս ։

Հովիւը տխուր դէմքով մը հարցուց․ Ուրեմն միացա՞ն ։ Այո՛ միացան, պատասխանեց Ռոզա, և հարսնիք մը երբեք ասանկ տխուր նշաններով կատարուած չունէր ։ Խեղճ Էսթէլլա՝ երեսին գոյնը նետած դեփդեղին կտրած, աչուըները արցունքէն կարմրցած կրակ դարձած, մինչև խորանին առջին տարուեցաւ ։ Ծունկի վրայ գալու ատեն՝ հեծկլտանքն ու արցունքը ձայնը խղդեցին․ աչուըները գոցուեցան ։ Մարգրիտա ու ես՝ որ իր ամէն շարժումներուն միտ կը դնէինք՝ իրեն դիմեցինք և զինքը բռնեցինք ։ Մէրիլ ուզեց որ ամէն բան դադրեցընէ․ բայց Էսթէլլա իր ուժը ժողվելով ոտք ելաւ, Մէրիլին ձեռքէն բռնեց ու հաստատուն ձայնով մը արտաբերեց ան խօսքը՝ ան սոսկալի խօսքը՝ որն որ զինքը յաւիտեան կը կապէ ։

Տաճարէն ելլելու ատեն՝ վրան սաստիկ տենդ մը եկաւ․ ամէնքս ալ վախի մէջ ինկանք որ չըլլայ թէ կեանքը վտանգ մը հասնի ։ Մէրիլ շարունակ իրեն հոգ տանելով միշտ մօտը իր ըլլալով՝ առանց տաղտկալի ըլլալու՝ ամենէն կաթոգին խնամքը վրան թափեց ։ Երեք օր կայ որ երկու ամուսինք իրարու մէջ երկայն խօսակցութիւն մը ըրին․ խօսակցութիւնը լմննալու ատեն կուլային, բայց Էսթէլլա աւելի հանդարտ էր ։ Աս վայր-

կէնէս սկսած իր տենդը հանդարտած է և կեանքը վտանգէն ազատ է, գոնէ քանի որ զքեզ չտեսնէր նէ. բայց թէ որ հեղ մը իր աչքին հանդիպելու ըլլաս, թէ որ իր առջին ելլելու համարձակիս, բարեկամուհւոյս բանը կը հասնի, քու ներկայութիւնդ զինքը կը մեռցընէ։ Ուրեմն քեզմէ կը խնդրեմ, Նէմորին, քեզի կ՚աղաչեմ իմ հաստատուն բարեկամութեանս, քու սրտիդ առաքինութիւններուդ, Էսթէլլային ունեցած սիրովդ քեզի կը պաղատիմ որ հայրենիքդ չդառնաս։ Ա՛լ բնաւ յոյս մը չունիս, քեզի համար ամէն բան լմնցած է։ Մի՛ աւելցըներ քու վիշտերդ՝ սիրուհւոյդ վիշտերը շատցընելով, Մէրիլին նախանձը բորբոքելով, Էսթէլլան թէ իր հօրը. թէ իր ամուսնոյն և թէ իր սիրահարին զոհ ընելով։

Ռոզա լռեց։ Նէմորին մոլեգին լռութիւն մը կը պահէր։ Իր չոր աչքերը Ռոզային վրայ անկած էր՝ առանց զինքը տեսնելու. շնչառութիւնը ընդհատած էր. չէր կրնար ոչ խօսիլ ոչ ալ լալ։ Ռոզա քանի մը վայրկեան սպասեց. ետքէն ձեռքը երկընցընելով ըսաւ. Զի՞ս կ՚ատե՞ս։ Աս խօսքը հովիւը լացուց։

Ե՞ս, զքեզ ատե՞մ, պատասխանեց, զքեզ՝ որ երկրիս վրայ ինծի վշտակից ըլլալու կը հաճիս։ Ե՞ս, զքեզ ատե՞մ, բարի բարեկամուհի։ Ա՛խ, աս սիրտը քուկդ է քանի որ կը բաբախի նէ։ Զքեզ սիրելէն հեռու չէ... Գոնէ իր ետքի զգածմունքը քու խրատներուդ հնազանդիլը պիտի ըլլայ։ Ես հիմա կ՚երթամ, սիրելի Ռոզաս. օր օրուան վրայ աւելի պիտի հեռանամ իրմէ, քեզմէ և ամէն սիրած բանէս. եթէ կարելի է նէ՝ բոլոր երկիրը իր ու իմ մէջտեղս պիտի դնեմ։ Մնաս բարով, բարեկամուհիս, իմ միակ բարեկամուհիս. մնաս բարով յաւիտեան։ Ռոզա, յաւիտեան։ Աս խօսքը երբեմն ինծի շատ քաղցր էր։ Որչափ դառն է այսօր։ Նայէ որ երբէք իրեն հետ իմ վրաս չխօսիս. իմ անունս բնաւ բերանդ մի՛ առնուր. միայն ըսէ իրեն թէ գացի, իրմէ հեռու պիտի ապրիմ, գուցէ կրնամ

զիս իմ աղէտաբեր սէրէս բժշկել, իր օրինակին նմանելու ջանալ, մոռնալ..... Չէ, Թուղա, չէ, երբեք, երբեք: Ըսէ իրեն... ըսէ մանաւանդ իրեն թէ վերջի շունչս իրեն համար պիտի ըլլայ, մեռնելու ատեն իր անունը պիտի արտաբերեմ, և միշտ... Ա՜խ, Թուղա, Թուղա, սիրտս զիս չէր խաբած իրեն մնաս բարով ըսելու օրս. իր սիրտն ալ իրեն կ'ազդէր... Մնաս բարով. Թուղա, սիրելի Թուղա. Մնաս բարով, ա՜լ զիս չես տեսներ:

Աս ըսելով՝ Թուղային վիզը նետուեցաւ, և իր թեւերուն մէջ սեղմեց:

Աս հովուուհին՝ որն որ իր կենացը մէջ չէր թողուցած որ հովիւ մը իր ձեռքը դպցնէ՝ ինք իրմէ իր բարեկամը կը գրկէր, իր արցունքը անոր արցունքին հետ կը խառնէր և զինքը իր կուրծքին վրայ կը սեղմէր: Իր համեստութիւնը բնաւ չէր այլայլած. այնչափ ճշմարիտ է որ բարեկամութիւնը՝ իրեն մօտեցած բանը կը սրբէ:

Վերջապէս խեղճ հովիւը բռնի բաժնուեցաւ Թուղայէն ու ինք իրմէ ելած հեռացաւ: Թուղա անոր յուսահատութենէն զարհուրած՝ ելաւ անոր ետեւէն վազեց: Զինքը կանչեց, իրեն հետ միացաւ, և միտքը դնելով որ իր ցաւոյն առջի վայրկեաններուն մէջ զինքը չթողու՝ իրեն հետ մէկտեղ երթալու սկսաւ:

ԳԻՐՔ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Քա՛ղցր բարեկամութիւն, բարի սիրտերուն հեշտութիւնը, դուն երկինքի մէջ ծնած ես. դուն մարդկանց առաջին ցաւերուն ու վիշտերուն ատեն երկրիս վրայ իջար: Արարիչը՝ միշտ մտադիր ըլլալով որ ամէն

մէկ ընութեան վիշտը բարերարութեամբ մը թեթեւ-
ցընէ՝ ամէն վիշտերու դէմ ալ առանձին դեղ դրաւ։
Առանց քեզի՝ բախտին մշտնջենաւոր խաղալիքն ըլլա-
լով՝ աս կարճ կենաց երկայն վայրկեանները արտա-
սուաց մէջ անցընելու կ՚ըլլայինք. առանց քեզի՝ դիւ-
րաբեկ նաւերու պէս՝ առանց ղեկավարի՝ հակառակ
հովերէն միշտ զարնուելով, հովերուն քմացը համա-
ձայն ապառաժուտ ծովու մը վրայ ասդին անդին տար-
ւելով՝ կը կորսուէինք կ՚երթայինք առանց ողբակից մը
ունենալու, կամ կ՚աղաչէինք աւելի եւս կրելու հա-
մար։ Դուն անքոյթ խաղաղ նաւահանգիստ մըն ես՝
ուր մարդիկ մրրկի ատեն կ՚ապաւինին, և ուր վտան-
գէն ետև խրատու բարեմաղթութիւն կ՚ընեն։ Ամէն
մահկանացուաց բարերար թէ՛ ցաւոյ թէ՛ ուրախու-
թեան մէջ՝ դուն միայն կու տաս այնպիսի վայելմունք-
ներ՝ զորոնք խղճմտանքն ու վախը չեն գար թունա-
ւորեր։

Ռոզա երեք օր կեցաւ Ղէմորինին հետ մէկտեղ և
նոյն երեք օրուան մէջ ամէն մխիթարութիւնները
տուաւ, զորոնք խեղճ սիրահարը կրնար վայելել։ Ռո-
զա առանց հարցընելու թէ գացած ճամբանին զինքը
Տասսանէն կը հեռացընէր թէ մօտեցընէր, ուրիշ բա-
նի միտ չէր դներ՝ բայց եթէ հոգւոյն պատառ պա-
տառ եղած հոգւոյն քիչիկ մը հանդարտութիւն տա-
լու։ Ղէմորին իր բարեկամուհւոյն բարեկամն էր. աս
միայն բաւական էր Ղէմորինը սիրցընելու համար՝ ա-
մենասիրելի եղբօր մը պէս։ Ռոզա զինքը եղբայր կ՚ա-
նուանէր ան գեղերուն մէջ՝ ուր իրիկունք կը հանդէ-
ին և ուր ամէնքն ալ կ՚ուզէին անոնց հիւրընկալու-
թիւն ընել։

Հիլարիք հեռուանց սիրուն Ռոզային եռեւէն կ՚եր-
թար և չէր գար անոնց բարեկամական խօսքերուն
մէջն իյնար։ Սակայն երեք օրէն ետև հովուհիին ի-
մացուց որ երթալով իր գեղէն կը հեռանայ, և նորէն
դառնալու ճամբաները անծանօթ ճամբաներ են։

Նէմորին երիտասարդ առաջնորդին հետ միացաւ Ռուզան ստիպելու որ Մասսան դառնայ ։ Էսթէլլոյին բարեկամուհին ան ատեն միայն հաւանեցաւ ետ դառնալու՝ երբ հովիւը երդում ըրաւ որ իր կենացը կը խնայէ ։

Տխուր հովիւը առանձին մնալով՝ անտառներուն մէջ մտաւ քաշուեցաւ, և հոն շաբաթներով կեցաւ՝ վայրենի պտուղներ ուտելով ու շարունակ իր ցաւոցը վրայ մտմտալով ։ Միտքը դնելով որ Օքսիթանիան թողու՝ առջևը ելած ճամբան յառաջ տարաւ և առանց կենալու քալելով՝ առանց օրերը համրելու՝ Սէնթ Իւլալիա դաշտը հասաւ ։ Հոն յոգնած կեցաւ ու թթենւոյ մը տակ պառկեցաւ ու աչքերը քանի մը վայրկեան գոցուեցան ։

Շուտ մը արթնցաւ անոյշ ու գորովալից ձայն մը լսելով ։ Նոյն ձայնը՝ որն որ Նէմորինին անծանօթ չէր՝ այսպէս կ՚երգէր ․

4—4

Դուն որ հեռու սիրուհիէն
Ճիշդ կը համրես ամէն րոպէն ․
Դուն որ կու լաս անհաստատին
Փոփոխութիւնն յողդողդ սրտին
Աղէտաբեր բախտըդ գուցէ
Ինծի համար բարիք մըն է ․
Մընաց քեզի յոյս մը գոնէ ․
Ինծի բան մը մնացած չէ ։

Կը սիրէի մէկ հովուուհի ․
Սիրտը արդէն ձեռքս ունէի ․
Բայց վա՜յ ինծի երկրիս վրայ
Երջանկութիւն բընաւ չկայ ․
Կը նըմանի ան մէկ վարդի ․
Որ զեփիւռով մը կը բացուի ․
Սակայն ահա կը նայիս որ
Թառամեր ինկեր է բացուած օր ։

Սրտիս սիրոյ քաղցր առարկան
Որս մը եղաւ անգութ մահուան.
Գեղեցկութիւն ու մանկութիւն
Չըրին բընաւ մէկ օգնութիւն։
Նոյն գերեզման՝ քիչ ատենէն՝
Ես ալ կ'երթամ իր ետեւէն.
Բաղեղ մ'ապրիլ չէ կրցեր
Երբոր կնձնին կը կտրուի։

Աս երգէն Նէմորինին սիրտը շարժած՝ դէպ ի ան կողմը մօտեցաւ՝ ուսկից որ ձայնը կու գար։ Տեսաւ որ հովիւ մը խոտի վրայ պառկեր է, գլուխը ձեռքին կռթընցուցած, ու աչքերը թրջած։ Անմիջապէս ճանչցաւ որ Իզիտորն է, Իզիտոր՝ իր հին ընկերը. իր մանկութեանը առաջին բարեկամը, որուն Նէմորին չէր կրցած մնաս բարով ըսել՝ առջի անգամ Մասսանէն երթալու ատեն և զորն որ նոյն գեղին մէջ չէր գտած՝ Իսմէլլային հետ գեղ դառնալու ատեն։

Երկու հովիւք իրար տեսնելով՝ իրարու փաթթուեցան. երկայն ատեն իրար գրկած մնացին. ետքէն իրարու երեսը նայելով՝ փոխնակի իրարու վիշտերը գուշակեցին և առանց իրարու խօսելու՝ ցաւակից կ'ըլլային։

Նէմորին լռութիւնը կտրեց։ Բարեկամ, ըսաւ, կը տեսնեմ որ երկուքնիս մի և նոյն բանին պատճառաւը կը կրենք, սէրը… Ա՜խ, պոռաց Իզիտոր, միայն բարեկամութեան վրայ խօսէ՛։

Աս ըսելով՝ նորէն բարեկամին գիրկը նետուեցաւ։ Սակայն ուզելով իրարու վիշտերնին հասկըցընել, գացին հինայի թուփերուն քով նստան՝ որոնք իրենց գըլխէն վեր կը բարձրանային. և Նէմորին սկսաւ իր բոլոր կրածներուն պատմութիւնը պատմել։

Արցունք թափեց ու թափել տուաւ. Իզիտոր ալ դադրեցուց իր դժբախտութիւնները պատմելու համար։

Իմ առջի դժբախտութիւններս գիտես. գիտես որ օրրոցէս սկսած՝ ծնողքս կորսընցունելով՝ Մասսանցի

հովիւի մը քով մեծցայ, ան բարի և իմաստուն Քաղիմիրին քով՝ որուն վրայ աղքատները կու լան և հարուստները չեն կրնար անոր տեղը բռնել: Նոյն օրը որ առջի անգամ գեղերնիս թողուցիր գացիր՝ Քաղիմիր մեռաւ. և մեռնելէն յառաջ աս խօսքերն ըսաւ.

Որդեակ, դուն աղնուական արիւնէ ես, բայց ստացած չունիս: Քու հայրդ իմ ընտիր բարեկամս ըլլալով՝ մանկութիւնդ ինծի յանձնեց: Ջանացի որ զքեզ առաքինի ընեմ. ասիկա հովիւի մը ձգելու մի միայն ժառանգութիւնն է: Բայց աս ժառանգութեան հետ կը միացընեմ նաև աս քիչ ոսկին՝ զորն որ խնայելով ժողված եմ՝ բայց ոչ աղքատներէն խնայելով՝ հապա իմէ: Ասով հօտ մը գնէ, եթէ հովուական անուշ կեանքը յառաջ տանիլ կ'ուզես նէ: Բայց թէ որ արիւնդ քեզի ուրիշ բաղձանքներ բերելու ըլլայ՝ գնա՛ մեր բարի թագաւորին համար պատերազմէ և քու քաջութիւնդ՝ բախտին առածը նորէն տա՛յ քեզի: Աս երկու վիճակին մէջն ալ, որդեակ, առաքինութիւնը երբեք մի մոռնար և երբեմն իմ գութս ու խնամքս միտքդ բե՛ր:

Աս խօսքերն ըսելով Քաղիմիր հոգին փչեց: Չեմ նկարեր քեզի իմ ցաւս. կը տեսնես որ միայն Քաղիմիր անունը ինծի արցունք թափել կու տայ:

Երկրորդ օրը անմիջապէս Մասսան թողուցի, որն որ ինծի անապատ մը կ'երևար: Զքեզ պարապ տեղ փնտռելէն ետև՝ որոշեցի որ Մոնփէլիէ երթամ ու սուր մը խնդրեմ ան երիտասարդ դիւցազնէն, ան հռչակաւոր Կասթոն տը Ֆուաէն՝ որ որ նոյն ատենը կառավար էր: Դէպ ի հին Սով քաղաքը իջայ, Վիտուրլի եզերքէն յառաջ գացի ու ան գեղեցիկ հովիտը հասայ՝ ուր Սէն Հիբբոլիթը շինուած է: Հոնտեղի գեղօրէէն զմայլելով՝ գացի ջուրին քով նստայ, հին ուռիի մը կռթընեցայ, որպէս զի աչքս ան չքնաղ տեսքէն կշտանայ:

Նոյն ատենը գարնան առջի օրերն էր. բոլոր մար-

գը ծաղիկներով հիւսուած էր . կակղինները , դափնինե-րը , ըմնափուշները օդը անուշահոտութեամբ կը լեցը-նէին . հազարաւոր թռչուններ ոստերուն վրայ իրար կը շուէին կը խայտային , ցուլերը , խոյերը ցօղալից խոտին վրայ երինջներն ու ոչխարները կը հալածէին . զեփիւ-ռը թէ ծառերը թէ ջուրերուն արծաթեղէն ալիքնե-րը կը շարժէր ։ Ալիքներուն անոյշ մրմունջը՝ տերև-ներուն քաղցր սօսափիւնին , սոխակին երգերուն , ոչ-խարներուն մայելուն հետ միանալով՝ հոգւոյս մէջ ա-կամայ պլպլութիւն մը կը բերէր , և ինք իրմէս ել-լելով՝ մտիկ կ՚ընէի հովուհիներուն աս երգը՝ որն որ հեռուանց կու գար .

5—5

Ահա եկած է գարուն մ՚անուշակ ,
Երթանք պար բռնենք կաղնիներու տակ .
Բնութիւնն՝ մարդկանց ցուցուց աս առենն
Որ զուարճութեանց հանդէսներ ընեն ։
Ա՛խ , չկորսուի օր մըն ալ մինակ ,
Ահա գեղեցիկ սիրոյ եղանակ ։

Խիճերու վրայ ինկող ջուրերուն
Կարկաջն ու մրմունջ անոյշ ու սիրուն ,
Զով զեփիւռներուն , խոտերուն գալար
Թեթև խշշտուքն ու զուարթարար ,
Կ՚ըսեն . Զգուշայ թէ՝ կորսուի մէկ օր ,
Ահա սէրերու եղանակ աղւոր ։

Անտառներու մէջ սարեկին պզտիկ ,
Սա կնձնոյն վրայ տատրակն անուշիկ ,
Օդին մէջտեղը արտոյտը զուարթ ,
Նոր խոտերուն տակ ճպուռն անհանդարտ ,
Կ՚երգեն . Զգուշայ թէ՝ կորսուի մէկ օր ,
Ահա սէրերու եղանակ աղւոր ։

Վա՜յ ինձ , վա՜յ ինծի , աս օրերս գարնան՝
Որոնք կը տեւեն քանի մ՚օր միայն ,

Սիրահարներուն ա՛լ չեն դար դառնար,
Ինչպէս կը դառնան բնութեան համար.
Ա՛խ, չկորսուի օր մ՛ըն ալ մինակ.
Ահա գեղեցիկ սիրոյ եղանակ։

Բոլոր զգայարանքս յափշտակութեան մը մէջ լմնալով՝ անոյշ քուն մը եկաւ զիս յափշտակեց։ Աչքերս գոցուածին պէս՝ երազիս մէջ դուն եկար երեւցար։ Այո՛, Նէմրին, զքեզ տեսայ ճիշդ ա՛ս հագուստով, ան մետաքսէ կապոյտ թաշկինակով՝ զորն որ վիզդ կապած ես։ Ցուպիդ վրայ կռթնած էիր, պտտուտալից աչքերով ինծի կը նայէիր։

Երազիս մէջ ըսիր ինծի. փախիր, խեղճ բարեկամ, փախիր, դեռ ատեն կայ, քիչ մը ետքը ա՛լ չես կրնար։ Հոս սէրը քեզի կը սպասէ. Ի՛գլիտոր, ո՛րչափ կ՚ողբամ վրադ. չես ճանչնար ան զարհուրելի սէրը. ա՛խ, երանի՛ թէ զինքը չճանչնայիր. երանի՛ թէ երբեք չզգայիր ան վիշտերը՝ զորոնք հեռաւորութիւնը կը պատճառէ, ան արցունքները՝ զորոնք վախը թափել կու տայ, ան նախանձուն չարչարանքները, ան անպատճառ ցաւերը, ան կասկածներու անիրաւութիւնը։ Ի՛գլիտոր, սիրելի Ի՛գլիտոր, ես իսկ մէկ տխուր օրինակն եմ ան թշուառներուն՝ զորոնք սէրը կ՚ընէ։ Վախցի՛ր դողա՛ որ չըլլայ թէ իմմէ աւելի ողբալի ըլլաս. դողա՛...

Ես ըսիր ու աներեւոյթ եղար։ Անմիջապէս արթընցայ՝ պաղ քրտինքով մը թրջած. ահա հեռուանց ձայներ լսեցի. ի՞նչ տեսնեմ, երկու երիտասարդ հովուհիք՝ դեղինցած, դողդղալով, սարսափելով, գետի մը մէջ նետուելու վրայ՝ կատաղի ցուլէ մը փախչելու համար։ Ցատքեցի ելայ. սոսկալի անասունը եղերքին վրայ կը մռլեգնէր, գլուխը գետին, աչւըները կէս մը գոց, երկու հատ սպառնալից եղջիւրներ ցուցընելով, ու ծխալից քիթէն ալեաց փրփուրներ ցատքեցընելով։

Տղայութենէ ի վեր ցուլերը գետին զարնելու վարժած ըլլալով՝ վրան վազեցի, գրգռեցի ու անասունը վրաս եկաւ։ Ոտքերուս վրայ հաստատուն կենալով ան

փայլկենելին կը սպասէի որ ձիակառը ծռած վրաս յարձակի . մէկէն իր երկու եղջիւրներուն վրայ ինկայ , և մէկ եղջիւրին վրայ կախելով ու մէկալը վեր վերցնելով՝ դիւրաւ գետին գլորեցի ։ Ցուլը իյնալով՝ գետին մէջ գլորեցաւ ։ Իր անկման ձայնէն՝ հովուուհիները գըլուխնին ետև դարձուցին . և տեսնելով որ ցուլը լողալով դիմացի եզերքը անցաւ՝ ապահով եղան ու եկան ինծի շնորհակալ եղան իրենց ըրած ծառայութեանս համար ։

Ո՛ բարեկամ , աս մի միայն փայլկեանը կենացս վիճակը որոշեց ։ Անժէլախա (այսպէս կը կոչէր հովուուհիներէն երիտասարդագոյնը) հազիւ տասնուվեց տարւան կար ։ Քաղցրութիւնն ու շնորհքը իր երեսին վրայ նկարուած էին ։ Գեղեցկութիւնը՝ որուն շքեղութիւնը խոկման աչքի կը զարնէր՝ ետքէն իր հրապոյրը անոր բարութենէն ու անմեղութենէն առած կ՚երևար . մարդ անոր երեսը նայելու ատեն կը զարմանար . վրադ նայուած մը նետածին պէս՝ կը սիրուէր՝ առանց մտածելու որ գեղեցիկ է ։

Տէլֆին՝ իր մեծ քոյրը՝ կարծեմ ինծի քանի մը հարցումներ ըրաւ ։ Բայց ես հազիւ զինքը հասկցայ . խելքս միտքս Անժէլախային վրան էր ։ Երբոր պատասխան տալ ուզեցի նէ՝ լեզուս սառեցաւ մնաց . վրաս դողում մը եկաւ . քանի մը անյարիր բառեր կը թօթովէի ։ Տէլֆին իմ այլայլութիւնս իմացաւ . ցած ձայնով քրոջը բան մը ըսաւ . Անժէլախան ալ կարմրցաւ . իմացայ որ ես ալ կարմրնալու վրայ էի , և այլայլութիւնս կը կրկնապատկուէր ։

Երկու քոյրերը զիս Թողուցին գացին . ես ալ չկըցայ ետևնէն երթալ ։ Քիչ մը հեռանալէն ետև կեցան և սկսան նարգէս ժողվել ։ Տէլֆին ամենէն աղուորները կ՚ընտրէր , իսկ Անժէլախա ձեռքին եկածը կը փրցնէր . և երբեմն ալ բոլորովին միտքը ուրիշ բանի երթալով՝ ժողվածները ձեռքէն կ՚իյնային , և ծաղկի տեղ խոտ կը կտրէր ։

Տէլֆինին խուլքը աւելի քիչ ցրուած ըլլալով՝ քրոջը միտքը ձգեց որ տուն քաշուելու ատենը եկած է։ Ատէլաիտ առջի անգամ միտ չդնելով՝ քրոջը խօսքը կրկնել տուաւ։ Եւ երկուքը մէկտեղ սկսան քալել դէպ ի աշտարակներով պատած բերդ մը՝ որն որ լերան մը ծայրը շինուած էր։ Այծեպանէ մը իմացայ որ նոյն ամուր բերդը Ակիւզանինն է եղեր, ծեր ասպետի մը կը վերաբերի եղեր, որն որ նոյն կողմերուն ամենէն հարուստը, ամենէն զօրաւորն է եղեր, երկայն ատենէ վեր այրի մնացած, և ան երկու երիտասարդ գեղեցիկներուն հայրը։

Ո՞ր ծանօթութեան վրայ սիրտս ճնշելով՝ անմիջապէս տեսայ այն աղետից անդունդը՝ որուն մէջ սիրտ ձգեր գլխ անյոյս սէր մը։ Երազիս մէջ ինծի բաժներդ-միտքս ինկան։ Վերահաս թշուառութիւններէն սարսափելով փախչիլ ուզեցի. սկսայ ճամբայ ելլել, բայց բնաւ չկրցայ ան ուռիէն անդին երթալ՝ որուն տակը քնացած էի։ Նոյն տեղը նստած, աչքերս ան տեղը անկած՝ ուր զինքը տեսած էի, ջանալով որ միայն իմ վրաս մտածեմ և միայն անոր վրայ մտածելով՝ երկրորդ օրուան կը սպասէի։

Քանի որ գիշեր էր նէ՝ միտքս դրած էի որ արևը ծագածին պէս ելլեմ երթամ։ Արշալոյսը փայլածին պէս՝ որոշեցի որ իրիկուան սպասեմ։ Մարգագետնին վրայ պտըտեցայ՝ Ատէլաիտին ձգած ծաղիկները փնտըռելով. ծաղիկները գտնելով՝ ուրախութենէս սիրտս կը բաբախէր, և պագնելէն չէի կշտանար։ Աս գանձով ինք զինքս ամենէն հարուստը սեպելով՝ գացի ուռին տակը նստեցայ ու այսպէս երգեցի.

Նո՛րդէս գեղեցիկ,
Աղուոր քեզի պէս
Ձեռքէ մ՚ինկած ես,
Եղի՛ր իմ ծաղիկ։

Ձեռք մը սիրելի
Երբ դպաւ քեզի,

Առջիդ վարդ շուշան
Տգեղ կ'երեւան։

Ծաղիկ սիրելի
Միշտ բուրէ ինծի,
Միշտ տեսնեմ զքեզ,
Գինովնամ սէրէս։

Զ՞ինքը զարդարել
Կ'ուզէիր եւել.
Տե՛ս կուրծքիս վրան՝
Սիրտ մ'իրեն նման։

Նոքի բառերը ըսելու ատենս աղմուկ մը լսեցի. գլուխս դարձուցի ու Ադելաիտը տեսայ Տելֆինին հետ մէկտեղ։ Երբ զիրենք բարեւեցի. ծաղիկները ծոցս պահեցի, և հեռանալ ձեւացուցի. բայց Տելֆին զիս կեցուց։

Հո՛մլիւ, ըսաւ, մենք պէտք ենք փախչիլ՝ եթէ քու երգիդ արգելք եղանք նէ։ Իմ երգերս, պատասխանեցի դողալով, հոս մէկու մը շահեկան ու հաճելի չեն։ Ներեցէք օտարականի մը որ առանց սիրուն անձերու մէջ ինք զինք կը մոռնայ։

Կրնաս աներկիւղ հոս մնալ, ըսաւ Ադելաիտ. աս մարգագետինը հօրս է, և մենք քեզի շատ բան պարտական ենք, անոր համար չենք կրնար զքեզ օտարականի տեղ դնել։

Այս խօսքերն ըսելու ատեն ճակատը գունաւորեցաւ. Տելֆինին վրայ վախկոտ նայուած մը նետեց՝ ինծի ըրածին հաւանութիւն խնդրելու պէս։ Ուզեցի պատասխան տալ, բայց բնաւ չկրցայ։ Տելֆին նեղութիւնս տեսնելով զիս գթացաւ. անունս, հայրենիքս ու Սէնթ Իբբոլիթ գալուս պատճառը հարցուց։ Առանց տատամսելու պատմեցի թէ իմ բարի Փաւլիկս կորսնցնելով, առանց բարեկամի, առանց ապաւէնի մնալով՝ որոշած եմ Կասթոն տը Ֆոային զօրացը մէջ զինուոր ըլլալու։ Տելֆին միտքս դարձուց. Ադելաիտն

տալ ըսաւ թէ Քազիմիր միայն չէ՞ դժբախտ առաքինութիւնը սիրող մարդ ։

Նոյն վայրկենին մէջ փողի մը ձայնը բոլոր մարգագետինը հնչեցուց ։ Քիչ մը ետքը որսի շուն մը երեւցաւ, բազմաթիւ սպասաւորներ եկան. ասոնց մէջտեղը ծեր մը՝ ծանր ու ազնուական կերպարանքով՝ երկայն աղեղ մը ձեռքը՝ ամէն որսորդներուն հրաման կու տար ։

Ծերը խկղեան զարմացած երեւցաւ աղջիկները դաշտին վրայ գտնելուն համար. բայց Տէլֆին իր վիզը փաթթուեցաւ ու իրեն յաջող օրս մը մաղթեց. և զինքը ապահովցուց որ ասանկ կանուխ ելլելնին ուրիշ բանի համար չէ՝ բայց եթէ իր շահին վերաբերած բանի համար ։

Բանի մը ատենէ ի վեր, ըսաւ, առաջին հովիւ մը կը փնտռես. ահա հովիւ մը Սեվէնէն եկած՝ ուր հովիւները երեւելի են ։ Ես իրեն տեղ պատասխանատու կ'ըլլամ. զինքը չես մերժեր երբ մեզի համար ըրածը գիտնալու ըլլաս ։

Տէլֆին պատմեց ո՛ն ատեն թէ ինչպէս զիրենք վտանգէ մը ազատեցի ։ Ծեր Ակիւզան ինծի խնդիրներ ըրաւ. իր աղջկանը ըսածս իրեն ալ ըսի կարմրելով ։ Ծերը զիս իր ծառայութեանը մէջ ընդունեցաւ, ձեռքը երկընցուց ինծի նշան բարեկամութեան և իր որսորդներէն մէկուն յանձնեց որ զիս առնու փարախ տանի ։

Հեռանալու ատենս Անէլափին աչքերուն հանդիպեցայ ։ Ան մի միայն նայուածը տկար խելքս բոլորովին գլխէս առաւ ։ Գացի վազեցի հօտը վրաս առի ։ Երկրորդ օրը առի նոյն հօտը գեղեցիկ դաշտը տարի՝ որն որ սրտիս շատ սիրուն եղած էր ։ Անէլափն ալ հոն եկաւ. համարձակեցայ քովը գացի, իրեն հետ խօսեցայ. ինծի պատասխան տուաւ այնպիսի անուշութեամբ, շնորհքով ու համեստութեամբ՝ որոնք սէրը սաստկցընելու ատեն նաև կը սրբեն ու ամենա-

տաքուկ կիրք մը ամենասիրելի առաքինութիւն կ՚ընեն։

Ադէլաիտ ինծի հետ վիճակիս վրայ խօսեցաւ, երջանկութեանս համար բարեմաղթութիւններ ըրաւ, իր հօրը հաճոյ ըլլալու եղանակները ինծի սորվեցուց։ Ես ալ նոյները կատարեցի։ Քանի մը շաբաթ անցնելէն ետև ծերոյն սիրելին եղայ։ Ագարակին, հօտերուն, տան վերակացու եղայ․ Ադէլաիտ ինծի բարեմաղթութիւն կ՚ընէր և ես չէի կրնար պատասխան տալ․ չէի կրնար ուզածիս պէս իմ երջանկութեանս ու երախտագիտութեանս վրայ խօսիլ։ Վախնալով որ չըլլայ թէ չափէն աւելի ըսեմ՝ պէտք եղածին չափ ալ չէի ըսեր։ Իր ներկայութեամբը զգացած յարգութիւնս աւելի էր քան թէ սէրս։

Մեր անոյշ խօսակցութիւնները երթալով յաճախեցան։ Ադէլաիտ ու Տէլֆին ամէն առտու դաշտ կ՚երթային․ ես օրուան մնացած մասը բերդին մէջն էի։ Երբեք սէր բառը բերանս չէի առնուր, բայց սակայն Ադէլաիտ ստոյգ գիտէր որ զինքը սաստիկ կը սիրեմ․ ինքն ալ երբեք ինծի այնպիսի բառ մը զրուցած չունէր՝ զոր որ իր հայրը չկարենար լսել․ բայց սակայն ապահով էի որ իրմէ կը սիրուիմ։

Վերջապէս համարձակեցայ ու իմ ծնունդս իրեն յայտնեցի․ աս յայտնութիւնը իր սրտին հաճութիւն պատճառեց։ Յուսոյ ճառագայթ մը սրտերնուս մէջ մտաւ։ Ո՜հ որչափ անմիտ էինք։

Օր մը Ադէլաիտ սովորականէն աւելի ուշ դաշտ եկաւ։ Տխուր էր․ երեսը ան փայլուն գոյնը չունէր՝ որն որ զինքը կարմրուկ խնծորի մը նման կ՚ընէր։ Աչուըները իրենց փայլունութիւնը կորսնցուցած էին․ ձեռուըները իմ ձեռուըներս սխմելու տեղն կը դողային։ Բարեկամ՛, ըսաւ տկար ձայնով մը, երէկ իրիկուն հայրս մեզի ծանոյց որ՝ քրոջս՝ գաւառին ամենէն փառաւոր մասը հոգալու համար՝ որոշած է որ ես կուսանաց վանք մտնեմ։ Տէլֆին զարհուրելի աղաղակ մը փրցուց․ հօրս ոտքը ինկաւ, աղաչեց ու պաղատեցաւ

որ լուծէ վերջընէ այնպիսի՜ ամուսնութիւն մը՝ որն որ երկուքնիս ալ դժբախտ պիտ՚որ ընէր : Հայրս զինքը մերժեց . անոր աղաչանացը և իմ լռութեանս վրայ բարկանալով՝ սոսկալի ձայնով մը ինծի ծանուց որ վաղը զիս տանու Անախուզի վանքը տանի պիտի , ուսկից մէյմ՚ալ դուրս պիտի չելլեմ : Քրոջս արցունքները , աղաղակները իր բարկութիւնը աւելի բորբոքեցին : Իր փառասիրութիւնը կորցած է Ասիէի կամքը փեսայ ունենալու համար . և իմ վրաս ունեցած գութն ու գորովը աս փառասիրութեան կը զոհէ :

Բայց ես վանք չեմ երթար : Զգացած խռովութիւնս սոսկումն ու հօրս կատղութիւնը զիս այնպէս տակնուվրայ ըրին որ աղէտալից բաներ պիտի հետեւին : Բոլոր գիշեր սոսկալի տենդ մը զիս մաշեցուց սպառեց . գլուխս ու աղիքս կ՚այրին կը տոչորին . հազիւ կրնամ ոտքի վրայ կենալ : Աղէկ գիտնալով որ վիշտերուս տակ պիտի ընկճիմ մեռնիմ՝ ինք իրենս ուժ մը տուի գալու զքեզ հեղ մ՚ալ տեսնելու , վերջին բարեւ մը տալու աս գեղեցիկ մարգագետնին՝ որն որ մեր սէրերուն ապաստանարանն էր : Ասոր նայելով սիրտս կ՚ելլայ . արցունքներս կը վազեն ան ուռիին նայելով՝ ուր առջի անգամ . . . Ա՜խ , սիրելի Իզիդոր , տար զիս ասկէ . հոս կեանքը ինծի շատ բաղձալի կ՚ըլլայ :

Աս խօսքերն ըսելու ատեն՝ տեսայ որ լմնալու վրայ է . բռնեցի , կանչեցի , պատասխան չկար . մարած առի մինչև բերդ տարի , ուր աղախինները զինքը անկողին դրին :

Քիչ ատենէն հիւանդութիւնը վերջին ծայրը հասաւ : Ծեր Ակիւզան ուզեց որ Տէլֆինին օգնեմ՝ քրոջը ծառայութեանցը մէջ : Աս սիրելի հրամանին ձեռօք՝ ա՛լ բնաւ Ատէլախը չթողուցի , միշտ իրեն ծառայելու զբաղած՝ շարունակ անկողնին ոտքը ծունկի վրայ էի . իսկ Տէլֆին գլխուն վերևը . այսպէս անցուցինք ինը օր ինը գիշեր , Ատէլախ աչքը գոցածին պէս՝ արցունք թափելով , և մեղի նայածին պէս՝ ե-

բեմնիս նորէն շինելով։ Ա՜խ. բարեկամ, որչափ ցաւագին են ատ շինծու ուրախութիւնները։ Ի՜նչ կրեյինք՝ Տէլֆին ու ես՝ արցունքներս ծիծաղկոտ կերպարանքի մը տակ ծածկելով, յոյս մը ձեւացընելով որն որ սիրտերնուս մէջ չկար։ Մահը, մահը՝ որմէ կը սոսկայինք Ադէլաիտին համար՝ մեզի համար ան շարունակեալ տանջանքէն հարիւր անգամ աղէկ էր։

Իսկ ծեր Ակկիւղան աղջկանը վտանգը տեսնելով՝ Մոնփէլիէ մարդ խրկած էր որ օգնութիւն մը հասցընէն։ Բժիշկը տասնումեկերորդ օրւան կը սպասէր՝ որպէս զի մեզի մեր վճիռը ծանուցանէ։ Նոյն օրը եկաւ. բժիշկը թողուց գնաց. տեսնելով որ կ՚երթայ՝ ինկայ անշարժ մնացի։

Ինք իրենս գալով, նորէն Ադէլաիտին անկողինին մօտեցայ։ Ադէլաիտ մէկն ալ չէր ճանչնար. ցնորքը երեք օրէն վեր խելքը գլխէն առած էր։ Սակայն աչքերը վրաս անկեց. և այնպիսի սոսկալի ծիծաղով մը՝ որն որ նոյն իսկ անտարբեր անձանց ալ արցունք թափել կու տայ՝ երեսս նայելով ըսաւ.

Բժշկուեցայ. վաղը Իզիտորին հետ կ՚ամուսնանամ. վաղը ամենէն սիրուն էրկան մը կինը պիտի ըլլամ։ Ետքէն կը մեռնիմ. ասոր խօսք տուի։ Կ՚ուզեմ որ իմ հարսնիքիս ներկայ գտնուիս, և ինծի հետ մեռնիս։

Ես խենթական խօսքերն ըսելով՝ ձեռքը ինծի երկնցուց. բայց հայրը գալով՝ Ադէլաիտ զիս հեռու ըրաւ, վանք բառը արտաբերեց և իր ցնորքը յուսահատական էր։

Գիշերը գալու առենը հիւանդութիւնը նուազածի պէս երևցաւ։ Տէլֆին ու ես՝ տասնուիրեք օր եղած էր որ աչըննիս չէինք գոցած։ Տէլֆին իր հայրը հեռացուց, քունէն յոգնած ըլլալով անկողնի մը վրայ նետուեցաւ, ուր քունը իր ցաւուն մտիկ չընելով՝ շուտ մը եկաւ իր զգայարանքները թմրեցուց։ Ադէլաիտին աղախիններն ու սպասաւորները կը քնանային. ես միայն արթուն էի իր խուցին մէջ։ Ադէլաիտ հանդարտ էր,

հիւանդութեան զօրութենէն յոգնած ըլլալով կը հանգչէր կամ կ'երեւար որ կը հանգչէր ։ Երկայն ատեն զինքը դիտեցի . կը նայէի ան դէմքին՝ որն որ քանի մը օր յառաջ բնութեան ամէնէն գեղեցիկն էր , իսկ հիմա կարմրած , բորբոքած , մորթը քաշուած . ան բերանը՝ սիրոյ ապաւէնը՝ ուսկից միայն բարութեան ու գթութեան խօսքեր կ'ելլէին՝ այրած ու շուտ շուտ շունչ մը կու տար ։ Ուզեցի որ նոյն շունչը առնում , յուսացի որ իր հիւանդութիւնը ես ալ կ'առնում ու մէկտեղ կը մեռնիմ ։ Կամացուկ մը գլուխս իր գլխուն մօտեցուցի , գլխուն վերեւը կեցայ ու սոսկալի հաճութեամբ մը կուրծքէն ելած շունչը առի շնչեցի ։

Ան երջանկութիւնը՝ զորն որ կը զգայի Ամէլիային հետ նոյն բարձին կռթընած ըլլալուս համար , ան կարգէ դուրս յոգնութիւնը , ան անքուն կենալները՝ զիս ակամայ ձգեցին՝ չէ թէ քնոյ մէջ՝ հապա խորին վհատութեան ու անկարութեան մը մէջ՝ որն որ զիս անզգայ ըրաւ ։ Բոլոր ուժս հատած էր , բոլոր զգայարանքներս թմրած էին , այնչափ շատ կրած էի որ ալ ցաւ մը չէի զգար , և ան զարհուրելի հանգիստը կը զգայի՝ զորն որ ոչնչանալը կու տայ ։ Սակայն աչքերս չգոցուեցան . աչքերս Ամէլիայէն չզատուեցան , որովհետև զինքը տեսնելու պէս էի . իրօք տեսայ որ գլուխը դարձուց , ինծի նայեցաւ , կամացուկ մը ելաւ , դժուարութեամբ մը արմուկին վրայ կռթընեցաւ . և աչքերը վրաս տնկելով՝ ինծի աս խօսքերն ըսաւ՝ զորոնք կարծես թէ դեռ կը լսեմ ։

Սիրելիս , ըսաւ , ալ դքեզ պիտի թողում միշտ և յաւիտեան ։ Շնորհակալ եմ քեզի զիս սիրելուդ համար . երջանիկ ըրիր կենացս ան ատենները՝ որոնց մէջ դքեզ ճանչցայ ։ Ես կը մեռնիմ , բարեկամ . բայց ապահով եմ որ քու սրտիդ մէջ պիտի չմեռնիմ և ուրիշ մը սրտիդ մէջը իմ տեղս պիտի չառնէ ։ Իսկ ես՝ եթէ՝ ինչպէս որ կը յուսամ՝ մահուընէ վերջն ալ կրնանք նէ սիրել՝ հոգիս քեզի սպասելու ատեն միշտ քու վրադ պի-

տի մամոյ, քու եաւէդ պիտի երթայ, զքեզ անդադար պիտի պատէ, քու գործքերուդ ու զգացմանցդ վկայ պիտ'որ ըլլայ։ Քանի անգամ որ բարեկամուհւոյդ վրայ լալու ըլլաս նէ՝ աս բածներուս վրայ մտածէ, ան ատեն արցունքներդ քիչ դառն կ'ըլլան։ Մնաս բարով, մնաս բարով, բարեկամ. մահս ցաւագին չէ, վասն զի գրեթէ բազկացդ մէջ կը մեռնիմ։ Մահս աւելի քաղցր կ'ըլլար, եթէ կարենայի ըսել՝ մնաս բարով ո՛ ամուսին։ Ընդունէ՛ աս անունը, սիրելի. ահա հիմա կու տամ քեզի. վկայ ըլլայ տէր Աստուած՝ որն որ զմեզ միշտ կը տեսնէ, և մահը՝ որն որ գլխուս վրայ է։ Ահա մահը, կը զգամ։ Շուտ ընդունէ՛ ո՛ ամուսին, աս մատանին՝ զորն որ մանկութենէս վեր կը կրեմ և զորն որ քեզի կու տամ իբրև գրաւ իմ հաւատարմութեանս։ Ընդունէ՛ նաև քու ամուսնոյդ աս համբոյրը. առիկա առջի և վերջի տուած համբոյրն է։

Աս խօսքերէն ետև՝ շրթունքները մեղմով ճակտիս վրայ դրաւ և իր աչքերէն ջերմ արցունք մը այտիս վրայ ինկաւ։ Անմիջապէս ինք իրենս եկայ, երեսը նայեցայ... Ատէլաիտն ա՛լ չկար։ Ա՛լ չկար, Նէմորին, իր տղայութենէ վեր կրած մատանին մատիս վրայ գտայ, և իր աչքերէն երեսիս վրայ ինկող արցունքը զգացի...

Ալլայ, սկսայ պոռալ, զինքը ամուսինս կը կանչէի ու սրտիս վրայ կը ճնշէի։ Տէլֆին արթըննալով՝ պարապ տեղ կ'ուզէր զիս հանդարտեցընել. զինքը հեռու կ'ընէի։ Ինք իր ջանքը կը կրկնապատկէր. կը վախնար որ չըլլայ թէ հայրը վրայ հասնի. ծառաներուն կը հրամայէր որ զիս քրոջը մարմինէն բաժնեն։ Զիս բռնեցին, ուզեցին տանիլ. նետուեցայ գետնին փաթթուեցայ. անկողնին մօտեցայ, և սկսայ գլուխս անկողնին զարնել. արիւնս արցունքիս հետ խառնուեցաւ ու սկսաւ երեսէս վար վազել։ Տէլֆին ծունկի վրայ ինծի կ'աղաչէր որ իրեն հետ մէկտեղ սենեակէն դուրս ելլեմ. Զիս բերդէն հանել տուաւ. և հօրը բարկութենէն վախնալով՝ որն որ այնչափ տեսնողներէն ամէն

քան իմացած էր՝ զիս ստիպեց որ երդում ընեմ՝ ան ցաւոց տեղէն հեռանալու։ Պարտաւոր էի աս երդումը ընելու։ Գացի մօտաւոր անտառներուն մէջ պտըտըտեցայ՝ ապուշ ցաւի մը տակ ընկճած, խելքս գըլխէս գացած, ծառերուն մէջ թափառելով սոսկալի աղաղակներով, Անճէլիա կանչելով, և բոլոր օրը երեսս գետնի տուած պառկելով՝ որ արև չտեսնեմ։

Վերջապէս ելայ նոյն անտառներէն։ Գացի գեղէ գեղ՝ ամէն գի փշտացս վրայ ողբալով, հաց մուրալով՝ զորն որ կու տային ինծի իբրև խեղճ յիմարի մը։ Երէկ իմացայ որ Սպանիացիք մեզի դէմ պատերազմ բացեր են, ձեռուընին սուր ու հուր մեր հայրենեացը վրայ կը յարձակին։ Հիմա զանոնք կը փնտռեմ որ զիս մեռցընեն։

Ահա աս է իմ վիճակս, բարեկամ. հաւտա ինծի, լաց Անճէլիային վրան, բայց զիս մխիթարելու մի՛ ջանար։

Աս էր Իգնատիոսին պատմութիւնը։ Նէմորին առանց պատասխան տալու զինքը երկայն ատեն բազկացը մէջ գրկած կեցաւ։ Աս երկու դժբախտները միաբերնին դրին որոշեցին որ երբեք իրար չթողուն, ոտք ելան, և սկսան քալել. մէյմ'ալ ցանկին ետևէն ձայն մը լսեցին ու աչուընին հոն դարձուցին։ Ահա ոտքի վրայ զինուորական մը տեսան, որն որ իրենց գորովալից աչքով մը կը նայէր։

Աս զինուորը՝ որն որ հազիւ տասնուինը տարուան կայր՝ բարձր ու բարակ հասակ մը ունէր. իր անոյշ ու գեղեցիկ դէմքը երիտասարդութեան ամէն շնորհքները ունէր. իր սև երկայն մազերը իր զրահին վրայ ինկած էին. սաղաւարտը գետինն էր. ճերմակ ու ոսկեղէն շուշաններով զարդարուած կապ մը իր հարուստ սուրը կը վերցընէր։ Ամէն բան կը ցուցընէր որ ինք իշխան մըն էր. և իր աչքերը, գծագրութիւնը, մեծանձն քաջասիրտ ու բարի կերպը կ'ըսէին թէ ինք դիւցազն մըն է։

Երկու հովիւք ամչնալով՝ լռութեամբ ետ քաշուեցան. բայց իշխանը անոնց մօտենալով՝

Կեցէք, հովիւք, կեցէք, ըսաւ. կ՚ուզեմ որ առջե-ւէս միայն Գաղղիաի թշնամիները փախչին։ Աս ծառա-տուններուն մէջ պահըռտած՝ ձեր բոլոր խօսքերը լսեցի. ձեր դժբախտութեանցը վրայ արցունք թա-փեցի։ Կը խնդրեմ՝ ընդունեցէք իմ ամէն մխի-թարութիւնները՝ զորոնք բարեկամութիւնս կրնայ ձե-զի մատուցանել։ Ես իշխանի որդի եմ, բայց միանգա-մայն մարդ եմ. և իմ սիրտս կը մօտեցընէ ինծի ան ա-մէնը՝ զորոնք բախտը իմմէ կը հեռացընէ։ Ուրեմն հան-դարտ եղէք, ո՛ հովիւք. և վստահ եղէք Կասթոն տը Ֆուաին խօսքերուն։

Հովիւները Կասթոն անունը լսածնուն պէս ծուն-կերնուն մէկը գետին դրին։ Կասթոն՝ Լուդովիկոս ԺԲ.-ին քեռորդին՝ Օքսիթանիաի կառավարն էր. իր ար-դարութիւնն ու իր բարութիւնը զինքը բոլոր գաւա-ռին սիրելի ըրած էր։ Հովիւ մը չկար որ Կասթոնին անունը լսած չըլլար. ամէնքը գիտէին որ վայելած եր-ջանկութիւննին անոր պարտական են։ Մայրը՝ որ իր տղուն ամէն առտու Բարձրելոյն շնորհակալ ըլլալ կը սորվեցընէր՝ մի և նոյն ատենը կը սորվեցընէր նաև Կասթոն անունը օրհնելու։

Իշխանը հովիւները շուտ մը վերցուց։ Որչափ հա-ճոյական է ինծի, ըսաւ, բանակէն հեռանալով, հա-ռաւօտեան զուարթութիւնը շնչելը։ Երէկ երկու դըժ-բախտներու օգնութեան հասայ. Աստուած անոր հա-տուցումը կու տայ ուրիշ երկու դժբախտ հովիւներ ալ առջևս հանելով։

Աս ըսելով ձեռքը հովիւներուն երկընցուց. և հո-վիւները իր ձեռքը իրենց արցունքովը թրջեցին։ Զիս թող մի տաք, ըսաւ, Կասթոն, ինծի հետ եկէք ձեր եղբայրները պաշտպանելու։ Առաքինի Լուդովիկոսը ա-մէն թագաւորներուն սիրտն ալ իրենինին պէս կարծե-լով՝ մտածած էր որ խաղաղութեան դաշնակցութիւն-ները աշխարհակալութիւններէն ապահովագոյն են. բայց իր վստահութիւնը խաբուեցաւ։ Արակոնիաի

Նենգաւոր Թագաւորը բանակ մը խրկեց քաջ Մէնտո-րին հրամանատարութեան տակ։ Լանկտոքին կէսը ա-ւերեցին քանդեցին. և Մէնտոր Նիխին պատերուն տակը հասած է։ կամ կը մեռնիմ և կամ կը պաշտպա-նեմ։ Եաւէս եկէք. քաջ հովիւներ. ցուպերնիդ նի-զակներու փոխեցէք. և օգնէ հայրենեաց ծառայե-լու փառքը զձեզ մխիթարէ պարապ տեղ սիրոյ ծառա-յելնուդ համար։

Աս ըսաւ. և երկու հովիւք որոշելով որ դիւցազ-նը բնաւ չթողուն՝ անոր հետ մէկտեղ դէպ ի բա-նակ գացին։

ԳԻՐՔ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Ա՜ մեծութիւն, ի՜նչպէս գեղեցիկ ես՝ երբ առա-քինութիւնը զքեզ օգտակար կ՚ընէ։ Զգայուն հոգւոյ մը համար ո՜րչափ անոյշ է իշխանութիւն ունեցող մարդ մը տեսնելը՝ որն որ իր եղբայրը օգնելու զբաղած է։ Քա՜նի քանի անգամ սանկ տեսարաններ վայելեցի. ի՜նչչափ զժբախտներ տեսայ որ լալով իրենց վիշտերը լմընցընողին չորս դին առած պաշարած էին, ան բա-րերար անձին՝ որն որ Թագաւորական ծիրանեաց մէջ ծնած ըլլալով՝ կը թողու իր պալատը ու տնակներու կը դիմէ՝ որպէս զի եթէ կործանուած են նէ շինէ ու առատութիւն բերէ։ Աս բարերար մահկանացուն ա-մէն օր կը տեսնեմ որ իր անհուն կալուածները կը պտը-տի և այնպիսի առեն այցելութիւն կ՚ընէ՝ երբ աղքա-տը իրեն կարօտութիւն ունի։ Զինքը ապահովապէս գտնելու համար հոն փնտռելու է՝ ուր ձմեռը իր խըս-տութիւնը կը բանեցընէ, ուր կրակը իր աւերները կ՚ընէ, ուր գետերը ողողելով մշակին յոյսը կ՚առնուն

կը տանին ։ Միշտ դժբախտութեան ետեւէն երթալով՝ ամէն տեղ անոր հետ մէկտեղ անմիջապէս կը հասնի՝ որպէս զի անոր հետքերը ջնջէ վերցնէ ։ Ինք երեւցածին պէս՝ աղքատը հարուստ կ՚ըլլայ, դժբախտը արցունքները կը սրբէ, հարստահարեալը իր իրաւունքը նորէն կը առնայ ։ Անոնց համար է որ իր աստիճանը կը սիրէ. անոնց համար է որ հարստութիւն ունի ։ Իր վարձքը նոյն իսկ իր բարեգործութիւնն է, մանաւանդ երբոր անծանօթ մնալու ըլլայ ։ Ա՜խ, թո՛ղ իր ամօթխածութիւնը ապահով ըլլայ. իմ ակնածութիւնս ու սէրս թող չեն տար որ զինքը անուանեմ ։

Իզիտոր ու Նեմորին սիրելի իշխանին հետ՝ որն որ անոնց վիճակին վրայ շատ շահ կը ցուցնէր, լռութեամբ բանակ կ՚երթային. և երիտասարդ Կասթոն իրենց հայրենեացը վրայ կը խօսէր, ան գերազանցութիւնները կը գովէր՝ որոնք իրենց հայրենիքը Լուդովիկոսին մէկալ վիճակներէն աւելի երեւելի կ՚ընէին. և ան քաղքին վրայ խօսք բացուեցաւ՝ ուր ամէն տարի թրուպատուրները իրարու հետ կը մրցին ոսկեղէն վարդին, մանուշակին, ոսկեծաղիկին վրայ՝ որոնք մեծ հանճարի մը վարձքերն են ։ Իշխանը աս հռչակաւոր սովորութեան սկիզբը չէր գիտեր, Նեմորին անոր սկիզբը իմացնելու համար՝ Քլէմանս Իզորին վէպը երգեց.

ՔԼԷՄԱՆՍ ԻԶՈՐ

ՎԷՊ

Ա—Ա

Թուլուզի մէջ կար օրիորդ մ՚աղուոր,
Ասոր անունն էր Քլէմանս Իզոր.
Սիրուն Լոթրէքը սիրեց սակայ.
Եւ առաւ անկէ անոր սիրան ընծայ ։
Անողոքելի ու խիստ ծնողքին

Փափուկ հուրերնուն դէմ կը դնէին․
Այսպէս կարծես թէ զգայուն սիրտեր
Դժբախտ ըլլալու միայն են ծներ։

Իզուրին հայրը՝ Ալֆոնսոս անուն
Կ՚ուզէր հարս ընել զինքն ուրիշ մէկուն։
Աղջիկն իր սիրոյն միշտ հաւատարիմ,
Անոր ոտքն ինկաւ, ըսաւ ողբագին․
Ա՛հ քու բարկութիւնդ, հա՛յր իմ, աւելի
Թո՛ղ կարճեցընէ օրերս ցաւալի․
Իմ կեանքըս հօրըս կը վերաբերի,
Բայց Լոթրեքինն է աս սիրտն Իզուրի։

Ան ծերուն համար գեղեցկագոյն էր
Վրէժխնդրութիւն, քան թէ սիրտ ու սէր
Դժբախտ աղջիկը շղթաներու տակ
Աշտարակի մէջ գոցեց ամբափակ․
Իսկ Լոթրեք որուն ծերը կը սպաննար՝
Աշտարակին տակ կ՚ողբար անդադար,
Ինչպէս թռչուն մը վանդակի մը քով
Իր ընկերուհին կ՚ողբայ ցաւելով։

Գիշեր մը ահա Քլէմանսն արթուն
Հեռուէն լսեց ձայնը սիրելւոյն․
Վազեց նետուեցաւ պատուհանին քով,
Եւ անոր այսպէս զրուցեց լալով․
Տանք, ո՛ բարեկամ, փոթորկին տեղի․
Ե՛լ գնա՛ գտիր արքան Գաղղիայի․
Աս փունջըս մէկտեղ ա՛ռ իբրև դրօշ
Ան երդումներուն՝ զորոնք սիրտս ըրաւ։

Ծաղիկներուն մէջ վարդը կը սիրեմ,
Գոյներուն մէջէն իմս է մանուշակ,
Ոսկեծաղիկն ալ է մէկ նշանակ
Իմ տխուր սրտիս՝ այրած վիշտերէն,
Աս ծաղիկները՝ զորոնք պագնելով
Կը թրջեմ նաև իմ արցունքներով՝
Ըլլան յիշատակ քեզի անմոռաց՝
Թէ մեր սէրերուն և թէ մեր վշտաց։

Ու ըսաւ Քլեմանս, ու պատուհանէն
Սիրելւոյն նետեց ծաղիկներն ամէն,
Ալֆոնսոս ահա եկաւ անդիէն.
Լոթրէք դողալով փախաւ անտեղէն.
Գնաց հեռացաւ, և նոյն ատեններ
Մեծ պատերազմ մը աւերներ կ՚ըներ.
Անգղ.ք Թուլուզին մօտեցեր էին,
Արդէն կ՚այրէին պատերը քաղքին:

Լոթրէք շուտ մ՚ելաւ կռուելու գնաց.
Պատերազմին դաշտն հասած չհասած՝
Տեսաւ մասն ընտիր Թուլուզցւոց զօրքին
Փախչելու վրայ թշնամեաց առջին:
Միայն մէկ ծեր մը կը դիմանար դեռ.
Լոթրէք օգնութեան վազեց անմիջեր.
Ան ծեր մարտիկը Իզորին հայրն էր.
Լոթրէք վէրք առաւ՝ երբ կը պաշտպանէր:

Վա՜յ ինձ, իր վէրքը եղաւ մահաբեր.
Փրկեց Ալֆոնսը, ինք պիտի մեռնէր:
Ծերը կը փախչէր. Լոթրէք չմեռած՝
Ծերին իրեն կանչեց, ըսաւ ու ողբաց.
Ո՛ խիստ անգութ հայր բարեկամուհւոյս,
Չհաւանեցար որդիդ ըլլալու,
Վրէժըս կ՚առնում կեանքըդ փրկելով.
Անոյշ է մահը ինծի աս գնով:

Սա աղաչանքըս ընէիր մտիկ.
Իզորին կեանքը ըրէ՛ երջանիկ.
Ըսէիր գոնէ որ մահուան ատեն
Իմ բարևներըս խրկեցի իրեն.
Սա փունջն արիւնոտ տա՛ր Քլեմանսին,
Աս ծաղիկները սրտիս գանձն էին.
Եւ թող որ շրթունքս արդէն կէս մեռեալ
Նոյն ծաղիկները պագնեն հեղ մըն ալ:

Ասոնք ըսելով փչեց իր հոգին:
Իսկ ծեր Ալֆոնսոս՝ սրտով ցաւագին՝
Նոյն փունջը առաւ գնաց աղջկան.
Իմացուց անոր եղած դժբախտ բանն:
Քանի մը օրէն տխուր սիրուհին

Արցունքներու մէջ տուաւ շունչ վերջին։
Կխառնէ ձեռքով՝ իր եարի փարկեան
Գրեց ու ձգեց կտակ մը մահուան։

Կը հրամայէր որ ամէն տարի
Իբրեւ յիշատակ իր դժբախտ սիրոյն
Ան ծաղիկներէն երկքն ալ տրուի
Ամենէն ճարտար թրուպատուրներուն։
Որոշեց ձգեց իր ինչքերն ամէն
Որ նոյն ծաղիկներն ըլլան ոսկեզէն.
Իր հայրենիքը հաւատարմաբար
Անոր բաղձանքը երբեք չմոռնար։

Նէմօրին իր վէպը լմնցուց ու դիւցազին բանակը հասան։ Երկու հօլլէնները նոյն բանակը տեսածնուն պէս՝ մէյմը կեցան։ Ան փայլուն նիզակներուն խումբերը, ան օդին մէջ ծփացող դրօշները, ան վրանները, ան ամէն պատերազմական բաները զիրենք զարմացմամբ լեցուցին. Իշխանը իմացաւ ու իրենց ըսաւ.

Ո՛ հօլլէնք, ահա մեր տնակները. տանք ձերիններէն քիչ հանդարտ են. բայց սէրը տանց մէջն ալ կը բնակի։ Զինուց աղմուկին մէջ՝ մենք ալ ձեզի պէս կը հառաչենք և ձեզի պէս ալ հաւատարիմ ենք։

Իշխանը խօսելու ատեն՝ իր առջին եկան բանակին զօրագլուխները, քաջ Նարպոն, երիտասարդ Պէրնի, խոհեմ Քրիսօլ, սիրուն Տիրուր։ Աս քաջ մարտագիրները՝ որոնց ազնուական հաւերը Օքսիթանիան պատիւ եղած էին՝ իրենց սպարապետին առջին զինուոր մը բերին՝ Նիմի պահանորդէն, վիրաւորուած ու յոգնութենէն շունչը կտրած։ Աս զինուորը կաթոլին ձեռքը նամակ մը տուաւ՝ Թուլէյրանէն գրուած՝ որն որ քաղքին կառավարն էր. զինուորը պատմեց նաև որ Սպանիացւոց բանակին մէջէն կտրելով անցնելով ու անոնցմէ հալածուելով երկու նետէ խոցուեր, բայց ճամբան յառաջ տարեր էր։ Իշխանը նոյն զինուորին առատ ընծաներ տուաւ և Նէմօրինին հրամայեց որ անոր վէրքերուն հոգ տանի։

Հովիւը հրամանի կարօտ չէր․ երիտասարդ պատ-գամաբերը կը ճանչնար․ ասիկա Հիլարիքն էր, ան սիրուն տղան՝ որն որ Էսթէլլան գեղեցիկ ձորը տարած էր։ Նէմորին զինքը հազար անգամ գրկեց։ Վէրքերը կապելուն պէս՝ հարցուց թէ ի՞նչ դէպքով հայրենիքէն ելած է, ո՞րչափ ատեն է Մասսան ձգելը․ չհամարձակեցաւ Էսթէլլային անունը բերանը առնուլ․ բայց նոյն հովուհւոյն վերաբերութիւն ունեցող բաներուն վրայ շատ հարցումներ ըրաւ։

Ուրեմն մեր դժբախտութիւնը չե՞ս գիտեր, պատասխանեց Հիլարիք։ Սպանիացի զօրաց մէկ մասը մեր բնակարաններուն մէջ մտան, մեր ինչքերը յափշտակեցին տուներնիս տեղերնիս այրեցին։

Ի՞նչ կ՚ըսես, պոռաց Նէմորին․ Էյ Էսթէլլան ի՞նչ եղաւ։ Էսթէլլա փախաւ, պատասխանեց Հիլարիք, բնակչաց մեծ մասին հետ ինքն ալ փախաւ։ Էսթէլլա, Մէրիլ, Մարգրիտա․ ծեր Ռէմոն, Թօղա ու ես, եկանք Նիմին պատերուն մէջ ապաւէն մը գտնելու։ Բայց սոսկալի Մէնտոզ երկրորդ օրը հոն ալ հասաւ․ և հիմա քաղաքը պաշարած է։ Մեր կառավարը պաշարի կողմանէ նեղութեան մէջ ըլլալով՝ զինուոր մը փնտռեց՝ որն որ Սպանիացի բանակը կտրելով անցնելով՝ կաթո-նին նամակ մը տանի․ ես ինք զինքս ընծայեցի։ Յաջողցուցի․ և իշխանը իմացաւ որ եթէ երկու օր ուշանալու ըլլայ՝ Նիմ ստիպուած է անձնատուր ըլլալու։ Այսպէս խօսեցաւ երիտասարդ Հիլարիք։ Նէմորին նորէն հարցուց թէ Էսթէլլա ան ամէն վտանգներէն ազա՞տ է։ Հիլարիք իր բառը նորէն կրկնեց։ Նէմորին իմացաւ նաև դառնութեամբ խառն հաճութեամբ մը որ Մէրիլ իր ամուսնոյն երջանկութեանը զղջացած է․ իր կեանքը շատ անգամ վտանգի մէջ դրած է՝ որ փախչելու ատեն զինքը պաշտպանէ և Նիմ հասնելէն ետև երբեք զինուոր մը Մէրիլին չափ քաջութիւն ու եռանդ ցուցուցած չէ։

Նէմորին իր նախանձորդին ձիրքերուն վրայ ուրա-

ճանօրու տանէն՝ Կամթօն իր պատերազմական ժողովքը կը ժողվէր ու Մէնտոզին դէմ պատերազմը կ'որոշէր: Ամէն արգելքներուն նախատես կ'ըլլային, ամէն ժամերը կը հաշուէին. բայց նոյն գիշերը պէտք էր որ քաղաքին կառավարին մարդ խրկէին, որպէս զի քաղաքին պահանորդին դուրս յարձակիլը պատրաստէ՝ որով յաղթութիւնը ապահով ըլլայ. Հիւլորք վիրաւորուած ըլլալով չէր կրնար Նիմ դառնալ: Պէտք էր որ ուրիշ պատգամաւոր մը արևը չծագած տասնուերկու մղոն քալէր ու թշնամի պահապաններէն փախչելով քաղաք մտնէր: Աս ձեռնարկութիւնը վտանգաւոր էր. եւ Դէմորին ինք զինք ներկայացուց:

Կամթօն զինքը գրկեց ու ձեռքը նամակ մը տուաւ Թէլէյրանին ուղղուած: Իզնար չուզեց իր բարեկամը թողուլ. երկուքն ալ մէյմէկ նիզակ առին ու անմիջապէս ճամբայ ինկան:

Երկու բարեկամք ան ամէն շարժումներէն հաղի առած՝ որոնք եռանդնոտ հոգիներուն վրայ իշխանութիւն ունին՝ վեց ժամու մէջ ճամբանին լմընցուցին. արշալոյսը չելած՝ սպանիական բանակին քովն հասան: Բանակէն չտեսնուելու համար շրջան մը ըրին և քաղաքին ան կողմը գացին՝ ուրկէ որ կը կարծէին թէ աղէկ չէ պաշարուած:

Բայց խմաստուն Մէնտոզ վախնալով որ չըլլայ թէ յանկարծ Կամթօն իր վրայ յարձակի՝ ամէն կողմ աղէկ պահապաններ դրած էր: Խեղճ հովիւները երկայն ցանկի մը ետևէն յառաջ կ'երթային՝ որն որ զիրենք պահանորդէն կը ծածկէր: Բայց յանկարծ թշնամի պահանորդին առջին կ'ելլան, և ութը զինուոր զիրենք կը պաշարեն և կը պոռան որ անձնատուր ըլլան: Իզնար աչքի դիմացը եղողը նիզակովը կը խոցէ.. Իզնար կ'իյնայ իր արեանը մէջ կը թաւալի. Դէմորին կ'ուզէ իրեն օգնել, ինքն ալ լայն վէրք մը կ'ընդունի. և իր ընկերը վերցնելու ջանալու տանէն՝ վրան կ'իյնան ու զինքը կ'առնուն:

Ան ատեն խղճար ըսաւ Նէմորինին․ Բարեկամ, ե-րանի տուր ինծի․ երթամ Աստուծոյն հետ պիտի մե-ռնիմ․ մի միայն ցաւս ան է որ զքեզ սպառնալից վտանգին մէջ կը թողում․ մի միայն վիշտս . . . Չկըր-ցաւ լմնցընել ու հոգին փչեց։ Սպանիացիք անոր Նէմորինը տարին, և Նէմորին խնդրեց որ զօրապետին գինոյը ելլայ։

Մէնտոզին գինովն ելլելով՝ կաթոնին նամակը հա-նեց․ և յարգութեամբ ու քաջասրտութեամբ Սպա-նիացւոյն երեսը նայելով՝ Տէր իմ, ըսաւ, երդում ը-րած եմ որ աւելի մեռնիմ քան թէ աս նամակը ձեռք տամ․ ուրեմն ձեղքէ բաց կուրծքս՝ որպէս զի նամա-կը կարդաս։

Աս ըսելով նամակը պատռեց ու կտորները կլլեց։

Անմիջապէս ընդհանուր աղաղակ մըն է փրթաւ ու Նէմորինին վրայ հազարաւոր սուրեր բարձրացան․ բայց Մէնտոզ ամէնքն ալ մէկդի ըրաւ։

Կեցէք, պոռաց, կեցէք․ քաջ Գաթիլիացիք․ յար-գեցէք գեղեցիկ գործ մը՝ զոր որ անշուշտ դուք ալ կ՚ընէիք։ Անդէն քաջասրտութիւնը միշտ նախկան եղած է Սպանիացւոց։ Իսկ դուն, երիտասարդ ու քաջ զինւոր, գնա՛ զքեզ խրկողին քով դարձիր․ ըսէ իրեն որ իմ արթնութիւնս քեզի Նիմիս ճամբան գո-ցեց, և Մէնտոզ տանց անոր խորհրդաւոր միտքին հետաքրքիր ըլլալու համեմատ՝ իրեն միջոց մը կ՚առա-ջարկէ պաշարուած քաղաքը փրկելու համար․ թող ին-քը միայն երկու բանակներուն առջին ինծի հետ մի-ային մրցելու ելլայ․ եթէ յաղթող գտնուելու ըլլայ՝ պաշարումը կը վերնայ, տար խօսք կու տամ․ իսկ ե-թէ յաղթուելու ըլլայ՝ իրմէ խօսք կ՚ուզեմ քաղաքը ինծի տալու։

Ասոնք ըսելէն ետև՝ Նէմորինին վէրքերը կապել տուաւ ու հրամայեց որ քանի մը ուղեկից տանուն զինքը տանին։

Նէմորին Մէնտոզին վրայ խիստ զարմանալով, բայց իր ձեռնարկութիւնը կատարել չկրնալուն վրայ տա-

ռազելով և մնմառանգ իր բարեկամին կողմանը վրայ ցանելով՝ Սպանիացի սպարապետէն խնդրեց որ Իգնատիոսին գանէ պատուաւոր թաղում մը ընէն ։ Աս տեսաւր բարեգործութիւնը ընդունելէն ետև՝ աճապարեց , բանակը թողուց ու շուտ մը Կաւթոնին .քովէ հասաւ , որն որ արագ ընթաց .քայլերով յառաջ կու գար ։

Կաւթոն Վ.խոմը դաշտը հասաւ ու նոյն գեղեցիկ դաշտին մէջ զօրքը տարածեց և Մէնտոզին գոյց խորկեց որ իր պայմանները կ՚ընդունի և հարցուց թէ ո՞ր օրը , ո՞ր ժամը , ո՞ր զէնքով և ո՞ր տեղի կռուելին ։ Սպանիացին պատասխանեց . Վաղը , արևը ելլելուն պէս , սրով ու դաշոյնով , երկու բանակին մէջտեղը ։ Շուտ մը պատնէշը .քաշուեցաւ , երկու մարտիկք պատրաստուեցան , երկու բանակներն ալ երկնից մաղթանքներ ու ղղեցին ։

Արշալոյսը արևելքը բացածին պէս՝ Նիմին պատուարները զինուորներով լեցուեցան . ամփիթէատրոններուն ծայրը , տաճարներուն , տուներուն յարկը բազմութեամբ ծածկուեցան ։ Սպանիացի նիզակները Մայն աշտարակին ձմթը կը շողային ։ Գաղղիացի ու Սպանիացի պահանորդներ բլուրներուն ծայրերը բռնած էին . և հեռաւոր լեռները տեղացի բնակներով գոյցած էին , որոնք ձեռուընին երկինք վերցուցած՝ իրենց պաշտպանին համար կը պաղատէին ։

Որոշուած ժամուն Սպանիացիք իրենց բանակէն դուրս կ՚ելլան ։ Փողերուն ղօղհներով՝ որոնք արևուն բոյը կը ցոլացընէին՝ դաշտին մէջ կարգաւ կը յառաջանան , և իրենց նիզակախիտ գունդերը կամաց կամաց կը տարածեն ։ Մէջերնին խորին լռութիւն մը կը տիրէ . ամբերնին անշարժ կեցած՝ միայն հնազանդելու մտադիր՝ միայն զօրապլուխներնուն երեսը կը նային . արևակէզ երեսներնուն վրայ արութիւնն ու հըպարտութիւնը կը նկարուէին . աղնուական ու վայրագծանրութիւն մը զինուորական ետանգնին կը բարեխառնէ ։

Գաղղիացիք ալ իրենց վանները կը թողուն ։ Իրենց թեթեւ գունդերը կը վարեն թշնամեաց դիմացը կը շարուին ։ Զօրադլուխ, զինուոր, ամէնը իրարու խառն ․ քաջասրտութեան հաւասարութիւնը, անկեղծութիւնը, ազգային զուարթութիւնը ամէնքը իրարու ընկեր կ'ընեն ։ Անհուն երամակ մը նռնակներուն վրայ թռթռած՝ կարծես թէ խաղերու հանդիսատես կ'ըլլան ։ Առանց ատելութեան, ինչպէս նաեւ առանց երկիւղի՝ թշնամեաց երեսէն վեր կը ժպտին, անոնց կ'իմացընեն թէ Կամթոն ասկալի է եւ խոշոր կը ցուցընեն Մէնաղին վրայ՝ որ անանկ երկաթադարդ դիւցազն մը յառաջ կը կանչէ ։ Գամթիլյացիք կը դողան ․ Գաղղիացիք կը ծիծաղին ու աս երգը կ'երգեն ․

4—4

Ո՛ քաջ Կամթոն · բախտն հայրենեաց
Քու քաջութեանդ է յանձնըւած ․
Քու սիրելիդ թո՛ղ միտքդ գայ
Կուէ պատուոյ դաշտին վրայ ։
Եռապատիկ դաշնիք մը կայ ,
Որով կ'ելլեն յաղթող ճամբայ ․
Մինչ միաբան կը սեռանին
Սէրը · Փառքը ու Գաղղիացին ։

Ընդդասոր կենն ու թշնամին ․
Անոր սիրոյն եւ կամ երկրին
Յաղթութիւնը կորզել կ'ուզեն ․
Աս երկուքն ալ թէպէտ փորձ են ,
Բայց տարաղ է ընդդէմ կենալ ․
Խաղող առեն նոյն երկուքն ալ
Կ'ըլլան թէ միշտ մէկտեղ կ'ապրին
Սէրը · Փառքը ու Գաղղիացին ։

Գեղեցկուհին, որ ա՛լ խոսս չէ
Թող մեր վրայ հեռու իշխէ ․
Կախ շուրջը թշնամին ալ
Կ'ենայ ղեկ մեծանձ դառնալ ։

Ամէն մըզմէ յաղթըւողներ
Մեր բարութեամբն են հասկցեր
Թէ միշտ մէկտեղ կը գտնուին
Սէրը, Փառքը ու Գաղղիացին։

Շուտ մը Մէնաալ կ՚երեւայ Անատոլուցւոյն ձիու մը վրայ հեծած՝ որն որ ոսկիոջը ձեռքով բանուած զըսպուած՝ հեռուները կը թըռցունէ բերնին փրփուրը՝ որն որ իր ոսկեզօծ սանձը կը ձերմըկցընէ ։ Իր զինուցը վրայ գոհարները կը պըլպըլան, կարմիր գորգմանակ մը սաղուարին վրայ շուք կ՚ընէ, նոյն գոյնով կապ մը իր փայլուն սուրը կը վերցընէ ։ Մէնաալ յառաջ կու գայ հպարտ կերպով մը, պատնէշը բանալ կու տայ, ձին դրան առջին կը թողու, կը սկսի պըտըտիլ Կասթոնին սպասելով։

Կասթոն քառարշաւ կու գար ։ Ճերմակ փետուրներ գլխուն վրայ կը ծածանին․ իր փայլուն պողպատեայ զէնքերը ադամանդէն աւելի կը շողան ։ Իր վահանին վրայ սիրանկար նշանագիր մը կը տեսնուի․ նոյն նշանագիրը կը տեսնուի նաեւ շողշողուն կապի մը վրայ ։ Շանթի պէս արագաշարժ կը թռչի կը հասնի, գետին կը ցատքէ, կը բարեւէ Մէնաալը ու կ՚ուզէ որ նշանը տրուի ։

Փողը կը հնչէ․ երկու թշնամիք՝ սուրը մէկ ձեռւընին ու գաշոյնը մէկալ ձեռւընին՝ կատղութեամբ իրարու վրայ կը յարձակին ։

Կասթոն իր քաջ հակառակորդէն աւելի աչքարեն ըլլալով՝ նոյն վայրկենին մէջ չեշտակի չորս հարուած կու տայ, որոնց ամենէն ալ թշնամին կը զգուշանայ ։ Իսկ Մէնաալ Կասթոնը նեղը կը խոթէ, սուրը երեսին առջին կը բերէ․ եւ նոյն սուրը՝ իր թշնամւոյն սուրին վրայէն ուժգին մը իջեցընելով՝ կողը կը խոցէ․ կը սկսի արիւնը վազել ։

Գաղղիացիք ատեններուն մէջ՝ երեսներուն գոյնը կը նետէ․ Սպանիացիք ուրախութեան աղաղակ մը կը

փրցնեն ։ Բայց ճարտար Կասթոն զարնուելու տեղն՝ իր մարմինը կը դարձընէ և նոյն շարժումով վէրքը քիչ խորունկ կ'ըլլայ ․ ու իր ձախ թեւը բանալով՝ դաշոյնով թշնամւոյն վիզին հարուած մը կու տայ ։ Դաշոյնը զրահին հիւսքին մէջ կը կոտրի ․ Մէնտոզին արիւնը իր զէնքերը կը կարմրցընեն, և Գաղղիացիք ալ Գասթիլիացւոց աղաղակներուն պատասխան կու տան ։

Կասթոն միայն սուրով կը մնայ ։ Մէնտոզ տեսնելով՝ անմիջապէս իր դաշոյնը մէկդի կը նետէ ․ Ի՛շխան, կ'ըսէ, չեմ ուզեր քեզմէ աւելի բան մը ունենալ ․ Թո՛ղ զէնքերնիս հաւասար ըլլայ՝ ինչպէս որ քաջութիւննիս հաւասար է ։

Այս խօսքերն ըսելով՝ Կասթոնին վրայ կը յարձակի ու գլխուն հարուած մը կու տայ՝ որով դիւցազնը կը ցնցի ։ Կասթոն ետ կը քաշուի, քովէն կը յարձակի ու բոլոր ուժը միացընելով՝ հաստ սուրը Սպանիացւոյն սաղաւարտին վրայ կ'իջեցընէ ։ Սաղաւարտը խորտակելով փոշւոյն վրայ կը գլորի ․ Մէնտոզն ալ ձախ ձեռքով գետնին կը դպչի ․ բայց կ'ելլայ աւելի սոսկալի ։ Կեցիր, կը պոռայ Կասթոն, վտանգը հաւասար ըլլալու է ։

Այս կ'ըսէ ու սաղաւարտը գլխէն կը հանէ կը նետէ ու կռիւը կը շարունակէ ։

Երկու բանակներն ալ զարմացմամբ լեցուած՝ երկուքն ալ իրենց քաջ զօրավարներուն վրայ կը դիտային ։ Ասոնց գլուխը ա՛լ միայն իրենց սրովը գոցուած պաշտպանուած էր, և իրարու տուած հարուածնին՝ ամենէն քաջերն ալ կը սոսկացընէր ․ մէյմ'ալ յանկարծ սուրհանդակ մը հասաւ, որն որ իր ձին ամենայն շուտութեամբ վազցնելով պատնէշին մօտեցաւ ու երկու դիւցազներուն պոռաց որ կենան ։

Այս ձայնին ու զօրաց աղաղակին վրայ՝ Մէնտոզ ու Կասթոն զարմացած՝ կռիւնին դադրեցուցին ։ Սուրհանդակը Գաղղիոյ թագաւորին անուամբը պատնէշը բանալ տուաւ ու գնաց Կասթոնին նամակ մը

տուաւ Լուդովիկոսէն գրուած ։ Իշխանը նամակը կարդալէն ետեւ՝ սուրը մէկդի նետեց ըսելով.

Ա՛լ պատերազմ չկայ. մեր երկու միահեծան տէրերը թշնամի ըլլալէն կը դադրին ։ Քոյրս քու տիրոջդ հետ կ'ամուսնանայ ու Լուդովիկոսին եւ Ֆերտինանտին մէջ տեւական խաղաղութեան մը երաշխաւոր կ'ըլլայ ։ Աս խաղաղութիւնը ամենէն աւելի ինծի սիրելի է, որովհետեւ Մէնտոզին բարեկամութիւնը նոյն իսկ անոր դէմ դնելու փառքէն մեծ կը սեպեմ ։

Կաստոն այսպէս խօսեցաւ ու լռեց ։ Իսկ Սպանիացի դիւցազնը անչափ քաղաքավարութեան վրայ շարժելով՝ ուզեց իր թագուհւոյն եղբօրը ձեռքը յարգութեամբ պագնել ։ Կաստոն զինքը գրկեց. եւ երկու մարտադիրք ասպարէզէն ելան ու խաղաղութիւն հրատարակեցին ։

Այս յաղթող լուրը շուտ մը ամէն կողմ տարածուեցաւ ։ Ուրախութեան հազարաւոր աղաղակներ երկինք ելան ։ Քաղաքին դուռները բացուեցան. բնակիչք եկան տուներնին Գաղղիացւոց ու Սպանիացւոց մատուցին ։ Երկու զօրապետք իրարու ձեռքէն բռնած՝ երկու իրարու խառնուած բանակին գլուխն անցած՝ ծափահարութեանց ու ուրախութեանց մէջ քաղաք մտան ։ Երկուքն ալ Թալէյրանին քովը հրաւիրուեցան ու հոն վէրքերնին կապել տուին ։ Իրենց զինուորները քաղաքացւոց տուներուն բաժնուեցան ու խիստ կարգաւորութիւն պահելով՝ ուրախութիւնը աւրող բան մը չպատահեցաւ ։

Նէմուրին՝ որն որ այնչափ երջանիկներուն մէջ միայն ինք դժբախտ էր՝ Կաստոնը չէր թողուցած ։ Բայց նոյն իշխանը իր պալատը քաշուելուն պէս՝ տխուր Նէմուրին գնաց քաղաքին մէջ պտըտեցաւ, բաղձալով ու վախնալով որ Էսթէլլային հանդիպի ։ Չէր համարձակեր անոր վրայօք լուր մը առնելու, անոր անունը բերանը առնելու կը դողար, բայց ամէն տեսած մարդուն կը հարցնէր թէ արդեօք Մարգրիտան կը ճանչ-

նայ ։ Զինքը մտիկ ընող չկար, իրեն պատասխան տուող չէր ըլլար. գինուոր, քաղաքացի, օտարական, ամէնքն ալ հաւասարակից ուրախութեան զբաղած էին ։

Հովէրը բոլոր օրը փնտռելով անցուց ։ Իրիկուն եղաւ, դեռ ինքը քաղքին մէջ կը թափառէր, մէյմ'ալ Տիտանի հին տաճարին քովէն անցնելու ատեն՝ ինք զինք գերեզմանատան մը մէջ գտաւ, ուր բազմաթիւ նոր գերեզմաններ պաշարման դժբախտութիւնները կը յիշեցընէին ։ Նէմորին նոյն աղետալից տեղը կեցաւ. հին գերեզմանաքարի մը վրայ նստաւ. և հոն աչուըները գետին անկած՝ ան մի միայն տապանատանը՝ որուն մէջ դժբախտները խաղաղութիւն կը գտնեն՝ գիշերուան ստուերներէն պաշարուած՝ ուրուականներով պատած՝ լռութեամբ մտիկ կ'ընէր մենաւոր բուի մը ձայնը՝ որն որ քովը երկաթեղէն խաչի մը վրայ դըրած էր ։ Գաղտնի զմայլում մը կը զգար ինք զինք իր խորունկ տխրութեանը տալով. բայց քանի մը քայլ անդիէն հառաչանքներ ու հեծութիւններ լսեց ։ Հովէրը միտ դրաւ, աչքերը վերցուց ու մթութեան մէջ կնիկ մը տեսաւ՝ սգոյ զգեստ հագած՝ գերեզմանի մը վրայ ծունկի վրայ եկած՝ ձեռքերը իրարու միացուցած ու գլուխը շղարշով ծածկած ։ Նէմորին անոր մօտեցաւ ու առանց տեսնուելու աս խօսքերը լսեց.

«Դուն՝ որ իմ սրտէս ան ամէն բան առացեր՝ ինչ որ կրնար նէ քեզի շնորհել՝ դուն որ ուզեցիր զիս երջանիկ ընել և ես չկրցայ զքեզ երջանիկ ընել՝ ներէ ինծի ո՛ արժանաւոր ամուսին, ներէ ինծի որ քու ողջախոհ սէրէդ միշտ զգուշացայ ու փախայ. քու ամօթխած բաղձանքներուդ զոհը ընդունեցայ ։ Պէտք էր որ այսպէս ընէի, ես քեզի արժանի չէի ։ Դուն այնպիսի ամուսնոյ մը արժանի էիր՝ որուն սիրտը բոլորվին քեզի վերաբերէր. և ինծմէ երբեք չկրցաւ մարել ան առջի բոցը՝ որով բորբոքած էր ։ Ա՛խ, գոնէ քու երկնաւոր բնակութենէդ սիրտս տեսնելու ըլլաս նէ՝ չես կրնար՝ ո՛ ամուսին՝ իմ ցաւերուս անկեղծութեա-

նը վրայ տարածուիլ : Գերեզմանդ թրջող դառն արցունքները քեզի կը ցուցընեն որ վրադ ունեցած յարգութիւնս ու բարեկամութիւնս ինծի այնպէս սիրելի էին՝ ինչպէս իմ առջի սէրս :

Նէմօրին աս խօսքերը լսելու ատեն կը կարծէր որ երազ կը տեսնէ . անշարժ կեցած՝ ինք իրմէ ելած՝ երկայն ատեն մտիկ կ'ընէր և չէր կրնար հաւատալ որ ասնիկա Էսթէլլան ըլլայ : Երբոր ա՛լ տարակուսելու բան չմնաց նէ՝ դէպ ի հովուուհւոյն նետուեցաւ, անոր ոտքը ինկաւ ու հեծկլտալով պռռաց . Դո՛ւն ես, Էսթէլլա, դո՛ւն ես որ ինծի հետ նորէն կը միանաս . դո՛ւն ես՝ որուն ծունկըները Նէմօրին վերջապէս կը գրկէ :

Էսթէլլա՝ խեղճին սարսափեցաւ մնաց, բայց շուտ մը ճանչցաւ որ հովիւն է . առանց թող տալու որ խօսք յառաջ տանի՝ ըսաւ խիստ ձայնով մը . Մէրիլին գերեզմանին վրայ կեցեր ես և իր այրւոյն հետ կը խօսիս . ինք պէտք չէ և չուզեր որ զքեզ մտիկ ընէ :

Աս ըսելով՝ փախչելու սկսաւ : Նէմօրին վախցած՝ նոյն գերեզմանին վրայ ծունկի վրայ՝ բերանը բաց ու թեւերը բացած մնաց :

Սակայն բաղձալով որ Էսթէլլային բնակարանը իմանայ՝ ինք իրեն եկաւ, ելաւ, ետեւէն վազեց ու տեսաւ որ անշուք տան մը մէջ մտաւ, և հովիւը երկայն ատեն նոյն տունէն վեր նայեցաւ : Վերջապէս՝ սիրտը խռովութեամբ լցուած՝ դեռ յոյս մը չկրնալով առնուլ՝ ելաւ Կասթօնին պալատը եկաւ և իր պաշտպանին ամէն բան պատմեց :

Իշխանը հովիւը մխիթարեց : Աւելի ալ ըրաւ . Էսթէլլային ու Նէմօրինին երջանկութիւնը ապահովցընելու համար միտքին մէջ որոշումներ ըրաւ :

Հրաման տուաւ որ Նիմին բնակիչները հրապարակին մէջ ժողվուին : Կասթօն հոգաց նաև որ ծեր Թէմոնն ալ հոն գտնուի : Իշխանը իր պաշտօնակալներուն ու Նէմօրինին հետ մէկտեղ՝ նոյն բարեզարդ ժողովրդեան մէջ եկաւ երեւցաւ, և ժողովուրդը իր ալ-

ափչը տեսնելով ուրախալից աղաղակներով զինքը բարեւեց : Իշխանը անոնց ըսաւ .

Քաղաքացիք, ես ձեզի համար պատերազմեցայ . բայց զձեզ փրկողը Թագաւորներէն ընտիր Թագաւորն է . Ինքն է որ ձեզի խաղաղութիւն կու տայ : Ամէն բան Լուդովիկոսին պարտական էք, Կասթոնին ոչինչ : Աղօթենք Աստուծոյ որ նոյն ժողովրդեան հայրը մեզի երկայն ժամանակ պահէ :

Սակայն կը խնդրեմ ձեզմէ ձեր երախտագիտութիւնը ձեր հայրենակիցներէն մէկուն համար՝ որն որ իմ հասնելու օրս ձեզի իմացընելու համար քաղաք գալու առեն՝ Սպանիացիներէն բռնուեցաւ և աւելի մեռնիլ ուզեց քան թէ ձեզի ուղղած նամակս ձեռք տալ : Ահա ան առաքինի զինուորը (աս ըսելու առեն Ռէմոնինը ցուցուց). իր սրտին արժանի միայն մէկ վարձք մը կայ . Ռէմոն, նոյն վարձքը քեզմէ կը խնդրեմ : Ռէմոնին քու աղջիկդ կը սիրէ . Մէրիլին փառաւոր մահը աղջիկդ տէր կ՚ընէ իր խօսքին . ուրեմն հայրենեաց պարտքը վճարէ՝ Իսթէլլան իր արժանաւոր սիրելւոյն տալով : Կասթոն տը Ֆոա քեզի կը պաղատի . Կասթոն չուզեր բան մը հրամայել . բայց զձեզ, ո ժողովուրդ, կը յորդորէ որ ամէնքնիդ ալ իրեն հետ միանաք Ռէմոնը հաւանեցնելու համար :

Կասթոն ըսաւ . ժողովուրդը պոռաց . Ռէմոն գնաց իշխանին ոտքը ինկաւ . Ռէմոնինն ալ անոր ոտքը ինկած էր : Դիւցազնը զանոնք վերցուց ու իրար գրկել տուաւ :

Կը ներես ինծի իմ երջանկութիւնս, ըսաւ հովիւը ծերոյն դողդոջուն ձայնով մը : Աղջիկս քուկդ է, պատասխանեց ծերը, բայց անշուշտ կը հաւանիս որ հարսնիքը ուշանայ . . . Մինչև ան առեն, ըսաւ Ռէմոնին ծերոյն խօսքը կտրելով, ուր որ Մէրիլին հին բարեկամը ուզելու և որոշելու ըլլայ :

Ան առեն իր օրհնութիւնը խնդրեց : Ռէմոն իր օրհնութիւնը տուաւ : Բոլոր ժողովուրդը ձեռք զարկաւ ու Կասթոն զինքը արձակեց այս խօսքերով .

Ո՛ քաղաքացիք, զձեզ կը Թողում որ երԹամ պատերազմին աւրածները շինել, կործանած գեղերուն օգնուԹիւն ընել։ Նէմորին, դուն ինծի օգնես պիտի․ քեզի կը յանձնեմ իմ գանձերս Մասսանի բնակիչներուն բաշխելու ։ Գնա՛ անոնց տուները նորէն շինէ․ իրենց նոր հօտեր տո՛ւր․ մխիԹարէ՛, օգնէ՛ դժբախտներուն․ և իմ ինչքերս լմնցընելէն մի վախնար․ ես միայն տալով հարուստ եմ։

Աս ըսելով դիւցազնը քաշւեցաւ՝ երախտագիտուԹեան ու սիրոյ նշաններէն ինք զինք ծածկեց ։ Գնաց Մենտորին հետ միացաւ ու նոյն մարտիկին հետ քաղաքը Թողուց՝ որ երԹայ պատերազմի ատեն բռնուած տեղերը նորէն առնու ։

Ո՜հ, որչափ ուրախացան Ռոզա ու Մարգրիտա՝ երբ տեսան որ Նէմորին Ռէմոնին հետ մէկտեղ եկաւ ։ ԷսԹէլլա՝ անցած բաներուն պատմուԹիւնը ըսելով մարելու մօտ եղաւ ։ Երեսին կարմրուԹիւնը ու իր լռուԹիւնը՝ իր մի միայն պատասխանն էր ։ Նէմորին անոր սգոյ հագուստը յարգելով՝ ըսաւ այնպիսի խօսք մը չըրաւ՝ որն որ կրնար իր հովուուհիին անհաճոյ ըլլալ ։ Նոյն իսկ իր երջանկուԹեամբը վախկոտ եղած՝ հազիւ կը համարձակէր անոր երեսը նայելու ։ Կարծես Թէ հազիւ կը յիշէր որ անկէ սիրուած էր ։ Ռոզային հետ կը խօսէր․ կարծես Թէ Ռոզային սիրելին էր ։

Երկրորդ օրը անմիջապէս Նիմը Թողուցին ու Հիլարիքն ալ հետերնին առին ։ Մասսան հասան ։ Նէմորին սկսաւ կամԹոնին բարեգործուԹիւնները բաշխելու զբաղիլ ։ Տնակները նորէն շինեց, գետինը ցանեց մշակեց, մշակները կանչեց․ և որպէս զի օրերը շուտով անցնին՝ նոյները բարիք ընելու գործածեց ։

Վերջապէս սուգին երկայն տարին լմնցաւ ու երջանիկ Նէմորին ԷսԹէլլային ամուսինը եղաւ ։ Ռոզա զիրենք առաւ խորանին՝ առջին տարաւ․ և իր ուրախուԹիւնը հազիւ կրնար բռնել ։ Ճամբան երԹալու ատեն ամէնքը կը կեցընէր, ԷսԹէլլային վրայ կը զար-

մացընէր, անոր առաքինութիւններուն, անցած վիշ-տերուն ու ներկայ երջանկութեանը վրայ կը խօսէր։ Այտերէն վար անոյշ արցունքներ կ՚իջնային. և սիրա-լիր Էսթէլլա Նէմորինը միշտ սիրելու քաղցր երգումը ընելու ատեն՝ Ռոզա տեղւոյն նուիրականութեանը առանց միտ դնելու՝ ինք իրմէ ելաւ և ուրախութեան աղաղակ մը հանեց ու իր բարեկամուհւոյն վիզը նե-տուեցաւ։

Նոյն օրէն սկսած՝ Ռոզա Էսթէլլային անունը մէջ հաստատուեցաւ։ Մարգրիտա ու Ռէմոն նոյն սիրելի ընտանեաց մէջ միշտ սիրուելով, միշտ յարգուելով՝ եր-կայն ու խաղաղ ծերութիւն մը անցուցին։ Խաղաղու-թիւնը, բարեկամութիւնը, սէրը, ժառանգութիւն ձգեցին իրենց որդւոցը, որոնց զաւակները դեռ կան ու կ՚ապրին նոյն գեղեցիկ երկրին մէջ՝ ուր որ ես ալ ծնած եմ։

Երջանիկ հայրենիք, ուսկից բախտը զիս աքսորեց, բայց անով նուազ սիրելի չէ իմ սրտիս, գոնէ դքեզ երգելու երջանկութիւնը ունեցայ. իմ դաշտական սրինգիս ետքի ձայները քեզի նուիրեցի։ Այո՛, քու սիրելի անուամբդ կ՚երդնում, մշտնջենաւոր մնաս բա-րով մը կ՚ըսեմ հովուական մուսային։ Չեմ ուզեր որ ուրիշ եղանակներ աննուիրական ընեն ան եղերը՝ ո-րուն վրայ իմ հայրենիքս երգեցի։ Ուրիշ ինչ նիւթ կրնայ ինծի հաճոյական ըլլալ հիմա որ ան զուարթ դաշտերը երգեցի՝ ուր բնութեան գեղեցկութիւննե-րը զիս առջի անգամ շարժեցին։ Գեղեցիկ ձորեր, եր-ջանիկ եզերքներ, ուր մանկութեանս ատեն ծաղիկ կը ժողվէի. գեղեցիկ ծառեր՝ զորոնք իմ հաւս տնկեց, և որոնց գլուխը ամպերուն կը հասնէր՝ երբ իմ հաւս իր գաւազանին վրայ ծռած՝ անոնց վրայ զիս կը զար-մացընէր. յստակ վտակներ, որոնք Ֆլորիանին մարգե-րը կը թրջէք և որոնց վրայէն տղայութեանս ատեն

մինչեւ դժուարութեամբ ու հաճութեամբ կ'անցնէի, մէյմ'ալ զձեզ պիտի չտեսնեմ։ Տխրութեամբ պիտի ծերանամ՝ հեռու իմ ծնած տեղէս, հարցս հանգչած տեղէն. և եթէ տարիքս առնելու ըլլամ՝ հայրենեացս գեղեցիկ արեւը իմ տկարութիւնս պիտի չզօրացնէ։ Ա՜խ, գոնէ յուսայի որ մահկանացու մնացորդներս ան ձորը կը բերուին՝ ուր տղայութեանս առենը մեր գառնուկներուն ցատքռտելը խաղալը տեսայ։ Ա՜խ, ուր էր որ ան ալիքին ծառին տակ հանգչէի՝ ուր գեղին հովուուհիները կու գան կը ժողվուին պար բռնելու։ Կը բաղձայի որ իրենց բարեպաշտ ձեռքերը գերեզմանիս վրայի խոտերը թրջէին. սիրահարն ու սիրուհին հոն գային նստէին. տղաք խաղերնին ըմընցընելէն ետև իրենց տերեւաթափ փունջերը հոն նետէին. Կը բաղձայի վերջապէս որ ան կողման հովիւներուն սիրտը երբեմն երբեմն շարժէր աս վերնագիրը կարդալով.

ԱՍ Է ՏԱՊԱՆ ՀԱՆԳՍՏԱԲԵՐ,
ՈՒՐ ԿԸ ՀԱՆԳՉԻ ԲԱՐԵԿԱՄ ՄԵՐ.
ՄԻՇՏ ՔԱՂՔԻ ՄԷՋ Կ'ԱՊՐԷՐ ԹԷՊԷՏ,
ԲԱՅՑ ԻՐ ՍԻՐՏԸ ՀՈՍ ԷՐ ՅԱՒԷՏ։

ГОС. ПУБЛ. БИБЛИОТЕКА
им. А. МЯСНИКЯНА

Հաւատով՝ խոստովանիմ և երկրպագանեմ
զՔեզ Հայր և Որդի և Սուրբ Հոգի
և անմահ. բնութիւն. Արարիչ հրեշտակաց և
մարդկան. և ամենայն եղելոց ողորմեա

[illegible]

280
14
294
3
297
150
447

280
2
280

1996 - 2000

15-62

2013